

**ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**ПАЖҶҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТИИ
ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ**

Ба ифтихори 90-солагии кинои тоҷик

ТИЛЛО НЕКҚАДАМОВ

**БОЗТОБИ ЧЕҲРАҲОИ
ДУРАХШОНИ КИНО**

Душанбе
«Аржанг»
2019

ТДУ 745/749+77+791+001(092)+9точик
ТКБ 85.373 (2точик)+72.3+63.2 (2точик)+83.3 (2точик)
Н – 45

*Бо қарори Шӯрои илмӣ-методиш
Пажӯҳишигоҳи илмӣ-тадқиқотиш
фарҳанг ва иттилоот ба чоп
тавсия шудааст*

Мухаррир
Шариф Комилзода
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

**Некқадамов Т. Бозтоби чехраҳои дурахшони
кино / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг,
2019 – 248 с.**

Китоби мазкур муҳаққиқони кино, санъатшиносон, таърихнигорон ва омӯзгорону донишҷӯёнро бо фаъолияти ходимони маъруфи кино, поягузори кинои тоҷик, ҳамкориҳои адибони тоҷик бо кино ва дигар режиссёрону актёрони шинохта, ки дар инкишофи кинои тоҷик саҳми назаррас доранд, ошно мекунад.

ISBN 978-99947-43-85-6

**Наشري мазкур тибқи шартномаи литсензиони №1461-
08/2017К шомили НИИР (РИНЦ) КИЭ (НЭБ) мебошад**

© Некқадамов Т., 2019
© ПИТФИ, 2019.

*Кино чун рукни фарҳанги ҷамъият
муҳимтарин воситаи таблиғу
оммавӣ намудану густариши додани
идеологияи давлатӣ ва миллӣ ба
ҳисоб меравад, ки ягон навъи дигари
санъат онро иваз карда наметавонад*

Эмомалӣ Раҳмон

ПЕШГУФТОР

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми хеш (аз 23 январи соли 2015) таъкид карданд, ки:

«...Дар ин росто, кинои тоҷик ба рушди қиддӣ ниёз дошта, филмҳои ҳозиразамони мустанаду бадеӣ, ки гузаштаву имрӯзро воқеъбинона инъикос намоянд, масъалаҳои муҳими ҳаёти ҷомеаро тасвир созанд ва ахлоқи ҳамидаву анъанаҳои неки халқамонро тарғиб кунанд, кам ба назар мерасанд. Бинобар ин, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио ва Иттифокҳои эҷодӣ вазифадор карда мешаванд, ки бо мақсади таблиғи гоҷаҳои миллӣ, тарбияи зебоипарастӣ ва ҳифзи мероси таърихиву фарҳангӣ чихати таҳияи асарҳои нави сахнавӣ ва филмномаҳои таърихӣ чораҳои зарурӣ андешанд».

Баъд аз ироаи Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон киносозони тоҷик ба ин нуқта диққати қиддӣ дода, кӯшишдоранд, ки филмҳои бадеие таҳия кунанд, ки сазовори даврони Истиқлолияти кишварамон бошанд ва рӯҳияи замонро инъикос намоянд. Дар ин робита китоби «Бозтоби чеҳраҳои дурахшони кино» - и киношинос Тилло Некқадамов метавонад дар таблиғи ҳамкориҳои адибон бо режиссёрони кино, тарбияи зебоипарастии

наврасону ҷавонон ва таҳияи филмҳои баланди бадеӣ дар бораи бузургони миллати мо саҳми хешро гузорад.

Китоби нав аз ҳафт боб – «Айнӣ ва кино», «Тобишҳои қаҳрамонҳои «Шоҳнома» дар кинои тоҷик», «Кинои тоҷик дар даврони Иттифоқи Советӣ», «Ҳамкорихои киносозони тоҷик бо кишварҳои бо мо дӯст», «Ситораҳои кинои ҷаҳонӣ», «Ситораҳои кинои Ҳиндустон» ва «Саҳмҳои устод Мирзо Турсунзода дар инкишофи кинои миллии тоҷик» иборат буда, хонандаро бо лаҳзаҳои ҷудоғонаи ҳамкорихои устодон Садриддин Айнӣ ва Мирзо Турсунзода, ки аз солҳои сиюм оғоз ёфтааст, ошно мекунад.

«Шоҳнома»-и безаволи Ҳаким Фирдавсӣ аз назари киносозони тоҷик, бахусус режиссёри номвари мо Борис Кимёгаров дар қанор намонд. Аз ин хусус се мақола – «Шоҳ Ковус ва филмҳои сегона аз «Шоҳнома», «Таҷассуми кинематографии “Достони Сиёвуш» ва «Рақс бо қабӯтарон» дар ҳузури Рустами Достон» дар қисмати «Тобишҳои қаҳрамонҳои «Шоҳнома» дар кинои тоҷик» ҷой гирифтаанд, ки барои хонанда дар бораи таҳияи филмҳо аз рӯи ин асарӣ безавол маълумоти нав медиҳанд.

Муаллиф ба ҳамкорихои эҷодии устод Садриддин Айнӣ бо киносозони рус ва тоҷик бештар таваҷҷуҳ зоҳир намуда, мақолаҳои «Тақдири талх ва ширини «Доҳунда», «Устод Айнӣ ва кинои тоҷик», «Симои ҷовидонаи устод Айнӣ дар кинои ҳуҷҷатӣ» ва «Ҳаёти Айнӣ ва Лоҳутӣ таҷассуми кинематографӣ меҳаҳад»-ро ба китоб дохил намудааст, ки барои хонанда имконияти зиёди гирифтани далелҳоро додааст.

Ин маводҳо дар бораи ҳамкорихои устод Айнӣ бо яке аз режиссёрони маъруфи кинои советӣ Лев Кулешов ҳангоми таҳияи филми ҳунарии «Доҳунда» (соли 1935), бо режиссёри он солҳо ҷавон Борис

Кимёгаров ҳангоми ба навор гирифтани аввалин филми мустанади «Садриддин Айнӣ» (соли 1948) ва нақшаҳои эҷодиаш бо роҳбарияти Киностудияи наврасон ва филмҳои бадеии «Союздетфилм»-и шаҳри Москва, ки муваққатан ба шаҳри Сталинобод кӯчонида буданд, ба хонандаи китоб маълумоти кофӣ медиҳанд.

Қисмати дигари ҷолиби китоб дар он аст, ки хонандаи имрӯза метавонад дар бораи режиссёрони шинохтаи тоҷик, Артисти халқии СССР Комил Ёрматов, Артисти халқии РСС Тоҷикистон Абдусалом Раҳимов, режиссёри навҷӯӣ Бахтиёр Худоназаров ва киношиноси маъруф Ато Аҳроров факту рақамҳои нав ва тозаро пайдо намояд.

Дар боби «Ҳамкориҳои кинои тоҷик бо кишварҳои ба мо дӯст» муаллиф хонандаро бо актёрҳои маъруфи ҷумҳуриҳои бародарӣ ба монанди Отар Коберидзе, Бобо Ананов, Фарҳод Юсуфов, дар боби «Ситораҳои кинои ҷаҳонӣ» бо Ҷонни Вайсмюллер (Амрико), Гойко Митич (Югославия) ва Туркан Шорай (Туркия) шинос мекунад.

Азбаски мардуми тоҷик дер боз муҳлиси кинои Ҳиндӣ мебошанд, муаллиф боби алоҳидае бо номи «Ситораҳои кинои Ҳиндустон»-ро дар китоб ҷо дода, ба ин васила ба хонандагон дар бораи актёрҳои машҳур Наргис Датт, Вичаятимала, Амриш Пури Лал, Амҷад Кхан, Зинат Аман, Кунал Госвами ва Манорама матолиби ҷолибро пешниҳод кардааст.

Муаллиф дар мақолаи «Саҳми устод Мирзо Турсунзода дар инкишофи кинои миллии тоҷик» ҷеҳраи устод Мирзо Турсунзодаро ба хонанда чун тарҷумони филмҳо, мушовир, муаллифи сценарияи филмҳои бадеӣ муаррифӣ карда, порчаҳои ҷудоғонаи филмҳои ҳунарии «Ҳасани аробакаш», «Бо амри дил» ва «Субҳи Ганг»-ро то андозае мавриди таҳлил қарор додааст. Махсусан ҳамкориҳои устод Турсунзода бо режиссёр Борис Кимёгаров ва сценариянавис Инна

Филимонова хеле босамар буд. Ин ҳамкориҳоро метавон чун тимсоли дӯстӣ, рафоқат, ҳамдигарфаҳмӣ ва ғайраҳо маънидод кард ва он барои эҷодкорони имрӯзаи кинои тоҷик намунаи ибрат хоҳанд буд.

Бо пешниҳоди Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон «Соли 2018 – Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон шуда буд. Муаллифи китоб ин мавзӯро низ дар мақолааш «Инъикоси ҳунарҳои халқӣ дар санъати кино» мавриди баррасӣ қарор дода, филмҳои истехсоли киностудияи «Тоҷикфилм»-ро аз солҳои панҷоҳум мавриди таҳлил қарор дода, фикру андешаҳои ӯро бо далелҳо аз филмҳои бадеии «Ман бо духтаре вохӯрдм», «Писар бояд зан гирад», «Қисмати шоир», «Хатти парвоз», «Достони Рустам», «Рустам ва Сӯҳроб», «Достони Сиёвуш», «Духтари сеюм», «Субҳи нахустини ҷавонӣ», «Дарди ишқ» ва ғайраҳо қувват медиҳад.

Дар маҷмӯъ метавон гуфт, ки китоби нави киношинос – Тилло Некқадамов «Бозтоби чехраҳои дурахшони кино» он ҳолигӣ, ки солҳои охир дар омӯзиши таърихи кинои тоҷик, киношиносӣ ва дигар масъалаҳои ҳалталаби он ба миён омадаанд, бартараф мекунад ва он тухфаи хубе ба ҷашни дар пешистода – 90 солагии кинои тоҷик хоҳад шуд.

Ҳамзамон ин китоб барои муҳаққиқони кино, санъатшиносон, таърихнигорон ва омӯзгорону донишҷӯён аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд.

БОБИ 1.

АЙНӢ ВА КИНО

1.1. УСТОД АЙНӢ ВА КИНОИ ТОЧИК

Фаъолияти эҷодии устод Айнӣ хеле фарох ва доманадор аст. Он кас дар ҳамаи соҳаҳои илми замонаш рисолаву китобҳо ва тадқиқотҳои пурарзише ба мерос гузоштаанд. Эҳёи кинои тоҷик соли 1929 ба амал омад ва кино яке аз санъатҳои ҷавонтарин ба шумор мерафт. Устод Айнӣ он солҳо дар айни камолоти эҷодӣ қарор доштанд ва ин навъи санъатро хуб қабул карданд.

Баъдҳо бо киносозони замон Лев Кулешов, Осип Брик, Комил Ёрматов, Иброҳим Барамиков, Борис Кимёгаров ва дигарон ҳамкору ҳамнишин шуд.

Агар ба ҳамкорихоӣ устод Садриддин Айнӣ бо кинои тоҷик назар афканем, он аз солҳои сиюм оғоз ёфтааст. Рӯзномаи «Коммунист Таджикистана» аз 29-уми ноябри соли 1931, рақами 265(604) сах. 4 тахти сарлавҳаи «Какие нам нужны кино-фильмы» нақшаи тематикӣ филмҳои бадеӣ ва ҳуччатино, ки соли 1932 барои истехсол дар Тоҷикино пешбинӣ шудаанд, чоп кардааст. Дар нақшаи соли 1932 истехсоли филмҳои бадеии «Фарҷоми Иброҳим» сенарияи Бруно Ясенский (филми овоздор), «Ду соҳил»(беовоз), «Рафиқе аз Миср»(овоздор дар 8 қисм) харду сенарияи Г. Эл-Регистон, «Ду ҷаҳон-ду система» либретто - сенарияи устод Лохутӣ ва сенарияи «Дохунда» ё «Дараи Ниҳон» - филми таърихӣ - революсионӣ аз рӯи романи нависандаи тоҷик Садриддин Айнӣ ва ғайра пешбинӣ шуда буд.

Нақшаи истехсоли филмҳоро Шӯрои бадеӣ-сиёсӣ оид ба корҳои кинои назди пропагандаи маданияти КМ ПК(б) Тоҷикистон тасдиқ кардааст.

Вале мурочиат ба асарҳои устод Айни Ҳанӯз аз соли 1931 оғоз ёфтааст. Масалан, сценаристони рус А. Олшанский Н. Достал ва И. Прут аз рӯи ин роман сценарияҳо эҷод карда, ҳангоми кор дар болои сценария чандин маротиба бо муаллифи романи «Дохунда» вохӯрда, маслиҳатҳо гирифтаанд. Устод бо як хушнудӣ ба сценаристони рус кумак мерасонд. Ба ҳамин тарз, Осип Брик соли 1935, А. Олшанский ва Н. Достал соли 1936, И. Прут ва А. Олшанский соли 1938 вариантҳои гуногуни киносценарияро навиштанд. Ин икдоми хуб солҳои 1931-1938 давом дошт, аммо натиҷае надод.

Метавон гуфт, ки танҳо сценарияи Осип Брик дар таҳияи режиссёри маъруфи советӣ Лев Владимирович Кулешов соли 1935 дар «Тоҷикино» барои истехсол пешниҳод шуд. Режиссёри филми нав ва муаллифи сценария дар рафти кор якчанд маротиба дар шаҳри Самарқанд бо устод Айни вохӯрда, маслиҳатҳо гирифтаанд.

Лев Кулешов дар китобаш «50 лет в кино» (Москва, «Искусство», 1957, сах. 166-167) менависад:

«Дар яке аз сафарҳои ман дар Тоҷикистон ва Ўзбекистон мо бо муаллифи романи «Дохунда» Садриддин Айни шинос шудем. Сценарияи Осип Брик ба нависанда хеле маъқул шуд».

Боиси афсӯс аст, ки филми ҳунарии «Дохунда»-и режиссёр Лев Кулешов соли 1935 бо сабабҳои маълум ба экранҳои кино набаромад. Он бояд аввалин филми овоздор дар Осиеи Миёна мешуд. Кори минбаъда дар болои филм боздошта шуда, материалҳои нотамодро дар рафҳо (полка-ибораи кинематографӣ) гузоштанд. Ҳайати эҷодии филми «Дохунда» ба шаҳри Москва баргаштанд.

Баъди панҷ сол, барои муносибати сард, кина ва қасосгирии Раиси Совети Комиссарони Ҳалқии РСФСР Тоҷикистон Маҳмадалӣ Қурбонов ҳамдиёри боистеъдод ва алаққай шуҳратманди мо Комил

Ёрматов низ аз муносибати ғаразноки Раиси Совнарком сахт ранчида, ба шаҳри Москва кӯчид. Пас аз суҳбат бо роҳбарони Госкинои СССР барои кори минбаъда ба шаҳри Тошканд фиристонида шуд.

Дар Тоҷикистон фаъолияти санъати аз ҳама муҳим то солҳои панҷоҳум муваққатан боз дошта шуд. Кинои ҷавони тоҷик рӯзҳои саҳтро аз сар мегузаронид.

Шоир ва тарҷумон Муҳаммадҷон Раҳимӣ он солҳо бо «Тоҷиккино» ҳамкориҳои хуб дошт ва вазъияти баамаломадаро дар яке аз мактубҳои ба устод Айни навишта, эшонро ба ҳамкорӣ даъват мекунад. Нависанда ба серкориаш нигоҳ накарда, ба унвони М. Раҳимӣ муфассал мактуб менависад:

«... Шумо хоҳиш кардед, ки ман ба маслиҳатҳои худ ба киностудияи Тоҷикистон ёрмандӣ расонам. Аммо ман, ки ба ин санъат ҳеҷ гуна таҳассус ва таҷриба надорам, чӣ гуна маслиҳат дода метавонам. Фақат ман метавонам, ки мисли як тамошобини тоҷик танҳо як маслиҳат диҳам: ҳамаи ҳимматро ба он сарф кардан даркор аст, ки киностудияи Тоҷикистон аз як ташкилоти истехлоқӣ ба як ташкилоти истехсолӣ бадал ёбад.

Чандин сол аст, ки киностудия дар Тоҷикистон вучуд дорад. Аммо вай дар муддати ҳаёти худ ғайр аз як чизи хроникавӣ ва асарҳои, ки умри дароз надоранд, ба вучуд оварда натавонист. (Тарҷумаҳо мустасно аст). Охир ба дараҷае расид, ки дар арафаи ҷанг ин студия мурд, ё дар ҳолати назъ расид ва Ёрматов барин коркун аз даст рафт. Аммо дар он муддат пул, мол ва меҳнати бисёре бар абас рафт, ки инро бо термини кӯҳнаи мо «Истехлоқ» меноманд. (намедонам, ки термини русиаш чӣ бошад).

Ҳоло бо сабаби кӯчида омадани Детфилми Москва, ин студия дубора зинда шуд. Акнун ин ҳаёти дубораро ғанимат шумурда, якчанд асари таърихӣ ва замонавӣ аз ҳаёти Тоҷикистон ба вучуд овардан даркор

аст. То ки партия, ҳукумат ва оммаи халқи тоҷик донад, ки ӯ як киностудияи истеҳсолӣ дорад, ки ҳосилоти вай дар пеши назар аст ва ҳар қадар пул, мол ва меҳнат сарф шавад, ҳайф нест ва дарег набояд дошт...

**Бо салони рафиқона: Айнӣ», 23 апрели соли 1942
(«Садои Шарк», соли 1978, № 1. саҳ.118-119).**

Раҳимӣ беҳуда барои кумаку маслиҳат ба устод мурочиат накардааст. Зеро киностудия ба гуфти устод Айнӣ «... дар Тоҷикистон вучуд дорад. Аммо вай дар муддати ҳаёти худ ғайр аз як чизи хроникавӣ ва асарҳое, ки умри дароз надоранд, ба вучуд оварда натавонист».

Устод Айнӣ аз рафтани Комил Ёрматов барин актёр ва режиссёри боистеъдод таъкид карда, афсӯс меҳӯрд.

Бинобар шаҳодати мактубҳои С. Айнӣ ба М. Раҳимӣ киностудияи Тоҷикистон дар арафаи ҷанг, яъне соли 1940, баъд аз рафтани Комил Ёрматов, бо супориши Госкинои СССР муваққатан аз фаъолият бозмонд. Танҳо сектори хроника, яъне бахши филмҳои хуччатӣ, боқӣ монду халос.

Устод Айнӣ бесабаб нанавиштааст, ки «Охир ба дараҷае расид, ки дар арафаи ҷанг ин студия мурд, ё дар ҳолати назъ расид ва Ёрматов барин коркун аз даст рафт...».

Солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ аксарияти театрҳо ва киностудияҳои шаҳрҳои Москва ва Ленинград ба ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ кӯчиданд. Киностудияи наврасону ҷавонон «Союздетфилм» он айём ба шаҳри Душанбе кӯчида, фаъолиятро (аз моҳи ноябри соли 1941 то 16 октябри соли 1943) дар «Тоҷиккино» идома дод. Дар ҳаёти ин киностудия сенаристон, нависандагон, режиссёрон, актёрон, рассомон ва оҳангсозони шинохтаи Советӣ ба Тоҷикистон омада, ба қору эҷод машғул шуданд.

Устод Садриддин Айни аз омадани эҷодкори рус таъкид мекунад, ки «...бо сабаби кӯчида омадани Детфилми Москва, ин студия (яъне «Тоҷиккино» Т.Н.) дубора зинда шуд...»

Дар асл ҳам киностудияи «Союздетфилм» дар баробари истехсоли филмҳои дар нақшадоста, дар ҳамкорӣ бо «Тоҷиккино» филми ҳунарии «Фарзанди Тоҷикистон» (сенарияи М. Раҳимӣ, Е. Помещиков ва Н. Рожков, режиссёр В. Пронин, оператор И. Барамиков, соли 1942) ва филм - консерти «Киноконсерти тоҷикӣ» (Сенария ва таҳияи К. Минс, оператор Ж. Мартов, рассомон П. Галачаев ва М. Хошмуҳаммадов, соли 1943)-ро истехсол карданд. Дар баробари ин, ҳайати эҷодии «Союздетфилм» дар тарбияи кадрҳои эҷодӣ, техникӣ ва истехсолии «Тоҷиккино» хизмати шоён кардааст.

Киностудияи наврасон ва филмҳои бадеии «Союздетфилм» аз соли 1948 номи киностудияи Марказии наврасону бачагони ба номи М. Горкийро гирифт.

Устод Айни ҳанӯз ҳамон солҳо дар мактубаш таъкид кардааст, ки «Акнун ин ҳаёти дубораро ғанимат шумурда, якчанд асари таърихӣ ва замонавӣ аз ҳаёти Тоҷикистон ба вучуд овардан даркор аст».

Дар як мактуби кӯтоҳ, ки ба унвонии шоир Муҳаммадҷон Раҳимӣ навишта шудааст, баҳри беҳбудӣ бахшидан ба киностудияи аз кор бозмондаи Тоҷикистон устод Айни фикру андеша ва пешниҳодҳои ҷолибе баён кардааст. Устод дар мактубнависӣ хеле бомулоҳиза ва дақиқкор буд ва нисбати ҷоннок кардани кори киностудия хеле дилсӯзона ва самимона изҳори ақида карда, хоҳони он буд, ки «Киностудияи Тоҷикистон аз як ташкилоти истехлоқӣ ба як ташкилоти истехсолӣ бадал ёбад».

Садриддин Айни дар мактубаш эрод мегирад, ки киностудия дар ин муддат ба ғайр аз филмҳои

хроникавӣ, яъне хуччатӣ, дигар чизе истехсол накардааст. Пули зиёде ва меҳнати бисёре сарф шудааст, аммо натиҷааш нест.

Азбаски солҳои мудҳиши ҷанг буд ва аксари кормандони киностудия ба ҳимояи Ватан сафарбар шуданд, кадрҳои маҳаллӣ намерасиданд. Танҳо баъди Ғалаба бар фашизми Германия қори киностудияи «Тоҷикфилм» оҳиста-оҳиста ҷоннок гардид. На танҳо фикру пешниҳод ва маслиҳатҳои ин шахсияти бузург, балки зиндагиномааш намунаи ибрати ҷавонон буд. Ҳар нафаре аз эҷодкорони кино меҳостанд бо устод ҳамсуҳбат шаванд, дар бораи роҳи тайкардааш филми хуччатӣ офаранд ё аз рӯи асарҳои ҷовидонааш киносенария навишта, филмҳои хунарӣ офаранд. Вале ин орзуҳои нек на ба ҳама муяссар гардид.

Аввалан, баъди рафтани Комил Ёрматов мо - тоҷикон режиссёри касбии маҳаллӣ, актёрони кино ва сенариянавис надоштем.

Сонӣ, устод он солҳо дар шаҳри Самарқанд қору зиндагӣ доштанд ва мусоҳиба додану суратгириро намеписандиданд. Ва ҳар пешниҳоде, ки аз ҷониби журналистон, киносозон ва суратгирон мешуд, он кас рад мекарданд.

Танҳо ба режиссёри ҷавон Борис Кимёгаров шарафи бузург насиб гардид, ки ба суҳбату дидор ва мулоқотҳои фаромӯшношудани устоди бузургвор мушарраф гардад. Режиссёри ҷавон соли 1949 бо устод Айнӣ дар шаҳри Самарқанд дар ҳавлияш вохӯрд, бо муҳити эҷодӣ ва зиндагии хоксорона ва аҳли хонаводааш аз наздик шинос шуда, филми хуччатии «Садриддин Айнӣ»-ро дар ду қисм ба навор гирифт.

Борис Кимёгаров аз мулоқоти аввалинаш бо устод Айнӣ хеле сарбаланду ифтихорманд буд ва баъдҳо ин силсилафилмҳои хуччатиро давом дода, аз ҳаёти ин марди бузург чор филми хуччатӣ – «Садриддин Айнӣ» соли 1949, «Ҷашни пуршараф» соли 1953, «Сарояндаи

сарзамини аҷодӣ» соли 1968 ва «Садриддин Айни» соли 1978 офарид. Ин филмҳои ҳуҷҷатӣ алҳол қиммати баланди таърихӣ ва эҷодӣ доранд. Ҳангоми наворгирӣ ва сафарҳо ба шаҳрҳои Панҷакент, Самарқанд ва Бухоро режиссёр Борис Кимёгаров борҳо бо нависанда дар суҳбату мулоқот буд. Режиссёр аз ин сафарҳои эҷодӣ хотираҳои ҷолибе дорад.

Борис Кимёгаров аз воҳӯрии аввалинаш бо устод Садриддин Айни дар шаҳри Самарқанд дар китобаш («Дорога уходит в горы» (Москва, 1970, саҳ.21-23.) менависад:

«Барои ман на танҳо суҳбат бо Айни аҷоиб буд, балки дар кабинети корияш ҳузур доштанро ҳам шараф медонистам. Китобҳои зиёд, аз ҷумла китобҳои нодир бо ороиши минъураҳои қадима, ки арзиши баландашонро хуб медонистам, маро дар ҳайрат гузоштанд.

Дар рафҳо чилдҳои асарҳои Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Аҳмади Дониш ба тартиб чида шуда буданд...

... Бо Айни сафар кардан барои ман университети ҳақиқӣ гардид. Ба кучое ки сафар мекардем ё бо касе ки вомехӯрдём, боиси мулоқотҳо ва суҳбатҳои аҷоибу гуворои Айни мешуданд...

Мулоқот бо Айни на танҳо шавқу рағбатамро ба таърих бедор карданд, балки барои офаридани филмҳои хунари дар бораи Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Аҳмади Дониш ва Пайрав Сулаймонӣ, ки шоири муосири даврони мо буд ва Айни дар бораи ӯ бо муҳаббат ва ҳурмат ҳарф зад, ба мақсаду мароми ман сабабгор шуданд».

Тасаввур кунед, ки якчанд мулоқот ва ҳамнишинӣ бо устод Айни ба режиссёри ҷавони 29-сола чӣ қадар илҳом ва рӯҳу мадор бахшид. Маҳз воҳӯриҳо бо ин донишманди маъруфи замон боиси он гардиданд, ки Кимёгаров аввалин шуда, соли 1956 аз рӯи романи «Дохунда» филми ҳамном таҳия кард. Ва, он бӯҳроне ки

шонздаҳ сол боз кинои тоҷикро фаро гирифта буд, ё ба ибораи устод Айнӣ «дар арафаи ҷанг ин студия мурд, ё дар ҳолати назъ расид» аз байн бардошта шуд.

Аз ин баъд, Кимёгаров часорат пайдо карда, соли 1959 дар бораи устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ филми хунарии рангаи «Қисмати шоир»-ро офарид.

Дар ниҳояти қор, режиссёри алаққай ботаҷриба ба қаҳрамонҳои «Шоҳнома»-и абадзиндаи Ҳаким Фирдавсӣ рӯ овард ва як силсила филмҳои хунарии мондагор - «Ливои оҳангар» соли 1961, «Достони Рустам» соли 1970, «Рустам ва Сӯҳроб» соли 1972 ва «Достони Сиёвуш» соли 1976 таҳия карда, дар санъати кино абадӣ гардонид.

Магар ҳамаи ин натиҷаи маслиҳату насиҳатҳои пири адабиёти муосири тоҷик Садриддин Айнӣ набуданд? Магар мактубҳои дилсӯзонааш ба унвонии Муҳаммадҷон Раҳимӣ бенатича монданд? Магар пас аз иншои онҳо қори киностудияи «Тоҷикфилм» аз нав ҷоннок нашуд?

Бубинед, ки чанд мулоқоту вохӯрӣ ва мактуби кӯчаки устод Айнӣ чӣ қадар қудрати бузург доштанд, ки роҳи ояндаи кинои ҷавони тоҷик ва режиссёри миллатдӯсту фарҳангдӯсти мо Борис Кимёгаровро муайян намуд.

Устод Айнӣ аз нахустин ҳамкорияш бо режиссёри ҷавон Борис Кимёгаров дар мактуб ба духтараш Холида (аз 22 июни соли 1949) навишта буд:

«...Бо супориши Ҳукумати Тоҷикистон киностудияи Тоҷикистон ва бо тасдиқ ва пули тахсисӣ кардаи кинофилми марказии Иттифоқи Советӣ мехост барои Декадаи адабии Тоҷикистон ба ҷашни 20- солагии Тоҷикистон дар бораи ман як кинохроника тартиб диҳад. Дар рӯзҳои дар Исталинобод будани ман мулоқотҳо ташкил карда сурат гирифтанд ва баъд аз он дар Бухоро омада чоҳро, ки ман дар онҷо истоқомат намудаам, бо нишон додани ман ба лента акс

бардоштанд, ҳам манзараҳои умумӣ ва асосии Бухороро акс гирифтанд. Дар қатори манзараҳои асосии деҳае, ки дар он ҷо Абӯалӣ Сино таваллуд шудааст ва макбараи Исмоили Сомонӣ низ ҳастанд. Бегоҳии 10 июн дар Пединститутути Бухоро як мулоқоти умумишаҳрӣ ташкил намуда онро ҳам акс гирифтанд. Баъд аз ду рӯз дар шаҳри Бухоро гаштан, 11 июн шабона мо ба вағони худ ба Қизилтеппа омадем, киночиҳо бо асбоби худ бо мошин ба деҳаи мо Соктаре омада буданд. Моро котиби дуввуми Обкоми Бухоро бо мошини худ аз истанса ба Соктаре расонид. Дар он ҷо ҳам суратгирӣ шуд, ҳатто мазору қабристони гузаштағони маро низ ба лента гирифтанд.

Дар охири рӯз мо бо мошин аз Соктаре баромада шаҳри Ғичдувонро тамошо карда шабона ба истанса расидем ва поёзд вағони моро соати 8 пагоҳонӣ 13 июн ба истансаи Самарқанд расонид – аз он ҷо ба хона омадем.

(Ба ин тариқ сафари ман аз 13 май то 13 июн як моҳ пур шуд). Баъди ду рӯз дар хона истироҳат кардан киночиҳо ба Самарқанд расида омаданд. Баъд аз ҷо ба ҷо кардани асбоби худ, хонаи кории ман, хонаи умумӣ ва хонаи Лутфияро сурат гирифтанд ва рӯзи дигар рӯи ҳавлӣ ва сари кӯчаро. Киночиҳо 20 июн манзараҳои умумӣ ва асосии Самарқандро суратгирӣ карда, 21-ум дар Узғу як мулоқот ташкил дода вайро ҳам гирифтанд.

Имрӯз меҳоҳанд бо аспирантҳо ва кандидатҳо, ки аз дасти ман баромадаанд, мулоқот ташкил карда боз суратгирӣ кунанд. Баъд аз он маро ба Панҷакат то Ёрӣ то округи интиҳоботии ман (меҳоҳанд) бубаранд.

Хулоса барои ман саргардонӣ ва ташвиши зиёд шуд, ки ман ҳеҷ гоҳ ин гуна «маросимҳо»-ро толиб нестам ва толиб набудам...».

**Бо саломии падаронаи (С. Айнӣ)
(Рӯзномаи «Садои мардум», 14 апрели соли 2000,
№ 29 (1201) саҳ 3.)**

Шояд барои таърих ё тадқиқотҳои оянда бошад, ки устод ҷузътарин қор ё амали «киночиҳоро» (ибораи устод) ба духтараш Холида муфассал навиштааст. Имрӯз ин мактуб саҳифаҳои ҳамкориҳои устоди бузургвор ва кинои тоҷикро боз ҳам муқаммалтар ва дақиқтар мекунад.

Тавачҷуҳ кунед, устод ҳатто ҳисоб карда, навиштааст: «Ба ин тариқ сафари ман аз 13 май то 13 июн як моҳ пур шуд». Яъне, давраи наворбардории филми ҳуҷҷати «Садриддин Айни» як моҳро дар бар гирифтааст.

Дар мактуби дигараш ба Муҳаммадҷон Раҳимӣ навишта буд:

«... Акнун мебиёем ба масъалаи навиштани ин сенария (манзури устод С. Айни сенарияи «Сафедҷомагон» аст). Ба ҳамаи шумоён маълум аст, ки ман сенарист нестам ва дар ин қор ҳеҷ гуна таҷрибае надорам. Бо вучуди ҳамин аз рӯзи аввалин ба қор шурӯъ кардан қорро бе консултантҳо бурдан ва билхосса бевосита русӣ нависондан ба фаҳми ман бисёр душвор ва ҳатто мумкин аст, ки бенатиҷа барояд. Бинобар ин, фикри ман ин аст, ки ман бояд таҳрири аввалини ин сенарияҳоро дар ҳонаи худ ба танҳои фикр карда, ба шакли сенария нависам ва ҳама нуқтаҳои характерноки таърихӣ ва сиёсиро ба вай гузаронам ва фикри ҳудро равшан ифода намоям. Баъд аз он ин материалро ба студия фиристонам, шумо дар мошинка чоп карда ва тарҷума кунонда, тарҷумаро бо оригнали ман дар мавқеи музокира монед. Вақте ки асосан қабул ёбад, сенаристҳои мутахассис ба болои вай қор карда, онро ба шакли сенарияи муқаммал мебароранд. Дар он вақт, агар ҳузури ман лозим шавад, ман ба Сталинобод рафта, чанд вақте ки дарқор бошад, истода қор мекунам...»

**Бо саломии рафиқона : Айни
23 апрели соли 1942, «Садои Шарқ» соли 1978,
№1, саҳ 117.**

Ин мактуб шаҳодати он аст, ки устод Айни маҳорати хешро дар навиштани киносенария низ санчида пеш аз ҳама мавзӯ ва мундариҷаи очерки таърихӣ – «Исёни Муқаннаъ» -ро ба инобат гирифта, дар асоси он сенарияи «Сафедҷомагон»-ро мақсади навиштан дошт. Мутаассифона, тақдири навиштан ё нотаом мондани ин сенария ба мо номаълум монд.

Режиссёр Борис Кимёгаров соли 1953 устод Айниро бори дуюм ба навор гирифта, филми мустанди «Чашни пуршараф»-ро таҳия мекунад ва ба чашни 75-солагии устод Садриддин Айни мебахшад. Ҳангоми наворгирӣ режиссёр ба нависандаи кӯҳансол мегӯяд, ки меҳодад аз рӯи романи «Дохунда» филми ҳунари офарад. Устод хеле шоду хуррам гашта, чандин маслиҳатҳо низ медиҳад. Корҳои эҷодӣ рӯи сенарияи «Дохунда» ҳанӯз оғоз наёфта буданд, ки 15 июли соли 1954 донишмандтарин шахсият дар Фарорӯд, Президенти Академияи илмҳои РСС Тоҷикистон, академик Садриддин Саидмуродзода Айни дар синни 76-солагӣ вафот кард.

Афсӯс ки устод Айни ба рӯзҳои пур аз фараҳ ва комёбиҳои шоёни кинои Тоҷикистон нарасид. Баъди ду соли вафоташ, соли 1956, филми ҳунарии «Дохунда»-и режиссёр Борис Кимёгаров ба экранҳои кинои Иттифоқи Советӣ баромад ва аз ҷониби мунаққидони кино ва тамошобинони серталаб баҳои баланд гирифт...

19 апрели соли 1979 шахбози санъати кинои тоҷик Борис Кимёгаров дар синни 59-солагӣ дар сари мизи ҷарроҳӣ ногаҳон вафот кард.

Шояд режиссёр Борис Кимёгаров ният дошт, ки пас аз анҷоми силсилафилмҳо аз рӯи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ дар бораи пири маънавии миллати мо Садриддин Айни филми ҳунариро ба навор гирад? Афсӯс ки ба ин суол ҷавоб нест. Вале повести «Марги судхӯр» соли 1966 ва романи «Ғулумон»-и устод Садриддин Айни солҳои 1974-1975 аз тарафи режиссёри

маъруфи тоҷик Тохир Собиров таҷассуми кинематографии худро ёфтанд.

Нависандаи маҳбуби мо Садриддин Айнӣ дар охири мактубаш ба духтараш навишта буд:

«Хулоса, барои ман саргардонӣ ва ташвиши зиёд шуд, ки ман ҳеҷ гоҳ ин гуна «маросимҳо»-ро толиб нестам ва толиб набудам...» Яъне, устод қор бо киночиҳо ва суратгирҳоро дар назар дорад. Бо вучуди ин «ташвишҳо» дили устод ба кинои тоҷик месӯхт ва ҳамеша кӯшиш мекард, ки барои инкишофи кинои ҷавони тоҷик пешниҳод ва маслиҳатҳояшро дарег надорад.

Дар замони Ҳокимияти Советӣ ва Истиклолияти давлатии Тоҷикистон ҳамаи орзуҳо ва маслиҳату машваратҳои пири маънавии халқи тоҷик Садриддин Айнӣ ҷомаи амал пӯшиданд. Киностудияи «Тоҷикфилм» аз солҳои панҷоҳум дар байни ҷумҳуриҳои бародар яке аз киностудияҳои пурқувваттарини истеҳсоли филмҳои бадеӣ ва хуччатӣ шуморида мешуд. Дастрасҳои киносозони тоҷик соҳиби муқофотҳо ва ҷоизаҳои кинофестивалҳои умумиттифоқӣ ва байналхалқӣ гардидаанд.

Дар даврони соҳибистиклолӣ низ таваҷҷуҳи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба кинои тоҷик хеле зиёд аст. Ҳанӯз дар яке аз мулоқотҳои бо зиёиёни мамлакат (20 март соли 2001) дар бораи инкишофи кинои тоҷик сухан кард ва минбаъд дар ҳар вохӯрӣ бо аҳли зиё аз ин намуди санъат андеша ва пешниҳодҳои ҷолибе дорад.

Масалан, 20 март соли 2017 Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни кишвар гуфта буд: «Яке аз омилҳои муҳими густариши андешаи миллии ташаккул додани мавқеи устувори шаҳрвандӣ ва рӯҳияи ифтихор аз Ватан ва давлати соҳибхитӣ дар байни наврасону ҷавонон аст.

Дар ин самт истифодаи васеъ аз зарфияти зехнии зиёиён бисёр муҳим аст, зеро маҳз шумо бо офаридани рамзҳои шахсиятсоз метавонед ба ин раванд мусоидат кунед.

Яке аз мисолҳои он таҳияи филмҳои бадеиву тасвирӣ дар бораи шахсиятҳои асотириву таърихӣ Рустами Дастон, Сухроб, Сиёвуш, Спитамен, Деваштич, Шерак, Томирис, Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Ибни Сино, Хайём, Саъдӣ, Камол, Ҷомӣ, Бедил, Темурмалик, Восеъ, Аҳмади Дониш, Садриддин Айнӣ ва дигар қаҳрамонҳои осори классикҳо ва муосири мо мебошад.

Иқдоми мазкур ба он мусоидат мекунад, ки дар раванди ҷаҳонишавӣ ҳифзи арзишҳо ва ҳувияти миллӣ бо роҳи усулҳои муосир ба роҳ монда шавад».

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар баробари офаридани филмҳои ҳунари дар бораи қаҳрамонҳои таърихӣ ва классикони тоҷик номи Садриддин Айнӣро низ зикр намудааст.

Дар ҳақиқат, вақти он расидааст, ки наслҳои имрӯза бояд симои бузургвори устод Айнӣро дар филмҳои ҳунари бубинанд.

1.2. СИМОИ ҶОВИДОНАИ УСТОД АЙНӢ ДАР КИНОИ ҲУЧҶАТӢ

Симои нурунии устод Садриддин Айнӣ ва асарҳои ҷовидонааш аз рӯзҳои нахустини эҳёи кинои миллӣ зери тавачҷуҳи киносозони тоҷик қарор дошт. Азбаски устод он солҳо дар шаҳри Самарқанд зиндагӣ ва эҷод мекард, ба ходимони кино ва режиссёрон он қадар дастрас набуд. Бар замми ин, аз хотираи дӯстону шогирдон бармеояд, ки устод Айнӣ суратгирӣ ва мусоҳиба доданро он қадар нағз намедид. Шояд аз ин сабаб то давраи мо суратҳои ниҳоят кам ва наворҳои кӯтоҳу хираи мустанадӣ боқӣ мондаасту халос.

Агар аз рӯи хронология гирем, бори нахуст симои устод Садриддин Айнӣ соли 1937 аз тарафи режиссёр Ғуломризо Баҳор (1903-1938) ба навор гирифта шудааст. Он айём ҳама ба 100- солагии вафоти шоири бузурги рус А.С.Пушкин омодагӣ медиданд ва дар киностудияи «Тоҷикфилм» банаворгирии филми ҳучҷати «Муҳандисони рӯҳи инсон»-ро дар таҳияи Ғ.Баҳор анҷом доданд. Ҳангоми таҳияи филм режиссёр симои асосгузори адабиёти советии тоҷик, устодон Садриддин Айнӣ ва Абулқосим Лоҳутиро ба лентаи кино сабт намуд.

Қадру қимати филми ҳучҷати Ғуломризо Баҳор дар он аст, ки ҳангоми ба навор гирифтани устод Айнӣ 59-сола ва устод Лоҳутӣ 50-сола буданд. Ба ростӣ, ки дар ин синну сол устодони бузурги адабиётмонро дар экрани кино дидан хеле гуворост.

Мутаассифона, то солҳои 50-ум аз режиссёрони кино устод Айнӣро дигар касе ба навор нагирифтаанд. Ин буд, ки сол то сол қадру қимати филми ҳучҷати «Муҳандисони рӯҳи инсон»-и режиссёр Ғ.Баҳор меафзояд.

То оғози солҳои панҷоҳум аз режиссёрони кино ба мавзӯи Айнӣ, умуман дигар шахсиятҳои барҷастаи

сиёсӣ, таърихӣ ва фарҳангӣ рӯ наоварданд. Дар ин байн метавонистанд дахҳо лаҳзаҳои аҷоибро аз рӯзгори ин бузургмардон ба лентаи кино сабт кунанд. Афеӯс, ки ин кори хайр амалӣ нашуд.

Баъд аз 12 сол режиссёри он солҳо ҷавон Борис Кимёгарови 29-сола ният кард, ки бахшида ба 70-солагии Садриддин Айни филми хуччатӣ ба навор гирад. Филмро мебоист дар қадамҳои устод –шаҳрҳои Душанбе, Бухоро, Панҷакент ва Самарқанд ба навор гиранд. Мушовири филм Мирзо Турсунзода буд. Маҳз бо кумаки Турсунзода устод Айни розӣ шуданд, ки дар назди камераи оператор истад ва бо шогирдонаш суҳбат кунад.

Режиссёр Борис Кимёгаров ҳангоми таҳияи филм дар китоби хотираҳояш «Дорога уходит в горы»¹ навиштааст:

«...Дар офаридани филмҳои мустанад маро боз як мавзӯи дигар ором намегузошт. Ман орзу доштам, ки дар бораи адиби кӯҳансолу шинохтаи тоҷик устод Садриддин Айни филме биофарам. Дар боби офаридани образҳои барҷастаи адибон он қадар таҷриба надоштам. Пас мақсадамро ба устод Мирзо Турсунзода баён намудам. Вай хеле мамнун гашта гуфт:

- Бисёр хуб. Филмро ба муносибати 70-солагии Айни бояд тайёр кард. Пас мактубе навишта, ба дастам дод.

Устод он солҳо дар шаҳри Самарқанд зиндагӣ мекард. Мақсад ва фикру андешаҳоям шогирди дӯстдошта ва муҳаррири Айни – Абдусалом Дехотиро ҳам хеле хурсанд кард. Пас қарор додам, ки ба Самарқанд равам. Дарро ба рӯям духтари Айни – Лутфия, ки он вақт дар синфи нухум мехонд, кушод.

Садриддин Айни аввал маро хеле сард ва дурушт қабул кард. Ё муҳбиронро нағз намедид ва мусоҳиба

¹Кимьягаров, Б. Дорога уходит в горы-М., 1970.-С . 21-23.

доданро ҳам хуш надошт. Вале, вақте ки мактуби Турсунзодаро хонд, табассум карда, ба ман бодикқат нигариста, дар бораи Мирзо Турсунзода пурсупос кард. Кай аз хориҷи кишвар баргашт, саломатиаш чӣ тавр? Оё шеърҳои нав эҷод кардааст?

Устод дар бораи Турусунзода маълумот гирифта, аз дигар шогирдонаш пурсон шуд...

Барои ман на танҳо суҳбат бо Айнӣ аҷоиб буд, балки дар кабинети корияш буданро ҳам шараф медонистам. Китобҳои зиёд, аз ҷумла китобҳои нодир бо ороиши минётураҳои қадима, ки арзиши баланд доштанд, маро дар ҳайрат гузоштанд.

Дар рафҳо асарҳои Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Аҳмади Дониш ба тартиб чинда шуда буданд.

Садриддин Айнӣ розигияшро дод, то ки ман дар бораи ӯ филми мустанад ба навор гирам. Ва хоҳиш кард, ки дар филм ҳарчӣ бештар нависандаҳои тоҷикро нишон диҳам. Ин пешниҳодаш ба мақсаду андешаҳои мувофиқ омад».

Ниҳоят, банаворгирии филми хуччатӣ дар бораи устод Айнӣ оғоз меёбад. Устод ва шогирдонаш ҳамроҳи киногурӯҳ бо мошин ва гоҳе бо поёзд ба шаҳрҳои Панҷакент, Самарқанд ва Бухоро сафар кардаанд. Оператор М.Барбутли лаҳзаҳои ҷудогонаро дар ин мавзӯҳо ба навор гирифт.

Эҷодкорони филм пеш аз ҳама зодгоҳи адиб деҳаи Соктареи вилояти Гиждувони шаҳри Бухоро, ки Айнӣ он ҷо таҳсил карда, ба воя расидааст, наворбардорӣ карданд. Дар кадр хонаи поҳсадевори одӣ, кӯчаҳои муқаррарии деҳотӣ намоён мешавад. Режиссёр бо ин кадрҳо гуфтанист, ки дар ҳамин кулбаи хоксорона нависандаи оламшумул Садриддин Айнӣ ба дунё омадааст.

Лаҳзаҳои банаворгирии филми навро нависанда Пӯлод Толис низ дар хотираҳоиаш дар бораи устод С.Айнӣ чунин навиштааст:

«Як рӯзи тобистони соли 1948 ба ман гуфтанд, ки назди Айнӣ равам. Маълум шуд, ки як гурӯҳ нависандагони ҷавонро ҳамроҳи Айнӣ ба кино мегирифтаанд. Ғайр аз ин, ба ман гуфтанд, ки бо худ китобе гирифта равам.

Дар боғи ҳавлие, ки истиқоматгоҳи Айнӣ буд, одами бисёре чамъ шуда буд. Аксари онҳо нависандагони ҷавон буданд.

Коркунони киностудия аппаратҳои худро кушода, маътали Айнӣ буданд. Аммо Айнӣ берун намебаромад.

Баъдтар ман фаҳмидам, ки Айнӣ суратгирҳо ва хусусан коркунони киностудияро (ба қавли худи ӯ «киночиҳо»-ро) рӯи хуш намедодааст.

Дар ҳақиқат барои одами сахл кам ҳафтадосолае, ки танаш дардманд аст, соатҳои дароз зери шуълаи прожекторҳои калон-калони электрикӣ ва ё дар зери офтоби сӯзон нишастан кори осон нест.

Дар охир устод ба назди мо баромад. Дар бадали як соли охир Айнӣ хеле дигар шуда буд. Қоматаш андаке хамида, чинҳои рӯяш зиёд шуда буданд. Ғайр аз ин, асо гирифта буд. Дар ин вақт режиссёри киностудия ба ман пичирос зада гуфт:

- Китоб овардед?

- Овардам, - гуфтам ман.

Маро паҳлуи Айнӣ ҷой доданд. Режиссёр аппараташро ба тарафи мо рост карда, ба Айнӣ гуфт, ки ба китоби ман чизе навишта диҳад. Ман китобро дарҳол ба дасти устод додам. Айнӣ муқоваи китобро кушода, дар саҳифаи аввали он як –ду ҷумла навишта дод. (Он китоб ҳоло ҳам дар дасти ман аст ва аз устод як ёдгории пурқимат шуда мондааст).

Баъд режиссёр ба ман гуфт, ки аз Айнӣ чизе бипурсам. Ман ҳам фурсатро ғанимат дониста, аз устод пурсидам, ки портрети қаҳрамонро чӣ тавр додан беҳтар аст: якбора ва ё кам –кам дар рафти воқеа?

- Қахрамони асосӣ бошад, - гуфт Айнӣ, - бехтар мешавад, ки портреташиро дар рафти воқеа тасвир кунед, аммо агар қахрамони камаҳамият бошад, портрети ӯро дар як ҷо диҳед ва ногоҳ дигар ба «киночиҳо» аҳамияте надода, бо хеле ошташинӣ ба гап сар карда гуфт:

- Ба наздикӣ ман як ҳикоятонро хондам, шумо дар як асари хурд ду бор такроран гуфтанд, ки «дар вақти хандидан дандонҳояш намудор мешуд». Ин хел нашавад, бародар!

...Айнӣ метавонист бо як ду сухани камҳиммате хоҳиши режиссёрро қонеъ созад, аммо нависандаи ғамхор дар ҳама маврид ҳам кӯшиш мекард, ки аз ӯ ба мардум ғоидае бирасад...». (М.Ҳамза, «Устод Айнӣ ва шогирдон» //»Адабиёт ва санъат», 17 январи соли 2019, № 3 (1974) сах. 5.)

Дар баробари ин Борис Кимёгаров аз санад, ҳуччатҳо ва суратҳои нодирӣ таъриҳӣ хеле устокорона истифода бурдааст. Истифодаи хуби аксу ҳуччатҳои таъриҳӣ дар филм рӯҳияи он замонро хеле таъсирбахш нишон додааст.

Ниҳоят, баъд аз интизориҳои зиёд, устод Садриддин Айнӣ дар ҷодари кино намудор шуда, суҳбат бо наздикону шогирдонаш оғоз меёбад. Ҳамин тавр, амалиёти устод, яъне кадрҳои зинда, зиёд шудан мегирад. Айнӣ ва ҳамроҳонаш дар шаҳри Бухоро ҳангоми зиёрати мақбараи Исмоили Сомонӣ, дар шаҳри Самарқанд дар ихотаи аҳли хонадон, ҳангоми суҳбатҳо ва хондани лексия ба донишҷӯёни Университети давлатии Самарқанд, таҳқиқ ва муайян кардани манзили охирати устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар Панҷакент, мулоқот бо шоиру нависандагони ҷавони тоҷик ва дигар кадрҳои нодир филми ҳуччатиро хеле мукамал ва тамошобоб намудаанд. Вале кадрҳои нодир тамошобинро дар пеш буд. Инҳо: Депутати Совети Олии РСС Тоҷикистон, аз ҳавзаи интихоботии

Ёрї №165, ноҳияи Колхозчиён, (солҳои 1947 -1951) Садриддин Айнї кори Сессияи Совети Олии РСС Тоҷикистонро кушода эълон мекунад.

Вохӯриҳо бо нависандаи пролетарї Максим Горкий, нависанда ва журналисти чех Юлиус Фучик ва мулоқот бо Раиси Президиуми Совети Олии СССР М.И.Калинин ҳурмат ва эҳтироми нависандаи маҳбуи моро нишон медиҳанд.

Аз хусуси рафти ба наворгирии аввалин филми ҳуҷҷатї дар бораи устод Садриддин Айнї мактубаш аз 22 июни соли 1949 ба унвони духтараш Холида чунин гувоҳї медиҳад:

«...Бо супориши Ҳукумати Тоҷикистон киностудияи Тоҷикистон ва бо тасдиқ ва пули таҳсисї кардаи кинофилми марказии Иттифоқи Советї мехост барои Декадаи адабии Тоҷикистон ба чашни 20-солагии Тоҷикистон дар бораи ман як кинохроника тартиб диҳад. Дар рӯзҳои дар Исталинобод будани ман мулоқотҳо ташкил карда сурат гирифтанд ва баъд аз он дар Бухоро омада ҷоҳуро, ки ман дар онҷо истиқомат намудаам, бо нишон додани ман ба лента акс бардоштанд, ҳам манзараҳои умумї ва асосии Бухороро акс гирифтанд. Дар қатори манзараҳои асосии деҳае, ки дар он ҷо Абӯалї Сино таваллуд шудааст ва мақбараи Исмоили Сомонї низ ҳастанд. Бегоҳии 10 июн дар Пединституту Бухоро як мулоқоти умумишаҳрї ташкил намуда онро ҳам акс гирифтанд. Баъд аз ду рӯз дар шаҳри Бухоро гаштан, 11 июн шабона мо ба вағони худ ба Қизилтеппа омадем, киночиҳо бо асбоби худ бо мошин ба деҳаи мо Соктаре омада буданд. Моро котиби дуввуми Обкоми Бухоро бо мошини худ аз истанса ба Соктаре расонид. Дар он ҷо ҳам суратгирї шуд, ҳатто мазору қабристони гузаштағони маро низ ба лента гирифтанд.

Дар охири рӯз мо бо мошин аз Соктаре баромада шаҳри Ғичдувонро тамошо карда шабона ба истанса

расидем ва поезд вагони моро соати 8 пагоҳонӣ 13 июн ба истансаи Самарқанд расонид – аз он ҷо ба хона омадем.

(Ба ин тариқ сафари ман аз 13 май то 13 июн як моҳ пур шуд). Баъди ду рӯз дар хона истироҳат кардан киночиҳо ба Самарқанд расида омаданд. Баъд аз ҷо ба ҷо кардани асбоби худ, хонаи кории ман; хонаи умумӣ ва хонаи Лутфияро сурат гирифтанд ва рӯзи дигар рӯи хавлӣ ва сари кӯчаро. Киночиҳо 20 июн манзараҳои умумӣ ва асосии Самарқандро суратгирӣ карда, 21-ум дар Узгу як мулоқот ташкил дода вайро ҳам гирифтанд.

Имрӯз мехоҳанд бо аспирантҳо ва кандидатҳо, ки аз дасти ман баромадаанд, мулоқот ташкил карда боз суратгирӣ кунанд. Баъд аз он маро ба Панҷакат то Ёрӣ то округи интиҳоботии ман (мехоҳанд) бубаранд.

Хулоса барои ман саргардонӣ ва ташвиши зиёд шуд, ки ман ҳеҷ гоҳ ин гуна «маросимҳо»-ро толиб нестам ва толиб набудам...».

Бо салони падаронаи (С. Айнӣ) (Рӯзномаи «Садои мардум», 14 апрели соли 2000, № 29 (1201) сах 3.).

Пас аз тамошои филми ҳуччати «Садриддин Айнӣ» (Муаллифи сценария ва режиссёр Б.Кимёгаров, оператор М.Барбутли, матни Н. Шпиковский, оҳангсоз А.Ленский, мушовир М.Турсунзода, соли 1949), метавон гуфт, ки бо кӯшишу заҳматҳои режиссёри ҷавон Борис Кимёгаров бори нахуст таҷассуми кинематографии чехраи мондагори устод Айнӣ, адибе ки ду давра –давраи амирӣ ва замони шукуфоии Иттифоқи Советиро паси сар кардааст, ба анҷом расонида, ба наслҳои мо боқӣ гузошт.

Ҳар боре ки бахшида солгарди зодрӯзи устод Садриддин Айнӣ ин ва дигар филмҳои ҳуччатиро аз ҳаёт ва эҷодиёти ин абармарди саршиноси миллат дар ҷодари кино тамошо кунем, беихтиёр мисраҳои зерин ба хотир меоянд:

**Ҳар кӣ ўро дид агар, Фирдавсии нодида дид,
Бори Рустамро ханўз аз Рахш ноафтида дид.**

Ба чуз аз Борис Кимёгаров каси дигар аз режиссёрони кино иқдом накард, ки симои устод, ҳаёти солҳои охири ўро ба лентаи кино сабт намоянд.

Баъди чор сол бахшида ба 75-солагии устод Садриддин Айни соли 1953 режиссёр филми дуҷуми хуччатии «Чашни пуршараф»-ро таҳия кард. Дар филми наваш режиссёр наворхоро аз чашни 70-солагии адиб, ки соли 1949 қайд гардид, хеле моҳирона ба кор бурдааст. Дар баробари ин ў сурату хуччатҳои навро оид ба ҳаёт ва эҷодиёти нависанда дар тӯли ин чаҳор сол ба амал омадаро пайдо карда, дар филм ҷо додааст.

Режиссёр ҳар як лаҳзаи ҳаёти нависандаро пайгирифта ҷустуҷӯ карда, ба он муваффақ шудааст, ки дар бораи устод Айни филми нав, филми нисбатан дигарро офарад. Дар филми хуччатии «Чашни пуршараф» режиссёр устод Айниро аз филми пештара дида, барҷастатар, ходими барҷастаи фарҳангӣ, яке аз шахсиятҳои маъруф ва машҳури на танҳо Тоҷикистон, балки тамоми Иттифоқи Советӣ нишон додааст.

Бояд гуфт, ки дар филми дуҷумаш режиссёр дар баробари истифодаи киносужетҳо аз чашнгирии 70-солагии нависанда ва наворҳои нави кино аз ҳаёти Айни хеле васеъ истифода кардааст. Дар натиҷа, тамошобини кино тавассути кадрҳои нав ва диққатҷалбкунанда дар бораи устоди арҷманд таассуроти бештаре мегирад.

Дар филми дуҷумаш «Чашни пуршараф» режиссёр лаҳзаҳои ҷудоғонаи филми аввалааш «Садриддин Айни», соли 1949-ро низ такроран дохил кардааст, вале ин усул ҳеҷ гоҳ сифати филмро коста накардааст. Баръакс, банду басти (монтажи) филм ҷунун устокорона ба анҷом расидааст, ки тамошобин кадрҳои такроршударо пай намебарад.

Борис Кимёгаров ба мавзӯи дӯстдоштааш содик монд ва ин силсила филмҳои ҳуччатиरो давом дод.

Соли 1955 режиссёр Борис Кимёгаров дар таҳияи филмҳои ҳунари низ иқдоми навро пеш гирифт ва баъди танаффуси 16-сола аз рӯи романи машҳури нависанда «Дохунда» филми нави ҳунари офарид. Филми ҳунарии «Дохунда» (Муаллифи сенария В.Шкловский, режиссёр Б.Кимёгаров, оператор Ф.Силченко, рассомон П.Веремченко ва Д.Илёбоев, оҳангсоз С.Баласанян, соли 1956) аз тарафи аҳли зиёиён ва тамошобинон гарму ҷӯшон истиқбол гирифта шуд. Як сол пас ин филми ҳунари санъати кинои тоҷикро дар Даҳаи адабиёт ва санъати халқи тоҷик дар шаҳри Москва муаррифӣ намуд.

Баъдҳо, режиссёр баҳшида ба 90-солагии Садриддин Айни филми мустанадӣ «Сарояндаи сарзамини аҷдодӣ» (Муаллифи сенария ва режиссёр Б.Кимёгаров, операторҳо В.Бидило ва В.Голиков, соли 1968 се қисм) ба навор гирифт. Албатта, аз филми аввалӣ, соли 1949 то соли 1968 доираи гирд овардани маводҳои ҳуччати кино ва суратҳо хеле зиёд шуд. Ин навбат дар экрани кино ҳамзамонон ва шогирдони Айни меҳру муҳаббат ва фикру андешаҳои нисбати устодашон баён мекарданд. Ҳурмат ва самимияти шогирдон дар филм хеле хуб ба назар мерасад. Дар таҳияи ҳар филми ҳуччати эҷодшуда дид ва нигоҳи нави режиссёри ба назар мерасад. Режиссёр кӯшиш кардааст, ки филмҳои ба ҳамдигар монанд набошанд. Агар дар филми якумаш «Садриддин Айни», соли 1949 режиссёр шахсан бо устод Айни вохӯрда, дар сафарҳо устодро ҳамроҳӣ карда, кадрҳои зиндари ба навор гирифта бошад, дар филмҳои сонӣ «Ҷашни пуршараф» (соли 1953), «Сарояндаи сарзамини аҷдодӣ» (соли 1968) асосан ба кадрҳои хроникӣ ва мусоҳибаи дӯстон, ҳамкорон ва шогирдонаш таъя намудааст.

Дар ниҳояти қор, Борис Кимёгаров ҳамаи таҷриба андӯхта, бозёфтҳо, сабти наворҳо, суратҳои нодир ва мусоҳибаҳои ҷолибро аз ҳаёти устод дар филми ҳуҷҷатии «Садриддин Айни» (Муаллифи сценария ва режиссёр Б.Кимёгаров, муаллифи матн Л.Полторак, операторҳо Г.Ортиқов, В.Бидило ва В.Мирзоянс, соли 1978, дар шаш қисмат) ҷой дод. Режиссёр бори нахуст дар таърихи кинои ҳуҷҷатӣ аз ҷиҳати ҳаҷм дар шаш қисм, дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти устод Садриддин Айни филми ҳуҷҷатиро таҳия кард ва онро чун тухфаи ҷашнӣ ба 100 - солагии зодрӯзи сардафтари адабиёти советии тоҷик Садриддин Айни, ки бо Қарори ЮНЕСКО ҷашн гирифта шуд, бахшид.

Ин филм дар китоби «Энциклопедия кино Таджикистана» (Душанбе, Эр-граф, 2012, 394 саҳ) бо номи «Ҷароғи абадӣ» (Муаллифи сценария ва режиссёр Б. Кимёгаров, операторҳо В.Бидило, Г.Ортиқов ва А.Голубеев) низ омадааст.

Мавриди зикр аст, ки дар ҷашнгирии 100-солагии Садриддин Айни киностудияи «Тоҷикфилм» боз як филми мустанад - «Ҷашни устод» (Муаллифи сценария ва режиссёр М.Мансурхоҷаев, оператор А.Тошев, Г.Ортиқов, Р.Маҳмудов, И.Насимов, соли 1978, дар ду қисм)-ро ба навор гирифтанд. Ин филм аз хусуси тантанаҳо бахшида ба ҷашни фархундаи С.Айни дар Тоҷикистон, гузоштани ҳайкал, иштироки меҳмонони олиқадр дар тантанаҳои шаҳри Душанбе ва ғайраҳо қисса мекунад ва характери ҷашнӣ дорад.

Филми чоруми – «Садриддин Айни»-и режиссёр Кимёгаровро метавон на танҳо дар бораи роҳи тайнамудаи устод Айни, балки таърихномаи ташкилшавии адабиёт ва маданияти халқи тоҷик дар замони Ҳокимияти Советӣ номид. Устод Айни аз рӯзҳои нахустини таъсисёбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти Иттифоқи Советӣ дар сарғаҳи он меистод ва ҳамроҳи дигар фарзандони вафодор ва сарсупурда

хизматҳои шоёнро ба ҷо овардааст. Аз ин рӯ, таърихи ҳаёти Айнӣ таърихи ҷумҳурии мо шуморида мешавад.

Чун филмҳои пештара режиссёр жанри дӯстдоштааш – мусоҳибаро низ ин даъфа истифода кардааст. Тамошобинон бо фикру андешаҳои шоиру нависандагони Советӣ Г.Марков, Ч.Айтматов, А.Сурков, К.Яшин, олимони ва шоирони тоҷик М.Турсунзода, М.Миршакар, Ч.Икромӣ, Р.Ҷалил, Р.Ҳошим, М.Шукуров, М.Қаноат, академик М.Осимӣ ва дигарон оид ба устод Садриддин Айнӣ шинос мешаванд.

Бартариҳои ин филм аз дигар филмҳо дар он аст, ки ин навбат режиссёр аз асарҳои бадеие, ки эҷодкорон ба устод бахшидаанд, истифода кардааст. Масалан, дар кадр нишон додани асарҳои рассоми шинохта Сӯҳроб Қурбонов, ки ба ҳаёт ва эҷодиёти устод Айнӣ бахшидааст, порчаҳо аз филми ҳунарии «Марги судхӯр», ё суруди Ҷӯрабек Муродов гӯиё бозгӯиҳои солҳои гузашта бошанд...

Бо бовариҳои комил гуфта метавонем, ки режиссёри миллатдӯсти мо Борис Кимёгаров бо ҷаҳор филми мустанадаш дар бораи устод Садриддин Айнӣ дар айнишиниҳои тоҷик саҳми калоне гузошта, симои абадзиндаи устодро дар экрани кино ҷовидонӣ гардонид. Таҷрибаи қор ва омӯзиши зиёд ҳини таҳияи филмҳои хуҷҷатӣ режиссёр Борис Кимёгаровро водор намуд, ки яке аз аввалинҳо шуда, ҳанӯз соли 1955 ба романи «Дохунда»-и устод Садриддин Айнӣ рӯ овард ва дар асоси он филми бадеии ҳамномро таҳия кунад.

Маҳз ҳидоятҳои маслиҳатҳои устод Айнӣ боиси он шуданд, ки режиссёри таҷрибаандӯхта Кимёгаров ба асарҳои классикони мурочиат намуда, дар бораи асосгузори адабиёти классикии тоҷик устод Рӯдакӣ филми ҳунарии «Қисмати шоир»-ро таҳия кунад. Баъдҳо дар асоси дostonҳои безаволи «Шоҳнома»-и Ҳаким Фирдавсӣ силсилафилмҳои ҳунарий офарад.

- Бо Айнӣ сафар кардан барои ман университети ҳақиқӣ гардид. Ба кучое ки сафар мекардем ё бо касе, ки вомахӯрдем, боиси мулоқотҳо ва суҳбатҳои аҷоибу гуворои Айнӣ мешуданд...

Мулоқотҳо бо Айнӣ на танҳо шавқу рағбатамро ба таърих бедор карданд, балки барои офаридани филмҳои хунари дар бораи Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Аҳмади Дониш ва Пайрав Сулаймонӣ, ки шоири муосири даврони мо буд ва Айнӣ дар борааш бо муҳаббат ва ҳурмат ҳарф мезад, ба мақсаду мароми ман сабабгӯр шуданд, - менависад режиссёр дар китоби хотираҳояш.

Инъикоси симои мондагори устод Садриддин Айнӣ баъд аз вафоти ногаҳонии режиссёр Борис Кимёгаров дар синни 59 солагӣ (19 апрели соли 1979) аз назарҳо дар қанор монд. Бахшида ба солгарди устод ё чашнҳои фархунда режиссёрон –кинодокументалистон филмҳои ҳуччатӣ таҳия карда бошанд ҳам, аксарашон характери чашнӣ доштанду режиссёрон аз кадрҳои филмҳои истехсолнамудаи Борис Кимёгаров ба таври монтаж истифода мекарданд.

Мо 140 – солагии Асосгузори адабиёти советии тоҷик, Қаҳрамони Тоҷикистон Садриддин Айниро хеле хоксорона чашн гирифтем. Ходимони кино ва қормандони киностудияи «Тоҷикфилм» шояд фаромӯш карда бошанд, ки дар даврони Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон метавон аз нигоҳи нав дар бораи устоди бузургвор филми ҳуччатӣ офаранд. На филми ҳуччатӣ, балки аз ҳаёт ва эҷодиёти устод Садриддин Айнӣ филми бисёрсериягии бадеӣ таҳия мекардем. Шояд интизор шавем, ки боз Кимёгарови сонӣ пайдо шавад ба мавзӯи Айнӣ дар филмҳои хунари таваҷҷуҳ зоҳир намояд?!

1.3. ТАҚДИРИ ТАЛҲ ВА ШИРИНИ «ДОХУНДА»

Ҳанӯз аз ибтидои солҳои сиюм сар карда, киносозони тоҷик ба асарҳои устод Садриддин Айнӣ рӯ оварданд ва нахуст ба романи «Дохунда» тавачҷуҳ зоҳир намуданд. Дар ин бобат сенаристони рус А. Олианский, Н. Достал ва И. Прут аз рӯи ин роман сенарияҳо эҷод карданд ва борҳо барои маслиҳат бо муаллифи роман вохӯрдаанд. Аммо бо ҳар баҳона таҳияи сенарияи «Дохунда» аз як сол ба соли дигар мемонд.

Мавриди зикр аст, ки мууроқиати аввалин ба асарҳои нависандагони тоҷик, баҳусус устод Садриддин Айнӣ, аз соли 1931 оғоз ёфт ва то соли 1938 идома дошт, аммо натиҷае надод.

Дар рӯзномаи “Коммунист Таджикистана” (аз 29 ноябри соли 1931, №265(604) саҳ.4) бо номи “Каким нам нужны кино-фильмы” нақшаи тематикӣ истеҳсоли филмҳои бадеӣ ва мустанад барои соли 1932 ба таъб расидааст. Аз мутолиаи он бармеояд, ки дар навиштани сенарияҳои “Фарҷоми Иброҳим” сенарияи Бруно Ясенский (филми овоздор), “Ду соҳил” (беовоз), “Рафиқе аз Миср” (овоздор дар 8 қисм) ҳарду сенарияи Г. Эл-Регистон, “Ду ҷаҳон-ду система” либретто - сенарияи шоир Лохутӣ ва сенарияи “Дохунда” ё “Дараи Ниҳон” филми таърихӣ-революсионӣ аз рӯи романи нависандаи тоҷик Садриддин Айнӣ ҷалб карда мешаванд.

Нақшаи истеҳсоли филмҳои Шӯрои бадеӣ-сиёсӣ оид ба корҳои кинои назди пропагандаи маданияти КМ ПК(б) Тоҷикистон тасдиқ кардааст.

Баъдҳо Осип Брик 1935, А. Олианский ва Н. Достал соли 1936, И. Прут ва А. Олианский соли 1938 аз рӯи роман вариантҳои гуногуни сенарияро навиштанд. Вале ин кӯшишҳо ҳамоно амалӣ нашуданд. Сенарияи «Дохунда» солҳои сол дар «портфели» сенарияҳои киностудия мехобид. Фақат сенарияи Осип Брик дар

таҳияи режиссёри маъруфи Советӣ Лев Владимирович Кулешов соли 1935 барои таҳия пешниҳод гардид, вале аз пешаш монеаҳои зиёд баромаданд.

Соли 1935 ба Ҳукумати РСФСР Тоҷикистон ва киносозони тоҷик муждаи фараҳбахш расид. Бояд дар Осиёи Миёна, дар студияи «Тоҷиккино» аввалин филми хунарии овоздорро ба навор гиранд. Азбаски масъала хеле муҳим буд, режиссёр Комил Ёрматов дар яке аз чаласаҳои Ҳукумати пешниҳод кард, ки барои ин кори чиддӣ, ки дар Осиёи Миёна таҷрибаи аввалин аст, бояд режиссёри таҷрибадор аз шаҳри Москва даъват карда шавад.

«Соли 1935 фаро расид. Мо қарор додем, ки дар «Тоҷиккино» аз рӯи романи машҳури классики адабиёти тоҷик Садриддин Айнӣ – «Дохунда» филм таҳия кунем...

Мебоист ки ин аввалин филми овозадори тоҷикӣ шавад.

Ман пешниҳод кардам, ки барои таҳияи филм режиссёр Лев Владимирович Кулешовро даъват кунем. Вале фармони Комитети киноро хонда, инро интизор набудам: «Л. Кулешов ва К. Ёрматов режиссёрони филм таъин карда шаванд».

Хун ба рӯям давид: Ин номумкин аст, чи тавр ду ном, ки аз ҳам тафовути зиёд доранд, дар як радифо гузошта шаванд? Устои бузург ва шогирде, ки нахустин қадамҳои бечуръатонаи худро дар кино мегузорад. Ман дар назди Кулешов чун нобиға ва маҳорати баланди устоияш сари таъзим фуруд меорам. Худо накунад, боз Лев Владимирович гумон набарад, ки ин худҳои кори ман аст...

Аз ин сабаб, саросемавор ба Комитети кино, ба назди раис Шумяцкий даромадам. Вале ӯ маро ҳатто гӯш кардан ҳам намехост: дар филми тоҷикӣ бояд яке аз режиссёрон хатман аз кадрҳои маҳаллӣ бошад. Чӣ беҳуда туро дар ГИК (Институти давлатии

кинематография, баъдхо ВГИК) омӯзониданд? Эҷод кунед, аз Кулешов касбу маҳоратро омӯzed?

Ба ҳамаи ин муросо карда гуфтам:

- Хайр, ақаллан маро режиссёри баробархуқуқ не, балки режиссёри дуҷум гӯед.

Бо ин пешниҳодам «ба мувофиқа омадем»².

Лев Владимирович Кулешов (1899-1970) ҳайати эҷодии киногогурӯхро тасдиқ кард. Инҳо: сенарист Осип Максимович Брик, режиссёри таҳиягар Лев Владимирович Кулешов, режиссёр С. Скворцов, операторон К. Кузнетсов ва И. Барамиқов.

Дар нақшҳои асосӣ Ёдгор - К. Ёрматов, Гулнор – Т. Раҳманина, Азимшоҳ – С. Комаров, мӯйсафед Алимардон – Р. Петров, Амир Олимхон – А. Столпер, Собир – С. Свашенко, рассомон П. Галаджев ва рассоми ҷавони тоҷик М. Хошмуҳаммадов интиҳоб шуданд.

Банаворгирии филм дар манзараҳои зебои шаҳрҳои Самарқанд, Бухоро, Тоҷикистони ҷанубӣ ва қисман дар павилони киностудияи «Межрабпомфилм» (ҳоло «Мосфилм») –и шаҳри Москва идома дошт.

Ҳангоми наворгирии филм режиссёр ва сенарист борҳо барои машварату маслиҳатҳо ба устод Айнӣ мурочиат кардаанд.

Ба режиссёр ва сенарист лозим омад, ки дар ин муддат аз таърих, осор, расму русум ва фарҳанги халқи тоҷик бештар омӯзанд. Лев Владимирович аз ин хусус дар китоби хотираҳояш «50 лет в кино» (Москва, «Искусство», соли 1975. саҳ.166-167) менависад:

«Дар яке аз сафарҳоямон дар Тоҷикистон ва Ёзбекистон мо бо муаллифи «Дохунда» Садриддин Айнӣ шинос шудем. Сенарияи Осип Брик ба нависанда хеле маъқул шуд.

² Ярматов, К. Возвращение. - Тошкент, 1987. - С. 129.

Мо ба Самарқанд, Бухоро, водии Вахш, Ҳисор, Қўрғонтеппа ва агбаи Шахристон рафтем. Заминҳои беканори пахтазор, бешазори туқай, кишлоқҳои кӯҳӣ, умуман ҳама чоро дидем. Дар бозихи миллии аспдавони ва бузқашӣ иштирок карда, ҳатто чанд сурат ҳам гирифтём. Сурати аксбардоштаи ман «Савораҳо» дар рӯзнамаи «Правда» чоп шуда буд.

Дар маҷмӯъ, мо аз ҳад зиёд сурат гирифта, барои филм маводи фаровон ҷамъ кардем. Мо хеле зиёд сафар кардем. Брик сенарияи олиҷаноб навишт. Баъдҳо ба Москва рафта, сенарияро дар коркарди режиссёри мукамалтар кардем.

Дар шаҳри Москва ба мо муяссар шуд, ки дар бораи Осӣи Миёна китобҳои ниҳоят нодирро ба даст орем ва бо завқи тамом ва шавқ мутолиа кунем. Ҳатто лозим шуд, ки Қуръонро бо диққат таҳқиқ карда, омӯзем».

Рассом филм Пётр Степанович Галаджев (1900-1971), ки баъдҳо ба дараҷаи Рассоми хизматнишондодаи РСФСР (1965) ва Лауреати мукофоти давлатии СССР (1971) расид, ҳамроҳи шогирдаш рассоми ҷавони тоҷик Мачид Хошмуҳаммедов эскизҳо, декоратсияҳо ва костюмҳои аҷоиб ва шинами ба давраи замони мувофиқ офариданд.

Бештарин лаҳзаҳои филмро дар натура – дар табиати зебои Тоҷикистон ва қисмеро дар сахни ҳавлӣ ва павилонҳои киностудияи «Межрабпомфилм»-и Москва ба навор гирифтанд.

Аввалин филми ҳунарии «Дохунда»-ро бо усули синхронӣ, яъне ҳам овоз ва ҳам сурату тасвириро баробар ба лентаи кино мебардоштанд. Филм дар ҳолати ба охир расидан қарор дошт. Танҳо қисмати охирин - «Ишғоли аморати Бухоро аз тарафи аскарони сурх» монда буд.

Ба наворгирии филми ҳунарии «Дохунда» ба охир расида, аммо банду баста (мантажи) он давом

дошт. Зеро лаҳзаҳои асосии филмро дар якҷанд дубл ба навор, ба лентаи кино сабт карда буданд. Мебоист аз ин дублҳо, ки баъзеҳояш, то даҳ дублро дар бар мегирифтанд, беҳтаринашро интихоб намояд ва баъди монтажи филм ҳуқуқ доштанд, ки онро ба тамошобин нишон диҳанд. Афсӯс, ки он солҳо роҳбарони ҷумҳурӣ на ҳама аз нозуқиҳои санъати кино, баҳусус монтаж, огаҳӣ доштанд.

Режиссёр Лев Кулешов дар ёддоштҳои менависад:

«Баъди ба охир расонидани наворгирии филм дар Москва мо материали сабтшударо ба Сталинобод овардем ва ин ҷо ҳодисаи ногаҳонӣ рух дод.

Материал барои филм хеле хуб буд, лекин ҳанӯз банду баст (монтаж) нашуда, вариантҳои такрорӣ, порчаҳои корношоям ва якҷанд дублҳоро дар бар мегирифт. Мо мақсад доштем, ки аз рӯи нақша монтажи филмро дар Сталинобод, ки барои киногурӯҳ қулай буд, ба анҷом расонем.

Айёме ки ҳайати киногурӯҳ ба Сталинобод баргаштанд, маҷлиси ботантанае идома дошт ва бе иҷозати мо филми нотайёро ба иштирокчиёни маҷлис нишон доданд. Яқин, ки шахсони аз санъати кино дур чизеро сарфаҳм нашуда, маводи дидашонро баҳо дода натавонистанд. Ва боз актёрон бо забони русӣ гап мезаданд, забони русӣ бошад на ба ҳама фаҳмо буд...

Кормандони киногурӯҳ худро гум карда, ба гарсу ҳарос афтоданд ва ба Москва, ба раиси Комитети кино Б. Шумятский шикоят карданд. Раис супориш дод: «Таҳияи минбаъдаи филм манъ карда, наворҳои мавҷуда ба раф (полка) гузошта шаванд».

Бо ҳамин тарз, дар натиҷаи нофаҳмӣ, хӯрдагириву эродҳои беасос ва тухматҳои ғайриҷашмдошт аввалин филми ҳунарии овозадори тоҷик «Дохунда» ба гӯшаи фаромӯшӣ гузошта шуд.

Вале ин шикасти аввал набуд. Бархӯрду монеаҳо аз шаҳри Москва оғоз ёфтанд.

Вақте ки банаворгирии қисмати зиёди сахнаҳо, махсусан манзараҳои табиат ва хонаву кӯшкҳои он айём дар Тоҷикистон (натура) ба охир расид, ҳайати киногогурӯҳ ба шаҳри Москва баргаштанд. Дар дар павилонҳои кинофабрикаи «Межрабпомфилм» декоратсияҳо сохта, лаҳзаҳои алоҳидаи филмро ба навор гирифтанд. Материалҳои сабтшуда ҳанӯз ба як тартиб дароварда нашуда буданд, ки як шахси масъулро фиристониданд. Ӯ мебоист материалҳои ба наворгирифтаро тамошо кунад, вале онҳо ҳанӯз ба як тартиб набуданд. Эҷодкорони ҷавони филм хоستانд, ки дублҳои беҳтаринро чундо кунанд, аммо...

«Чӣ тавр мо онро нишон диҳем? Охир мо то ҳаштод дублӣ сабт дорем. Биёед дублҳои беҳтаринашро чундо кунем.

Лекин Кулешов гуфт:

- Лозим нест. Бигузор боварӣ ҳосил кунанд, ки мо пули давлатро беҳуда сарф накардаем. Ҳар як лаҳзаро ҷустуҷӯ ва ба навор гирифта, беҳтаринашро интиҳоб мекунем, то ки яке аз дигараш хубтар бошад.

Рафиқи ваъдагӣ - ревизор омад ва дар зали хурди намоиш Кулешов ба вай филме, ки банду баст нашуда, аз дублҳои зиёд, порчаҳои нуксондор ва вариантҳои гуногун иборат буд, нишон дод. Ревизор баъд аз тамошо ба ғазаб омада:

- Ин чӣ бемаънигӣ? Дехқонони ба шӯр омада бойро ҳашт маротиба ба ҳавз мепартоянд, ҳеч не ки вай фарқ шавад! Ба сӯяш санг мепартоянд, боз ҳашт маротиба, ман қасдан ҳисоб кардам.

Қадам як духтар тарзе мерақсад, ки гоҳ дастонаш, гоҳ пойҳояш ва гоҳе сараш метобад. Ин ҳама лаҳзаҳо низ даҳ маротиба.

Ин таҳқири мухлисон аст!

Мо дар ҳайрат ва тааҷҷуб мондем.

- Охир, ин ҳама дублҳо ҳастанд, - аз онҳо бехтаринашро чудо карда, покиза мекунем, - мулоимакак фаҳмонданӣ шудем. Дар масъалаи дасту по...

Ман часорат пайдо карда гуфтам:

- Бубахшед, марҳамат карда гӯед, шумо филми «Чапаев»-ро дидаед? Дар хотир доред, чи тавр Анкаи пулемётчӣ ба тарафи капелёвчиён тир мепарронд? Дар экран гоҳ рӯяш, гоҳ ҳаракати лентаи тирҳои пулемёт, гоҳ мили пулемёт ва гоҳе фишори оташу қадамзании гвардиячиёни сафедро нишон медиҳанд. Инҳоро порчаҳои монтаж меноманд.

- Сарамро гаранг накумед, - гапамро бурид он рафиқ. Як филми бисёр хубу аълоро бо сафсатаи худ баробар мекумед! Он чизе, ки шумо кардед, - ба зохирпарастӣ хос аст. Ана ҳамин тавр. Ба Сталинобод раведо он ҷо муҳокима ва аниқ кунед».

Дар Сталинобод низ киногурӯҳи «Дохунда»-ро рӯзҳои хуш интизор набуданд. Баръакс, онҳоро таъқибу муҳокимаҳо дар пеш буд.

Филми нотамоми «Дохунда» то солҳои баъдиҷангӣ дар бойгонии киностудияи «Тоҷикфилм» маҳфуз буд. Баъдҳо бо сабабҳои номаълум, ягона нусхаи «Дохунда»-и Лев Кулешовро «гум» карданд ва касе аз тақдири минбаъдаи он хабар надорад ва минбаъд ҳам онро ба хотир ҳам наовард. Тақдири талхи филм ба мо равшан нест.

Мутаассифона, ин филм ба феҳристи (филмографияи) филмҳои ҳунарии «Энциклопедияи кино Таджикистана» (Душанбе; ЭР-граф, 2012.- 394 с.) дохил нашудааст.

Киношиноси маъруфи тоҷик Ато Аҳроров менависад:

«... Балки ин наворҳои ба анҷомнарасида дар таърихи кинои тоҷик нақши намоёни худро гузоштанд. Он чизе, ки ба аввалин филми ҳунарии овозадор дар

Осиёи Миёна «Дохунда» алоқаманд аст, ҳеч гоҳ фаромӯш намешавад».³

Филми хунарии «Дохунда» соли 1935 ба экранҳои Иттифоқи Советӣ набаромад, вале чун таҷрибаи нахустини таҳияи филмҳои овозадор ба кадрҳои маҳаллӣ, хусусан режиссёр ва актёр Комил Ёрматов ва оператор Иброҳим Барамиков сабақҳои хуб дод. Ҳангоми банаворгирии филми хунарии овоздори «Дохунда» режиссёр Лев Кулешов киносозон ва мутахассисони ҷавони соҳаро низ тарбия мекард. Онҳоро аз нозуқиҳои банаворгирии филмҳои овоздор ошно мекард. Режиссёри ҷавони тоҷик Комил Ёрматов дар ин муддат аз ин режиссёри маъруф таҷрибаи хуби киносозӣ андӯхт ва баъдҳо онро дар таҳияи филми хунарии овоздор - «Дӯстон боз вомехӯранд» (соли 1939) истифода кард.

Бояд гуфт, ки танҳо бо манъ кардани корҳои бандубасти филми хунарии «Дохунда» эҷодкорони он аз ташвишҳои эҷодӣ ва зиндагӣ фориғ намонданд.

Пас аз шикасти ногаҳонӣ Лев Кулешов хост, ки материалҳои филми нотамомашро монтаж карда, ба охир расонад, аммо дар гирди киногурӯҳ гапу калочаҳои зиёд баромаданд, ки дар он айём хеле хатарнок буд ва метавонист бо фоҷеа анҷом ёбад. Ҳайати эҷодии киногурӯҳро ба сарфи зиёди маблағ муттаҳам карданӣ шуданд.

«Моро ташкилотчигӣ, буррогӣ ва дақиққорӣ директори киногурӯҳ Г.Д. Харламов наҷот дод. Ў ҳар қадам, ҳар кор ва амалиёти киногурӯҳро дар китоби ҳисоботаш қайд мекард. Ҳатто ҳуҷҷатгузорӣ расмӣ ва молиявӣ мо ба тартибу қоида ҷавобгӯ буд. Аз ин

³ Аҳроров, А. Таджикское кино (1929-1969). – Душанбе: Дониш, 1971. – С. 53

сабаб, ба киногогурӯҳи «Дохунда» эрод гирифта натавонистанд, - менависад режиссёр Лев Кулешов.

Ҳақиқатан, он солҳо ба мавҷудияти халқи тоҷик ва таъсиси давлати мустақил дар ҳайати Иттифоқи Советӣ (соли 1929) бо чашму дили пур аз ҳасад ва нафрат менигаристанд. Ва пеши ҳар як комёбие, ки дар ҷумҳурии ҷавони мо ба амал меомад, бо ҳар роҳ монеа эҷод мекарданд ё ҳалал мерасониданд.

Душманони миллати тоҷик ҳеч гоҳ намехостанд, ки аввалин филми ҳунарии овозадори Осиеи Миёна маҳз дар Тоҷикистон истеҳсол шавад. Илова бар ин, боз ин иқдоми начибро яке аз поягузори кинои Советӣ Лев Владимирович Кулешов дар кишвари мо ба анҷом расониданӣ буд.

Бозиҳои сиёсӣ душманони миллати моро оқибат ба мақсади нопокашон расонид. Онҳо дар оғози ин корҳо филми нотамодро ба роҳбарон ва иштирокчиёни маҷлис нишон дода, бо ин роҳ инкишофи кинои тоҷик ва таҳияи минбаъдаи филми ҳунарии «Дохунда»-ро боздоштанд. Ниҳоят, тафтишотро аз болои филм оғоз карда, тариқи хароҷоти молиявӣ директор ва режиссёри филмро муттаҳам кунанд. Ин варианти «кӯрдилон» низ нагузашт.

Ин лаҳзаҳои ногувор ва пурдарду аламу Комил Ёрматов ба хотир оварда, хеле афсӯс мехӯрад, ки устодони худро бо дили пур аз дард ва ғам ба шаҳри Москва гусел кард. Зеро истодани Лев Кулешов дар шаҳри Сталинобод хавфи калон дошт. Репрессияи солҳои мудҳиши 1936-1938 оғоз ёфта буданд. Вале бо ин ҳам таъқиби режиссёри филми ҳунарии «Дохунда» Лев Кулешов ба охир нарасид. Баъди гусел Комил Ёрматовро ба яке аз идораҳои «бонуфуз» (шояд НКВД бошад - Т.Н.) даъват карданд.

«Пас аз чанд вақт ман бо афсӯс ва андуҳи зиёд устодонамро ба Москва гусел кардам, маро ба як идораи босалоҳият даъват намуданду боисрор ва

мақсаднок пурсупос карданд, ки дар вокзал чи кор доштам.

- Кулешовро гусел кардед?... Барои чӣ маҳз ҳамон рӯз?...

Баъд фаҳмидам, ки дар он поезд ҳамроҳи Кулешов аз Сталинобод ба Москва яке аз ходимони онвақтаи роҳбарикунандаи Тоҷикистон сафар карда буд», - навиштааст Комил Ёрматов дар китоби хотираҳояш.

Дигар касе ба тақдири талхи “Дохунда” мароқ зоҳир накард. Бо вучуди «шикасти эҷодӣ» Лев Кулешов баъдҳо филми нотамоми «Дохунда»-ро банду баст (монтаж) карда, қисмҳои нодаркорро ихтисор ва ба як тартиби муайян мебарорад. Ва, ҳангоми гузаронидани машғулиятҳо бо донишҷӯён дар Институти давлатии умумииттифоқии кинематография – ВГИК аз филми нотамоми «Дохунда» чун асбоби аёни истифода мекардааст.

Агар хонандагон дар хотир дошта бошанд, он солҳои пур аз ташвиш ва тарс ҳатто устод Айниро низ хавф таҳдид мекард. Танҳо устод Абулқосим Лоҳутӣ чуръат пайдо карда, ба ҳимояи устод бархест ва ба номи Сталин мактуб навишт. Аз ҳама асосаш устоди арчманди мо Садриддин Айнӣ аз хавфу таҳдидҳо начот ёфт.

Бо гузашти солҳо касе таҳияи сенарияи «Дохунда»-ро ба хотир наовард. Танҳо баъди 20-сол ба режиссёри ҷавон ва навкор Борис Кимёгаров муяссар гардид, ки соли 1956 аз рӯи сенарияи Виктор Борисович Шкловский филми ҳунарии «Дохунда»-ро дар шаҳри Сталинобод ба навор гирад. Режиссёр ҳанӯз дар қайди ҳаёт буданаш устод Айниро ба навор гирифта буд. Дар ин байн аз зиндагиномааш ҷаҳор филми ҳуҷҷатиро таҳия намуда, таҷрибаи хуб ва маводи зиёде ҷамъ кард.

Пеш аз оғози ин мақсади начиб ва нек дар назди Вазорати маданияти РСС Тоҷикистон маҷлиси махсус гузаронида шуд. Дар маҷлис як масъала - киносенарияи Виктор Борисович Шкловский аз рӯи романи «Дохунда»-и устод Садриддин Айни мавриди муҳокима қарор дода шуд. Дар муҳокимаи сенария адибон Мирзо Турсунзода, Миршакар, Сотим Улуғзода ва таърихшиноси маъруф Зариф Рачабов ғаёлона иштирок карда, баҳри боз ҳам беҳтар намудани сенария фикру андешаҳоҷро баён карданд.

Филми ҳунарии «Дохунда» (муаллифи сенария В.Б. Шкловский, режиссёр Б. Кимёгаров, оператор Ф. Силченко, рассомон П. Веремёнко ва Д. Илёбоев, оҳангсоз С. Баласанян) соли 1956 ба экранҳои кино баромада, аз тарафи зиёён ва тамошобинон гарму ҷӯшон истиқбол гирифта шуд. Борис Кимёгаров ба танаффуси 16-солаи кинои тоҷик раҳна зад ва ба марҳилаи нави кино, инчунин ҳамкориҳои адибон бо кинои миллии тоҷик пояи мустаҳкам гузошт.

Як сол пас ин филм санъати кинои моро дар Даҳаи адабиёт ва санъати халқи тоҷик дар шаҳри Москва муаррифӣ намуд. Вале тақдири талхи «Дохунда»-и Лев Кулешов ханӯз ҳам моро бетараф гузошта наметавонад.

Ҳамин тавр, тақдири талхи романи «Дохунда»-и Садриддин Айни ва филми нотамоми Лев Кулешов фаромӯш шуда, тақдири ширину гуворои «Дохунда»-и режиссёри фидокор ва миллатдӯст Борис Кимёгаров зиёда аз 60-сол боз моро хурсанд ва рӯҳбаланд мекунад.

1.4. ҲАЁТИ АЙНӢ ВА ЛОҲУТӢ ТАҶАССУМИ КИНЕМАТОГРАФӢ МЕҲОҲАД

Симои шахсиятҳои таърихӣ-асотирӣ, арбобони барҷастаи давлатӣ, ҳизбӣ ва фарҳангӣ аз рӯзҳои нахустини эҷёи кинои миллӣ ҳамеша мавриди назари киносозони тоҷик қарор дошт. Бо фурсати муносиб чехраҳои мондагори муосирони пешқадам ва созандаро рӯйи лентаи кино мебардоштанд.

Аз охири солҳои сиюм сар карда, таҳиягарон ва ҳуҷҷатнигорони кино ба ҳаёт ва эҷодиёти устодон Садриддин Айнӣ ва Абулқосим Лоҳутӣ рӯ оварда, чехраи нурони эшонро дар дастранҷояшон сабт намудаанд.

Бори нахуст ин ду бузургмардро, соли 1937, режиссёр Ғуломризо Баҳор (1903-1938) дар филми мустанадӣ «Мухандисони рӯҳи инсон», ки он ба 100-солагии вафоти А.С. Пушкин бахшида шуд, сабт намуд. Ин наворҳо алҳол хеле азиз ва нодир ба ҳисоб мераванд.

То солҳои 50-60 аз эҷодкорон касе дар бораи устод С. Айнӣ ва устод А. Лоҳутӣ филми мустанад таҳия накардаанд. Агар нияти таҳияи барномаи телевизионӣ ё филми мустанад мешуданд, «лаҳзаҳои ҷудоғонаи зиндаро» аз филми мустанадӣ «Мухандисони рӯҳи инсон» истифода мебуданд. Ба ин васила, мо ва наслҳои нисбатан калонсолтар симоҳои ҷовидонаи саромадони адабиёти навини тоҷикро тамошо карда, тасаввуроти амиқ мебардоштем.

Бартариҳои филми мустанадӣ Ғуломризо Баҳор боз дар он аст, ки ҳангоми ба навор гирифтани он устод Айнӣ 59-сола ва устод Лоҳутӣ 50-сола буданд. Албатта, шабеҳаи бузургони адабиётмонро дар ин синну сол дар экрани кино дидан хеле ҷолиб ва гуворо аст. Аз ин сабаб қимати ин филм сол то сол зиёд хоҳад шуд.

То солҳои панҷоҳум нафаре аз киносозони тоҷик ба ин мавзӯ-таҷассуми ҳаёт ва эҷодиёти шахсиятҳои барҷастаи таърихӣ, классикон ва муосирон рӯ наовард. Ин боиси он гардид, ки мо симои аслии Қаҳрамонони Тоҷикистон Нусратулло Махсум, Шириншоҳ Шохтемур ва дигар фарзандони барӯманди тоҷикро дар филмҳои мустанад нигоҳ дошта натавонистем. Афсӯс...

Баъд аз дувоздаҳ сол (соли 1949) режисёри ҷавон Борис Кимёгаров ба роҳи тайкардаи устод Садриддин Айни рӯ оварда, филми мустанади «Садриддин Айни»-ро дар ду қисм ба навор мегирад. Маҳз бо шарофати ин филми мустанад мо тавонистем, ки симоҳои ҷавони устод Садриддин Айни ва шогирдонаш Сотим Улуғзода, Чалол Икромӣ ва дигар адибонро дар лентаи кино то имрӯзҳо ҷавон нигоҳ дорем.

Яке аз аввалин хизматҳои арзишманди Кимёгарови ҷавон (он вақт 29-сол дошт) дар он буд, ки ӯ ҳаёт ва роҳи тайнамудаи устод Садриддин Айниро дар филми аввалини ҳуччатиаш «Садриддин Айни» ханӯз соли 1949 дар вақти барҳаёт будани устод ба лентаи кино сабт кард. Режиссёр ҳангоми ба навор гирифтани филм борҳо бо устод Айни вохӯрда, ҳамроҳаш ба шаҳрҳои Панҷакент, Бухоро ва Самарқанд сафар кардаву лаҳзаҳои аҷоиб ва таърихро аз рӯзгори устод (ба таври зинда) ба навор гирифт.

Мушовири филми нав шоири он замон ҷавон, вале аллақай шинохта устод Мирзо Турсунзода буданд. Филмро мебоист то ҷашни 70 - солагии устод Садриддин Айни омода мекарданд. Режиссёр ҳангоми кор дар таҳияи филмро ба хотир оварда, дар китоби хотираҳояш «Дорога уходит в горы» (Москва, 1970, саҳ.21-23) чунин ба қалам додааст:

«... Ман орзу доштам, ки дар бораи нависандаи кӯҳансолтарини тоҷик Садриддин Айни филми мустанади тарҷумаиҳолӣ офарам. Ин андешаамро ба

Мирзо Турсунзода баён кардам ва ӯ хело хурсанд шуда, ин мақсаду ниятамо дастгирӣ кард.

- Бисёр хуб! Филмо бояд то 70-солагии Айнӣ омода кунем.

Ва мактуби ба унвони Айнӣ навиштаашро ба ман дод. Устод Айнӣ он солҳо дар шаҳри Самарқанд зиндагӣ мекард.

Фикру андешаҳоям шогирди дӯстдошта ва муҳаррири Айнӣ – Абдусалом Дехотиро ҳам хеле хурсанд кард.

Ман қарор додам, ки ба Самарқанд равам. Дарро ба рӯям духтари Айнӣ – Лутфия, ки он вақт хонандаи синфи нуҳум буду ҳоло санъатшинос, ходими илмий Академияи илмҳо, кушод.

Садриддин Айнӣ аввал маро хеле сард ва дурушт қабул кард. Ӯ муҳбиронро нағз намедид ва мусоҳиба доданро ҳам хуш надошт. Вале, вақте ки мактуби Турсунзодаро хонд, табассум карда, бодикқат ба ман нигариста, дар бораи Мирзо пурсупос кард. Қай аз хориҷи кишвар баргашт, саломатиаш чӣ тавр? Оё шеърҳои нав эҷод кардааст? Устод дар бораи Турсунзода маълумот гирифта, аз дигар шогирдонаш пурсон шуд. Аҳволу зиндагии Дехотӣ чӣ гуна аст? Оё Ҷалол Икромӣ романаашро ба охир расонид? Ба фикрам китоби охири Улуғзода хеле хуб, бобарор баромадааст. Дар бораи романи Раҳим Ҷалил чӣ андеша дорам?

Барои ман на танҳо суҳбат бо Айнӣ аҷоиб буд, балки дар кабинети корияш буданро ҳам шараф медонистам. Китобҳои зиёд, аз ҷумла китобҳои нодир бо ороиши минебураҳои қадима, ки арзиши баландашонро хуб медонистам, маро дар ҳайрат гузоштанд. Дар рафҳо чилдҳои асарҳои Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Аҳмади Дониш ба тартиб чида шуда буданд.

Садриддин Айни розигияшро дод, то ки ман дар бораи ӯ филми мустанад ба навор гирам. Ва хошиш намуд, ки дар филм ҳарчи бештар нависандаҳои тоҷикро нишон диҳам. Ин пешниҳодаш ба мақсаду андешаҳоям мувофиқ омад».

Дар филми мустанади аввалинаш режиссёр Айни ва шоғирдонаш Чалол Иқромӣ ва Сотим Улуғзодаро бо киногурӯҳ ба шаҳрҳои Панҷакент, Самарқанд ва Бухоро бурда, лаҳзаҳои аҷоибро ба навор гирифтаанд.

Оператори филм М. Барбутли устодро дар ихотаи донишҷӯёни Институти давлатии педагогии Самарқанд, муайян кардани оромгоҳи устод Рӯдакӣ дар Панҷакент, зиёрати мақбараи амир Исмоили Сомонӣ, зодгоҳи устод деҳаи Соктареи вилояти Ғиждувони шаҳри Бухоро, хона-хавлии нависандаро дар шаҳри Самарқанд ба навор гирифтааст. Вале наворҳои аз ҳама нодир ин устод Садриддин Айни чун кӯхансолтарин Депутати Совети Олии РСФСР Тоҷикистон аз ҳавзаи интихоботии Ёрӣ № 165, ноҳияи Колхозчиён (солҳои 1947- 1951) Сессияи якуми Совети Олии РСФСР Тоҷикистонро кушода эълон мекунад.

Ҳамчунин, мулоқоти устод Айни бо Максим Горкий, нависандаи чех Юлиус Фучик ва Раиси Президиуми Совети Олии СССР М.И. Калинин хеле ҷолиб аст.

Режиссёр Борис Кимёгаров ба мавзӯи дӯстдоштааш содиқ монда, аз ин пас се филми дигар, филми мустанади «Ҷашни пуршараф» соли 1953, «Сарояндаи сарзамини аҷдодӣ» (соли 1968) ва филми пурраметражи ҳуҷҷатии «Ҷароғи абадӣ» (соли 1978)-ро таҳия намуд. Албатта, дар таҳияи ҳар филм диди нави режиссёрӣ ба назар мерасад. Режиссёр кӯшиш кардааст, ки филмҳояш ба ҳамдигар монанд набошанд. Агар дар филми мустанади якумаш «Садриддин Айни» шахсан бо устод Айни вохӯрда, дар сафарҳо ӯро ҳамроҳӣ карда, лаҳзаҳои (кадрҳои) зиндаро ба навор гирифта

бошад, дар филми дуомаш «Чашни пуршараф» бахшида ба 75-солагии нависанда соли 1953 режиссёр Б. Кимёгаров сабту наворхоро аз чашнгирии 70-солагии устод Айниро, ки соли 1949 чашн гирифтанд, эҷодкорона бандубаст намуда, истифода кардааст.

Дар баробари ин, режиссёр суратҳои шахсии нависандаро низ дар филм ҷо додааст. Ҳар лаҳзаи ҳаёти адибро дар ин муддат (пас аз панҷ сол) ҷустуҷӯ карда, бо ин роҳ филми дуомашро низ мукамал намудааст. Метавон гуфт, ки кадрҳои нав низ хеле зиёданд. Дар натиҷаи заҳмату ҷустуҷӯҳо филми дуом нисбатан лаҳзаҳои диққатҷалбкунанда ва нав бештар дорад. Дар филми мустанадӣ сеюм «Сарояндаи сарзамини аҷодӣ» муаллифи сценария ва режиссёр Б. Кимёгаров, оператор В.П. Бидило ва В. Голиков (соли 1968) асосан ба кадрҳои хроникӣ ва фикру андешаҳои дӯстон, ҳамкорон ва шогирдонаш таъя намудааст.

Ниҳоят, ҳамаи бозёфтҳо ва ҷустуҷӯҳои аз ҳаёти сипаригардидаи устод Айниро дар филми пурраметражи «Садриддин Айни» дар баъзе мавридҳо бо номи «Чароғи абадӣ» (муаллифи сценария ва режиссёр Б. Кимёгаров, оператор В. Бидило, Г. Ортиқов ва А. Голубеев, соли 1978), ки онро ба 100-солагии нависандаи забардасти тоҷик бахшида буд, гирд овард ва як филми мукаммали мустанадро таҳия кард. Бояд гуфт, ки режиссёр ба мавзӯи дӯстдошташ то рӯзҳои охири ни умраш содиқ монд.

Борис Кимёгаров яке аз аввалин режиссёрон буд, ки ба асарҳои устод Айни рӯ оварда, ханӯз соли 1956 филми ҳунарии «Дохунда»-ро дар экрани кино таҷассум кард. Маҳз ҳидоятӣ маслиҳатҳои устод Садриддин Айни боиси он шуданд, ки режиссёр Кимёгаров ба асарҳои классикон мурочиат намуда, дар бораи устод Рӯдакӣ филми ҳунари таҳия кард. Баъдҳо дар асоси достонҳои безаволи «Шоҳнома»-и Ҳаким Фирдавсӣ силсилафилмҳои ҳунари офарид.

- Бо Айнӣ сафар кардан барои ман университети хақиқӣ гардид. Ба кучое ки сафар мекардем ё бо касе ки вомехӯрдём, боиси мулоқотҳо ва суҳбатҳои аҷоибу гуворои Айнӣ мешуданд...

Мулоқотҳо бо Айнӣ на танҳо шавқу рағбатамро ба таърих бедор карданд, балки барои офаридани филмҳои хунарӣ дар бораи Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Аҳмади Дониш ва Пайрав Сулаймонӣ, ки шоири муосири даврони мо буд ва Айнӣ дар борааш бо муҳаббат ва ҳурмат ҳарф зад, ба мақсаду мароми ман сабабгори шуданд, - менависад режиссёр дар хотираҳояш.

Дар ин радиф устод Лоҳутӣ аз лутфу марҳамати киносозони тоҷик дар канор мондааст. Агар ба феҳристи филмҳои мустанади истеҳсоли киностудияи «Тоҷикфилм» назар афканем, бори нахуст симои устод Лоҳутӣ соли 1937 дар филми мустанади «Муҳандисони рӯи инсон»-и Ғ. Баҳор таҷассум ёфтааст. Бо гузашти айём, баъди 30-сол бахшида ба 80-солагии устод филми мустанади «Чашни Абдулқосим Лоҳутӣ» (муаллифи сценария ва режиссёр Суҳбат Ҳамидов, соли 1968) эҷод шудаасту ҳалос. Фосилаи байни филмҳо 30-сол. Яъне дар ин муддат касе аз роҳбарияти онвақтаи ҷумҳуриамон ва киносозони филмҳои мустанад боре устод Лоҳутиро (то рӯзи вафоташ 16 март соли 1957) ба хотир наоварданд. Вагарна чӣ қадар наворҳои ҷолиб ва арзишмандро аз ҳаёти эшон метавонистем барои ояндагонамон боқӣ гузорем.

Ин фориғболӣ минбаъд низ давом кард ва то таҷлили 100-солагии устод Абулқосим Лоҳутӣ, ки бо Қарори ЮНЕСКО соли 1987 дар шаҳри Москва ва Душанбе ботантана ҷашн гирифта шуд, идома дошт. Яъне киносозони тоҷик баъди бист сол ба мавзӯи Лоҳутӣ баргаштанд.

Як нуктаро қайд кардан зарур аст, ки холиғҳои 30-сола ва 20-соларо дар ҳаёти кинематографии устод Абулқосим Лоҳутӣ режиссёр Давлат Худоназаров

пурра ва мукамал намуд. Давлат Худоназаров филми пурраметражи мустанади «Устод»-ро дар ду филм иборат аз даҳ қисм таҳия кард ва ин тухфаи арзандатарин ба ҷашни 100-солагии устоди бузургвор гардид.

Нахустнамоиши филми пурраметражи мустанади «Устод» дар рӯзҳои ҷашн дар Хонаи кинои ба номи Б. Кимёгаров (воқеъ дар кӯчаи Бухоро) доир шуд. Ду толори кинонамоишдихӣ пур аз тамошобинон – мухлисони устод Лоҳутӣ буданд. Тамошобинони нахустин меҳмонони ҷашн Манфред Лоренц аз Ҷумҳурии Демократии Германия, Иржи Бечка аз Ҷумҳурии Сотсиалистии Чехословакия, Йордан Милев аз Булғория, раиси Иттифоқи нависандагони Афғонистон Дастгири Панҷшерӣ, шоирони инқилобии Эрон Сиёвуши Касроӣ, Танқобони Фаридун ва муҳочирони эронии муқими шаҳрҳои Москва, Тошканд, Озарбойҷон ва Душанбе буданд.

Филми нав аз ҷониби тамошобинони серталаби онрӯза хуб пазируфта шуда, баҳои ниҳоят баландро сазовор гардид. Махсусан, суҳанрониҳои шоир Сиёвуши Касроӣ нисбати филми нав хеле арзишманд ва ҳаққонӣ буданд. Устод Сиёвуш Касроӣ филми навро шоирона таҳлил ва тасвир кард. Ба қавли ӯ ин филм аз даҳҳо филмҳои хунарӣ болотар меистад.

Дар асл ҳам филми мустанади «Устод» аз ҷиҳати бадеият, банду баст, муҳтаво ва мазмун хеле болост. Он ба шоири инқилобӣ ва ғазалсарои мо устод Лоҳутии ширинсухан бахшида шуда, дар асл ҳам аз ҷониби режиссёр хеле шоирона таҳия шудааст. Бо чунин филми мустанад метавон фахр кард. Зеро ин филм дар асл ҳам зиндагиномаи ҳақиқии шоир аст, ки ба подоши заҳмату некиҳояш оқибати ногувореро аз сар гузаронд, баъди даҳсолаҳо ҷавоб гардонд. Ва режиссёр бо филми мустанади «Устод» ба ҳамаи гиреҳҳои зиндагӣ ва саволҳои сарбаста, ки борҳо дар ҳаёти шахсӣ ва адабии

шоир ба амал омадаанд, бо забони кино, тариқи суратҳо ва банду баст (монтаж) ҷавобҳои муваффақона ҷуста, комёб ҳам шудааст.

Бо ҷасорат метавон гуфт, ки филми мустанади «Устод»-и Д. Худоназаров дар Лоҳутишиносӣ саҳифаи наवे боз кард. Муҳаққиқони ҷавони адабиёт ва фарҳангамон метавонанд аз суратҳо ва маводи нодири он истифода баранд. Зеро бештари ҳуччатҳо, маълумотҳо, аксҳо ва фикру андешаҳои ҳамсафон ва шогирдони устод Лоҳутӣ бори аввал истифода шудаанд. Яқин ки қимати баланди адабӣ ва таърихӣ доранд.

Инъикоси чеҳраҳои мондагори устодон Садриддин Айни ва Абулқосим Лоҳутӣ солҳои баъдӣ низ идома дошт, вале аксари ин филмҳо характери ҷашнӣ доштанд ва режиссёрон асосан аз кадрҳои алоҳидаи филмҳои дар боло зикршуда тариқи монтаж истифода бурдаанд. Метавон гуфт, ки дар офаридани филмҳои ҳуччатӣ доир ба устод Айни ва устод Лоҳутӣ режиссёрон Борис Кимёгаров ва Давлат Худоназаров нуктаи охириро гузоштанд. Ва, агар касе аз режиссёрон дар оянда аз ҳаёти ин ду нобиғаи адабиёт филми нави мустанад офаридани шаванд, бағумон, ки дар симои Айни ё Лоҳутӣ лаҳзаҳои нав (кадрҳои хроникӣ) пайдо карда тавонанд. Зеро дар таҳияи ин ду филм режиссёрон тамоми бойгонииҳои шаҳрҳои Москва, Ленинград, Сочи, Кисловодск, Тошканд, Бухоро, Самарқанд, Озарбойҷон, Душанбе ва дигар қадамҷойи ин ду тан нобиғаи адабиёти навини моро мӯшикофона аз назар гузарониданд.

Акнун вақти он расидааст, ки мо бояд аз роҳи тайкардаи устодон Садриддин Айни ва Абулқосим Лоҳутӣ филмҳои ҳунари ё силсилафилмҳои ҳунарии телевизионӣ таҳия кунем. Мо дар бораи номбардорони таърих, сиёсат, адабиёт ва фарҳанг ба ҷуз аз филмҳои ҳунарии «Қисмати шоир», (дар бораи устод Рӯдакӣ,

соли 1959), «Ситорае дар тирашаб» (дар бораи Аҳмади Дониш», соли 1973) ва силсилафилмҳои «Ливои оҳангар» (1961), «Достони Рустам» (1970), «Рустам ва Сӯхроб» (1972) ва «Достони Сиёвуш» (1977) аз «Шоҳнома»-и Фирдавси боқӣ чизе ба навор нагирифтаем.

Дар Тоҷикистон ба ҷуз Борис Кимёгаров дигар касе ҷасорат накард, ки ба ҳаёти бузургамон муроҷиат карда, дар экрани кино инъикос намояд.

Киносозони Қазоқистон ҳанӯз солҳои чилум дар бораи Абай Қунанбоев, Ҷамбул Ҷабаев ва Ҷоқан Валихонов филмҳои хунарии бисёрсериягӣ таҳия карданд. Инҳо «Суруди Абай» (режиссёрон Г. Рошал ва Е. Арон, соли 1946) «Ҷамбул» (режиссёр Е. Дзиган, соли 1953) ва филми бисёрсериягии телевизионии «Ҷоқан Валихонов» ва ғайраҳо мебошанд.

Имрӯзҳо бошад аз ҳаёт ва роҳи тайнамудаи Президенти Ҷумҳурии Қазоқистон Нурсултон Назарбоев филми бадеии бисёрсериягӣ бо номи «Айёми бачагии мо» офариданд, ки он хеле ҷолиб ва диданӣ аст.

Киносозони ўзбек ҳанӯз соли 1948 дар бораи асосгузори адабиёти классикии ўзбек Алишер Навоӣ филми ҳамноми «Алишер Навоӣ»-ро таҳия карданд. Филми мазкур сазовори мукофоти давлатии СССР шуда буд. Мо баъди даҳ сол дар бораи Асосгузори адабиёти тоҷику форс Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ филми хунари таҳия кардем.

Бародарони ўзбек ҳанӯз соли 1961 дар бораи асосгузори адабиёти советии ўзбек Ҷамза Ҷақимзода Ниёзӣ филми бадеии «Ҷамза» (режиссёр З. Собитов) ва солҳои 1978-1984 филми бадеии телевизионии «Роҳҳои пуроташ»-ро (режиссёрон Шухрат Аббосов ва Ҷамшед Обидов) дар 17 қисм офариданд. Мо бошам то кунун дар бораи асосгузори адабиёти советии тоҷик устодон Айни ва Лоҳутӣ филмҳои хунари наофаридаем.

Бо Қарори умумичаҳони ЮНЕСКО соли 1978 100-солагии устод Садриддин Айнӣ ва соли 1987 100-солагии устод Абулқосим Лоҳутӣ дар сатҳи байналмилалӣ ҷашн гирифта шуд.

Мо, тоҷикон аз ин имконияти муносиб истифода бурда натавонистем. Вагарна мумкин буд, ки аз ҳаёти эшон филмҳои ҳунарий ба навор гирем.

Солҳои пеш баҳона мекарданд, ки аз шаҳри Москва иҷозат лозим аст. Ҳоло бошад чӣ баҳона? Кишвари мо истиқлолияти давлатӣ ба даст овардааст. Дар бадали ин солҳо касе аз киносозони тоҷик чуръат накард, ки ба симои бузургони адабиёт ва санъат мурочиат ва филми ҳунарий таҳия кунанд. Шуду агар касе аз режиссёрон ба ин мавзӯ тавачҷуҳ зоҳир намояд, дар амалӣ шудани ин мақсади начиб ҳаёти ибратбахши устодон Айнӣ ва Лоҳутиро бояд дар мадди аввал гузошт.

БОБИ 2.

ТОБИШҲОИ ҚАҲРАМОНҲОИ «ШОҲНОМА» ДАР КИНОИ ТОЧИК

2.1. ШОҲ КОВУС ВА СИЛСИЛАФИЛМҲО АЗ РҶИИ «ШОҲНОМА»

Солҳои 1969- 1975 режиссёри маъруфи кинои тоҷик Борис Кимёгаров ба таҳияи силсилафилмҳо аз рӯи «Шоҳнома»- и безаволи Ҳаким Фирдавси идома бахшида, баъди офаридани филми аввалин – филми хунарии «Ливои оҳангар» (соли 1961) боз се шоҳасари кино- «Достони Рустам», «Рустам ва Сӯҳроб» ва «Достони Сиёвуш»- ро дар экрани кино таҷассум кард. Барои боз ҳам барҷастатару боварибахш баромадани симоҳои афсонавӣ дар силсилафилмҳои нав режиссёр беҳтарин актёрҳои кинои Советиро ба Тоҷикистон даъват кард. Инҳо Бимбулат Ватаев (Рустам) аз Осетияи Шимолӣ, Светлана Норбоева (Таҳмина) аз Ўзбекистон, Фарҳод Юсуфов (Сиёвуш) аз Озарбойҷон, Светлана Орлова (Судоба) аз Эстония ва дигарҳо. Вале дар интихоби иҷрокундаи нақши Шоҳ Ковус режиссёр хеле серталабӣ зоҳир намуд. Ковус яке аз нақшҳои асосии ин силсилафилмҳо буд ва баъди бозиҳои беҳамтои Бимбулат Ватаев, Светлана Норбоева, Маҳмудҷон Воҳидов, Ҳошим Гадоев, Сайрам Исоева, Гурминҷ Завқибеков ва дигар қаҳрамонҳои филм набояд дар плани дуввум монад.

Актёре лозим шуд, ки тамоми хислатҳои Шоҳ Ковусро бо бозиҳои хеш ифода карда тавонад. Пас аз интихоби актёрон (кинопроба) ба Борис Кимёгаров бозиҳои актёри гурҷӣ Отар Коберидзе хеле хуш омад. Ниҳоят, Артисти халқии РСС Гурҷистон Отар Леонтевич Коберидзе барои иҷрои нақши Шоҳ Ковус аз тарафи Шӯрои бадеии киностудияи «Тоҷикфилм» тасдиқ шуд.

Актёри гурҷӣ Отар Коберидзе ба мухлисони тоҷикаш ҳанӯз аз солҳои панҷоҳум бо нақшҳои дар кино бозидааш Маҳмуд аз филми ҳунарии «Мамлюк» (1958), мошинист Дато аз «Фарзандони бегона» (1958), аскарӣ Советӣ аз «Суруди нотамом» (1960), Генри аз «713- ум хоҳиши фуруд омадан дорад» (1962), маллоҳ Гурам аз «Бачаҳо ва баҳр» (1964), ромкунандаи сирк Марат Месхиев аз «Имрӯз- атраксиони нав» (1965), Султон аз «Чароғи сеҳрнокӣ Аловуддин» (1966), ҳинду Ташука Витко аз «Изи Шоҳин» (1967), Аълоҳазрат Қодирхон аз «Намояндагӣ дар Кобул» (1970) ва ғайраҳо шинос буд.

Махсусан, бозии ӯ дар филми ҳунарии «713-юм хоҳиши фуруд омадан дорад», то ҳанӯз аз ёди мо нарафтааст. Чанде пеш Шабаккаи телевизионии «Звезда» филми ҳунарии «713- ум хоҳиши фуруд омадан дорад»- ро намоиш дод. Қаҳрамони ба мо шинос Генри дар баробари дигарон экипаж ва мусофирони рейси 713- уми самолётро аз садама начот дод. Вақте ки экипажи самолёт дар ҳолати беҳушӣ буданд, мусофирон дар таҳлука меафтанд. Танҳо бо кӯшиш якчанд нафар, аз ҷумла Генри, самолёт ва мусофиронро аз ҳалокат начот медиҳанд. Ва дар қисмати ҳалкунанда кӣ бояд аз паси штурвали самолёт нишаста, онро беосеб ба фурудгоҳ шинонад? Ин часоратро Генри (ичроқунандаи нақш Отар Коберидзе) ба уҳда мегирад.

Ё филми ҳунарии «Изи Шоҳин» («След Сокола», истеҳсоли РДГ- «ДЕФА»- СССР, соли 1968)- ро ба хотир оред. Филм ба ҳаёти ҳиндувон бахшида шуда, дар он Коберидзе нақши сарвари ҳиндувон Ташука Виткоро ҳармоҳи актёри машҳури Югославия Гойко Митич иҷро кардааст. Солҳои 70- ум силсилафилмҳо аз ҳаёти ҳиндувон яке аз филмҳои дӯстдоштатарини ҷавонон ба ҳисоб мерафт. Отар дар ин филмҳо низ саҳми хешро гузоштааст.

Отар Коберидзе 17 декабри соли 1924 дар шаҳри Тифлис (ҳозира Тбилиси)- и РСС Гурҷистон ба дунё омадааст. Солҳои кӯдакии ӯ ниҳоят дараҷа душвор паси сар шудаанд. Аввал падар ва дар 14- солагиаш модараш ҳам вафот мекунад. Ин ба айёме рост омад, ки дар таърих он бо номи репрессияи солҳои 37- 38 маълум аст. Бекасиро чӣ тавр аз сар гузаронид, ӯ ба хотир овардан намехост. Танҳо мегуфт, ки то ба рӯзҳои нек расидан хеле азоб кашидааст...

Вақте ки Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941- 1945 оғоз ёфт, Отар 17- сол дошт ва ариза навишта, ихтиёри ба фронт рафт. Се моҳ дар курсҳои тайёрии артиллеристон хонда, пас аз омӯзиш чун командири взводи артиллерия ба Фронти дуввуми Украина фиристонида мешавад.

Ҷанговари Армияи Сурх Коберидзе панҷ сол, то рӯзи Ғалаба, далерона ҷангида, дар озод намудани шаҳрҳои Бухарест, Будапешт ва Вена иштирок кардааст. Ҳатто то лонаи фашистони немис- Берлин ҷангида, корнамоиҳои зиёде нишон додааст. Гувоҳи ин ордену медалҳои ҷангии ӯ мебошанд. Кӣ медонист, ки баъдҳо ӯ саҳнаҳои мудҳиш ҷангро ба саҳнаи ҳунар иваз намуда, дар як силсила филмҳои бадеии дар мавзӯи ҷанг эҷодшуда нақшҳо меофарад.

Баъди Ғалаба Отари ҷавон як соли дигар хизмати ҳарбиро ба ҷо оварда, пас ба зодгоҳаш баргашт. Иштирокчи ҷанг Отар Коберидзе ба кори озоишта машғул шуд ва ғоибона дар факултети ҳуқуқшиносии Институти ҳуқуқи шаҳри Тбилиси (солҳои 1947- 1949) таҳсил кард. Ҳамзамон, дар мактаби актёрии назди киностудияи «Грузияфилм» ҳунари киноактёриро низ омӯхт (соли 1948).

Отари ҷавон мехост, ки ҳуқуқшинос шавад, аммо ҳунари актёриаш боло рафт. Охир кино барои ӯ чизи нав набуд. Ҳанӯз пеш аз оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ Отар дар филм ҳунарии «Кӯҳи сиёҳ»- и режиссёр

Николай Шенгелая нақш бозида буд. Филм ба муборизаи ватандӯстон-партизанҳои серб бар зидди фашистони истилогар бахшида шудааст. Ба ҳаёлаш ҳатто намеомад, ки рӯзе ин разилон ба Ватани азизаш-СССР ҳучум мекунанд.

Ҳангоми банаворгирии филм ӯ бо режиссёр дӯсти наздик шуд ва нақшаҳои ҳамкориашонро таҳия карданд, аммо Николай Шенгелая ногаҳон вафот кард. Даре нагузашта, ҷанги соли 1941 оғоз ёфт. Отар ба химояи Ватан рафт. Танҳо баъди 15- сол ба майдончаи кинонаворгири баргашт. Солҳои 1950- 1956 ӯ чун актёр дар Театри драматии шаҳри Сухумии Ҷумҳурии Мухтори Абхазия ва 1956 - 1963 дар Театри давлатии академии опера ва балети шаҳри Тбилиси ба номи Котэ Марҷанишвили кор кард. Аз ҷаъолияташ дар театр ӯ нақши Ромеоро аз ҷоҷаи «Ромео ва Ҷулйетта»- и У. Шекспир беҳтарин нақши ҳеш медонад.

Минбаъд, то соли 2002, Отар Кобердизе ҳаёташро бо кино пайваст ва ҷамъ дар 55 нақшҳои асосӣ ва дуввумдараҷа бозӣ карда, хеле муваффақ ҳам шудааст. Тамошобинони кино актёри дӯстдошташонро ҳамеша дар экрани кино, дар филмҳои нав интизор буданд ва бозии босалобаташро бо шавқу завқ ва ҳаяҷон тамошо мекарданд.

Ба ӯ бахти баланд насиб шуд, ки бо режиссёрони бузурги кинои советӣ ва ҷаҳон Резо Чхеидзе, Лео Эсакиа, Тенгиз Абуладзе, Давид Рондели, Григорий Чухрай, Де Сантис, Борис Кимёгаров, Николай Санишвили ва дигарҳо ҳамкору ҳамнишин бошад. Ҳамкорӣ бо режиссёрони маъруф ба ӯ имкон дод, дар машхуртарин филмҳои ҳунарии Иттифоқи Советӣ ва киностудияҳои «ДЕФА»- и Германия, Чехославакия, Италия ва Болгария ҳунари актёриашро нишон диҳад. Вай бештар дар филмҳои ҳунарии дар мавзӯи таърихӣ, саргузаштӣ, ҳарбӣ ва фантастикӣ эҷодшуда бозӣ кардааст. Метавон силсилаи нақшҳои эҷодкардашро

ба чанд мавзӯъ ҷудо кард. Масалан, филмҳои хунари дар мавзӯи таърихӣ- саргузаштӣ: сарбоз Плахо Баши-Ачук аз филми хунарии «Баши- Ачук» (1956), Махмуд аз «Малюк» (1958), Султон аз «Чароғи сеҳрнокӣ Алоуддин» (1966), Аълоҳазрат Қодирхон аз «Намоёндагӣ дар Кобул» (1970), пешвои ҳиндувон Ташука Витко аз «Изи Шоҳин» (1967, РДГ- «ДЕФА»- СССР), Шоҳ Ковус аз филмҳои хунарии «Достони Рустам» (1970), «Рустам ва Сӯҳроб» (1972) ва «Достони Сиёвуш» (1976), полковник Сеҳниев аз «Соҳил» (1977), Тарсанг Орбели аз «Дмитрий II» (1982), Турк Дундар аз «Роҳҳои пуроташ» (1982), Синор аз «Дон Кихот ва Санчоро интизор шавед» (1988) ва ба ин монанд.

Бештар ўро барои иҷрои нақшҳои мардуми Шарқ даъват кардаанд, зеро чеҳраи Отар Коберидзе шабеҳи мардуми мо мебошад. Масалан, ҳангоми бозӣ дар нақши Шоҳ Ковус, то даме ки навиштаҷоти оғози филмхоро нахондем, ўро ҳамдиёри хеш пиндоштем.

Ба актёр махсусан бозӣ дар филмҳои хунарии ба мавзӯи ҷанг бахшида бештар муяссар гардидааст. Зеро худ иштирокчи Ҷанги Бузурги Ватанӣ буд ва аз уҳдаи нақши ҷанговарон ва ҳарбиён ба осонӣ мебаромад. Инро мо пас аз тамошои филмҳои хунарии «Дар кӯҳҳои сиёҳ» (1941), аскарӣ советӣ Гурам Геловани аз «Суруди нотамо» (1960), командири сурх Гречуха аз «Любушка» (1961), маллоҳ Гурам аз «Бачаҳо ва баҳр» (1964), аскарӣ захмӣ аз «Онҳо ба Шарқ раҳсипоранд» (1964), лётчик аз «Шоҳзодаи хурдакак» (1966), командири отряди партизанӣ аз «Алоқачиро интизор шавед» (1979) ва ғайраҳо ба хубӣ пай мебарем.

Тавре ишора шуд, Отар Коберидзе бо режиссёрони машҳур ва киностудияҳои шинохтаи ҷаҳон ҳамкорӣ кардааст. Дар филмҳои хунарии «Онҳо ба Шарқ раҳсипоранд» (режиссёр Ҷузеппе Де Сантис, истеҳсоли СССР- Италия соли 1964), «Суруди нотамо» (истеҳсоли Чехославакия), «Изи Шоҳин» (режиссёр Готфрид

Колдиц, истехсоли «ДЕФА»- Германия – СССР, соли 1968), «Палаткаи сурх» (истехсоли Германия – СССР, соли 1968), «Зиндагӣ гуворост», (режиссёр Григорий Чухрай, истехсоли Италия- СССР, соли 1980) нақшҳои фаромӯшнашаванда офаридааст. Ҳамзамон, дар таҳияи ин филмҳо бо ситораҳои кинои советӣ ва ҷаҳонӣ Олег Жаков, Владимир Зелдин, Владимир Этуш, Александр Демяненко, Юрий Соломин, Татьяна Самойлова, Фаина Раневская, Никита Михалков, Светлана Тома, Инокентий Смоктуновский, Борис Хмельницкий, Михаил Глузский, Нона Мордкова, Василий Шукшин, Донатас Банионис, Ролан Биков, Юозас Будрайтис, Регимантас Адомайтис, Владимир Висотский, аз ситораҳои кинои хориҷӣ Клаудия Кардинале, Гойко Митич, Орнелло Мути, Барбара Брилска, Жанкарло Джаннин, Марио Адорф, Шон Коннери ва дигарҳо дар майдончаҳои кинонаворгири воҳӯрда, ҳамроҳ нақшҳои ҷолибу хотирмон офаридаанд.

Отар Коберидзе маҳораташро дар сенариянависӣ ва режиссёрӣ низ санҷидааст. Аз рӯи сенарияҳои ӯ филмҳои хунарии «Тири марговар» (режиссёр О. Коберидзе, соли 1990), «Алоқачиро интизор шавед» (режиссёр Коберидзе, соли 1979), «Шоҳдухтари хунин» (истехсоли ИМА, соли 1966, мутаассифона, дар титр номаш нест) таҳия шудаанд.

Чун режиссёр ӯ филмҳои хунарии «Ба истиқболи орзу» (1963), «Гузаргоҳи пиёдагардон» (1970, филми кӯтоҳметраж), «Алоқачиро интизор шавед» (1979), «Алифбои хирад» (1982), «Чорум кист» (1985), «Амалиёти вундерланд» (1988), «Тири марговар» (1990)- ро дар сатҳи баланд таҳия кардааст.

Режиссёр, сенарист ва актёр Отар Коберидзе барои саҳми арзандаш дар инкишофи кинои советӣ, баҳусус кинои Гурҷистон бо унвонҳои Артисти халқии РСС Гурҷистон (1967) ва Артисти халқии РАСС Абхазия (1981) кадрдонӣ шудааст.

Бахшида ба 84- солагии зодрӯзаш (соли 2009) дар назди бинои Театри давлатии академии опера ва балети Гурҷистон ба номи Шота Руставели «Ситораи ифтихор»-и Артисти халқии РСС Гурҷистон Отар Коберидзе гузашта шуд.

Актёри маҳбуби мо дар оила падар ва бобои меҳрубон буд. Бо ҳамсараш Лия Элиава (рӯҳаш шод бод) ду фарзанд Георгий ва Наниро ба воя расонида, соҳиби се набера ҳамноми бобо Отар, Нино ва Анна буданд.

Бо шарофати режиссёр Борис Кимёгаров ба актёри шинохтаи гурҷӣ Отар Коберидзе муяссар гардид, ки тайи солҳои 1969- 1976 борҳо ба Тоҷикистон сафар карда, бо мухлисони тоҷикаш аз наздик шинос шавад. Режиссёр Борис Кимёгаров ҳангоми интихоби актёрон ба филми наваш «Достони Рустам» бе ягон дудилағӣ ва шубҳа ин актёри гурҷиро барои иҷрои нақши Ковус даъват кард.

«... Вале мушкilotи асосие ки ҳангоми омодагӣ пешорӯӣи мо меомад, интихоби актёрон ба нақшҳои асосӣ буд. Рустам барои ҳама мо маълум буд, зеро кинодраматург хусусият ва хислатҳои актёриашро ба инобат гирифта, нақшо махсус барои Бибо Ватаев навишт. Маҳмуд Воҳидовро дар нақши Тӯлод ва Шох Ковусро бошад дар иҷрои Отар Коберидзе муносиб медидем». **Б. Кимягаров, «Дорога уходит в горы»⁴.**

Нақши Шох Ковусро Отар Коберидзе аввал соли 1970 дар филми ҳунарии «Достони Рустам» офарид. Дар филм Ковус ҳанӯз ҷавон аст. Дар иҷрои актёр Шох Ковус зебо, мағрур, бовикор, худбин ва дӯстори тахти шоҳист. Ӯ ба ҷуз ҳеш дигар касро писанд надорад. Шоҳи чангхоҳу чангҷӯӣ:

**Фарибурзу Ковуси даррандашер,
Ки ҳаргиз надидаш кас аз чанг сер.**

⁴ Кимягаров, Б. Дорога уходит в горы.-М., 1970. – С . 55.

Ҳамаи ин сифатҳояшро актёр дар силсилафилмҳо аз рӯйи «Шоҳнома» ба дараҷаи баланд офаридааст. Дар филмҳои сонӣ Ковус солортар шуда, хангоми тамошои «Достони Сиёвуш» хастагии шоҳ ҳис карда мешавад. Баъди тухмати Сиёвуш аз ҷониби Судоба ва гузаштан аз оташ шоҳ боз ҳам солортар ба назар мерасад. Аломати пирӣ бар ӯ асар кард, аммо бо вучуди ҳамаи ин ӯ ғурур сабр ва аломатҳои шоҳаншоҳиро нигоҳ дошт. Тамошобини кино маҳз чунин шоҳро дар ҷодари кино интизор буд. Ва чунин шоҳ, чунин аристократро он солҳо танҳо Отар Коберидзе барин актёрҳои сатҳи ҷаҳонӣ метавонистанд бозӣ кунанд.

**Бад- он гоҳ, ки шуд пеши Ковус боз,
Фурӯд омад аз аспу бурдаш намоз.
Руҳи Шоҳковус пуршарм буд,
Сухан гуфтаниш бо писар нарм буд.
Сиёвуш бад- ӯ гуфт: «Андуҳ мадор,
К- аз сон бувад гардиши рӯзгор.
Сари пур зи шарму табоҳӣ марост,
Агар бегуноҳам, раҳой марост...
Ҷаҳоне ниҳода ба Ковус чашм,
Забон пур зи гуфтору дил пур зи хашм...
Зи оташ бурун омад озодмард,
Лабон пур зи ханда ба руҳ ҳамчу вард.
Бад- ӯ гуфт шоҳ: «Эй далери ҷаҳон,
Ки покизатухмиву равшанравон.
Сиёвахро танг дар бар гирифт,
Зи кирдори бад пӯзиш андар гирифт»⁵.**

Отар Коберидзе ҳам дар синну сол, ҳам дар таҷрибаи зиндагӣ ва эҷодкорӣ аз ҳайати киногурӯҳи силсилафилмҳо аз «Шоҳнома» калонтар буд. Дар майдонҷаи кинонаворгирӣ низ бо ҳампешагонаш

⁵ Фирдавсӣ, А. Шоҳнома . – Душанбе: Адиб, 1988.- Ҷ.3. – С.48-51.

шоҳона муносибат мекард. Вале ба актёрҳои ҷавон хангоми навор ҳамеша кумак мерасонд.

Вақте ки ду филм аз ин силсила таҳия шуданд, муаллифи сценария Григорий Колтунов ба навиштани сценарияи «Достони Сиёвуш» камар баст. Аз соли 1972 то 1975 дар киногоурӯҳи «Филмҳо аз рӯи «Шоҳнома» танаффус эълон шуд. Дар ин байн ба режиссёр сценарияи филми нав «Як умр кам аст» (соли 1974)- ро супориданд. Барои он ки актёрҳои киногоурӯҳ пароканда нашаванд ва аз муҳити эҷодӣ дур набоянд, режиссёр Кимёгаров аксарият - Отар Коберидзе, Бимбулат Ватаев, Сайрам Исоева, Маҳмудҷон Воҳидов, Гурминҷ Завқибеков ва Ато Муҳаммадҷоновро ба филми нави ҳунари ҷалб намуд. Зеро дар пеш боз дигар филмҳои нави ҳунари аз «Шоҳнома» таҳия мешуданд. Ҳатто режиссёр Борис Кимёгаров ният дошт, ки аз ҳаёти Дақиқӣ ва Ҳаким Фирдавсӣ филми ҳунари офарад...

Ба актёри дӯстдоштаи мо Отар Коберидзе дар филми нав «Як умр кам аст» нақши саркардаи босмачиён- Қурбоширо супурданд. Аз тамошои филм кас пай мебарад, ки актёр ҳамон мағрурии шоҳонаашро нигоҳ дошта, хангоми бозии нақши Қурбошӣ онро истифода кардааст. Вале ба ҷуз ин хислатҳо Қурбошии (О.Коберидзе) хеле саҳтгир ва бераҳм аст. Бо вучуди ҳамаи ин муҳлисони тоҷикаш ўро дӯст медоранд ва ҳар як филми нави ҳунариро бо иштироки ў бо шавқ тамошо мекунад.

Актёри маҳбуби мо гоҳ дар нақши Генри мусофирони самолётро наҷот медиҳаду гоҳ чун қаҳрамони халқи гурҷӣ Баши- Ачук бар зидди форсҳо меҷангад. Дар сирк ҳам ўро чун ромқунандаи ҳайвонҳои ваҳшӣ дидему чун ҳинду ба ҷасораташ қоил шудем. Ҷароғи сеҳрноки Алоуддинро ҳам дар даст ва хизматаш гузоштем. Аммо... Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, ў Шоҳ Ковус аст. Ў бо нақшҳои, махсусан

накши Шоҳ Ковус аз филмҳои хунарии сегона «Достони Рустам», «Рустам ва Сӯҳроб» ва «Достони Сиёвуш», ба ҳазинаи тиллоӣ ва шоҳкориҳои кинои ҷаҳонӣ ворид гардидааст.

Инак, чор сол гузашт, ки актёри дӯстдоштаи мо дар қайди ҳаёт нест. Марг Отар Коберидзеро дар синни 91- солагӣ (9 мартӣ соли 2015) аз байни мо рабуд. Фирдасӣ низ охири умри шоҳ Ковусро чунин тасвир кардааст:

*Зи Ковус, к-аш сол бифканд фар,
Зи дарди писар гашт бепову сар.
Аз айвон пароканда шуд рангу бӯй,
Саросар ба вайронӣ овард рӯй⁶.*

⁶ Фирдавсӣ, А. Шоҳнома . – Душанбе: Адиб, 1988.- Ҷ.3. – С. 304.

2.2 ТАҶАССУМИ КИНЕМАТОГРАФИИ «ДОСТОНИ СИЁВУШ»

«Шоҳнома»-и безаволи Ҳаким Фирдавсии Тӯсӣ солҳост, ки диққати эҷодкоронро ба худ ҷалб кардааст. Ҳанӯз солҳои 1935- 1937 киносозони тоҷик ба дostonҳои безаволи ин шоҳкорӣ рӯ оварда, кинодраматург С. Ермолинский дар асоси дostonи «Кова ва Заҳҳок» филмномае навишт. Мутаассифона, бо сабабҳои номаълум ин филнома рӯи навор наомад.

То солҳои шастум қасе аз режиссёрон ва сценариянависон ба дostonҳои «Шоҳнома» рӯ наовард. Танҳо соли 1960 режиссёр Борис Кимёгаров дар ҳамкорӣ бо кинодраматургон Е. Помещиков ва Н. Рожков филми бадеии васеъэкран ва рангаи «Байрақи оҳангар»-ро рӯи навори кино оварданд. Ин санаро метавон аввалин мурочиати киносозон ба дostonҳои Фирдавсӣ ҳисоб кард.

Қадами нахустини режиссёри номвари мо Борис Кимёгаров хеле бобарор омад. Бо вучуди баъзе камбудихои филми нав мунаққидон ва мухлисони кино онро нағз қабул карданд. Аз ин пас, филмҳои ҳунарии «Достони Рустам» (соли 1970) ва «Рустам ва Сӯҳроб» (соли 1972) таҳия шуданд, ки ҳаёти эҷодӣ аз режиссёр Борис Кимёгаров, муаллифи сценария Григорий Колтунов, оператор Давлат Худоназаров, оҳангсоз Ориф Меликов, рассом Шавкат Абдусаломов, актёрон Мухаммадҷон Қосимов, Нозукмоҳ Шомансурова, Отар Коберидзе, Бимбулат Ватаев, Светлана Норбоева, Сайрам Исоева, Гурминҷ Завқибеков, Маҳмудҷон Воҳидов ва дигарҳо иборат буданд.

Режиссёри силсилафилм аз «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ Борис Кимёгаров аз филми аввал то филмҳои дигар таҷриба андӯхта, якеро аз дигараш хубтару боварибахш таҳия намуд. Агар тамошобин

таваччуҳ карда бошад, дар «Достони Рустам» дар назар хеле таъсирбахшу муассир баромада буд, аммо чун филми навбатӣ- «Рустам ва Сӯҳроб» рӯи навори кино омад, таъсири он ба тамошобин дучанд гардид. Ҳам аз ҷиҳати маънӣ, ҳам аз ҷиҳати саҳнаҳои умумӣ ва ҳам бозии як зумра актёрони аллакай шинохта шоҳ Ковус-Отар Коберидзе, Рустам- Бибо Ватаев, Гурдофарид-Сайрам Исоева, Сӯҳроб- Ҳошим Гадоев, Тӯлод-Махмудҷон Воҳидов, Жандаразм- Гурминҷ Завқибеков.

Ҳамаи ин комёбиҳо режиссёрро хидоят намуданд, ки ин силсилаи филмҳоро идома бахшад.

Ҳамин тавр, сенарияи филми нав «Достони Сиёвуш» соли 1975 дар қалами Григорий Колтунов омода шуд. Боз ҳамон киногурӯҳи шинос. Фақат баъзе аз қаҳрамонҳо, барои нақши Сиёвуш донишҷӯи озарбойҷонӣ Фарҳод Юсуфов, Сӯдоба- Светлана Орлова, Гарсеваз- Гурминҷ Завқибеков, Афросиёб- Ато Муҳаммадҷонов ва дигар актёрҳо илова шуданд.

Азбаски дар филми нав декоратсияҳои хеле боҳашамат ва либосу силоҳи ҷанговарон хеле зиёд истифода мешуданд, ин навбат расоми таҳиягар Леонид Шпонко бо Шавкат Абдусаломов ҳамкор шуд.

Қаҳрамони асосии филм Сиёвуш – Фарҳод Юсуфов 10 майи соли 1956 дар шаҳри Москва ба дунё омада, дар шаҳри Боку ба воя расидааст. Аввал ӯ мактаби махсуси мусиқиро дар назди Консерваторияи давлатии Озарбойҷон бо ихтисоси пианинонавоз хатм карда, ду соли дигар санъати тасвириро омӯхт. Соли 1976 ба факултети режиссёри филмҳои хунарии ВГИК-Донишкадаи давлатии умумииттифоқии кинематографияи Москва, мактаби маҳорати Ефим Дзиган, дохил шуд. Аз курси якум ба вай муяссар шуд, ки дар шоҳкории кинои тоҷик нақши Сиёвушро иҷро кунад.

Бамаврид аст гӯем, ки Фарҳод Юсуфов дар кино навкор набуд. Ӯ ҳанӯз соли 1975 дар филми хунарии

асотирӣ- таърихии «Оташи гулханҳои хомӯшшуда»-и киностудияи «Озарбойҷонфилм» нақши Туралро бо маҳорати калон бозида буд. Аммо дар таърихи кинои советӣ ӯро чун ичрокунандаи нақшҳои Сиёвуш аз филми ҳунарии «Достони Сиёвуш» ва Искандар аз филми ҳунарии «Низомӣ» (соли 1984) хуб мешиносанд.

**Зи шоҳон касе чун Сиёвуш набуд,
Чу ӯ роду озоду хомӯш набуд.**

Фарҳод соли 1982 донишкадаро хатм карда, филми дипломиашро аз рӯи ҳикояи Ҳулио Кортасар «Ҷазира дар нимарӯз» таҳия ва ҳимоя кард. Ва, ҳуди ҳамон сол дар филми нави режиссёр Мақсуд Иброҳимбеков- «Серенадаи қатъшуда» нақши асосӣ Микаэро бозӣ кард. Дар ин филм ӯ бо Артисти халқии СССР Муслим Мағомаев ва ситораи кино Светлана Тома ҳамроҳ нақш бозида, ҳамнишину ҳамкор буданд.

Солҳои минбаъда ӯ маҳораташро дар режиссура санчида филмҳои ҳунарии «Қоидаҳои бозӣ» (соли 1979), «Ҷазира дар нимарӯз» (соли 1982) ва «Дар шароити ғайриоддӣ» (соли 1986)- ро таҳия намуд ва бо ин ҳунараш нишон дод, ки аз асрори нозуки режиссёри низ хеле хуб баҳравар гардидааст.

ӯ дар муддати кӯтоҳ худро чун актёр, режиссёр ва сценаристи кордон нишон дод. Ҳанӯз соли 1987 аввалин филми ҳунариаш бо номи «Дар шароити ғайриоддӣ» (сценарияи Рамиз Фаталиев), ки ба қори мақомоти прокуратура бахшида шуда буд, дар Кинофоруми ҷумҳуриҳои назди Кавказ аз ҷониби мунаққидони журнали «Искусство кино» чун яке аз беҳтарин филмҳои дар мавзӯи хроникаи криминалӣ маҳсус қайд гардид.

Фарҳод Юсуфов дар сценариянависӣ низ истеъдодашро санчида соли 1988 дар ҳаммуаллифӣ бо

Ч. Шарифов сенарияи филми хунарии «Шамолҳои гарм»- ро навиштаанд.

Бояд қайд намуд, ки филми хунарии «Достони Сиёвуш» аз ҳар ҷиҳат ҳам маблағ, ҳам декоратсияҳои бодабада ва пуршукуҳ, ҳам иштироки зиёди қаҳрамонҳо дар сахнаҳои умумӣ ва лаҳзаҳои алоҳида аз филмҳои пешин бартариҳои зиёде дошт.

Зеро маҳорату малакаи эҷодкорони филми нав аз як филм то филми дигар такмил меёфт. Аз ин сабаб, сахнаҳои алоҳидаи филм- вафоти модари Сиёвуш хангоми зодани ӯ, ғазаби шоҳ Ковус ва рӯ тофтани аз тифли навзодаш, ба тарбияи хеш гирифтани Сиёвуши навзод аз ҷониби Рустам, ниҳоят, ғазаби Рустам дар хангоме, ки паҳлавон Тӯсро сарлашкар таъин карда, Сиёвушро аз сарлашкарии Эронзамин барканор мекунад, хеле ҳассос ва таъсирбахш баромадаанд. Дар филми нав аз чунин муносибат бо Сиёвуш Рустам саҳт ба ғазаб омада, ба шоҳ Ковус меғӯяд:

**Агар Тӯс чангитар аз Рустам аст,
Чунон дон, ки Рустам ба гетӣ кам аст.
Ту шоҳӣ, ҷаҳон зери фармони туст,
Дуруст аст гуфтори шоҳам, дуруст.
Вале бар Сиёвуш агар бад расад,
Туро бад- зи Рустам ба иззат расад!...
Маро буд Сӯхроб рӯзе ба бар,
Ба як рӯз, гарчанд будам писар.
Валекин Сиёвуш чигарбанди ман,
Ба умрест, ӯст фарзанди ман.
Равонаш, вале дар саройи сипеҳр,
Падарвор парвардам ман ба меҳр.
Касе бар Сиёвуш намояд ситез,
Зи теги Таҳамтан шавад рез- рез!**

Дар филми хунарии «Достони Сиёвуш» симои Рустами Дастон (Б.Ватаев) боз ҳам пурраву таъсирбахш

ба тамошобин мерасад. Агарчӣ солор шуда бошад ҳам Рустам бо ҳамон ҳашаматаш тамошобинро ба ҳаяҷон меорад. Саҳнаи баҳсу ғазабашро бо шоҳ Ковус аз тақдири ояндаи Сиёвуш ба хотир оред.

Шоҳ Ковус (О.Коберидзе) низ солхӯрда шудааст, аммо ғуруру кибрашро аз даст надода, ҳамано бовикор ва салобати шоҳонааш дар филм амал мекунад.

Яке аз саҳнаҳои диққатҷалбкунанда ин аз оташ гузаштани Сиёвуш мебошад. Таҳияву ба навор гирифтани ин лаҳзаҳои филм хеле мушкил ва заҳматталабанд. Аммо ба эҷодкоронаи филм махсусан, режиссёр Борис Кимёгаров ва сароператори филм Давлат Худоназаров муяссар шудааст, ки саҳнаи аз оташ гузаштани Сиёвушро боварибахш ба навори кино бардоранд.

**Сиёвуш чу омад ба оташ фароз,
Ҳаме гуфт бо даври бениёз.
Маро деҳ аз ин кӯхи оташ гузар,
Раҳо кун танамро зи банди падар...
Сиёвуш сипахро бад- он сон битохт,
Ту гуфтӣ, ки аспаш ба оташ бисохт.
Зи ҳар сӯ забона ҳаме баркашид,
Касе хӯду аспи Сиёвуш надид.
Яке дошт бо дидагон пур зи хун,
Ки то ӯ кай ояд зи оташ бурун.**

Умуман, эҷодкорони филми ҳунарии «Достони Сиёвуш» аз уҳдаи таҳияи чунин як филми мураккабу асотирӣ бо сарбаландӣ баромада, симои Сиёвушро дар чодари кино ҷовидонӣ боқӣ гузоштанд. Ин соли 1976 буд. Худи ҳамон сол филми нави тоҷикӣ дар Кинофестивали байналхалқии мамлакатҳои Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ, ки дар шаҳри Тошканд гузашт, сазовори Дипломи асосӣ гардид.

Як сол пас филми ҳунарии «Достони Сиёвуш» (режиссёр Б. Кимёгаров, истехсоли «Тоҷикфилм») дар Киночашнвораи X умумииттифоқии шаҳри Рига иштирок карда, Ҷоиза барои «Бехтарин кори режиссёрӣ дар таҳияи филми мураккаб» ба режиссёр Б.Кимёгаров ва «Барои бехтарин ороиш ва декоратсияҳо» ба рассомони таҳиягар Шавкат Абдусаломов ва Леонид Шпонко супорида шуд.

Киношинос Любов Ивановна Қиёмова аз хусуси нақши Сиёвуш дар маҷаллаи бонуфузи он айём-«Искусство кино» (соли 1978, №7, сах. 76) менависад:

«Ба назари мо кори нави Фарҳод Юсуфови ҷавон, ки дар синни 18- солагӣ нақши фоҷиавии Сиёвуш ва дугоникаш -шоҳзодаи золим Хумонро иҷро кардааст, аҷоиб аст.

Тамошобинро покизагӣ, кушодагӯӣ, қувва, мардонагӣ ва омодагияш ба муҳорибаҳо қаноатманд мекунад.

Бояд гӯям, ки бисёр лаҳзаҳои барои актёр мушкил масалан, иҷрои муноҷот дар сари ҷасади ҷанговарони ҳалокшуда ва сахнаи худкушӣ ба вай ба ҳубӣ муяссар шудааст. Агарчӣ он солҳо хеле ҷавон буд».

Ҳукумати РСС Тоҷикистон хизматҳои киносценарист Григорий Яковлевич Колтуновро барои эҷод кардани сценария аз рӯи достонҳои «Шоҳнома» ба назар гирифта, ӯро ба унвони Ходими хизматнишондодаи санъати РСС Тоҷикистон шарафӣ гардонид.

Ҳамаи ин кадрдонӣ эҷодкорони ин силсилафилмхоро водор намуд, ки ба таҳияи филмҳои нав аз ҳаёти Ҳаким Фирдавсӣ ва Дақиқӣ даст зананд. Афсӯс, ки беморӣ имкон надод, ки Борис Кимёгаров симои ин бузургмардонро дар экрани кино таҷассуми намояд. Устои санъати кинои тоҷик Кимёгаров дар синни 59 солагӣ, дар мизи ҷарроҳӣ, аз олам гузашт.

Тавре мегӯянд: «Фочиаи «Сиёвуш, фочиаи режиссёр Кимёгаров ҳам шуд».

Тақдири дигар қаҳрамонҳои силсилафилмҳои «Шоҳнома» низ ба ҳар ранг сурат гирифт. Баъди вафоти режиссёр Борис Кимёгаров (соли 1979) иҷрокуандаи нақши Рустам Бимбулат Ватаев 9 майи соли 2000 дар шаҳри Владикавкази Осетияи Шимолӣ ногаҳон вафот кард.

Иҷрокуандаи нақши Гарсеваз Гурминч Завқибеков 22 октябри соли 2003 дар шаҳри Душанбе ин дунёро тарк намуд.

Устод Ато Муҳаммадҷонов, ки дар филми хунарии «Достони Сиёвуш» нақши шоҳ Афросиёбро бозӣ карда буд, 9 сентябри соли 2002 аз ҷаҳонӣ фонӣ гузаштанд.

Шоҳ Ковус-Отар Коберидзе аз дигар ҳампешагонаш умри дарози шоҳона дида, 9 марти соли 2015 дар синни 91 солагӣ ба бихишти ҷовидонӣ пайваст.

Қисмати минбаъдаи иҷрокуандаи нақши Сиёвуш- Фарҳод Юсуфов ҳам ба тарзи ачиб сурат гирифт. Ӯ соли 1989 ба Канада кӯчид ва номашро дигар кард. Марк Жозеф!

Дар маҷмӯъ, Фарҳод Юсуфов дар санъати кино хеле комёб шуд, аммо аз ҷӣ сабаб бошад, тарки диёри хеш карда, бо ному насаби нав ва суроғи нав дар музофоти (провинция) Квебеки шаҳри Монреал қору зиндагӣ дорад. Чун ҳарвақта барои филмҳои пурраметраж сенария навишта, ба таҳияи филмҳои хуччатӣ ва рекламавӣ банд аст. Ҳамчунин, дар телевизион (телеканалҳои RTVC) барномаҳои муаллифӣ омода ва пахш мекунад.

Алҳол ӯ дар Канада бо номи Марк Жозеф- актёр, кинорежиссёр, сенарист, монтажёр ва продюсер машҳур аст. Солҳои охир ӯ силсилаи филмҳои мустандро аз рӯи лоиҳаи эксперименталӣ бо номи «Сабади хобҳо» таҳия кардааст. Ин силсилафилмҳо аз ҳаёти имрӯзаи сокинони муқими гӯшаҳои гуногуни

сайёра ба навор гирифта шудаанд. Филми аввалин аз ин номгӯй дар фестивали кинои Россия «Даричае ба Аврупо», ки соли 2015 дар шаҳри Выборг доир гардид, ҳамчун номинанти конкурсей пешниҳод шуд. Марк Жозеф ният дорад, ки ин силсилафилмхоро дар оянда низ таҳия намоянд.

Зиндагиномаи минбаъдаи Фарҳод Юсуфов – Марк Жозеф чӣ ранге сурат гирифта бошад, барои мо муҳлисони санъати кино он қадар маълум ва муҳим нест. Зеро дар хотири мо ӯ чун Сиёвуш, қаҳрамони асотирӣ, рамзи сулҳу озодӣ, дӯстиву рафоқат ва покизагӣ боқӣ мемонад.

Тавре ки Пири Тӯсӣ фармуда:

**Ба Яздон, ки то дар ҷаҳон зиндаам,
Ба дарди Сиёвуш дил огандаам.**

2.3. «РАҚС БО КАБЎТАРОН» ДАР ҲУЗУРИ РУСТАМИ ДАСТОН

Вақте ки тамошобини кино шоҳкориҳои режиссёри номвари тоҷик Борис Кимёгаровро аз рӯи дostonҳои «Шоҳнома»-и безаволи Абулқосим Фирдавсӣ тамошо кунад, ба ҳунар, истеъдод ва андешаҳои шоиронаи ин эҷодкори нотақрор ҳазорҳо таҳсину офаринҳо меҳонад. Имрӯзҳо ин режиссёри бузург дар байни мо нест, вале шогирдони қадрдону вафодораи бо хотираҳои аҷоибу диққатҷалбкунанда рӯҳширо шод мегардонанд.

Ҳар вохӯрӣ ва мулоқот, бигузор он кӯтоҳ бошад, дар бораи Борис Кимёгаров барои мо қимати баланди илмӣ ва таърихӣ дорад. Кӯчақтарин мулоқот бо ӯ як ҷаҳон маънӣ дошт. Ҳунарпешаи Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон, хореографи шинохта Земфира Казакова худро хушбахт меҳисобад, ки на танҳо аз суҳбати ин эҷодкори шинохтаи кино баҳравар гардидааст, балки соли 1970, дар филми ҳунарии «Достони Рустам», сахнаи «Рақс бо кабӯтарон»-ро иҷро кардааст.

- Ҳеҷ гумон намекардам, ки рӯзе мешаваду ман он айёми гуворо ва фаромӯшнашавандаро ба хотир меорам ва аз ин ифтихор хоҳам кард.

Солҳои 1958-1965 дар Омӯзишгоҳи хореографии назди Театри калони СССР-и шаҳри Москва таҳсил кардам. Нозукиҳои балетро аз устодам Артисткаи хизматнишондодаи РСФСР Елена Николаевна Жемчужина омӯхта, ба Тоҷикистон баргаштам. Аз соли 1965 раққоса, балетмейстер ва хореографи Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айни шуда кор кардам.

Ёдам ҳаст, ки соли 1969 ё 1970 буд. Моракқосаҳои балет дар сахнаи театр машқ мекардем. Дар толор касе нишаста буд ва рақсҳои моро тамошо

мекард. Вақте ки дар толор чароғ равшан шуд, ман устод Гаффор Валаматзодаро шинохтам.

Гаффор Рустамович назди мо омада, бо хама салом кард ва ба ман рӯ оварда гуфт:

- Духтарам, зуд либосхоятро пӯш! Чойе меравем, ки хурсанд мешавӣ. Ман бо нигоҳи хайратангез:

- Ба кучо? – гуфта қотеона пурсидам.

- Ба киностудияи «Тоҷикфилм». Баъд мефаҳмӣ.

Гаффор Валаматзода он солҳо роҳбари бадеии Ансамбли давлатии рақсии «Лола» буданд ва зуд-зуд ўро дар театрамон меидам. Аз ин рӯ, дилам пур буд ва хамроҳаш ба киностудияи «Тоҷикфилм» рафтам.

Дар павилони аз хама калони киностудия декоратсияи хеле бодабдабаи қасри шоҳи Самангонро сохта буданд ва дохили қаср муҳити он замонро хотиррасон мекард. Ҳамчунин, дастгоҳҳои зиёди наворгирӣ ва чароғҳои калони нурафкан омодаи навор буданд. Дар гӯшае марди бузургҷуссае менишаст ва дигарон ҳар замон наздаш омада, чизе мепурсиданд. Ин мард Борис Кимёгаров буд. Ман бори аввал ўро аз наздик дидам. Бо духтараш Елизавета пештар шинос будам. Елизавета Кимёгарова филм-балетҳои телевизионии «Адажио» ва «Гули сеҳрнок»-ро аз рӯи достони «Комде ва Мадан»-и Абдулқодирӣ Бедилро таҳия кард ва бо театри мо, махсусан бо балеринаи оламшумул, Артисткаи халқии СССР Малика Собирова ҳамкорӣ дошт. Ё маро борҳо ба хонааш, ба меҳмонӣ, даъват карда буд. Аз серкорӣ даъваташро қабул карда натавонистам, вагарна падарашро шояд пештар мешинохтам.

Кимёгаров бо нигоҳи муайянкунанда қаду қоматамро аз назар гузаронида, маъкул кард. Пас оҳанге шунавониданд ва гуфтанд, ки зери ин оҳанг бояд сахнаи «Рақс бо кабутарон»-ро иҷро кунам.

Баъди корҳои фаҳмондадиҳӣ ёваронаш ба дастам ду кафтари сафед дода гуфтанд, ки онҳоро ром кун. Бигузур ба ту одат кунанд ва ба рақс тайёр шав.

Ман кафтарҳоро ба хона овардам. Тамоми рӯз ҳамроҳам буданд. Ҳам дар хона ва ҳам дар театру киностудия.

Ғаффор Рустамович балетмейстер – консултанти филми ҳунарии «Достони Рустам» буд. Гоҳ дар сахнаи театр машқ мекардему гоҳ дар павилони киностудияи «Тоҷикфилм».

Кафтарҳо бо ман унс гирифта, хеле тез ром шуданд ва ҳангоми машқи рақс дар гирду атрофам давр мезаданд.

Ниҳоят, лаҳзаи навори филм дар қасри шоҳ, ки «Зиёфат ба ифтихори Рустам» ном дошт, оғоз ёфт. Пеш аз сабти лаҳзаи «Рақс бо кабутарон» бояд машқ мекардам. Ин барои оператори филм лозим буд, то равшанӣ, масофа ва кадрҳои заруриро пешакӣ ба нақша гирад.

Оператори филм Давлат Худоназаров он солҳо хеле ҷавон буд. Бо вучуди ҷавониаш бисёр чизҳои вобаста ба санъати рақс, махсусан рақсҳои тоисломиро нағз медонист ва ба ман ҳам кумак мерасонид.

Вақте ки актёрон ва сахнаҳои умумӣ (массовка) – ро бо микрофон ба «қасри шоҳ» даъват карданд, одам чунон бисёр шуд, ман дасту по гум кардам. Бахусус, Рустамро палангинапӯш дида, овози буррову чарангосиашро шунидам, ҷуръатам хеле суфт шуд. Дар асл, Худованд Бимбулат Ватаевро маҳз барои нақши Рустам зебову баланд боло офарида буд. Бимбулат чун донист, ки модарам осетин аст, наздам омада дилбардорӣ кард:

- Натарс, ҷиян, инҳо ҳама актёранд, танҳо дар нақшҳо бозӣ мекунанду халос.

Умуман, Бимбулат дар вақти наворгирӣ маро дилпур сохта, кумак мерасонд. Баъзан шӯҳиҳо карда,

аҳли киногурӯхро бо латифаҳои намакинаш хушҳол мекард. Чун ба образ ворид мешуд, пешакӣ аз мо бахшиш мепурсид, ки дар нақш хеле дағал мешавад, зеро аспаш Рахшро гум кардааст ва бо дили нохоҳам ба сарзамини Самангон омадааст.

Саҳнаҳои «Зиёфат ба ифтихори Рустам» ва «Рақс бо кабӯтарон» ҳам барои хушҳол кардани Рустам буд. Ба сӯи Рустам раҳо кардани ногаҳонии кафтарҳо аз он хотир буд, ки фикру андешаҳои паҳлавонро ба дигар сӯ барем. Яъне ҳаёлашро парешон кунем.

Хулоса, рӯзи наворгири ба ман либосҳое пешниҳод карданд, ки ҳатто ҳангоми рақс дар сахнаи театри худамон намерӯшидам. Онҳо аз либосҳои аввали тағпӯш иборат буданду бас. Бо ин либосҳо бояд нимбараҳна мерақсидам. Азбаски падарам он солҳо сардори Раёсати ташкилӣ ва тафтишотии Вазорати хоҷагии қишлоқи РСС Тоҷикистон шуда қор мекард, нахостам, ки бо чунин ҳолат маро дар экрани кино бинанд. Боз дар филми ҳунарие, ки тамошобини кино нахустнамоиши онро интизор буданд.

Ҳайати эҷодӣ, хусусан рассом – таҳиягари филм Шавкат Абдусаломов маро бовар мекунонд, ки дар он давра занҳо озод буданд ва либосро ҳам хеле озодона мерӯшиданд. Зеро ин таърихи тоисломии мост. Эскизҳои либосҳоро аз рӯи минётураҳои қадима тайёр кардаанд.

Ман бо рассом хеле баҳсу мунозира кардам ва дар ниҳоят аз матои нафис ва шаффоф (прозрачный) ба ман пирохан дӯхтанд. Андаке бошад ҳам баданамро пӯшонд. Боз як болопӯши дигар ҳам дӯхтанд.

Машқи сахнаи «Зиёфат ба ифтихори Рустам» дар павилони киностудия оғоз ёфт. Ман бо кабӯтарҳо дар ҳузури Рустам ба рақс даромадам. Болопӯшамро гирифтанд. Чун сахнаи ҳаво додани кабӯтарҳо расид, мебоист онҳоро ба сӯи Рустам ҳавола кунам. Баръакси қор, кафтарҳо ба боло, ба назди нурафканҳо париданд.

Режиссёр бо баландгӯяк фармуд, ки дубли дуомро ба навор гиранд. Дар дубли дуом як кафтар дар дастам нафасгир шуда мурд. Барои кафтар дилам сӯхт ва хеле гиристам.

Бо супориши Борис Кимёгаров режиссёри дуом Михаил Муллоҷонов аз кучое даҳ кафтар овард ва мо ба наворгирӣ шурӯъ кардем.

Дар сахни қаср дастархони шоҳона густурда буданд. Тамоми хӯроку мевачот ва нӯшокиҳо ба Рустам ва меҳмонону мизбонон пешкаш гардид. Ногоҳ овози режиссёр аз баландгӯяк садо дод: - Мотор!

Касе аз ёварони режиссёр охистаҳак гуфт:

- Ба дастархон марҳамат! Хӯрдан мумкин, лекин охиста-охиста ва боэҳтиёт. Дастархон бояд ба зудӣ холӣ нашавад...

Аввал қисмати асосӣ-рақс бо кабӯтаронро ба навор гирифтанд лозим буд. Баъд аз он ки кабӯтаронро ҷониби Рустам раҳо кардам, рақси нисбатан серҳаракат оғоз меёфт.

Дар маҷмӯъ, «Рақс бо кабӯтарон»-ро, як рӯз ба навор гирифтанд. Камераро гоҳ ба баландӣ мебурданду гоҳе аз як кунҷ ба кунҷи дигар. Баъзан крупный план, общий план гуфта, сахнаҳоро такрор ба такрор сабт мекарданд. Рӯзи наворгирӣ ман ин рақсро 10-15 маротиба бо танаффус такрор кардам.

Мушкили дигар он буд, ки кафтаронро бояд рақскунон ба сӯи Рустам ҳаво диҳам, аммо онҳо гӯиё аз ғазаби Рустам тарсида, ба ҷойи дигар менишастанд. Намедонам дубли чандум буд, ки ҳар ду кафтар ба сӯи Рустам парвоз карда, наздаш нишастанд.

- Баъд танаффус эълон карданд. Ҳама ба хӯроки нисфирӯзӣ шитофтанд. Ман бо либосҳои нимбараҳна хайрон мондам, ки кучо равам.

Азбаски «Рақс бо кабӯтарон»-ро қисм ба қисм, аз ҳар бурҷи павилон, ба навор мегирифтанд, он вақти зиёде талаб мекард. Пас аз хӯроки нисфирӯзӣ

киногурӯҳ бояд қисмати дуҷум -ракс бо чак-чакҳоро, ба навор мебардошт. Чун дар либоси рақсии қаҳрамонам будам ва маро хеле пардоз (грим) дода буданд, режиссёр нагузошт, ки аз павилон берун шавам. Бо супориши Кимёгаров ба ман курсии мулоим оварданд ва ба китфонам хилъат партофтанд.

Баъди чанд дақиқа ба режиссёр аз хона хӯрок оварданд. Азбаски ӯ парҳези чиддӣ дошт, ҳамсараш Анна Михайловна аз гӯшти мурғи хонагӣ барояш котлетҳои иштиҳоовари парҳезӣ пухта буд. Кимёгаров маро наздаш хонда:

- Наздиктар биё духтарам, ҳамроҳ хӯроки нисфирӯзӣ истеъмол мекунем.

Ба табақчаи ман ду котлет гузошт. Хеле болазат буданд. Ҳамин тавр, бо ин режиссёри бузург, вале ниҳоят хоксор дар павилони киностудияи «Тоҷикфилм» хӯроки нисфирӯзиро бо ҳам дидем.

Бо гузашти солҳо фаҳмидам, ки Борис Алексеевич ягон нафар аз киногурӯҳро ба хӯрокхӯрӣ даъват накардааст. Ҳатто кормандону ёварони дӯстдоштатариношро! Ин гуна (чест) ифтихор танҳо ба ман муяссар гардида буд ва чунин муносибату хурматро баъд дарк кардам, - афзуд Земфира Солехҷонова.

- Он айём духтараки 20-21 сола будам ва ба маънои пурраи ин филм, мавқеи режиссёр дар майдончаи наворгирӣ ва проблемаҳои филмсозӣ дуруст сарфаҳм намерафтам. Танҳо дониستم, ки ин филм дар бораи Рустам аст.

Ҳангоми наворбардории филм бо Майрам Исоева аз наздик шинос шудам. Ҳоло ҳам рафтуомад дорем. Бо Светлана Норбоева бо Отар Коберидзе суҳбатҳо доштам.

Вақте ки Светлана Норбоева (ичрокунандаи нақши Таҳмина) ба павилон мебаромад, Бибо Ватаев хеле хушҳол мешуд.

Малика Қаландарова рӯзи дароз дар павилон ракси маро наззора мекард. Баъд аз он ки филми хунарии «Достони Рустам» ба экран баромад, Малика сахнаи «Рақс бо кабу́тарон»-ро тамошо карда, боре дар як вохӯрӣ гуфт:

- Медонӣ, ин рақсро бояд ман иҷро мекардам...

Дар санъати кино қоидае ҳаст, ки актёронро, албатта на ҳамаро, ба тамошои маводи ба навор гирифташуда даъват мекунад. Ҳамроҳи режиссёр Борис Кимёгаров ва оператор Давлат Худоназаров сахнаҳои алоҳидаи маводи наворгирифтаро тамошо кардем. Ҳарду хеле қаноатманд буданд.

Ниҳоят, филми хунарии «Достони Рустам» соли 1970 ба экранҳои Иттифоқи Советӣ баромад. Нахустнамоиши филм дар шаҳри Москва ва чумхуриҳои иттифоқӣ хеле ботантана доир гардид.

Вақте ки бори нахуст филми хунарии «Достони Рустам»-ро тамошо кардам, сахнаи умумии рақс, (общий план) дар филм набуд, танҳо сахнаҳои кӯтоҳ ва миёнаи рақсам мондасту халос. Рақсе, ки як рӯзи дароз тамоми киногурӯҳ заҳмат кашида порча-порча ба навор гирифтанд, танҳо чанд дақиқа давом кард. Медонам кино нозуқиҳои худро дорад. Шояд ба режиссёр ин тарзи кор маъқул буд. Лекин мо раққосаҳо талабот ва хости қори худро дорем. Масалан, дар филм лаҳзаҳои хеле наздики симои ман (крупный план) ворид нашудааст. Вагарна оператор Давлат Худоназаров лаҳзаҳои аҷибро ба навор гирифта буд. Ин кадрҳоро хангоми тамошои мавод, яъне пеш аз монтаж, дида будам. Афсӯс, ки ин лаҳзаҳо дар филм нестанд.

Баъд аз чанд сол дӯстон ва ҳампешаҳоям аз Театри академии опера ва балети Новосибирск ба ман занг зада гуфтанд ки:

- Мо туро дар филми асотири дар бораи Рустами паҳлавон дидем. Бо кабу́тарон рақси хеле зебо кардӣ. Аз комёбиҳоят хеле шод шудем».

Бояд қайд кунам, ки ман чор сол, солҳои 1970-1974, дар Театри Новосибирск чун раққосаи балет кор карда будам ва дӯстону ҳампешаҳои зиёд пайдо кардам.

Шояд бисёриҳо бовар накунад, ки барои иҷрои «Ракс бо кабӯтарон» дар филми ҳунарии «Достони Рустам» дар як рӯз ман 100 сӯм (бо пули Советӣ) гонорар гирифтаам. Ин ба маоши якмоҳаам баробар буд.

- Иштирок дар таҳияи филми ҳунарии «Достони Рустам» моёи ифтихори ман гардид. Зеро бо режиссёр, инсони хеле заминӣ ва хоксор, нобиғаи кинои тоҷик Борис Кимёгаров ҳамкору ҳамнишин будам. Лаҳзае бошад ҳам дар «Зиёфат ба ифтихори Рустам» иштирок карда, барои фурӯ шинонидани қаҳру ғазаби ин паҳлавони афсонавӣ аз таҳти дил рақсидам, - гуфт дар охири суҳбат Земфира Казакова.

БОБИ 3.

КИНОИ ТОЧИК ДАР ДАВРОНИ ИТТИФОҚИ СОВЕТӢ

3.1. ПОЯГУЗОРИ ФИЛМҲОИ ҲУНАРӢ ДАР ТОЧИКИСТОН

17 ноябр соли 1978 шахсе аз ҷаҳон даргузашт, ки барҳақ метавонем ӯро яке аз аввалинҳо дар кинои тоҷик ном барем. Ӯ ҳам сценарист, ҳам таҳиягар, ҳам актёр ва ҳам аз байни тоҷикон нахустин шахсест, ки ВГИК-ро (Институти давлатии умумиттифоқии кинематографияи шаҳри Москваро) ҳанӯз соли 1931 хатм кардааст. Пояи кинои бадеии тоҷикиро филмҳои бадеии таҳиякардааш «Муҳочир» (1934) ва «Дӯстон боз вомехӯранд» (1939) устувортар карда буданд. Нақшҳои эҷодияш хеле зиёд буданд. Таҳияи филмҳои бадеии «Ваҳи» ва «Духтари Помир»..., вале тақдир ӯро солҳои 40-ӯм ба шаҳри Тошканд бурд. Минбаъд, дар он ҷо кор карда, ба дараҷаи Артисти халқии СССР, Қаҳрамони Меҳнати Социалистӣ, Лауреати мукофоти давлатии СССР ва ба номи Ҳамза, Ходими хидматнишондодаи санъати Ўзбекистон расид. Оромгоҳааш ҳам он ҷост.

Ин номбардор Комил Ёрматови конибодомӣ буд. Бале аз Конибодоми РСС Тоҷикистон. Баъзе муҳаққиқони кинои ўзбек Конибодомро ба вилояти Фарғонаи Ўзбекистон нисбат медиханд ва тоҷик будани ӯро инкор мекунанд.

Аз тангназарии роҳбарони онвақтаи республика, аниқтараш аз кинагирии Раиси Совети Комиссарони Халқии РСС Тоҷикистон Маҳмадалӣ Қурбонов мо Комил Ёрматов барин актёр ва режиссёри боистеъдоди санъати киноро ранҷондем. Афсӯс хӯрдан бошад, насиби насли мо будааст.

Кош Комил Ёрматов то охири умр дар Душанбе кору эҷод мекард. Кош оромгоҳаш дар Душанбе мебуду дар рӯзҳои нек онро гулафшонӣ мекардем. Афсӯс, ки мадфанаҷам ҳам аз мо дур аст. Агар ӯ то охири умр дар Душанбе кору эҷод мекард, шояд киностудияи «Тоҷикфилм» аз киностудияи «Ўзбекфилм» паст намеомад...

Комил Ёрматов 2 майи соли 1903 дар Конибодони РСФСР Тоҷикистон таваллуд ёфтааст. Солҳои 1911-1914 дар мактаби русӣ-маҳаллӣ хонда, солҳои 1915-1917 дар Омӯзишгоҳи реалии Қўқанд таҳсил намуд. Муддате дар шубҳаи маорифи Конибодом кор кард. Чун ҷавони боғайрат ӯро соли 1919 дар синни 16- солагиаш ба сафи комсомол қабул мекунад. Ҳангоми қабул анкетаро пур карда, дар ҷои Қасбатон: «Савораи инқилоб» менависад. Ин танҳо орзу буд. Вале баъдҳо орзуаш ҷомаи амал мепӯшад. ӯ савораи Полки якуми ихтиёриёни мусулмонон мешавад. Баъдан бо ин ном филми бадеии «Саворагони инқилоб»- ро (соли 1969) меофарад.

3 сентябри соли 1920 аморати Бухоро торумор мешавад. ӯ соли 1921 аз Қўқанд ба Конибодом баргашта, бар зидди дастаи босмачиёни Холхўча, Мадаминбек, Ислон, Тўрдӣ, Кўри Шермат меҷангад. Баъди як сол ҳамроҳи дўстаҷам С.Раҳимов (баъдҳо генерал-майор, Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ) ба Озарбойҷон рафта, дар курсҳои ҳарбии ба номи В.И.Ленин таҳсил мекунад...

Аз соли 1924 маҷрои ҳаётаҷам тағйир меёбад. Бо маслиҳати таҳиягари кино Артисти халқии СССР В. Р. Гардин ӯ ба курси тайёрии киноактёрҳои Москва дохил мешавад. Аз ин хусус мегӯяд:

«В. Р. Гардин маро танҳо барои нақши эпизодӣ даъват накард. Баъдҳо бо мадади ӯ ман ба мактаби актёри кино ба номи Б. Чайковский дохил шудам...»

Вале тамом кардани мактаби киноактёрӣ ба вай муяссар намешавад. Ҷро чун командири сурх, шахси кордону ботаҷриба ба зодгоҳаш даъват карда, сардори шуъбаи милитсияи шаҳри Конибодом таъин мекунад. Боз ҷанг бо босмачиҳо... Нависандаи шинохтаи советӣ Л. Соловёв дар повесташ «Китоби ҷавонӣ» (Москва, «Молодая гвардия», 1963, саҳ.67 навиштааст:

«Баландболою хушқомат, марди зебоандоме буд, вале пайваста вачоҳати маҳзун дошт.

Дар Конибодом аҳён - аҳён пайдо мешуд. Аксаран бо гурӯҳи милитсионерон ба торумори дастаи боқимондаи шикастхӯрдаи босмачиён машғул буд. Басо таачубовар аст, ки дар айёми пуршӯр ҷон ба саломат бурдааст...»

Комили ҷавон солҳои 1926 - 1928 дар киностудияи «Ўзбекфилм» кор мекунад. Дар гурӯҳи наворгирии филми «Шағолони Работ» сентябри соли 1926 ба киноэкспедиция меравад. Таҳиягари филм Гертель аксар вақт муҳтоҷи маслиҳатҳои Комил Ёрматов буд. Нақши аввалинашро низ дар ин филм иҷро кардааст. Ин нақши офицери гвардияи сафед буд. Баъдҳо низ якчанд нақшҳои асосиро офарида, дар филми Ч. Сабинский «Беки охирин» (1930) ба ҷузъ аз иҷрои нақши Ботир ассистенти таҳиягар ҳам буд.

Соли 1928 Ёрматов боз барои таҳсил ба Маскав рафта, ба шуъбаи режиссёрии Техникуми давлатии кинематография дохил мешавад. (Аз соли 1930 техникум ба ГИК-Институти давлатии кинематография табдил меёбад). Ӯ дар назди устодони санъати кино С. Эйзенштейн, Н. Заҳри, Л.Кулешов, В.Пудовкин маҳорати режиссёрии меомӯзад.

Комили ҷавон соли 1931 Институти давлатии кинематографияро (баъдҳо ВГИК) хатм карда, ҷун таҳиягари соҳибмаълумот ба «Тоҷиккино» меояд. Нахустин филмаш- «Вақте ки амирон мемиранд»- ро

соли 1932 таҳия мекунад. Вале филм бебарор буд. Худи Комил Ёрматов аз филмаш низ норизо.

Соли 1934 филми бадеии «Муҳочир»- ро таҳия карда, бебарорҳои филми пешинаашро ислоҳ намуд. Нақши Комилро худаш ва нақши Майрамро бошад, аввалин актрисаи театру кинои тоҷик София Тўйбоева иҷро карда буданд. Филмро асосан дар Панҷакент дар деҳаи Сўчина, Бухоро ва Самарқанд ба навор гирифтанд. Баъдҳо менависад:

- Дар Маскав, дар комитети кино филмро қабул карданд. Хеле мунтазир шудам. Ниҳоят, тоқатам тоқ шуду ба толори озмун даромадам. Он ҷо филмҳои таҳиягарони арманиро тамошо мекарданд. Филми дидаам ба ман маъқул шуд, вале муҳаррирон филмро маъқул нашумурданд.

Пас «Муҳочир»-ро то охир тамошо накарда, аз тамошои умумӣ мебардоранд,- аз дил гузарондам. Муҳаррирони бадҷаҳл филми маро то охир тамошо карда, яке аз онҳо пурсид:

- Филм хеле хуб. Кӣ онро таҳия кардааст?

Ҳама ба ман нигаристанд ва шинохтанд.

- Шумо дар нақши асосӣ ҳам бозӣ кардаед?

Ҷавоб додам:

- Бале ба ҷузъ ин ман таҳиягари филми мазкур ҳастам. Номам Ёрматов.⁷

Филми бадеии «Муҳочир»- ро Ҳукумати РСФСР Тоҷикистон хуб қабул кард.

«Бо Фармони № 39 дар Управлении кинои назди Совети Комиссарони Халқии РСФСР Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 1934»

1... ҳисоб карда шавад, ки навори филми «Муҳочир» ба охир расид... Филмро бо фармони Саруправления кинои назди Совети Комиссарони

⁷ Ёрматов, К. Возвращение. – Москва: Искусство, 1980.

Халқии СССР бо теъдоди 50 нусха дар байни омма пахн бояд кард.

2. Эҷоди баланди аввалин филми бадеии тоҷик «Муҳочир»- ро ба назар гирифт, ки он ба кинои миллии мо ибтидо гузошт. Инчунин хизмати коллективи ҷавони эҷодиро бо сарвари таҳиягар Комил Ёрматов барои инкишофи кинои миллии тоҷик, ки тавонист дар шароити мушкил, аз набудани базаи дурусти эҷодӣ нахаросида, сифати филм аз дигар филмҳои кинофабрикаи Иттифоқи Советӣ паст наомадааст, мукофотонида шавад:

«Аввалин режиссёр ва актёри кинои тоҷик Комил Ёрматов бо мукофоти пулӣ 2000 сӯм ва соати тиллоии номнавишта».

Соли 1939. «Дӯстон боз вомехӯранд» - яке аз нахустин филмҳои бадеии овоздор ва охирини Комил Ёрматов дар Тоҷикистон буд. Муваффақиятҳои калони киностудияи «Тоҷиккино» дар солҳои пеш аз ҷанг ба ин филм вобастагӣ дорад. Филми Ёрматовро дар қатори филмҳои «Ҷавонии Максим», «Депутати Балтика», «Сенздаҳ», «Қирқунандаҳо» ном мебарданд. Дар газетаи марказии «Комсомольская правда» ҳатто рубрикаи нав -«Дӯстон боз вомехӯранд» пайдо шуд, ки аз мулоқот ва вохӯрии ҳамяроқон материалҳо дарҷ мекард.

Ин филм номи Комил Ёрматовро на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар умумииттифоқ низ машҳур гардонд. Барои ин филми наваш вай сазовори ордени «Нишони фахрӣ» ва унвони Ходими хидматнишондодаи санъати РСФСР Тоҷикистон гардид. Вале яке аз сабабҳои аз Тоҷикистон рафтаниш ҳам ба ин филм вобастагӣ дорад. Аз ин хусус режиссёри номвар дар китоби ёддоштҳоиаш – «Возвращение» муфассал нақл кардааст.

Дар шаҳри Маскав баъди тамошои филм байни ӯ ва Раиси Совнаркоми РСФСР Тоҷикистон М. Қурбонов

бахс ба амал меояд. М.Қурбонов оғози филмро тамошо карда, бо оҳанги масҳараомез мегӯяд;

«Ҳамааш сафсатта, дар Тоҷикистон регзор нест!...

Баъди тамошои филм боз эрод гирифт ва пурсид, ки чаро регзорро нишон медиҳӣ, охир дар Тоҷикистон регзор нест!

- Рафиқ Қурбонов,- гуфтам ман. – Шуморо лозим меояд, ки чун роҳбар республикаатонро хубтар омӯсед. Ин регзорро ман дар зодгоҳам Конибодом ба навор гирифтаам...

Бо ин суханҳо гӯё ман чун режиссёри «Тоҷиккино» дар зери поям бомбаи оҳистаамалкунанда гузоштам...»

Суханҳои ӯ ба Раиси Совнарком Маҳмадалӣ Қурбонов саҳт расида буд. Оқибат аз Комил Ёрматов «интиқом» мегирад.

Аз аввалҳои соли 1940 сар карда, тамоми республика ба Даҳаи санъати халқи тоҷик, ки апрели соли 1941 дар шаҳри Москва мегузашт, тайёри мебинанд. К.Ёрматов ба таҳияи филми наваш банд буд. Вале ӯро роҳбари бадеии даҳа интиҳоб карданд. Ӯ розӣ намешавад, маҷбураш мекунад. Ночор филми навашро як сӯ гузошта, иштирокчиёни даҳаи санъатро ба сафари ҳунари тайёр мекунад.

Пеш аз сафари Москва роҳбари бадеии даҳа Комил Ёрматов рӯихати иштироккунандагони даҳаро аз назар гузаронда мебинад, ки касе номашро кӯр кардааст. Баъд маълум мешавад, ки Раиси Совнарком М.Қурбонов номи ӯро зада гуфтааст:

«... Навакак ордени «Нишони фахрӣ»- ро гирифтааст. Барояш кифоя!»

Оре, он бомбае, ки Комил Ёрматов дар назар дошт, оқибат таркид ва таркишҳои наҳси он ӯро аз мо дур кард.

Аз ин ҳодиса роҳбарони Управленияи кинои СССР воқиф гардида, минбаъд дар республика монданаширо ноғузир шумурда, Комил Ёрматовро чун таҳиягари дараҷаи аввал ва роҳбари бадеии «Ўзбеккино» ба Тошкент фиристонданд. Минбаъд, ўро режиссёри номдори ўзбек ном мебурданд. Асарҳои беҳтаринаширо низ дар киностудияи «Ўзбекфилм» офаридааст, ки солҳои зиёд киностудияи «Ўзбекфилм» номи Комил Ёрматовро гирифта буд.

Агарчӣ аз зодгоҳаш – Тоҷикистон дур шуда бошад ҳам, ҳамеша бо ҳамватанони худ ҳамкорӣ дошт. Бо ҳамкориҳои устод С.Улуғзода ва В. Виткович соли 1956 филми бадеии «Абӯалӣ ибни Сино»-ро таҳия кард, ки нақшҳои асосиро Артистони халқии СССР Т. Фозилова, Асли Бурҳонов, М.Қосимов ва Артисти хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон М.Орифов иҷро карданд.

Артисткаи халқии РСС Тоҷикистон Сайрам Исоеваро барои иҷрои нақши шоира Нодира дар филмаш «Тани танҳо дар миёни мардум» (1974) даъват карда буд. Инчунин Артисти халқии РСС Тоҷикистон Гурминҷ Завқибеков ва Хунарпешаҳои халқии Тоҷикистон Маҳмуд Тоҳирӣ ва Сталина Азаматоваро дар филмҳои ба навор гирифтааст.

Пеш аз вафоташ Комил Ёрматов навишта буд: «Вақте ки ман бори охирин ба Конибодом омадам, он манзараҳоро, ки аввали соли сиюм дар заминаи зеҳни онҳо филм мебардоштам, охирин бор дидам.

Ҳайратам афзуд, дар ғӯшаи саҳрое барои филми бадеии «Дӯстон боз вомехӯранд» масҷиде сохта будем ва он дар сурати мазор ханӯз ҳам боқӣ буд.

Бо гузашти солҳо паҳнкунандагони Исломи онро ба сифати мазори ҳақиқӣ пазируфтанд. Дар наздаш дарахт сабз карданд. Ин лаҳза беихтиёр орзуе дар дилам пайдо шуд. «Кош филмҳои ман ҳам мисли ин ёдгори дер поянд»

Чанд сол пеш як дӯсти санъатшиносам гуфт, ки китоби ёддоштҳои Комил Ёрматов – «Возвращение»-ро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст, вале имкони чопаш нест. Имсол(2018) аз вафоти ҳамдиёри шуҳратманди мо Артисти халқии СССР, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Комил Ёрматов 40-сол гузашт. Хуб мешуд, ки китобро бо забони модарии муаллиф - забони тоҷикӣ чоп карда, дастраси хонандагони тоҷик гардонем. Ва бо ин тухфаи ночиз андаке бошад ҳам, рӯҳи ин устоди бузурги санъати киноро шод гардонем. Қадре бошад ҳам «гуноҳҳои» худро тоза кунем. Танҳо бо афсӯс хӯрдан гуноҳамон сабук намешавад.

Мо ба қадри ин марди бузурги фарҳангӣ хеле дер расидем. Хеле ҳам дер! Ёро бозгардондан мумкин буд, аммо касе аз роҳбарони якуми Тоҷикистон, аз ин хусус фикре ҳам накард. Вале ӯ баъди ғавташ ба назди мо - ба Тоҷикистон баргашт. Инро кас баъди мутолиаи китоби ёддоштҳоиаш – «Бозгашт» метавонад тақвият бахшад.

Байте ки ба тақдирӣ устод Лоҳутӣ бахшида шудааст, ба ҳаёти пур аз муборизаҳо ва созандагии Комил Ёрматов низ мувофиқ аст:

**Меҳӯранд афсӯси ӯ вақте ки умраш бигзарад,
Дар зимистон мерасад мардум ба қадри офтоб.**

3.2. АБДУСАЛОМ РАҲИМОВ – АСОСГУЗОРИ РАДИОТЕАТРИ ТОЧИК

Соли 1936 Ҳукумати РСС Тоҷикистон 22 нафар ҷавонписарон ва духтарони тоҷикро барои таҳсил ба Институти давлатии санъати театрии Москва ба номи А. В. Луначарский (баъдҳо маъруф бо номи ГИТИС) фиристонд, ки онҳо Студияи якуми тоҷикии ин боргоҳи хунарро таъшиқ карданд. Дар байни парастуҳои аввалин Абдусалом Раҳимов, Шамсӣ Қиёмов, Зоҳир Дӯстматов, Бегимсултон Алифбекова, Шаҳодат Сиддиқова, Ҳалима Насибулина, Абдулло Чӯраев, Абдулҳамид Нурматов ва дигарон буданд, ки баъдҳо ходимони шинохтаи санъат, актёру режиссёрҳои театру кинои тоҷик шуда, ба пояҳои баландтарини санъат расиданд.

Бахусе, Артисти халқии РСС Тоҷикистон Абдусалом Раҳимов нисбати дигар шарикдарсонаиш бартарӣ нишон дода, чун актёр ва режиссёри театру кино, ровии суҳандон маълуму маъруф гардид.

Абдусалом Раҳимов 9 ноябри соли 1917 дар шаҳри Хучанд ба дунё омадааст. Аз айёми мактабхонӣ, аз соли 1928, дар кружоки ҳавскорони санъати мактаби миёна фаёлона иштирок карда, чун барандаи концерт шеърҳо мехонд ва дар пйесаҳои якпардагӣ хунари актёриашро месанҷид.

Ба бахти Абдусаломи наврас дар мактаб муаллимони беҳтарини фанни забон ва адабиёт Чалол Хӯчаев, Инъом Ҳомидов, Маъсумхон ва Кулихон Осимӣ шогирдонро бо адабиёти ғании классикӣ шинос карданд. Шояд саҳтгирӣ ва серталабии ин омӯзгорон буд, ки шавқу ҳавас ба шеърдонӣ ва шеърхонии шогирдашон рӯз то рӯз боло мерафт.

Пас аз хатми мактаби миёна ӯ ба пойтахт омада, бо нияти омӯзгор шудан ба Омӯзишгоҳи педагогии шаҳри Сталинобод дохил шуд. Дар омӯзишгоҳ, ки

баъдҳо ба техникум табдил ёфт, муаллимони ботаҷриба Қорӣ Фафур Очиллов, Абдуҳамид Пӯлодӣ –баъдҳо аввалин директори Институти давлатии педагогии Сталинобод, ҳоло ДДОТ ба номи С.Айнӣ, сабақҳои нахустини педагогӣ меомӯзад. Вале хатм кардани омӯзишгоҳ ба вай муяссар нашуд. Бо тамғаи маъмули он солҳо – «унсури бегона» ӯро аз омӯзишгоҳ ронданд. Баҳона: ғӯиё падараш савдогари бой будааст, вагарна падар барои рӯзгузаронӣ ғӯсфандонро харида, парвариш мекард ва баъд мефурӯхт.

Абдусаломӣ чавон маҷбур шуд, ки аввал шогирди оҳангар, баъд кубурсоз дар «Тоҷикселпром» ва заводи шароббарорӣ меҳнат кунад.

Он солҳо санъати театру кино дар байни мардум хеле азизу муътабар буданд. Ба коргарон фориг аз меҳнат дар сеансҳои рӯзона ва шабона филмҳои нави хунарӣ нишон меоданд. Илова бар ин, Абдусалом дар вақтҳои холи ба Театри Лоҳутӣ рафта, бозии беҳамтои актёрон Муҳаммадҷон Қосимов, Миркарим Саидов, София Тӯйбоева, Абдурахмон Саидов ва дигаронро бо шавқ тамошо карда, бештари монологҳои пьесаву спектаклҳоро аз ёд медонист. Агарчӣ коргари оддӣ буд, аммо меҳри санъат ва санъаткор шудан аз дилаш дур намешуд.

Боре ӯ дар рӯзномаи “Коммунист Таджикистана”, аз 9 майи соли 1935, №105(1592), сах. 4 эълонеро хонд, ки дар назди киностудияи «Тоҷиккино» курси актёрӣ ташкил шудааст. Абдусалом ҳамроҳи дӯсташ Қубтиддин Олимӣ –баъдҳо асосгузори дубляжи кинои тоҷик, ба назди дарвозаи киностудия шитофтанд. Ин ду чавонро дар назди даромадгоҳ Лев Кулешов, Г. Л. Рошал, нависанда Осип Брик ва Комил Ёрматов пешвоз гирифтанд. Педагог ва режиссёри машҳури кинои советӣ он солҳо дар Тоҷикистон аз рӯи романи «Дохунда»-и устод С.Айнӣ филми хунарӣ таҳия мекард ва ҳамзамон барои тайёр кардани кадрҳои

миллӣ дар соҳаи режиссура ва актёрӣ ин курсро ташкил карда буд. Ҳарду расо як сол аз ин устои санъати кино асрори актёрӣ, режиссёрӣ ва нутку ҳаракат дар назди камераро омӯхтанд. Бо сабабҳои маълум банаворгирии филми ҳунарии «Дохунда» боздошта шуд ва Лев Кулешов ба шаҳри Москва баргашт.

Ба бахти ин ҷавонҳои ҳунардӯст соли 1936 роҳбарияти Ҳукумати РСФСР Тоҷикистон бо маъмурияти Институти давлатии санъати театрии ба номи А.В. Луначарский ба мувофиқа омада, дар институт нахустин Студияи тоҷикиро ташкил карданд. Абдусалом Раҳимов яке аз он ҷавонони хушбахт ба ҳисоб мерафт, ки ҳанӯз солҳои сиюм дар ин даргоҳи бонуфузи олии Москва таҳсил кард. Илму маърифат ва маҳорати актёриву режиссёриро дар тафаккури ҷавонони тоҷик устодони санъати советӣ, педагогҳои барҷаста, Артистони халқии СССР Л.М.Леонидов, М.Ф.Астангов ва дигарон рӯз то рӯз ҷо мекарданд.

Шогирдони Студияи тоҷикии ГИТИС дар аксарияти ҷорабиниҳои сиёсӣ, фарҳангӣ ва ҷашнӣ иштирок ва баромадҳо доштанд. Онҳо бо суруду ракс ва оҳангҳои тоҷикӣ маҳфилҳои консертии сокинони шаҳри Москва ва гирду атрофашро гарм мекарданд. Ташкилотчии ин ҷорабиниҳо ҷавони ғайратманд ва бо ҷӯшу хурӯш Абдусалом Раҳимов буд ва ин ташаббускорӣ баъдҳо ба ӯ лозим шуд. Маҳз бо туфайли чунин барномаҳои консертӣ Абдусалом ва ҳамкурсонаш шеърхонӣ ва ҳунарнамоии санъаткорони маъруф В.И.Качалов, И.М.Москвин, В.Яхонтов, В.Аксёнов, Д.Журавлёв ва дигаронро аз наздик тамошо кардаанд.

Моҳи феврالی соли 1937 дар Театри калони СССР баҳшида ба 100 солагии вафоти А.С.Пушкин концерт ва тантанайи калон барпо гардид. Донишҷӯи Студияи тоҷикии ГИТИС Абдусалом Раҳимов дар ин ҷорабинӣ шеъри машҳури «Кохи ёдгор»-ро бо овози

буррояш кироат намуд. Аҳли толор шеърхонии чавони музофотиро хеле хуб, бо карсақзаниҳои пурмавҷ, истикбол гирифтанд.

Маъмурияти институт хониши хуб, рафтори намунавӣ ва иштирок дар корҳои ҷамъиятиву ҷорабиниҳои фарҳангии ин донишҷӯёи тоҷикро ба назар гирифта, ӯро ба гирифтани стипендияи шахсии ба номи К.С.Станиславский сазовор донист.

Моҳи апрели соли 1941 дар шаҳри Москва Даҳаи санъати халқи тоҷик гузашт. Абдусалом Раҳимов ҳам дар барномаҳои консертӣ ва ҳам намоишномаҳои Театри Лоҳутӣ фаъолона иштирок дошт ва ҳатто дар чанд лаҳзаҳои эпизодии спектаклҳо нақш ҳам офарида буд.

Дастпарварони тоҷики ГИТИС айёме мактаби олиро хатм намуданд, ки Ҷанги Бузурги Ватанӣ оғоз ёфт. Дар Театри Лоҳутӣ нахустин актёрҳои маълумоти олимдори тоҷикро бо муҳаббат ва самимият қабул карданд. Он рӯзҳои мудҳиш тамоми қувва ва тамоми ғалаба ба фронт равона карда мешуд. Актёр ва актрисаҳои ҷавон асосан дар сахнаҳои умумӣ иштирок карда, шеърҳои ватандӯстонаи шоирони тоҷик устод Абулқосим Лоҳутӣ Муҳаммадҷон Раҳимӣ, Ҳабиб Юсуфӣ, Абдусалом Деҳотӣ, Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар ва дигаронро ба ҷанговароне, ки ба набардҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ сафарбар шуда буданд, бо хониши ифоданок кироат мекарданд. Дар баробари сахнаҷаҳои ба ҳифзи Ватан даъваткунанда ва барномаҳои консертӣ ташкил карда, дар госпиталҳо дар назди ҷанговарони маҷрӯҳ баромад мекарданд. Андаке бошад ҳам ба беморон лаҳзаҳои шодӣ мебахшиданд. Дар робита ба ин, Абдусалом Раҳимов дар ҳайати гурӯҳи консертӣ дохил шуда, ба фронтҳои ҷангӣ сафар мекард ва дар назди ҷанговарони Армияи амалкунандаи Советӣ концертҳо нишон медоданд.

Ровигии барномаи консертӣ ва хониши ифоданоки шеърҳо бар уҳдаи ӯ буд.

Артисти ҷавон тавассути овози форам ва каломии бадеӣ шеърҳои ватандӯстона ва даъваткунандаро ифоданок хонда, ба ҷанговарони тоҷик, ки дар фронтҳои ҷангӣ бар зидди истилогарони немис мубориза мебуданд, салому пайғоми халқи шарафманди тоҷикро мерсонид.

Шеърҳои ва сухани буррояш, бо қироати шеърҳои ватандӯстона заррае ҳам бошад, дар Ғалабаи халқи Советӣ бар фашизми Германия саҳм гузошта буд. Абдусалом бахусус шеърҳои устод Лоҳутӣ ва Ҳабиб Юсуфиро аз дилу ҷон, хеле ифоданок мехонд:

**Бо лашкари сурх аст Ватан зӯру тавоно,
Вай такаяғаху қувваи халқи Ватани мо,
Номи ваю халқи Ватанам – фотеҳи дунё.
Дар мо ҳамаи халқи Ватан лашкари сурх аст,
Ҳар як писару духтару зан аскарӣ сурх аст...**

Ба ҳамаи мушкилоти солҳои давраи ҷангӣ ва баъдиҷангӣ нигоҳ накарда, ӯ дар зарфи даҳ сол (солҳои 1941-1950) дар сахнаи Театри Лоҳутӣ ва Театри драматии русии ба номи В.Маяковский беш аз панҷоҳ нақшҳои гуногунхарактерро офаридааст.

Ин ҷо метавон нақшҳои Гамеламури аз «Фронт»-и А. Корнейчук, мудири почта Шпекин аз «Ревизор»-и Н.В.Гогол, Аҳмад аз «Надежда Дурова»-и А. Кочетков, Ҷомӣ аз «Алишер Навоӣ»-и С. Уйғун, Ато аз «Номуси оила»-и Г.Мухторов, Мак-Хил аз «Сӯикасди маҳкумшудаго» -и Н.Вирта, Лювиго аз «Отелло» ва Бенволио аз «Ромео ва Жульета»-и У. Шекспир, вазир аз «Таҳмоси Хучандӣ»-и М. Қосимов ва С.Саидмуродов, Хачир аз «Рустам ва Сӯҳроб»-и А.Пирмуҳаммадзода ва В. Волкенштейн мебошанд.

Азбаски он солҳо Театри Лоҳутӣ ва Театри Маяковский дар як бино - Хонаи деҳқон ҷойгир буданд, Абдусалом Раҳимов дар ҳар ду театрҳо нақшҳои хотирмон офаридааст. Шояд аз ин сабаб ин ду театр барояш хеле азиз буданд. Зеро беҳтарин солҳои ҷавонии ӯ дар сахнаи ин театрҳо гузаштааст.

Чун режиссёри басаҳнагузоранда драмаву спектаклҳои «Маллоҳон аз Коттаро» (1942), «Хонаи Нодир» (1943), «Бемори маҷбурӣ» дар ҳамкорӣ бо А.Саидов (1944), «Ромео ва Жульетта» (1947) «Нур дар кӯхистон» (1947), «Отелло» (1948), «Навой» дар ҳамдастӣ бо Е.И.Мителман (1948), «Саодат» дар ҳамкорӣ бо Е.И.Мителман (1949), «Аз паси fronti дуввум» (1949), «Садои Америко» (1950), «Бой ва хизматгор» (1950) ва ғайраҳо рӯи сахнаи Театри Лоҳутӣ ва Театри русии ба номи В. Маяковский гузоштааст.

Ин хунарпеша ва режиссёри начиб танҳо бо иҷро ва таҳияи драмаву спектаклҳо банд нашуда, дар ҷорабиниҳои расмӣ давлатӣ ва гузаронидани даҳаҳои адабиёт ва санъати халқи тоҷик дар шаҳри Москва ва ҷумҳуриҳои бародар чун баранда ва ровӣ хеле ғаълола иштирок карда, ҷорабиниҳои сиёсӣ ва фарҳангиро бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ хеле форами дилнишин пеш мебурд. Азбаски ӯ бо ашъори шоирони классик ва муосирони тоҷик хеле хуб ошноӣ дошт, ҳар маҳфили ҷорабиниро бо шеърҳои номи тоҷикӣ оғоз мекард ва ҳозиронро бо маҳорати актёрӣ ва суҳандонияш хеле шод ва ба ҳаяҷон меовард.

Абдусалом Раҳимовро метавон асосгузори радиотеатрҳо дар Радиои Тоҷикистон ном гирифт. Ӯ чанд сол ба сифати баранда ва сармуҳаррири Кумитаи давлатии РСС Тоҷикистон оид ба радиотелевизионӣ кор карда, чун диктори хушовози радио, муаллифи монтажҳои адабӣ – бадеӣ ва радиоспектаклҳо аз худ номи неке боқӣ гузоштааст.

Солҳои минбаъда ӯ баранда –конференсе (1950-1953), мудири қисми адабӣ (1953-1954) ва роҳбари бадеии Филармонияи давлатии Тоҷикистон (ҳоло ба номи А.Ҷӯраев) (1954-1956) буд. Азбаски худ шеърӯ шоириро хуб медонист, ба ҳайси барандаи концертҳо ва мудири қисми адабии филармония ба матни барномаҳои концертӣ ва репертуари сарояндагон диққати ҷиддӣ меод. Камбудихои шеър ва сурудро хангоми машқҳо ислоҳ мекард. Матни сурудҳо таҳриру такмил меёфтанд. Дар натиҷа, агар мо ба репертуари он солҳои Филармонияи давлатии Тоҷикистон назар андозем, он ҳам аз ҷиҳати интиҳоби шеърӯ суруд, оҳанг ва маҳорати сарояндагӣ хеле баланд мебошанд. Дар ин қор албатта саҳми Абдусалом Раҳимов шоёни таҳсин буд. Зеро ӯ нисбати интиҳоби шеърӯ ғазал ё суруд хеле серталаб буд ва ба мувофиқати шеърӯ оҳанг ё овози сароянда диққати ҷиддӣ меод.

Воҳӯриву мулоқотҳо бо бузургон ва шахсиятҳои шинохтаи тоҷик Садриддин Айнӣ, Абдулқосим Лоҳутӣ, Бобоҷон Ғафуров, Турсун Ўлчабоев, Абдулаҳад Қаҳҳоров, Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Бокӣ Раҳимзода, Сулаймон Юдаков, Акашариф Ҷӯраев, Ғуломҳайдар Ғуломалиев ва дигарон, ҳамчунин, ба ҳайси барандагии концертҳо ва ровии шеърӯ суруд дар чорабиниҳои сиёсӣ ва давлатӣ, рӯзҳои адабиёт ва санъат дар ҷумҳуриҳои бародар ҷаҳонбинӣ, афкори сиёсӣ ва фарҳангии Абдусаломӣ ҷавонро хеле васеъ намуданд.

Дар баробари омӯзиши санъати халқи тоҷик таърихи пурғановати қадимаи мо диққаташ ба худ бештар ҷалб намуда буд. Аз ин рӯ, байти зеринро тақдор ба тақдор замзама мекард:

**Дониши таърих бидон мухтасар,
К-аз ҳама ин илм бувад муътабар.**

Дар ин байн имконият даст дод ва Абдусалом Раҳимов факултети таърихи Университети давлатии Тоҷикистон ба номи В.И. Ленинро хатм намуда, дониши сиёсиашро боз ҳам мукамалтар кард.

Аз соли 1956 сар карда, фаъолияти минбаъдаш бо киностудияи «Тоҷикфилм» пайваст ва он то охири умраш давом кард. Ҳар гоҳе ки суҳан аз ҳамкориҳо бо кинои тоҷик мерафт, вай бо як ифтихор ва эҳсосот аввалин нақши иҷрокардаашро ба хотир меовард.

- Бахшида ба даҳсолагии республикаамон тайёри мидедем. Ин соли 1939 буд. Ман донишҷӯии курси сеюми ГИТИС будам ва аз рӯи одат таътили тобистонаро дар киностудияи «Тоҷикфилм» мегузaronидам. Гоҳ администратори киностудия, муҳаррири сектори хроника ва ассисенти режиссёри киностудияи «Тоҷикфилм» шуда, бо як ҳавас ва орзу кор мекардам. Айнан ҳамон солҳо вазифаи муҳаррири киностудияро бар уҳда доштам. Ҳайати эҷодии «Тоҷикфилм» ният карданд, ки бахшида ба ин санаи таърихӣ бо муаллифи сенария ва режиссёр М.Базов филми хуччатии «Диёри офтоб»- ро омода кунанд. Ба ин кор беҳтарин операторон И.Барамиков, Ф. Эшонов, Л.Сазонов, Б.Синеоков, В.Шевченко, М.Базов ва оҳангсоз С.Баласанян ҷалб шуданд. Барои филми мо мӯйсафед лозим шуд, ки бо қиссаҳояш сахнаҳои филмро ба ҳам пайвандад. Дар сенарияи филм омада буд, ки ҷӯпони кӯхансол дар соҳили дарёи Варзоб най менавозад. Баъди андаке вақт ва қиссапардозӣ оғоз мекунад. Хамин тавр, филми хуччатӣ оғоз меёбад...

Нақши мӯйсафеди қиссагӯйро дар филми хуччатӣ актёри ҷавон, донишҷӯии курси сеюми Институти давлатии санъати театрии Москва ба номи А.В.Луначарский Абдусалом Раҳимов иҷро карда буд. Бо ҳамин нақши лаҳзавӣ фаъолияти минбаъдаш дар кинои тоҷик оғоз ёфт. Минбаъд, ҳамкорияшро давом дода, нақши вакили тоҷикон Қурбон Саидов аз филми

хунарии «Халокати амирон»- и режиссёр Латиф Файзиев (1955), академик аз филми хунарии «Дӯсти ман Наврӯзов» (1957), Муродӣ аз «Қисмати шоир» (1959), «Насриддин дар Хучанд» (1959), Аҳмадхон аз «Амалиёти «Кобра» (1960), ректори институт аз «Зумрад» (1961), котиби райком аз «Дувоздаҳ соати ҳаёт» (1963), козӣ аз «Марги судхӯр» (1966), Гиждеҳам аз «Рустам ва Сӯхроб» (1972), «Ҳечбудагон»... (1974), «Ҳар кас шуданд» (1975), Турсунбой аз «Имрӯз ва ҳамарӯз» (1982)..., «Ишқи ман инқилоб» (1981), Бобониёз аз «Манзилатон обод бод» (1981) ва гайраҳо бо маҳорати баланд иҷро кардааст.

Албатта, ҳар нақши иҷрокардааш қадру қимати худро дорад. Вале тамошобин маҳсусан ба нақши домулло Эшони калон аз филми хунарии «Вохӯрӣ дар дараи марг» -и режиссёр Т.Собиров, соли 1979, таваҷҷуҳи зиёд дорад. Саҳнаи вохӯрии домулло (А.Раҳимов) бо саркардаи босмачиҳо Насимбек (Т. Собиров) хеле аҷиб ва хотирмон аст. Домулло таънаву нафраташро нисбати қурбошӣ баён мекунад ва дар ниҳоят хокро бо пояш ба сару рӯи Насимбек ғелонида, нафраташро бо ин роҳ бадбинияшро нишон медиҳад. Яъне қурбоширо таъна зада, ба нангу номус меорад. Бо ин нақш ӯ нангу ғурури худ ва ақидаҳои хешро аз ҳама боло мегузорад. Беҳабар аз он ки баъди ин таънаву маломат қурбошӣ Насимбек ҳамсараш Зайнаббиро ба қатл мерасонад. Яъне Эшони калон тавонист бо суханҳои «насиҳатомези» худ ба саркардаи босмачиҳо таъсир кунад. Абдусалом Раҳимов ин нақшро бо тамоми маҳораташ иҷро кардааст. Шояд аз ин сабаб нақш хеле таъсирбахш баромадааст.

Аз нақшҳои иҷрокардааш дар кинои тоҷик нақши лаҳзавӣ, вале барои тамошобин хеле азиз ин нақши ректори Институти педагогӣ аз филми хунарии «Зумрад» (соли 1962) мебошад. Ректори институт донишҷӯӣи дехотӣ Зумради сода ва фиребхӯрдари

насиҳат карда, барои таҳсили минбаъда ба шуъбаи ғоибона мегузаронад. Ректор марди ҳалим, хайрхоҳ ва ниҳоят меҳрубон аст. Намегузорад, ки ғаму андуҳи Зумрад зиёд шавад. Баръакс ба истиқболи ӯ баромада, донишҷӯӣ деҳотиро аз вартаи ноумедӣ раҳо месозад. Агар касе Абдусалом Раҳимовро надида бошад, ӯ дар зиндагӣ чунин шахс буд. Айнан, тавре ки дар филми хунарии «Зумрад» мебинед.

Абдусалом Раҳимов дар кинои тоҷик асосан дар нақшаҳои эпизодӣ бозӣ кардааст ва метавон дар атрофи он нақшҳои кӯчак, ки бо самимият ва меҳри беандоза маҳораташро сарф кардааст, соатҳо ҳарф занем. Яке аз дигараш хубтару беҳтар аст. Шарт нест, ки нақш нақши асосӣ бошад. Дар таърихи кинои ҷаҳонӣ ва кинои тоҷик ҳастанд актёрон, ки дар нақшҳои марказӣ баромад кардаанд, аммо бо мурури солҳо ин гуна нақшҳо фаромӯш мешаванд ё ки дар ёдҳо намеремонанд. Ҳатто, минбаъд дар бораи онҳо касе ҳарф ҳам намезанад. Нақшро дар кино ва театр актёр машҳур мекунад.

Ниҳоят, соли 1961 таҳияи сценарияи филми хунарии «Зумрад»-ро муаллифони сценария М.Рабиёв, А.Петровский, дар ҳамдастӣ бо А.Давидсон) ба Абдусалом Раҳимов месупоранд. Мавзуи филм симои зани советӣ, духтарони даврони нав дар кинои тоҷик буда, он бори нахустин ба навор гирифта мешуд. Режиссёр масъулиятро хуб ҳис карда, дар ҳамдастӣ бо режиссёр Александр Давидсон ба кор хеле ҷиддӣ камар бастанд. Пеш аз ҳама барои иҷрои нақши Шариф шарикдарси Зумрад Маҳмудҷон Воҳидовро даъват шуд. Ҳанӯз соли 1956 ба ҳайси режиссёри Конкурс – азназаргузаронии ҳаваскорони санъати Тоҷикистон ӯ Маҳмудҷон Воҳидов, ки дар ҳайати санъаткорони ноҳияи Ашти вилояти Ленинобод чун ровӣ шеър мехонд, кашф намуд ва роҳи ояндаашро дар санъат раҳнамоӣ кард. Дар кино низ аввалин шуда,

Махмудҷони ҷавонро бо нақши Шариф дар филми наваш – «Зумрад» ба мухлисони кино муаррифӣ кард.

Ҳамчунин дар филми ҳунарии «Зумрад» якчанд нафар актёрони ҷавон қабардиндухтар Тамара Кокова барои нақши Зумрад, Сталина Азаматова – Гулчин, Яъқуб Аҳмедов – муаллими институт Қодиров, Т. Эшонхоҷаев – Ҷалил даъват шуда буданд.

Нақши модари Зумрадро Артисти халқии СССР Тухфа Фозилова ба дараҷаи хеле баланд офарид. То ҳанӯз ҳам тамошобинон аз образи офаридаи ӯ, аз симои модари ҷасур ва сарбаланди Зумрад қиссаҳо мекунанд. Яъне модар тавонист, ки духтараки рӯҳафтада ва фирефтаашро дилбардорӣ карда, тақдири минбаъдаашро дигар кунад.

Баъди интизориҳои зиёд филми ҳунарии «Зумрад» ба экранҳои мамлакат баромад ва он минбаъд чун дастури ҳаёт барои донишҷӯён ва ҷавонон хизмат кард ва имрӯз низ аҳамияти хешро нигоҳ доштааст.

Духтарони он айём ба мӯйбофӣ либоспӯшӣ ва токии чоргули ироқии Зумрад пайравӣ мекарданд. Тифлони навзод номи Зумрадро гирифтанд.

Ҷавондухтари деҳотӣ Зумрад бо дили поку сода ва орзуҳои нек ба пойтахт, ба шаҳри Сталинобод меояд. Имтиҳонхоро супорида донишҷӯ мешавад. Аз рӯзҳои нахустини лексияҳо муаллим Қодиров ба духтараки сода маъқул мешавад. Зеро дар рафтор ва гуфтор муаллими институт ба ҷавонмардони замонавӣ монанд буд ва аз ахлоқи ҷавонони советӣ лексияҳо хонда, мисолҳо меовард. Афсӯс ки Зумради дилсоф ва зудбовар ба ин муаллими хурофотпараст дил баст ва оила барпо карданд лекин, оиладориашон дер давом накард...

Филми ҳунарии «Зумрад» ҳам аз тарафи тамошобинон ва ҳам аз тарафи мунаққидони кино баҳои баланд гирифт.

Соли 1963 дар аввалин Кинофестивали Осиёи Миёна ва Қазоқистон сазовори Дипломи дараҷаи якум барои «Бехтарин филми бадеӣ» гардид. Як сол пас бошад ин филм ба Кинофестивали байналхалқии Франкуфурте –на –Майне (1964) даъват шуда, бо ҷоизаи махсус қадрдонӣ шуд.

Иҷроқунандаи нақши Зумрад Артисткаи хизматнишондодаи РСФСР Тамара Кокова баъдҳо дар яке аз мусоҳибаҳои изҳор намуд: «Агарчӣ худам зодаи сарзамини Шарқ бошам ҳам, Шарқро ба маънои тоҷаш наметанам. Вале бахт ба рӯям хандид. Ман бо хунарпешаи халқӣ Тухфа Фозилова вохӯрда, шинос шудам ва аз ин актрисаи машҳур нозуқиҳои касб ва урфу одату анъанаҳои мардуми тоҷикро омӯхтам. Маҳз бо мадади Тухфа апа сахнаҳои аҷиб ва боварибахши филм эҷод шуданд».

Баъди комёбиҳои нав ба нави филми ҳунарии «Зумрад» Ҳукумати РСФСР Тоҷикистон ба режиссёри филм Абдусалом Раҳимов унвони фахрии Артисти халқии РСФСР Тоҷикистонро сазовор донист. Ин қадрдонӣҳо устод Раҳимовро хеле рӯҳбаланд кард ва ба эҷоди филмҳои нави бадеӣ ҳидоят намуд.

Аз ин пас бо кӯшишу заҳматҳои устод филмҳои ҳунарии «12 соати ҳаёт» (1963), «Ҳокистари сӯзон» (1967), «Ситорае дар тирашаб» (1972), «Дар ағба напаронед» (1983), «Воҳӯриҳои кӯтоҳ дар ҷангҳои тӯлонӣ» (1975) таҳия шуданд, ки ҳар кадоме арзиши баланди ҳудро доранд ва ҳанӯз ҳам метавон бо камали майл ин филмҳоро тамошо кард.

Масалан, маҷаллаи он солҳо бонуфузи «Наука и религия» дар хусуси филми ҳунарии «Ҳокистари сӯзон» навишта буд:

«Муаллифони филмро масъалаҳои муҳими рӯзгори мо ба изтиробу ҳаяҷон овардааст. Ин эҳсосоти онҳо ба тамошобин ҳам мегузорад». Устод Абдусалом Раҳимов бисёр меҳост, ки Маҳмудҷон Воҳидов дар

филмҳояш яке аз нақшҳои марказиро иҷро кунад, аммо чунин сценария набуд, ки маҳорат, ҳунар ва бозии психологии актёри ҷавонро дар кино нишон дода тавонад.

Ниҳоят, соли 1972 сценариянависон Р. Ҳодизода ва В.Максименков дар бораи ҳаёти тайнамудаи Аҳмади Дониш таҳти унвони «Ситорае дар тирашаб» киноповесть навиштанд. Устод Раҳимов сценарияро писандид ва дар ҳамкорӣ бо режиссёр И. Усов ва аз пайи таҳияи он шуд. Инак, барои Маҳмудҷон Воҳидов имконият фароҳам омад, ки нақши мутафаккир, шоир ва маорифпарвари тоҷик Аҳмад Маҳдуми Донишро дар ҷодари кино таҷассум намояд.

Дониши офаридаи М.Воҳидов шахси дурандеш, ботамкин ва ниҳоят хеле ростгӯй ва шахси бовикорест. Дар муколама бо амир Музаффар худро хеле озод ва нотарсу ошкоргӯй нишон медиҳад. Баъди сафари Петербург ва тамошои театри рус андешаҳо ва афкори Дониш дигар мешавад. Аз ин хусус ва боз чандин бедодгариҳои Қиличбек (Г.Завқибеков) амирро огоҳ мекунад, аммо афсӯс...

Маҳсусан, сурудхонии ҳунарпешаи маъруфи франсуз Аделина Патти (ин нақшо Галина Вишневская бозӣ кардааст) ўро хеле бо эҳсосот ва ҳаяҷон овард ва мувашшаҳи машҳури худ «Потии пориҷии зӯҳрачабин»-ро бадоҳатан меҳонад. Ин лаҳзаҳои филм аз ҷониби Маҳмудҷон Воҳидов хеле боварибахш ва хотирмон офарида шудаанд.

Филми ҳунарии «Ситорае дар тирашаб» соли 1972 дар Кинофестивали умумииттифоқии Алмаато ҷои «Барои беҳтарин нақши мардона» ва як сол баъд дар Кинофестивали байналхалқии мамлакатҳои Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ, ки дар шаҳри Тошканд гузашт, сазовори диплом гардид.

Метавон бо баҳои арзандаи киношиноси маъруфи тоҷик Ато Аҳроров дигар офаридаҳои

режиссёри кино Абдусалом Раҳимовро ҳам ба ченаки хунар гузорем.

«Ҳар яке аз ин филмҳо дар кинои муосири тоҷик мақоми худро доранд. Қаҳрамонони филмҳои А. Раҳимов ҳамеша дар мубориза, дар байни низоъҳои иҷтимоӣ буда, фикрҳои баланд, эҳсосоти поки инсониро ифода мекунанд. Дар ҳамаи ин филмҳо маишату маънавият, хусусиятҳои миллии халқамонро хуб донишани А.Раҳимов собит гардидааст».

Абдусалом Раҳимов маҳорату хунарашро чун актёр ва режиссёри театр санчида, дар ин чода хеле комёб гардид. Солҳои охир бошад бо кинои тоҷик пайвастагии хеле зич дошт. Дар баробари иҷрои нақшо дар филмҳои истехсоли киностудияи «Тоҷикфилм» ӯ фурсат ёфта, дар тарҷума ва дубляжи филмҳои бадеиву хуччатӣ сахм гузоштааст.

Ба сифати режиссёри дубляж зиёда аз 150 филмҳои бадеиро аз русӣ ба тоҷикӣ дубляж кардааст. Инҳо «Экспресси транссибирӣ», «Қасам», «Ҷиноят ва ҷазо», «Баҳор дар кӯчаи Заречная», «Шаби карнавал», «Кори Румянсев», «Дони ором», «Субҳи Ганг» ва дигарҳо мебошанд. Овози форамашро мо дар беш аз 100 филми бадеӣ ба монанди «Давраи бузурги гузариш», «Гунаҳкорони бегуноҳ», «Масъалаи русӣ», «Вохӯрӣ дар Элба», «Достони марди ҳақиқӣ», «Миссияи махфӣ», «Садко», «Ревизор», «Патрули шабона» ва боз чанд номгӯи дигар борҳо шунидаем.

Ранҷо ва заҳматҳои Артисти халқии РСС Тоҷикистон Абдусалом Раҳимов ҳанӯз соли 1955 пас аз иҷрои нақши Қурбон Саидов дар филми хунарии «Ҳалокати амирон» режиссёр Л.Файзиев, истехсоли «Ўзбекфилм» бо Грамотаи Фаҳрии Президиуми Совети Олии РСС Ўзбекистон қадрдонӣ шуда буд. Солҳои минбаъда ин марди фарҳангсолор бо орденҳои «Байрақи сурхи меҳнат» (1949), «Нишони фаҳрӣ» (1957), «Дӯстии халқҳо» (1977), медали «Барои меҳнати

шоён дар солҳои «Ҷанги Бузурги Ватанӣ» (1945), панҷ Грамотаи Фахрии Президиуми Совети Олии ҶС Тоҷикистон ва нишони Аълочии кинематографияи СССР шарафноб гардидааст.

5 январи соли 1999 қалби саршор аз муҳаббат ба Ватан Абдусалом Раҳимов дар синни 82-солагӣ аз задан бозмонд.

Артисти халқии ҶС Тоҷикистон Абдусалом Раҳимов умри пурбаракатро аз сар гузаронида, бо ҳамсараш Иқтисодии хизматнишондодаи ҶС Тоҷикистон Раъно Раҳимова фарзандони сазоворро ба воя расониданд. Наберагону абаҷояш имрӯзо номбардори сулолаи Раҳимовҳо мебошанд.

3.3. БАХТИЁР ХУДОЙНАЗАРОВ ЭЪТИБОРИ КИНОИ ТОЧИКРО БА АВРУПО БАРОВАРД

Бахида ба 25-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон 16-20 октябри соли 2016 дар шаҳри Душанбе Кинофестивали VII байналмилалӣ «Дидор» баргузор гардид.

Дар он дӯстон ва ҳамкасбон аз режиссёри шухратманди тоҷик Бахтиёр Худойназаров (рӯҳаш шод бод) ёд карда, филмҳои таҳиякардаашро ба намоиш гузоштанд.

Солҳои ҳаштодуми асри гузашта ба кинои тоҷик як зумра ҷавонон — Сафарбек Солеҳов, Сафар Ҳақдодов, Фарҳод Абдуллоев, Толиб ва Оқил Ҳамидовҳо, Бахтиёр Худойназаров, Аҳмад Бақоев, Зокир Боқиев, Ҳалима Ҳасанова, Орзумурод Шарифов, Восеъ Мӯсо, Павел Турсунов, Георгий Дзалаев, Алишер Нигматов, Ҷамшед Усмонов, А. Абрамов, Ҷамшед Мансуров ва дигарҳо бо идея, пешниҳодҳои нав, услуб ва нигоҳи тоза ворид шуданд. Қисме аз ин ҷавонон ба режиссёрон ва операторони соҳибтаҷриба ёвар ва шогирд шуда, асрори касбро омӯхтанд. Қисми дигар ба Донишқадаи давлатии умумиттафоқии кинематографияи Москва шомил шуданд.

Албатта, дар оғози қор аксари ин эҷодкорон аз назарҳо дур буданд, вале оҳиста-оҳиста аз истеъдоди нуҳуфташон дарак доданд.

Оғози соли 1983 буд. Ҷавоне хоксорона қорҳои нав, сенарияи ба тозагӣ эҷодшудаашро пешниҳод кард. Рӯи ҷузвдонаш «Бахтиёр Худойназаров» навишта шуда буд. Ӯ чанд муддат чун журналист дар радио ва телевизион ва киностудияи «Тоҷикфилм» ба ҳайси ёрдамчии режиссёр қор кард. Соли 1983 ба шаҳри

Москва рафта, ба факултети режиссёрии Институти давлатии умумииттифоқии кинематографияи Москва ба номи С.А. Герасимов дохил шуд ва дар гурӯҳи режиссёри маъруф Игор Таланкин сабақ гирифт. Соли 1989 онро хатм кард ва бо орзуо ҳавасҳои зиёд ба Тоҷикистон баргашт.

Аввалин офаридаҳои шогирдонааш филмҳои бадеиву мустанади кӯтоҳметражи «Шӯҳҳо» (1986), «Шикори сағона» (1987), «Бовар кун ё не» (1988) буданд. Аммо худи ӯ аз ин корҳои анҷомдодааш чандон қаноатманд набуд. Мехост филмҳои офарад, ки дар пояи кинои собиқ Шӯравӣ қарор гиранд ва чунин ҳам шуд.

Ҳайати эҷодии ҷавонони киногурӯҳ иборат аз муаллифони сценария — Леонид Маҳкамов (хурдӣ), Бахтиёр Худойназаров, режиссёр Бахтиёр Худойназаров, оператор Георгий Дзалаев, рассом Неъмат Ҷӯраев, оҳангсоз Аҳмад Бақоев соли 1991 филми ҳунариеро бо номи «Братан» офариданд, ки обрӯи кинои тоҷикро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд бардошта, дар давоми як сол чор Гран-приро соҳиб шуд. Чунин комёбӣ дар ин синну сол ба ягон режиссёри кино муяссар нашудааст.

Мутаассифона, ба ин комёбӣ айёме дастёб гардид, ки Иттифоқи абарқудрати советӣ аз байн рафта, қисме аз ҷумҳуриҳои бародар гирифтори кашмакашҳои сиёсӣ буданд. Аз ин сабаб дастовардҳои филми нави тоҷикӣ «Братан» нодида монд.

Бояд гуфт, ки режиссёри ҷавон дар хориҷи кишвар қадрдонӣ шуду дар ватанаш не. Иттифоқи киносозони Тоҷикистон ӯро бо як филмаш дар 26-солагӣ ба узвият пазируфтӯ халос.

Бахтиёр аз пош хӯрдани давлати абарқудрати советӣ хеле ғам мехӯрд. Ӯ худро насли даврони

хушбахти Иттифоқи Советӣ ҳисобида, дар яке аз суҳбатҳояш гуфта буд:

«Агар ҳақиқатро гӯям, ман ба маънои то маш инсонии даврони советӣ ҳастам. Он табодулоте, ки бо Ватанам – СССР рух дод, ман қабул карда натавонистам. Аз ин хусус, бо Эмир Кустуритский суҳбатҳо доштам. Ё низ аз барҳамхӯрии Югославия хеле ҷабр дида, гоҳ дар Париж ва баъзан дар Сербия умр ба сар мебардам. Ман бошам, дар Берлин ва Москва зиндагӣ дорам.

Бисёриҳо мегӯянд, ки дар замони Иттифоқи Советӣ ҳама чиз бад буд, ҳама якдигарро бад медиданд. Вале ман чун рассом, эҷодкор инро надидам ва ҳис накардам.

Душанбеи азизам шаҳри интернационалӣ буд. Мо ба КПСС диққат ва аҳамият намедодем. Роҳбарони ин ҳизб ба тарзи худ қору зиндагӣ доштанду мо ба тарзи худ».

Бахтиёр Худойназаров он қадар филмҳои зиёди хунарӣ таҳия накардааст, аммо аксари офаридаҳои дар бонуфузтарин киноҷашнвораву киноозмунҳо иштирок карда, сазовори Гран-при ё ҷоизаи аввал гардидаанд.

Масалан, филми нахустинаш «Братан» («Додаракам») «Тоҷикфилм», ба Ҷоизаи асосии Кинофестивали умумииттифоқии филмҳои телевизионӣ дар Саратов (соли 1991), чор Гран-при ва Ҷоизаи ФИПРЕССИ-и Кинофестивали байналхалқии шаҳри Мангейме (Германия, соли 1991), Ҷоизаи асосии Кинофестивали байналхалқии Берлин (Германия, 1991), Гран-прии Кинофестивали байналхалқии Турин «Барои беҳтарин филм» (Франсия, 1991), Гран-прии Кинофестивали байналмилалӣ Нанте (Франсия, 1992), Ҷоизаи Президенти Маркази кино ва телевизион барои

кӯдакон ва наврасон дар Кинофестивали «Дебют» (1992), Ҷоизаи асосии Кинофестивали байналмилалии Фриборг (Швейсария, 1992) ва Ҷоизаи асосии Кинофестивали байналхалқии Роттердам (Нидерланд, 1992) сарфароз гардидааст. Ин микдор Гран-при, ҷоизаҳои асосию бонуфузро он айём дар собиқ Иттифоқи Советӣ ва умуман, миёни киносозони ҷаҳон, аз режиссёрҳои ҷавони кино касе сазовор нагардида буд.

Ҳама дар ҳайрат буданд, ки як ҷавони 26-солаи тоҷик барои филми аввалинаш ин қадар ҷоизаҳои баландро соҳиб шудааст. Филми хунарии «Братан»-и Бахтиёр Худойназаров дар ҷоизагирӣ рекорди ҷаҳонӣ -гузошт ва шаъну шарафи кинои тоҷикро аз доираи Осиёи Марказӣ ба Аврупо баровард.

Баъди ин қадар шухрату комёбиҳо режиссёри ҷавон нақшаву ниятҳои нав ба навро дар дил мепарварид, барои банаворгирии филмҳои наваш омодагӣ медид, аммо дар ҷумхури бархӯрдҳои сиёсӣ оғоз ва оқибат алангаи ҷанг баланд шуд.

Дигар имкон намонд, ки дар шаҳри Душанбе қору эҷод кунад. Бо вучуди нооромиҳои кишвар, киноширкати «Ввысь»-ро таъсис дод, ки дар он аз таҷрибаи киноиндустрияи ҷаҳонӣ ҳангоми таҳияи филмҳо, дарёфти маблағ ва қор бо кинопрокат истифода намуд. Азбаски шаҳри Душанбе дар вазъияти фавқулода қарор дошт, қоргоҳи асосии киноширкати «Ввысь» дар шаҳри Москва ҷой гирифт. Дар солҳои мушкили 1993-1997 Бахтиёр Худойназаров тавассути киноширкати наватъсисаш дар шаҳри Москва ва гирду атрофи он барои ҳамдиёрон ҷойи қорӣ муҳайё намуд. Бештари ҷавонони эҷодкор, ки дар шаҳри Душанбе бекор монда буданд, бо кумаки ӯ соҳиби қор шуданд ё дар киногурӯҳаш қор мекарданд. Маҳз ҳамин

киноширкат буд, ки соли 1993 Бахтиёр Худойназаров филми хунарии «Қош ба қош»-ро дар ҳамкорӣ бо киноширкати «Санрайс» (Швейтсария) ва «Тоҷикфилм» дар шаҳри Душанбе ба навор гирифт. Замоне ки дигарон дар ғами чон ва дарёфти кути лоямут буданд, ҳайати киногурӯҳи «Қош ба қош» — режиссёр Б. Худойназаров, оператор Георгий Дзалаев, рассом Неъмат Ҷӯраев, оҳангсоз Аҳмад Бақоев ва дигарон боз як шохасари кинои тоҷикро офариданд.

Филми дуҷуми Бахтиёр Худойназаров «Қош ба қош» дар Кинофестивали байналхалқии Венетсия Ҷоизаи «Шери нукурагин» (1993), Ҷоиза барои «Беҳтарин филм» дар барномаи «Новое кино» дар Кинофестивали 11 байналхалқии Санкт — Петербургро (1993) сазовор гардид.

Филми хунарии «Падари маҳтобӣ» (истеҳсоли Россия — Германия — Швейтсария, соли 1999) худи ҳамон сол сазовори Гран — прии Кинофестивали се континент дар Нант, Ҷоиза «Барои ҳалли масъалаҳо бо бадеият» дар Кинофестивали байналхалқии Токио (соли 1999), Ҷоизаи асосии «Садбарги заррин»-и Кинофестивали «Кинотавр» дар Сочи (2000), дипломҳои махсуси ҳакамони Кинофестивали байналхалқии «Листопад» дар шаҳри Минск – «Барои поэтика ва гармонияи филм» ва «Барои чашмбандии кино» (2000), Ҷоизаи Киноакадемияи Федератсияи Россия — «Нико — 2000» — «Барои беҳтарин кори режиссёрӣ» ва номинатсия барои «Беҳтарин филми сол» (2001) гардид.

Солҳои охири ҳаёт Бахтиёр Худойназаров дар шаҳрҳои Москва ва Берлин қору зиндагӣ мекард. Минбаъд ӯ филмҳои хунарии «Шик» (истеҳсоли Россия-Франсия), «Танкер Танго» (Мосфилм, соли 2006), «Набераи Гагарин» (Россия, 2007), «Силоҳ» (Россия,

силсилафилм, 2008) ва «Дар интизори баҳр» (Россия, 2011)-ро таҳия кард.

Ӯ дар аксар филмҳои таҳиякарда ҳамдиёрон Раҳмондӯсти Қурбониён, Рачаб Ҳусейнов, Шерали Абдулкайсов, Ато Муҳаммадҷонов, Фирӯз Сабзалиев ва дигаронро даъват карда, ба навор гирифт.

Вакте ки барои банаворгирии филми ҳунарии «Падари маҳтобӣ» ҷойи хушманзараи наворгирӣ дар табиат лозим мешавад, режиссёр аз Москва омада, дар шаҳри Қайроққум (ҳоло шаҳри Гулистон), дар лаби Баҳри тоҷик шаҳраки зебое бунёд мекунад, ки ханӯз ҳам побарҷост.

Агар филмҳои ҳунарии Бахтиёр Худойназаровро тамошо кунем, мебинем, ки беҳтарин актёрҳои Россия ва хориҷи кишвар, аз қабилӣ Николай Фоменко, Александр Панин, Чулпан Хаматова, Ингибора Дапкунайте, Николай Чиндяйкин, Елена Дробышева, А. Яценко, А. Смолянинов, Паолина Эспарза Галбеч, Мориц Бияйтрой, Мероб Кинидзе, Р. Рухадзе ва дигарҳо дар онҳо нақш бозидаанд..

Филмҳои минбаъдаи режиссёр низ соҳиби ҷоиза ва дипломҳои кинофестивалҳои бонуфуз гардидаанд. Масалан, филми ҳунарии «Шик» сазовори Гран-прии Кинофестивали «Кинотавр» дар шаҳри Сочи (2003), силсилафилми «Танкер Танго» дар номинатсияи «Беҳтарин филми бадеӣ – телевизионӣ» барои Ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» (2009), филми ҳунари — телевизионии «Гетераҳои майор Соколов» — Ҷоиза барои «Беҳтарин коркарди режиссёрӣ» дар Форуми XV байналхалқии телевизионӣ ва кинои «Вместе» дар шаҳри Ялта (2014), дар номинатсияи «Беҳтарин филми телевизионӣ» барои «Ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» (2015)», дар номинатсияи «Беҳтарин силсилафилми телевизионӣ, иборат аз 24 қисм, барои Ҷоизаи касбии Ассотсиатсияи

продюссерҳои кино ва телевизион дар соҳаи кинои телевизионӣ гардида буданд.

Филми ҳунарии телевизионии «Гетераҳои майор Соколов» филми охиринаи банаворгирифтаи Бахтиёр Худойназаров аст. Соли 2014 филми ҳунарии телевизионии «Гетераҳои майор Соколов»-ро ба навор гирифт. Ҳеҷ кас намедонист, ки аз ҳаёти ӯ як соли дигар мондааст. Танҳо худаш медонист, ки бемориаш хеле чиддӣ аст. 20 октябри соли 2014 духтурон пас аз муоина бемориашро муайян карданд: саратони чигар! Бахтиёр бо ин беморӣ шаш моҳ мубориза бурд, аммо...

21 апрели соли 2015 Бахтиёр Худойназаров дар яке аз беморхонаҳои шаҳри Берлин аз дунё гузашт. Ҷасадашро дар қабристони русии «Тегел»-и шаҳри Берлин ба хок супориданд.

Он лаҳзаҳо суруди хайрбоди «Гиря мекунам» аз филми ҳунарии «Братан» гӯё дар фазо танинандоз шуд. Сарояндаи суруд, ба гумонам, дар фироқи Бахтиёр мегирист...

3.4. АВВАЛИН ФИЛМИ ҲУНАРИИ ТИҶОРАТӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Бо вазидани «насимӣ бозсозӣ» аксари эҷодкорони тоҷик имконият пайдо карданд, ки мақсаду мароми худро озодона дар асарҳояшон инъикос намоянд. Бахусус, барои ҷавонон шароити хуб муҳайё гардид. Аз «перестройкаи горбачёвӣ» киносозони тоҷик низ фаровон истифода бурданд ва ҳадафҳои чандинсолаи дар дилдошташонро амалӣ карданд. Айнан дар ҳамин айём киностудия ва киноширкатиҳои «Синамо», «Мовароуннаҳр», «Нафосат» ва «Ввис» таъсис ёфтанд ва мустақилона ба таҳияи филмҳои бадеиву ҳуҷҷатӣ машғул шуданд.

Филми ҳунарии «Перестройка» (муаллифи сенария ва коргарон Рустам Шоазимов, оператор Оқил Ҳомидов, оҳангсоз Парвиз Туробӣ, рассом Владимир Новоселов, соли 1990) низ маҳсули солҳои навадуми асри гузашта мебошад.

Режиссёри кино Рустам Шоазимов дар соҳаи кино навақор набуд. То ин вақт ӯ дар наворбардории филми ҳунарии «Шикасти афғон»-и Владимир Бортко коргардони дуҷум ва дар филми ҳунарии «Афғонӣ»-и коргардон В. Мазур таҳиягари муҳорибаҳо дар лаҳзаҳои ҷудоғона буд. Бар замми ин дар киностудияи «Тоҷикфилм» ду филми мустанадро таҳия карда, аз тарафи тамошобинон баҳои баланд гирифтааст.

Идеяи таҳияи филми «Перестройка» чӣ тавр ва аз ҷониби кӣ пешниҳод шудааст? Бо ин суол ба коргардони филм Рустам Шоазимов муроҷиат кардем.

- Ман дар кӯчаи Шапкина, километри ҳафтуми ноҳияи Шоҳмансури шаҳри Душанбе зиндагӣ мекардам. Сахар, ҳангоми ба кор рафтани ё бегоҳӣ, вақти бозгашт, чанд пиразани гапков ва ғайбатчиҳои ҳаммаҳалиамон, ки назди манзили истиқоматиамон ҷойи «ҷамъомадашон» буд моро «пешвоз»

мегирифтанду «гусел» мекарданд. Аз ин чо дар сарам идеяе пайдо шуд, ки чаро дар бораи ин пиразанҳо филм наофарем? Яъне қахрамонҳои филми ояндаамро дар симои намудам дидам ва ин сценарияро навиштам.

Вақте ки сценарияро ба Шӯрои серталаби бадеии киностудияи «Тоҷикфилм» пешниҳод намудам, онро хуб қабул карданд ва барои беҳтар шуданаш чанд маслиҳат доданд. Яке аз онҳо ба таври нимшӯҳӣ ва нимчиддӣ гуфт:

- Модом ки филми нахустини ҳунариятро аз «Перестройка» («Бозсозӣ») оғоз кардӣ, дар ёфтани маблағ низ «перестройка» кун, яъне барои таҳияи филм худат спонсор (маблағгузор) пайдо намо.

Мо - насли даврони советӣ будем ва бароямон калимаҳои «спонсор», «сарпараст», «бо дастгирии фалонӣ» ва «продюсер» бегона буданд. Зеро, ҳар сол барои таҳияи филмҳои ҳунарий, телевизионӣ ва мустанад аз Госкинои СССР ба киностудияи «Тоҷикфилм» маблағи калон ҷудо мекарданд. Вале, ба «бахт»и ман – коргардони ҷавон ин «ғамхорӣ»- и оҳиста-оҳиста аз байн рафтанд.

Сценария, ки чанд муддат дар дастам буд, таҳриру такмил меҳӯрд. Вақт мерафт. Маҷбур шудам, ки аз паси ҷустуҷӯи сарпараст шавам.

Бо ҳидояти дӯстон ба директори ширкати «Заррина» -Илҳом Ҳамдамов муроҷиат кардам. Суҳбати мо тӯлонӣ буд. Мақсад ва мазмуни сценарияро ба ӯ қисса намудам. Дар маҷмӯъ, он ба сарпарастии ояндаам маъқул шуд. Фақат як пешниҳод кард:

- Агар розӣ шавед, ман мехостам дар нақши асосӣ - Аҳмедка ширинкори маъруфу машҳур - Ҳочибой Тоҷибоевро бубинам.

Ман розӣ шудам, зеро Ҳочибой Тоҷибоев дар он айём дар Тоҷикистону Ўзбекистон маҳбубияти хеле зиёд дошт.

Хуллас, ҳар ду ба мувофиқа омадем ва Илҳом Ҳамидов барои истехсоли филми ҳунарии «Перестройка» 100 ҳазор суми давраи советӣ чудо кард. Он солҳо ин маблағи хеле калон буд ва ман ба ҳимматбаландиаш қоил шудам. Аз ин рӯ, метавон Илҳом Ҳамдамовро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чун аввалин сарпарастии филми ҳунари ё ба ибораи имрӯзҳо маъмул – аввалин продюсери тоҷик ном бурд.

Аввалин коре, ки анҷом додам, ин сафар ба шаҳри Хучанд ва мулоқот бо Ҳочибой Тоҷибоев буд. Ё маро ба ҳузур пазируфт. Дар хонаи ӯ ду нафар аз коргардонҳои Ўзбекистон низ ҳузур доштанд ва аз ким кадом хусус суҳбат мекарданд.

Ҳочибой Тоҷибоев ба ман – кордону чавон нобоварона нигариста, мақсадавро пурсид. Ман ҳадафамро баён кардам. вақте ки мазмуни сценарияи «Перестройка»-ро нақл мекардам оҳиста оҳиста ҳушу гӯшаш ба нақли ман банд шуд. Ҳатто меҳмонҳоро фаромӯш кард. Хулоса, ӯро розӣ намудам.

Филми ҳунарии «Перестройка» дар таърихи кинои тоҷик аввалин филми тичоратӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳайати киногурӯҳи эҷодии «Перестройка» аз коргардон, оператор Оқил Ҳомидов, рассом Владимир Новосёлов ва дигарон мукамал шуд ва мо ба шаҳри Хучанд сафар кардем. Саҳнаҳои алоҳидаи филмро дар шаҳрҳои Хучанд, Чкаловск (ҳоло Бӯстон) ва як қисматашро дар шаҳри Душанбе - таҳхонаи Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ, назди гузаргоҳи зеризаминии Сирки давлатии Тоҷикистон ва деҳаи Қулписта ба навор гирифтанд.

Актёрҳоро асосан аз театрҳои Хучанд, Чкалов ва Нов (ҳоло Спитамен), ду нафар шоира Ғиёсова ва Ҳоким Ҳакимҷоновро аз Ҷумҳурии Ўзбекистон даъват намуданд.

Нақши пиразанони ғайбатчиро артистони шинохтаи Театри мазҳакаи мусиқии шаҳри Ленинобод ба номи А.С. Пушкин (ҳоло Театри ба номи Хоҷа Камоли шаҳри Хучанд) Муътабар Иброҳимова, Т. Султонова, М. Шарифова, Х. Султонова, Н. Азизова, О. Акбарова ва Театри русии шаҳри Чкалов Елена Светличная ва Александр Духан ва дигарон бозӣ карданд.

Зимни наворбардорӣ барои саҳнаҳои умумӣ 150 нафар лозим шуд. Хушбахтона, сокинони, ки бештари филм дар он ҷо ба навор гирифта мешуд, аз хурд то калон, дар ин қор ба киногурӯҳ кумак карданд.

Барои он ки 150 нафар зани солхӯрдари «мусаллах» кунем, сару либос ва асбобу анҷоми заруриро аз театри вилоятӣ, сипару қулоҳи зирехпӯши ҳарбиرو аз Раёсати қорҳои дохилии шаҳри Ленинобод гирифтём.

Рассоми таҳиягар Владимир Новосёлов як қисми сару либос ва аслиҳаро худаш тайёр кард. Дар натиҷа, саҳнаи «Хучуми пиразанон» хеле табиӣ ва хотирмон баромад.

Агар тамошобинон дар ёд дошта бошанд, дар филм саҳнаҳои аҷоибу хотирмон, ба монанди «Саҳнаи бокс», «Яхмосхӯрӣ», «Мотосиклронӣ», «Пляж», «Хучуми пиразанон», «Каратэзании пиразанон» ва дигар лаҳзаҳои ҳастанд, ки бо санъати баланди актёрӣ иҷро шудаанд. Вале «гули сари сабади филм» ин қаҳрамони асосӣ Аҳмедка – Ҳочибой Тоҷибоев буд. Барои саҳнаҳои умумӣ (массовка) бо даъвати ин ширинкори маҳбуб майдончаи наворгирӣ аз одам ҳамеша пур мешуд. Мухлисон ўро хеле дӯст медоштанд ва вақти худро дарег надошта, рӯзи дароз ҳамроҳи киногурӯҳи «Перестройка» буданду аз ҳар чихат кумак мекарданд.

Метавон гуфт, ки аз қоргардонҳои тоҷик он солҳо касе пайдо нашуд, ки бозӣҳои хотирмону пур аз

шӯхиву хандаи ширинкори маҳбуб Ҳочибой Тоҷибоевро дар кино таҷассум кунанд. Вале коргардони он солҳо чавон Рустам Шоазимов тавонист, ки аввалин ва охирин маротиба симои шӯҳу гарми ин ширинкорро дар филми ҳунарии «Перестройка» инъикос намояд. Ҳочибой Тоҷибоев имрӯз дар байни мо нест, аммо, ӯ тавассути ин филми ҳунари аз ҷодари кино ҳам моро хушҳол мекунад.

Дар филми ҳунарии «Перестройка» сахнаҳои хандаовар ва диққатҷалбкунанда хеле зиёданд, вале аз ҳама беш ба тамошобин ду лаҳза – «Сахнаи бокс» ва «Яхмосхӯрӣ» писанд омадааст.

Бо саволи чаро ин ду сахна ба тамошобин бештар маъқул аст? Коргардони филм Рустам Шоазимов чунин посух дод:

- Барои он ки «Сахнаи бокс» табиӣ барояд, мо ба сексияи бокси вилояти Ленинобод (ҳоло Суғд) рафта, аз тренери он хоҳиш кардем, ки барои мо як боксёри касбиरो ҷудо кунанд. Вақте ки «Сахнаи бокс»-ро ба навор мегрифтём, зарбаҳои боксёр ҳақиқӣ буданд. Аз зарбаҳои саҳт ва ногаҳонӣ қаҳрамони асосии филм - Аҳмедка-Ҳочибой Тоҷибоев ҳудро гум карда, калавида-калавида, аз ин тараф он тараф меғалтид.

Тамошобин агар боксёри касбӣ бошад, албатта, пай мебарад, ки зарбаҳо ҳақиқӣ буданд. Ҳатто аз як зарба мӯйи сари қаҳрамон парешон шуд...

Ё сахнаи «Каратэзании пиразанҳо»-ро ба хотир оред. Вақте коргардон ба занҳои солхӯрда ин сахнаро пешниҳод кард, гумон дошт, ки занҳо аз бозӣ даст кашида, дублёр талаб мекунанд, вале баръакс шуд. Занҳо розӣ буданд, ки худашон каратэзанӣ кунанд, ба шарте ки бо тренери каратэ каме машқ кунанд. Чун ҳуди коргардон Рустам Шоазимов каратэ машқ мекард ва усулҳои онро хуб медонист, вақт ёфта, як моҳ ба занҳо усулҳои каратэро ёд дод. Дар натиҷа, ин лаҳзаҳо аз ҷониби «пиразанҳо» хеле боварибахш баромаданд.

Маҳорати актёрии Ҳочибой Тоҷибоев ҳамчун актёри кино дар филми ҳунарии «Перестройка» хеле назаррас аст. Метавон оид ба ҳар лаҳза ё сахнаи филм андешаронӣ кард, якеаш аз дигараш беҳтару хубтар баромадааст. Масалан, сахнаи «мотосиклронӣ»-ро гирем. Вақте ки коргардон филм ба ҳонаи актриса, иҷроқунандаи ин нақш рафт, ӯ бемор буд. Коргардон сенарияро нишон дод. Актрисаи бемор гӯиё аз пешниҳоди коргардон қувва ва мадор гирифта бошад, аз ҷой хест ва ба майдончаи наворбардорӣ омад. Вақте ки дугонаҳои ҳамкасбашро дид, беморию фаромӯш кард. Саҳна дар як лаҳза ба навор гирифта шуд.

Дар сахнаи «Яхмосхӯрӣ» таваҷҷуҳи асосӣ ба қаҳрамонҳои филм - актриса Елена Светличная ва Ҳочибой Тоҷибоев, баҳусус, ба Аҳмедка равона аст. Ӯ чолокона амалиёти яхмосхӯриро иҷро мекунад, устокорона ҳаёли духтарро ба дигар тараф бурда, яхмосро покиза хӯрда, косачаи холиро ба назди марди газетахон мегузорад ва яхмоси ӯро мегирад. Ин лаҳза чунон тез ва дақиқкорона иҷро мешавад, ки тамошобин дар ҳайрат мемонад. Ҳатто ҳуди духтар пай намебарад.

Ҳочибой Тоҷибоев сахнаи «яхмосхӯрӣ»-ро хеле моҳирона бозӣ кардааст.

- Як лаҳза зимни наворбардорӣ ҳеч аз ёдам намеравад. Дар вақти ба наворгирии сахнаи «Сухой хлеб есть» дандони актриса канда шуд. Мо зарур шуморидем, ки барои барқарор кардани дандон ба ӯ 500 сӯм чудо кунем.

Бояд қайд кунам, ки чор-панҷ сахнаи ниҳоят замонавӣ - сахнаҳои ракси аэробика, оббозӣ дар пляж ва амалиёти пиразанҳо ба филм дохил нашуданд.

Овози Ҳочибой Тоҷибоевро ман бо забони русӣ садо додам. Агар диққат дода бошед, дар филм овози Президенти СССР М.С. Горбачёв ба гӯш мерасад. Ин овозро актёр Марат Ҳасанов тақлид карда буд, - гуфт коргардони филм.

Дар охири филм, дар оилаи Ахмедка тифле ба дунё меояд. Овози кӯдаки навзод пеши кашмакашиҳоро мегирад. Яъне, оқибати ҳама нофаҳмӣ ва ҷанг сулҳ аст. Тифли кӯчак низ рамзи сулҳу ваҳдат ва осудагист. Фақат таваллуди кӯдак тавонист пеши роҳи ҷангу кашмакашҳоро гирад. Ҳатто пиразанҳои «ҷангҷӯӣ» ҳам «силоҳу зиреҳпӯшашонро» ба замин гузоштанд.

Филми ҳунарии «Перестройка» соли 1990 ба экранҳои Иттифоқи Советӣ баромад. Давомнокии он як соату даҳ дақиқаро ташкил медиҳад. Телевизиони Тоҷикистон онро ҷандин маротиба нишон дод. Азбаски кашмакашҳои сиёсии солҳои навадуми садаи гузашта оғоз ёфтанд, дигар фурсат намонд, ки ба филми нав баҳо диҳанд ва онро ба киноозмуну кинофестивалҳо фиристонанд.

Тавре ки коргардони филм Рустам Шоазимов нақл кард:

- Бори нахуст намоиши филм дар Хонаи кинои ба номи Б. Кимёгаров баргузор гардид ва радиостансияи машҳури умумиттифоқии «МАЯК» аз ин хусус гузориши кутоҳ пахш кард.

Танҳо баъди 20-сол, (соли 2012), филми ҳунарии «Перестройка» имконият пайдо кард, ки дар Кинофестивали байналхалқии АИФФ (Американская интернал филм-фестивал)-и Америка иштирок карда, сазовори Ҷоиза «Барои беҳтарин коргардон»-ро соҳиб шавад.

Инак, аз таҳияи аввалин филми тичоратии тоҷикӣ - «Перестройка» қариб 30-сол гузашт. Дар ин миён аз «перестройка»-и Горбачёвӣ ба ғайр аз ҳақорату дашноми бисёр ба номи «муаллифаш» дигар чизе боқӣ намонд. Вале «Перестройка»-и Рустам Шоазимов то ҳанӯз ҳам таъби моро болида мегардонад.

3.5. ИНЪИКОСИ ҲУНАРҲОИ ХАЛҚӢ ДАР КИНО

Тавре ки огоҳӣ дорем, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2018-ро «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон кард. Ин ташаббуси наҷиб бесабаб набуд. Ҳунарҳои мардумӣ қариб, ки аз байн рафта, маҳсули дастони гузаштагонамон ва тарзи пӯшидани либосҳои қадима танҳо дар осорхонаҳо, филмҳои ҳуҷҷатӣ ва ҳунари боқӣ мондааст.

Буданд режиссёр ва рассомони кино, ки қисме аз либос ва ороишоти занонаро дар филмҳои ҳунари ва ҳуҷҷатӣ истифода карда, ба ин васила то ин рӯз расонидаанд. Имрӯзҳо мо филмҳои ҳунарии «Ман бо духтаре вохӯрдм», «Писар бояд зан гирад», «Хатти парвоз», «Достони Рустам», «Рустам ва Сӯҳроб», «Субҳи нахустини ҷавонӣ», «Ҷӯра – шикорчӣ аз Минархар», «Кафорат», «Дарди ишқ», «Тухмат» ва ба ин монандро тамошо карда, либосҳои зебои шинам, тоқиҳои чоргули ироқӣ ва ҷустӣ, ҷомаҳои бекасабу зарбоф, гӯшвору дастпона ва гарданбандҳои зебои занонаро дида, фахр мекунем. Афсӯс, ки маҳсули дастони заргарону атласбофон, бофандаву дӯзандаҳо, устоҳои ҷӯбтарошу созгарош қисман дар санъати кинои тоҷик боқӣ мондасту халос.

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни кишвар (19 март соли 2018) ба ин масъала тавачҷуҳ зоҳир намуда, иброз доштанд, ки: «Дар осори ҳунарии мардумии тоҷик аз қадим нақшу ниғори нафис мавқеи асосӣ дошта, таассуроти ғании онҳо, ки асосашро табиати зебои Тоҷикистони биҳиштосо ва завқи баланди фарзандони ҳунармандаш ташкил медиҳад, дар ҷӯб, санг, гач, деворнигора, матоъ ва монанди инҳо бо маҳорати хос ифода шудаанд.

Дар маҳсули дасти мисгарон, заргарон, кулолгарон, читгарон, бофандагон, чеварон, созтарошон ва дигар хунарҳои роиҷ намунаҳои рангу бор ва нақшу нигореро дидан мумкин аст, ки чанбаи қадимаи таърихиву фарҳангӣ дошта, дар айни замон бо осори маънавии шифоҳиву хаттӣ халқ пайванди мустаҳкам доранд».

Бештари хунарҳои мардумӣ ва ороишоти занона танҳо дар филмҳои бадеии истехсоли киностудияи «Тоҷикфилм» ва қисман киностудияҳои ҷумҳуриҳои бародарӣ ба назар мерасанд.

Кино аз навҳои санъатест, ки эҷодкорон аз тамоми санъатҳо - ороиши занона, зару зевар, гӯшвора, гарданбанд, либосҳои гуногун ва нафиси занона, тоқиҳои мардонаю занона, ҷиҳози арӯсӣ, ороиши хона, кошинкорӣ, устохона, дастгоҳҳои кулолӣ, наққошӣ ва ғайраҳо моҳирона истифода мекунанд.

Дар ин самти кор рассоми таҳиягар ё рассом оид ба сару либос нақши асосӣ дорад. Зеро ин рассомон аз рӯйи сценария эскизҳо кашида, ба қаҳрамонҳои филм либоси шинам мефармояд. Ҷамчунин, ороиши дохил ва беруни хона низ ба рассоми таҳиягар ё рассоми бутафор вобаста аст. Албатта, ҳар эҷодкор дар таҳияи филм нақши муҳим мебозад, аммо дар ин маврид вазифаи рассоми сару либос дар мадди аввал меистад.

Агар аз хусуси таҳияи филмҳои бадеӣ, инъикоси хунаҳои мардумӣ ва мавқеи рассоми таҳиягар ё рассоми сару либос фикру андешаҳоямонро нависем, он хеле доманадор хоҳад шуд. Аз ин рӯ, барои намуна чанд филм ва рассомони киноро интихобан мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Филми хунарии мусиқӣ-мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрдм» (режиссёр Р.Я. Перелштейн, рассомон Ю. Волчанецкий ва Н. Ефанова, соли 1957). Дар ин филм мо либосҳои зебои занона ва мардонро дар мисоли қаҳрамонҳои асосии филм Лола (Р.

Акобирова) ва Саид (Ҷ. Саидмуродов) мебинем. Ҳар ду дар сар тоқиҳои чоргули ироқӣ доранд. Саид бо ҷомаи бекасаб дар сахна суруд меҳонад. Лола бошад дар тан куртаҳои зебои атлас, ки дӯхташон гуногун аст, дар кадр намудор мешавад. Дугонаҳояш низ либосҳои нафиси зебо ба бар карда, рақсу бозӣ мекунад. Дар охири филм, дар сахнаи умумӣ, низ ҳамаи артистон бо либосҳои гуногун ва шинам мерақсанд.

Муҳим он аст, ки баъди тамошои филми ҳунарии «Ман бо духтаре вохӯрдм» аксари ҷавонписарону духтарон ба либоспӯшии қаҳрамонҳои филм Саид ва Лола пайравӣ мекарданд.

Саҳнаи сеҳи асбобҳои халқӣ низ бозгӯии ҳунари сохташӯшон буд ва оператори филм асбобҳои дар девор овехташударо бо навбат дар кадри кино нишон медиҳад.

Филми дигаре ки бо ороиш, декоратсия ва сару либоси қаҳрамонҳояш солиёни зиёд боз диққати моро ба худ ҷалб мекунад, филми ҳунарии «Қисмати шоир» (режиссёр Б.Кимёгаров, рассомон И. Шпинел, Д. Илёмов ва К. Ефимов соли 1959) мебошад.

Агар тамошобин либосҳои Бону (С.Тӯйбоева) Нигина (Д. Қосимова) амир Наср Аҳмади Сомонӣ (Ш. Ҷӯраев), Рӯдакӣ (М. Орифов), Ҷунайд (Ғ. Ниёзов) дар хотир дошта бошанд, метавон гуфт, ки аҷдодони мо он солҳо ҷӣ гуна сару либос ва ороишот зару зевар доштанд. Масалан, пирохан ва сарбанди малика Бону ё гарданбанди Нигинаи канизак. Ё тоҷи амир ва сипаҳсолор, ангуштарин ва ҷомаи тақдимнамуда ба Рӯдакӣ. Ҳама аз дастранҷи ҳунармандон буд, ки бо санъати баланд офарида шудаанд.

Дар баробари рассомон И. Шпинел ва К. Ефимов саҳми ҳамдиёри мо Довуд Илёмов, ки баъдҳо ба дараҷаи Ходими хизматнишондодаи санъати РСФСР Тоҷикистон расид, дар ин филми машҳур хеле калон аст. Бояд қайд намуд, ки маҳсули заргарону гачкорон,

сафолкорӣ, сангҳои ороишӣ, мисгарӣ, кандакорӣ дар чӯб ва санг, деворнигора ва либосҳои ҷангӣ дар силсилафилмҳо аз рӯйи «Шоҳнома» хеле хуб инъикос ёфтааст.

Масалан, сару либоси ҷангии Рустам (Б.Ватаев) ва Сӯҳроб (Х. Гадоев) ё Гурдофарид (С. Исоева) ва Таҳмина (С. Норбоева) бо чи қадар таҳайюлотӣ боӣ ва рангин эҷод шудаанд. Он айём хунармандони халқӣ ё дарбори шоҳ аз сангҳои қиматбаҳо, мис, пӯст ва ҷарм хеле устокорона истифода бурда, либосҳои озода ва ҷашмрас медӯхтаанд. Ба хотир оред либосҳои Рустами палангинапӯшо. Бозубанди таърихии Рустам, сипари Сӯҳроб ва корду шамшери ҷонситон низ маҳсули хунармандони он давр буд. Гурдофарид дар тоскулоҳ ва ҷавшан боз ҳам дилрабатар ба назар мерасад.

Дар ин силсилафилмҳо хизмати рассомони таҳиягар Шавкат Абдусаломов ва Леонид Николаевич Шпонко хеле назаррас аст. Режиссёр ва рассомони ин силсилафилмҳо дар таҳияи филми хунарии «Достони Сиёвуш», соли 1976 таҷрибаи бештаре ҳосил карда, дар сохтани шаҳри Сиёвушгирд ва пероҳану орошоӣ занон, маҳсусан Судоба, қаҳрамонҳои дигар чун шоҳ Ковус, Сиёвуш, Рустам, Тӯс, Гев ва дигарон хеле заҳмат кашаанд. Маҳсусан қароргоҳи шоҳ Ковус аз чӯб ва хонаи хоби Судоба бо матоҳҳои рангоранг ва нафис зебу оро дода шудааст.

Барои кори хуби рассомӣ дар филми хунарии «Достони Сиёвуш» соли 1977 дар Кинофестивали умумииттифоқии шаҳри Рига ба рассомони таҳиягари филм Леонид Шпонко ва Шавкат Абдусаломов Диплом «Барои беҳтарин кори рассоми таҳиягар» тақдим гардид.

Филми хунарии «Духтари сеюм» - режиссёр Анвар Тӯраев ба ҳаёти усто Мухтори кулол баҳшида шуда, дар баробари сахнаҳои гуногуни зиндагӣ, инчунин санъати либоспӯшӣ, дӯзандагӣ ва наққошиву

кулолӣ дар ин филм хеле васеъ инъикос ёфтааст. Филми мазкур бо лаҳзае оғоз меёбад, ки рассомон – кошинкорон Гулнора (С. Исоева) ва Камол (Н. Ҳасанов) пештоқи яке аз биноҳои кинотеатрҳои Сталинободро бо сангҳои гуногуни ороишӣ кошинкорӣ мекунанд. Дар сахнаи дигар усто Мухтор дар сари дастгоҳ нишаста, аз гил табақ, чинӣ ва кӯза месозад.

Лаҳзаи аз ҷама дикқатҷалбкунанда он аст, ки Гулнора ва Камол ба таҳхонаи осорхона даромада, асбобҳои нодири мусиқӣ ва зебои кулолиро мебинанд.

Дар қисмати охири филми хунарии «Духтари сеюм» усто Мухтор ба синну солаш нигоҳ накарда, дар артели кулолгарӣ ҳамроҳи устоҳои ҷавон кор мекунад. Дар сахнаи умумии артел яке кӯзаву табақ тайёр мекунаду дигаре ба онҳо нақшу нигораҳои гуногун ва дикқатҷалбкунанда мепартояд. Наққошон бо камоли майл ба кӯзаву табақ зебогии дигар зам мекунанд.

Дар ин филм асосан хунароҳои мардумӣ, ба монанди дӯзандагӣ кошинкорӣ, кулолӣ ва наққошӣ хеле барҷаста тасвир ёфта, эҳтироми муаллифи сценария ва режиссёри филмро ба ин хунароҳо нишон додааст.

Режиссёр Муқаддас Маҳмудов низ ҳангоми таҳияи филми хунарии «Вақте ки осӣб бозмонд» ба урфу одат ва анъанаҳои гузоштагонамон таъя карда, дар ҳамдастӣ бо рассоми таҳиягар Владимир Аннакулиевич Ортиқов аз либос ва гарданбанд, гӯшвораву дастпонаҳо васеъ истифода кардааст.

Дар оғози филм усто Зоқир (М. Тоқирӣ) зару зевар ва гарданбанди қиматбаҳо, ки аз зани марҳумаш мерос монда буд, аз сандуқча бароварда, нишон медиҳад...

Муҳаббат ҳам дар хона ва ҳам дар кор гарданбанди зебое дорад. Тоқии чоргул ба ҳусни зебоаш ҳусни дигаре зам мекунад. Вақте ки дар сахна суруд мехонад, чашми тамошобин пеш аз ҷама, ба

ороишоти занона ва гарданбанди зебо меафтад. Ин, агар аз як тараф ба қахрамонҳои филм зебу зиннат бахшад, аз тарафи дигар эҳтиром ба урфу одат ва анъанаҳои гузаштагонро нишон медиҳад.

Тавре мебинем, дар ҳар филми истеҳсоли киностудияи «Тоҷикфилм» аз ҳунарҳои гуногуни халқӣ хеле самаранок истифода кардаанд.

Намунаи барҷастаи кулолгарӣ, деворнигораҳо, коркард дар рӯи санг ва мису нукра, дар чӯб ва гачро мо дар филми ҳунарии «Сароби ишқ» режиссёр Толомуш Океев, рассомони таҳиягар Рустам Одинаев ва Сергей Раҳмонкулов, истеҳсоли киностудияи «Қирғизфилм», «Тоҷикфилм» - СССР ва «Ганемфилм»-и Сурияи Араб, соли 1986 беш аз ҳама ба назар мерасад. Дар оғози филм устохонаи кулолгарро (Ҳ. Нарлиев) нишон медиҳанд. Мебинем, ки устоҳо бо чӣ заҳмат ва эҳтиёткорӣ аз гили хом кӯзаву чинӣ ва табақҳои зебо меофаранд. Дар лаҳзаи дигар ҳангоми ороиши арӯс Олтинбибӣ (Асел Эшимбекова) ва дар шаби висол усто эҳтиёткорона гӯшвора, гарданбанд, дастпона пирохани арӯсӣ ва дигар ороишотро аз арӯс бадар мекунад.

Усто ин ҳунари нодир ва аҷдодиро ба ягона писараш Монӣ меомӯзонад ва лаҳзае ки усто дар сари дастгоҳ ба кулолӣ машғул аст, Монӣ аз гил манора, қасру кӯшкҳои зебо сохта, ороиш медиҳад.

Шояд яке аз комёбиҳои филми ҳунарии «Сароби ишқ»-и режиссёр Толомуш Океев дар он аст, ки бештари сахнаҳои филмро дар шаҳрҳои қадима – Димишқ ва Бухоро ба навор гирифтааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки аз ҳама бештар ҳунарҳои мардумӣ ва ороишоти занона дар филмҳои ҳунарии «Писар бояд зан гирад»-и режиссёр Тоҳир Собиров, рассоми таҳиягар А. Вагичев, соли 1959, «Хатти парвоз»-и режиссёр Тоҳир Собиров, рассом Довуд Илёмоев, соли 1971, «Субҳи нахустини ҷавонӣ»-

и режиссёр Давлат Худоназаров, рассом Леонид Шпонко, соли 1979 ва силсилафилмҳои «Ҳазору як шаб»- и режиссёр Тоҳир Собиров, рассомони таҳиягар В. Птисин, Л. Шпонко, К. Аваков ва Б. Назаров солҳои 1984, 1986 ва 1987 инъикос ёфтаанд.

Ҳангоми тамошои филми ҳунарии «Писар бояд зан гирад» мо либосҳои анъанавии халқамон, ороишоти занона, ҷиҳози арӯсӣ, сару либоси духтарон, бахусус тоқиҳои ироқӣ дар симои Зебои нозук (Д. Қосимова) ва Зебои малламӯй (Р. Ақобирова), либосҳои хоси занҳои калонсол, гӯшвораву гарданбанд ва дастпонаҳо ё муҳраи гарданро мебинем.

Расму русум ва пӯшидани либосҳои хосса ва ороишоти занҳо дар филми ҳунарии телевизионии «Субҳи нахустини ҷавонӣ»-и режиссёр Давлат Худоназаров, рассоми таҳиягар Леонид Шпонко, соли 1979 хеле моҳирона истифода шудаанд. Аз либосу ҷома ва саллабандии Бобокалон (Н.Гулмамадов), Азизхон (А.Мухаммадҷонов) саркардаи босмачиҳо Шукрулло, (М. Имнатшоев) пирохани муқаррарӣ ва арӯсии Нисо (Л. Тайғуншоева) маълум аст, ки режиссёри филм одитарин ҷузъиёти либоспӯшӣ ва ороиши занонаи мардуми кӯҳистонро хуб медонад ва бо муҳаббат аз он истифода кардааст.

Ба хотир оред, сахнаи муҳра - гарданбанди модари Нисо, ки Азизхон дар кафаш мегузорад...

Филми ҳунарии «Хатти парвоз»- и режиссёр Тоҳир Собиров, рассоми таҳиягар Довуд Илёбоев, соли 1971 ягона филми ҳунари мебошад, ки тамоми нозукӣ ва нафосати ҳунари заргарии мардуми кӯҳистонро таҷассуми кардааст. Махсусан, намоиши ҳунариҳои мардумӣ дар шаҳри Душанбе, ки дар он устоҳои гулдаст ва заргарҳо маҳсули дастони ҳешро ба аъзои жури нишон дода, сазовори ҷойҳои шоиста гардидаанд, хеле табиӣ баромадааст. Дар ин филм мо ороиши занона – гӯшвора, гарданбанд, муҳра,

ангуштарин, куртаҳои атлас ва чаканро мебинем. Ҳамчунин, кулолгарон низ кӯзаву табақ ва чиниҳои зебои нақшунигор кардашударо ба аъзои серталаби жюри нишон доданд. Ҳар намоиши асарҳои зебои санъатро рақсу суруди халқӣ пурра кардааст.

Духтарони чаканпӯш дар ҳавои суруди «Духтари зебо гузашт» ва ҷавоне дар тан ҷомаи беқасаб ва дар сар салла зери навои «Хуш боду ҳаво дорад...» рақси диққатҷалбкунандаи мардонро иҷро кардаанд.

Филмҳои ҳунарии «Боз як шаби Шаҳрзода» соли 1984, «Афсонаҳои нави Шаҳрзода» соли 1986 ва «Шаби охири Шаҳрзода» соли 1987 дар таҳияи режиссёри маъруфи мо Тоҳир Собиров аз рӯи силсилафилме маҳсуб мешавад, ки дар кинои собиқ 15 ҷумҳурии бародарӣ ҳамто надошт.

Декоратсияҳои боҳашамати қасрҳо, либосҳои харири пур аз зару зевари қаҳрамонҳои асосии филм Шаҳрзода - Елена Тонунс, Ёсмагул - Тамара Яндиева, инчунин ҷома ва саллаи пур аз сангҳои қиматбаҳои Халифа - Тоҳир Собиров тамошобинро ба дунёи зебои афсона мебарад. Ин силсилафилмҳо дар ҳамкорӣ бо киноширкати «Ганемфилм»- и Сурияи Араб истехсол гардидааст.

Баъди ба экранҳои кино роҳ ёфтани ин силсилафилм орошоту қаҳрамонҳои филм Малика (Лариса Белогурова), Анор (Тамара Яндиева), Шаҳрзодаи афсонавӣ (Елена Тонунс) чун намунаи беҳтарини сарпӯш, гарданбанд, гӯшвораҳо ва муҳраҳои гардан, дастпона ва либосҳои нафису рангоранг намунаи ибрат буданд.

Бешубҳа, дар ин комёбиҳо дар баробари режиссёр, оператор ва оҳангсоз саҳми рассомони таҳиягар В. Птисин, Л. Шпонко, К. Аваков ва Б. Назаров шоян таҳсин аст.

Месазад, ки рассомони таҳиягар, ки ҳунароҳои халқӣ ва мероси аҷдодии моро дар филмҳои ҳунарии

истехсоли «Тоҷикфилм» хеле самаранок истифода кардаанд, ном гирем. Инҳо Довуд Илёмоев, Хусейн Бақоев, Владимир Ортиқов, Намон Раҳимҷонов, Шавкат Абдусаломов, Леонид Шпонко, Владимир Салимов, Сергей Раҳмонқулов, Константин Аваков, Рустам Одинаев, Манзура Ўлчабоева, Римма Зудерман, Абдусалом Абдуллоев, Владимир Новосёлов, Владимир Серебровский ва дигарон мебошанд.

Боиси таассуф аст, ки аёнани неки ин рассомон, яъне истифодаи ҳунарҳои мардумӣ дар филмҳои ҳунари, солҳои охир дар дастрасии киносозони ҷавони тоҷик қариб, ки ба назар намерасад. Режиссёрон ва рассомони ҷавон аз пайи зебоиҳои замонавӣ рафта, қаҳрамонҳои филмҳои ҳамаҷониба бо ороишоти муосир зебу зиннат медеҳанд. Мо бояд аз дастовардҳои муосир баҳравар бошем, вале гузаштаре набояд фаромӯш кард. Азбаски солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” эълон шудааст, боварӣ дорем, ки дар баробари рушди ёфтани ҳунарҳои халқӣ режиссёрон ва рассомони кино аз маҳсули ҳунармандон фаровонтар истифода хоҳанд бурд.

3.6. МУҲАҚҚИКИ МАЪРУФИ КИНОИ ТОЧИК

Агар эҳёи кинои тоҷик ба соли 1929 мувофиқ омада бошад, омӯзиш, тадқиқ ва шинохти санъати кинои миллӣ аз солҳои панҷоҳум оғоз ёфтааст. Албатта, то ин муддат ба тадқиқот, танқид ва киношиносии тоҷик олимони рус ва дигар миллатҳо машғул буданд ва тадқиқотҳои алоҳида низ карда, ба чоп расонидаанд. Аз кадрҳои маҳаллӣ нафароне буданд, ки ба масъалаҳои санъати театри ва кино тавачҷух дошта, китобчаҳо ва мақолаҳо навиштаанд. Аммо, мутаассифона, навиштаҳояшон аз касбият дур буда, бештар характери хронологӣ ва такрори сюжети ин ё он филмҳоро доштанд. Касе аз аспирантҳо ва олимони ҷавон ба соҳаи таърих, танқид ва киношиносӣ ҷиддӣ машғул намешуданд.

Ниҳоят, ин масъулияти ҷиддӣ бар дӯши ҷавоне афтод, ки навакак шуъбаи тоҷикии факултети филологияи Университети давлатии Ўзбекистон ба номи А.Навоӣ дар шаҳри Самарқандро хатм карда, барои кор ва идомаи таҳсил ба Тоҷикистон, ба ихтиёри Академияи илмҳои РСС Тоҷикистон фиристонида шуд. Киношиноси ҷавон Ато Аҳроров солҳои 1960-1961 чун ходими хурди илмии шуъбаи таърихи санъати Институти таърихи ба номи Аҳмади Дониши Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон ба кор шурӯъ намуд.

Ҷамин тавр, муҳаққиқи ҷавони кино фаъолияти илмиашро дар соҳаи киношиносии тоҷик оғоз кард. Бояд қайд намуд, ки фаъолияти илмии Ато Аҳроров ҳанӯз аз соли 1959, аз овони таҳсил дар университет, оғоз ёфтааст. Яке аз аввалин мақолаҳояш дар матбуоти даврӣ ин «Қисмати шоир», (Дар бораи филми ҳунарии «Қисмати шоир»-и режиссёр Б. Кимёгаров) ном дошта, соли 1959 дар рӯзномаи «Ленин йули» чоп шуд ва аз

ояндаи муҳаққиқ ва мунаққиди ҷавони кино дарак метод.

Тадричан дигар мақолаҳои ӯ бо номи «Экран – оинаи ҳаёт» (рӯзномаи «Тоҷикистони Советӣ», соли 1961), «Филмҳои истеҳсоли Студияи телевизион» («Тоҷикистони Советӣ», соли 1961), «Чанд сухан дар бораи филмҳои ҳуҷҷатии кинои тоҷик» («Тоҷикистони Советӣ», соли 1962), «Чашни санъати кино» (рӯзномаи «Ўзбекистони сурх», соли 1963), «Дӯстии ду маданият» («Роҳи Ленинӣ», соли 1964), «Шаби 1002» («Маориф ва маданият» соли 1965), «Нигоҳе ба асарҳои кино» (маҷаллаи «Садои Шарқ», соли 1966), «Суруди замин» («Тоҷикистони Советӣ», 1967), «Инкишофи кинои тоҷик» (рӯзномаи «Ҳақиқати Ўзбекистон», соли 1968), «Эпос на экране» (маҷаллаи «Помир»), «Мультипликатсия чист?» (рӯзномаи «Пионери Тоҷикистон», соли 1973), «Экран поисков и совершенный». (Ба истикболи ҳафтаи кинои тоҷик дар Латвия, рӯзномаи «Советская Латвия», соли 1974), «Новаторство современного искусства» (Маҷаллаи «Помир», соли 1976), «Дебютантҳои кинои тоҷик» («Садои Шарқ», соли 1983), «Устод». Бахшида ба 80-солагии В.В.Кузин» (ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат», соли 1984), «Путь длиною в 60 лет» («Экран», 1989), «Художник, запечатлевший образ времени. К 70-летию Б.Кимягарова («Коммунист Таджикистана», 1990), «Вехи истории» (Маҷаллаи «Синемава» Ҳиндустон, 1991), «Бақо Садыков: «Я сделал шаг к зрителю» («Народная газета», 1992) ва ғайраҳо ба таърифи расидаанд, ки ба масъалаҳои гуногуни кинои тоҷик бахшида шудаанд.

Муҳаққиқи ҷавони кино Аҳроров солҳои 1963-1967 дар аспирантураи Институти таърихи санъати Вазорати маданияти СССР таҳсил карда, дар мавзӯи «Кинои тоҷик дар солҳои 1929-1965» рисолаи номзадиашро дифоъ намуд. Минбаъд, солҳои 1967-

1995 чун ходими калони илмӣ, ходими пешбари илмӣ, мудири шӯъбаи таърихи санъати Институти таърихи ба номи Аҳмади Дониш хеле пурсамар кор кард.

Метавон гуфт, ки он холигие, ки дар таърихи омӯзиш ва танқиди кинои тоҷик мавҷуд буд, тадричан аз байн рафт. Зери раҳнамоӣ ва пайрави устод Ато Аҳроров журналистон ва нависандагони алаққай шинохта Борис Лвович Милявский, Михаил Табачников, Ҳабиб Ҳамроев, Любов Киямова, В. Подвислова, Ольга Клещёва, Заррина Ҳасан, Тамара Хетагурова, аз мутахассисони маҳаллӣ Сайдулло Ҷӯрабоев, Ҳазрат Сабоҳӣ, Саъдуллоҳ Раҳимов, Ҳабиб Ҳамроев, Саноат Азизова, Ёктам Иброҳимов, Зоҳир Саъдуллоҳ ва дигарон ба навиштани тақриз ба филмҳои нави хунариву хуччатӣ чалб карда шуданд. Дар муддати кутоҳ таҳлили филмҳои нав, пешниҳодҳои ҷолиб оид ба масъалаҳои ҳалталаби кинои тоҷик дар матбуоти ҷумҳуриявӣ ва марказӣ ба таъъ расиданд. Омӯзиши таърих ва вазъи кунунии кинои тоҷик хеле хуб ба роҳ монда шуд ва китобҳои нисбатан мукамал дар соҳаи санъати кинои тоҷик ҷоп шуданд, ки бештарашон зери назари номзади илмҳои санъатшиносӣ, киношинос Ато Аҳроров гузаштаанд.

Устод Ато Аҳроров солҳои зиёд барандаи барномаи телевизионии «Дар олами кино» буда, доир ба паҳлуҳои гуногуни кинои советӣ, ҷумҳуриявии бародар ва кинои миллии тоҷик силсилаи барномаҳо таҳия ва пахш мекард. Маҳз мақолаҳо ва барномаҳои телевизионии эшон буданд, ки мо, шогирдон бори нахуст дар бораи поягузори кинои тоҷик Комил Ёрматов, Ғуломризо Баҳор, Василий Кузин, Владимир Хабур, Николай Рожков, Қутбиддин Олимӣ, Иброҳим Барамиков, Назрулло Тиллоев, Абдусалом Раҳимов, Маҳмадқул Арабов, Борис Кимёгаров, Тоҳир Собиров ва хизматҳои эшон дар пешрафти кинои тоҷик маълумоти ҷолиб ва дақиқро дарёфтем. Барномаи

чолиби телевизиони «Дар олами кино», инчунин тамошобини тоҷикро бо ҳаёт ва эҷодиёти ходимони маъруфи кино, режиссёрон, актёрон, масъалаҳои ҳалталаб ва гуфтору гузоришҳои марокангезе оид ба таърихи кинои тоҷик болидарӯх мекард.

Устод Ато Аҳроровро метавон муаррифғари кинои тоҷик дар арсаи собиқ Иттифоқи Советӣ шумурд. Ба ҳайси мудирӣ шуъбаи таърихи санъати Институтки таърихи ба номи А.Дониши Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон, узви ҳайати мушовараи «Энциклопедия советского кино», киношинос, узви Шӯрои бадеӣ ва коллегияи киностудияи «Тоҷикфилм», узви Раёсат ва раиси комиссияи назария ва танқиди Иттифоқи кинематографистони РСС Тоҷикистон дар конференсия ва симпозиумҳо, кинофестивалҳои умумииттифоқӣ ва минтақавӣ, инчунин дигар чорабиниҳои вобаста ба кино ҷумҳурии моро намояндагӣ карда, чун донандаи касби хеш бо бурҳони қотей ва забони буррои русӣ баромад карда, бехтарин ташвиқгар ва ҳомии кинои тоҷик буд ва имрӯзҳо низ ин вазифаашро сарбаландона иҷро мекунад.

Дар анҷуманҳо ва пленумҳои собиқ Иттифоқи киносозони СССР ва РСС Тоҷикистон баромад карда, ҳамеша инъикоси қаҳрамонҳои миллӣ дар экрани тоҷик, таҳияи сценарияҳои аз ҷиҳати мавзӯӣ бой ва бештар ба филмҳои бадеӣ ҷалб намудани актёрҳои миллиро ба миён мегузошт. Филмҳои аз ҷиҳати бадеӣ ва мазмун сустро бо далелҳои боварибахш зери танқид мегирифт. Ҳатто дар лаҳзаҳои ҳассос аз ақидааш даст намекашид. Ин буд, ки сол то сол истеҳсоли филмҳои сусту миёнаҳол кам шуда, бештар филмҳои баландмазмуну аз ҷиҳати таҳия (режиссура) ва бозии актёрӣ хеле баланд ба миён омаданд. Чунин ғамхорӣ, дилсӯзии киношинос Ато Аҳроров буд, ки филмҳои истеҳсоли киностудияи «Тоҷикфилм» сол то сол зиёд ва бештарашон дар кинофестивалҳои умумииттифоқӣ ва

байналмилалӣ соҳиби Шохҷоиза, диплому ҷойҳои ифтихорӣ мешуданд.

Ёдам ҳаст, ки дар рӯзномаи «Паёми Душанбе» моҳҳои март – апрел- май – июни соли 1990 аз хусуси нақши Восеъро дар кино, дар филми нави режиссёр Тоҳир Собиров кӣ бозӣ мекунад, баҳси доманадор дар чанд шумора идома ёфт. Ҳар кас фикру андешаҳои баён карда, меҳостанд, ки ин ё он актёри дӯстдошташон нақши ин қаҳрамони халқиро офарад.

Аз устод Ато Аҳроров хоҳиш кардам, ки фикру андешаҳои баён намуда, ба баҳс хотима бахшанд. Устод тамоми маводҳои ҷопшударо омӯхта, мақолаи беғаразона навишта, таҳти унвони “Истеъдод сарвати миллат аст” (“Паёми Душанбе, 3 августи соли 1990, №148, саҳ.4) баҳсро ҷамъбаст намуд. Ин корро, дар назар осон намояд ҳам, на ҳар кас метавонист одилона ҷамъбаст намояд. Вале устод, ки таҷрибаи бойи эҷодӣ доштанд, фикру андешаҳои онро хеле бо мулоҳиза баён намуданд. Дар ниҳояти баҳс касе норозигӣ накарда, хулосаи устодро пазируфтанд.

Устод Ато Аҳроров менависанд: “Дар замони пурбаҳсу мунозираҳои бепоён дар атрофи масоили мухталиф ва хурду калони сиёсӣ иҷтимоӣ одат накардаем, вале на дар атрофи маданияту ҳунар, санъату маънавиёт. Ҳарчанд хуб медонем ва баъзан ишора ҳам мекунем, ки ноқисҳои иҷтимоӣ ва тангазариҳои сиёсӣ аз ҷоҳилии маънавӣ бармеояд. Худо накарда агар аз ҳаёти маънавии мо, ё ҳунару ҳунарварӣ ягон баҳс бархезад, ба зудӣ “доварҳое” ёфт мешаванд, ки баҳсро дар ҳолати ҷанинаш паҳш мекунанд. Бояд, ки кор баръакс бошад: дар гирди масоили адабиёт, санъат, маънавиёт ҳар чи бештар баҳсу мунозира сурат бигирад, ҳар чи зудтар роҳи аз банди ҷаҳолат озод шудани мо равшан мегардад.

Шахсан барои ман баҳсе, ки дар саҳифаҳои “Паёми Душанбе” (7-уми март, 11-уми апрел, 17-уми май ва 13 –уми июни соли 1990), доир ба масъалаи интихоби хунарпеша дар роли асосии Восеъ дар филми бадеии “Ашк ва шамшер” бархостааст, ғайри чашмдошт буд. Гумон надоштам, ки зумрае аз тамошобинони мо ба ин масъала ин қадар таваччуҳ фармуда, бо як ҷӯшу хурӯш ва самимият фикру ақидаи худро изҳор медоранд.

Дар назари аввал бунёди масъала чандон мураккаб нест: тамошогарон мехоҳанд, ки роли қаҳрамони миллӣ Восеъро хунарпешагони шинохтаи кинои тоҷик Ҳошим Гадовӣ ё Мусо Исоев бибозанд...”

“... ҳар як ширкати кино дар боби интихоби мавзӯву жанр, ташкили гурӯҳи филмофарӣ, санҷидану даъват кардани коргардону филмбардор, актёру оҳангсоз озод ва мустақил аст.

Офаридани филми “Ашк ва шамшер” (режиссиёр Т. Собиров) ва интихоби актёрҳо дар он низ ба ҳамин асос сурат мегирад. Бояд муаллифон ин нуктаро мефаҳмонданд.”

“...Ниҳоят дар бораи одоби баҳс. Бояд гуфт, ки мо баҳс карда наметавонем. Замона талаб мекунад, ки мо бояд дар худ маданияти баҳс карданро тарбия намоем...”

“... ва набояд нисбати рӯзноманигор дурушті мекарданд. Тахминан 10-15 сол муқаддам мо аз набудани қувваҳои фикрӣ дар соҳаи санъат шикоят мекардем. Имрӯз, ки чунин рӯзноманигорон ва чунин мухлисони кино пайдо шудаанд ва онҳо иқтидори фикр кардан доранд, мо бояд ба онҳо бо назари эҳтиром

нигарем. Охир ҳам актёру коргардони соҳибистеъдод ва ҳам мухбири соҳибфикр ва умуман ҳар як фарде, ки тафаккури худро дорад: сарвати мост!”

**А. Аҳроров, номзади илмҳои санъатшиносӣ
(Ҳаққи қалам ба Ҳазинаи забони тоҷикӣ)
Рӯзномаи “Паёми Душанбе”,
3-уми августи соли 1990, №148. Саҳ 4**

Албатта, дар ин ҳолат аз маҳорати мунаққид ва муҳаққиқ хеле вобастагӣ дорад. Мунаққид бояд аз мавзӯи баррасишуда огоҳии комил дошта бошад, то хангоми баҳсу андеша фикрҳояшро тақвият дода тавонад. Барҳақ устод Ато Аҳроров ин сифатҳоро доро буд. Шояд ҳамаи ин сифатҳои мунаққидонро ба назар гирифта, Мавлои Балхӣ фармудааст:

**Аз муҳаққиқ то муқаллид фарқхост,
Ин чу Довуд асту в- он дигар садост.
Манбаи гуфтори ин сӯзе бувад,
В- он муқаллид кӯҳнаомӯзе бувад.**

Маҳорат ва таҷрибаи андухтаи киношиноси маъруфи тоҷик Ато Аҳроров дар мақолаву маҷмӯаҳои илмӣ китобҳои пурарзиш ва тарбияи шогирдони сазовораш барало дида мешавад. То ин дам китобҳои зиёде аз ҷоп баромадаанд, ки қимати баланди илмӣ доранд. Инҳо: «На экране –таджикские фильмы» (Душанбе, 1968, ҳаммуаллифӣ), «Таджикское кино: 1929-1969 гг.», (Душанбе, «Дониш», 1971)», «Таджикское кино»: 1969-1974гг.», (Душанбе, «Дониш», 2010), муаллифи бобҳои алоҳида оид ба кинои тоҷик дар асари чорҷилдаи «История советское кино», (Москва, «Искусство», 1969- 1977) ва «РСС Тоҷикистон» (дар ду ҷилди энциклопедӣ, Душанбе, «Ирфон», 1974- 1984), «Санъати кино» (Душанбе,

«Ирфон», 1974), муруттиб ва яке аз муаллифони китоби «Таджикский экран» (Душанбе «Ирфон», 1980), «Кино Таджикистана» (Дар ҳамдастӣ бо С.Азизова, Москва, 1982), муаллифи боби «Кино» дар китоби «Исторический процесс социалистических наций» (Москва, 1987), буклети «Таджикфильм» вчера и сегодня» (Потсдам, 1988), «Искусство кино Средней Азии» (муаллифи боби кинои тоҷик, Париж, 1991), роҳбари гурӯҳ, яке аз муаллифон ва муруттибони «Луғати русӣ – тоҷикии истилоҳоти санъат» (Душанбе, 2003) ва ғайраҳо мебошанд.

Ҳар як китоб ва монография ё мақолаи устод арзиши баланди худро дорад, вале ба назари мо ду тадқиқоти барҷастаи эшон ин «Таджикское кино: 1929-1969 гг» (Душанбе, «Дониш», 1971) ва «Таджикское кино: 1969- 1974» (Душанбе, «Дониш», 2010) мебошанд, ки бо захмати зиёд ҷустуҷӯҳо ва бедорхобиҳо эҷод шуда, таърихи зиёда аз 80- солаи кинои тоҷикро дар бар гирифтаанд. Устод бештари вақти хешро дар бойғониҳои шаҳрҳои Москва, Ленинград, Тошканд ва Душанбе гузаронида, аз пайдо намудани як сурати таърихӣ ё маълумоти нав хеле шод мешуданд. Дар ин миён фурсат ёфта, шахсан бо ходимони кино Василий Кузин, Комил Ёрматов, Владимир Хабур, Николай Рожков, Иброҳим Барамиков, Нарзулло Тилоев, Борис Кимёгаров ва дигарон вохӯрда, аз сухбаташон оид ба тавлиди кинои тоҷик маълумотҳои ҷолиб ва арзишманд ба даст овард, ки баъдҳо дар бораи режиссёрону операторони кино Ғуломризо Баҳор, Антон Шевич, Николай Гезулин, Всеволод Шевченко, Борис Синеоков, Файзулло Эшонов, Шодӣ Султонов ва дигарон мақолаҳои ҷолиб навишта, чоп карданд.

Ин ду асари устод Ато Аҳроровро метавон асарҳои мукамал ва фундаменталии таърихи кинои тоҷик номид. Ва, чун сухан аз таърих ва инкишофи кинои тоҷик равад, бемуҳобот аввал номи устод ва

сонӣ ин ду асари пурарзишаш «Таджикское кино: 1929-1969 гг.», (Душанбе, «Дониш», 1971)» ва «Таджикское кино»: 1969-1974гг.», (Душанбе, «Дониш», 2010) мавриди гуфтугӯ қарор мегиранд.

Алҳол устод мақсад доранд, ки давоми ин силсилаи тадқиқотҳояшро идома диҳад ва солҳои минбаъдаи таърих ва инкишофи кинои тоҷикро аз нигоҳи нав мавриди таҳлил қарор диҳанд.

Бо амри тақдир устод Ато Аҳроров соли 1996 ба зодгоҳашон –шаҳри Самарқанд кӯчиданд. Инак, зиёда аз 20 сол мешавад, ки устод аз Тоҷикистон дуранд, вале ин маънои онро надорад, ки устод аз муҳити эҷодӣ дар қанор монда бошад. Бо гузашти андак вақт ба шаҳри Душанбе омада, бо фаъолияти эҷодии театру кино ошно мешавад. Бо шогирдонаш вохӯрда, аз комёбиҳояшон хеле шод мешавад ва маслиҳатҳояшро дарёф намедоранд.

Соли 2010 устод Ато Аҳроров масъулияти хеле баланд –раиси жюри Кинофестивали байналмилалӣ «Дидор-3» дар шаҳри Душанберо ба зимма дошт ва онро бо чиддияти ба худ хос ва бегаразона иҷро намуд.

Дар Самарқанди бостонӣ ба кадри фарзандони фарзонашон мерасанд. Ин буд, ки Ато Аҳроров солҳои 1997-2003 ба ҳайси устои кафедраи илмҳои ҷамъиятшиносии Институти давлатии тиббии Самарқанд кор кард. Алҳол бошад, аз соли 2005 масъулияти дотсенти кафедраи илмҳои гуманитарии шуъбаи дар Самарқанд будаи Университети технологияҳои иттилоотии шаҳри Тошкандро бар уҳда дорад.

Барҳақ метавон гуфт, ки баъди кӯчидани устод Ато Аҳроров аз шаҳри Душанбе дар фазои илми киношиносӣ ва танқиди кино холиגיע ба назар мерасид. Он баҳсу мунозираҳо оид ба кинодраматургияи тоҷик, режиссура, интихоби актёрон, масъалаҳои миллий ва ватандӯстӣ дар кинои

точик чӣ дар матбуоти тоҷик ва чӣ дар ҷашну маҳфилҳо аҳён-аҳён ба назар мерасад. Чун устод Аҳроров инсонӣ дурандеш ва олими пешбин аст, шогирдони сазоворро тарбия намудааст, ки мавқеи худро чун мунаққид ва киношинос муайян кардаанд. Инҳо Людмила Казакова, Тилло Некқадамов, Ўктам Иброҳимов ва Равшан Темиров мебошанд, ки ҳар кадоме дар киношиносӣ ва танқиди кино муваффақ гардида, маҷмӯаҳои илмӣ, илмӣ- оммавӣ ва китобҳои шоиста навишта, ба дасти хонанда расонидаанд. Дар анҷуману маҳфилҳои ҷашнӣ ва поси хотира баромад карда, хешро боифтихор шогирдони мактаби киношиносии устод Ато Аҳроров меҳисобанд. Имрӯзҳо, шогирдон кӯшиш доранд, ки анъанаи нек ва шоёнӣ асосгузори илми киношиносӣ дар Тоҷикистон, номзади илмҳои санъатшиносӣ Ато Аҳроровро сарбаландона идома диҳанд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон хизматҳои шоёнӣ аввалин муҳаққиқ ва киношиноси тоҷик Ато Аҳроровро ба инобат гирифта, соли 1991 бо унвони ифтихории Арбоби шоистаи санъати Тоҷикистон кадрдонӣ намуд.

Танҳо мемонад, ки аз номи шогирдон гӯем:

**Ҳама аз одамам, мо лекин,
Ў гиромитар аст, к-ӯ доност.**

БОБИ 4.

ҲАМКОРИҲОИ КИНОСОЗОНИ ТОҶИК БО КИШВАРҲОИ БО МО ДҶҶСТ

4.1. НАҚШИ «СОЮЗДЕТФИЛМ» ДАР ИНКИШОФИ КИНОИ ТОҶИК

Чанги Бузурги Ватании солҳои 1941-1945 ба фаъолияти кинои ҷавони тоҷик низ таъсири манфӣ гузошт. Ба ғайр аз филмҳои мустанади «Тантанаи санъати тоҷикӣ» ва «Олимпиада» (Режиссёр ва оператор И. Барамиков, соли 1941), ки ин ду филм ҳам то оғози ҷанг ба навор гирифта шудаанд, киносозони тоҷик боқӣ чизе истехсол накардаанд.

Хушбахтона, солҳои 1941-1943 студияи бачагона ва наврамони «Союздетфилм» ба шаҳри Сталинобод кӯчонида шуд ва бо киностудияи «Тоҷиккино» муттаҳид гардиданд. Ин ҳамкориҳои киносозони рус ва тоҷик натиҷаҳои хуб доданд.

Комитети оид ба корҳои кинематографияи назди Совети Комиссарони халқии ССРСР дар назди киносозони тоҷик иҷроӣ корҳои мушаххас, яъне таҳияи филмҳои хунари ва хуччатиро гузошт. Мутаассифона, иҷроӣ нақшаи истехсолии киностудияи «Тоҷиккино» амри маҳол буд. Зеро операторон ва режиссёрон Василий Кузин, Шодӣ Султонов, Владимир Хабур, Қутбиддин Олимӣ, Нарзулло Тиллоев, Маҳмадқул Арабов ва дигар кормандони техникӣ барои ҷимояи Ватан рафта, дар фронтҳо мечангиданд.

Бо кӯчонидани (эвакуацияи) студияи бачагона ва наврамони «Союздетфилм»- и шаҳри Москва ба шаҳри Сталинобод (солҳои 1941- 1943) қори кинои тоҷик каме ҷоннок гардид. Шояд барои хонандаи ҷавони имрӯза номи «Союздетфилм» чизе дода натавонад. Аз ин рӯ,

зарур шуморидем, ки дар бораи ин киностудияи машҳур каме маълумот диҳем.

Ташкил шудани ин студия ҳанӯз соли 1924 дар назди «Межрабпом» ва коллективи бадеии «Рус», ки якҷо шуда, киноширкати «Межрабпом- Рус»- ро таъсис доданд, ба миён омад. Аммо он асосан аз соли 1928 дар назди «Межрабпомфилм» арзи ҳастӣ кард ва аз аввали солҳои сином ба таҳияи филмҳои ҳунарии пардохт. Расман бошад студияи «Союздетфилм» соли 1936 ташкил шудааст.

Дар оғози соли 1930 киносозони рус пешниҳод карданд, ки як студияи истеҳсоли филмҳои наврасон ва ҷавонон ташкил карда шавад. Вале ин пешниҳодро «Ҳанӯз барвақт аст» гуфта, ба дигар вақт мавқув гузошанд. Бо гузашти айём, яъне баъди шаш сол, аз нав ба ин пешниҳод баргаштанд ва соли 1936 дар заминаи (базаи) киностудияи «Межрабпомфилм» (ҳоло киноконцерни «Мосфилм») студияи советии наврасону ҷавонони «Союздетфилм» ташкил шуд. Худи ҳамон сол филмҳои ҳунарии «Ойгул» («Ай- Гуль») ва «Се нафар аз як кӯча» бо нишонаи (эмблемаи) киностудияи навташкил ба экранҳои Иттифоқи Советӣ баромаданд.

Ҳамин тавр, «Союздетфилм» ба истеҳсоли филмҳои ҳунарии машғул шуда, дар муддати кӯтоҳ филмҳои зиёдеро ба навор гирифт.

Вақте ки Ҷанги Бузурги Ватанӣ сар шуд, ҳайати эҷодии ин киностудияро муваққатан ба шаҳри Сталинобод (Душанбеи имрӯза) кӯчониданд. Давраи ҳамкорӣ ва муттаҳид кардани студияи «Союздетфилм» бо «Тоҷикино», аз моҳи ноябри соли 1941 то 16 октябри соли 1943, хеле самаранок буд.

Баъди хотима ёфтани ҷанг баъзе роҳбарони Комитети оид ба корҳои кинематографияи назди Совети Комиссарони халқии СССР мехостанд, ки «Союздетфилм»- ро ба филиали (бахши) киностудияи «Мосфилм» гузаронанд. Аз ин «хизмати хирсона»

директори киностудияи «Мосфилм», режиссёри машхури Советӣ, Артисти халқии СССР Марк Семёнович Донской огаҳӣ ёфта, назди муовини Раиси Совети Вазирони СССР Климент Ефремович Ворошилов мебарояд.

- Ба шарофати филмҳои хунарии сегонаам «Бачагӣ», «Дар байни мардум» ва «Университетҳои ман» дар бораи Максим Горкий нишонаи студияи «Союздетфилм» эътирофи ҷаҳонӣ пайдо кард. Дар ягон давлатҳои ҷаҳон барои наврасону ҷавонон махсус студия вучуд надорад. Дар мо, дар Иттифоқи Советӣ, ягона давлат, ки барои бачагон киностудия ташкил кардаанд. Наход ки шумо фаъолиятро қатъ мекунед?

Баъди ин суҳбат Ворошилов назди Сталин даромада, вазъиятро мефаҳмонад.

-Модоме ки он ҷо филмҳои сегонаи машхурро ба навор гирифтаанд, пас биёед ба киностудия номи Горкийро дода, ўро ба ҳолаш гузорем, омирона гуфт Сталин.

«Союздетфилм» аз соли 1948 номи А.М. Горкийро гирифт ва то соли 1963 Киностудияи бачагона ва наврасони ба номи М. Горкий ном дошт. Солҳои минбаъда, 1963- 2003 Киностудияи Марказии филмҳои бачагона ва ҷавонони ба номи М. Горкий унвон дошт.

«Союздетфилм» таърихи ачибе дорад. Масалан, дар ин ҷо соли 1931 аввалин филми бадеии овоздори «Роҳат ба ҳаёт» истеҳсол шуд. Соли 1933 бошад аввалин филми овоздори бачагонаи «Кафшҳои дарида» («Рваные башмачки») ва соли 1934 аввалин филми хунарии мусиқии ватанӣ – «Гармонь», соли 1936 аввалин филми бадеии ранга – «Груня Корнакова» («Соловей- Соловушка»), соли 1940 аввалин филми бадеии таърихӣ - тарҷумаиҳолӣ «Яков Свердлов» ва ниҳоят аввалин филмҳои мултипликатсионӣ - тасвирии советӣ таҳия ва ба навор гирифта шудаанд.

Дар ин муддат режиссёрони машхури Советӣ Я. А. Протозанов, Вс. И. Пудовкин, Л.В. Кулешов, С.И. Юткевич, Д.А. Ветров, М.С. Донской, С.А. Герасимов, Л.Д. Лукова, А. Разумный, В.М. Пронин, А.А. Гендельштейн, Л.И. Андриевский, Л.Л. Оболенский ва дигарон бо ин киностудия ҳамкорӣ дошанд.

Фаъолияти эҷодии нависандаҳо ва кинодраматургҳо Н.А. Захри, О.М. Брик, В.Б. Шкловский, А.Е. Ржешевский, Г.Э. Гремберг, А.М. Файко, О.Л. Леонидов, А.П. Гайдар, В.П. Катаев, Л.А. Кассил, С.В. Михалков, М.Н. Смирнова, В.К. Туркин, В.З. Швейцер, А.Л. Барто, М.Г. Лвовский ва дигарон бо киностудия алоқаи хеле зич дошанд.

Дар Киностудияи Марказии филмҳои бачагона ва ҷавонони ба номи М. Горкий режиссёрони ҷавон, баъдҳо машхур, ба мисли Вс. И. Пудовкин, Ю.А. Желябужский, Б.В. Барнет, Н.В. Экк, И.А. Савченко, В.Г. Легошин, А.А. Роу, И.А. Фрэнк, С.И. Ростотский, Л.А. Куличонов, Я. А. Сегель, Т.М. Лиознова, Ю.П. Егоров, В.М. Шукшин аввалин филмҳои бадеии худро таҳия кардаанд.

Киностудияи Марказии филмҳои бачагона ва ҷавонони ба номи М. Горкий дар иқтидор, базаи техникӣ, истеҳсоли филмҳои бадеӣ ва хуччатӣ баъд аз киностудияи «Мосфилм» дар ҷойи дуҷумла қарор дошт. Дар киностудия се иттиҳодияи эҷодӣ фаъолият мекарданд. Ҳар сол аз рӯи нақша 20 филми хунараи таҳия мешуданд. Дар ҳудуди киностудия 7 павилони калон барои банавориҳои филмҳои бадеӣ мавҷуд буд. То солҳои 70-ум ин киностудия ба дубляж – тарҷумаи филмҳои бадеии ҷумҳуриҳои бародар ва хориҷи кишвар машғул буд.

Бинобар маълумоти «Кино энциклопедический словарь» (Москва, «Советский энциклопедия», 1986, сах. 476 киностудияи ба номи М. Горкий то солҳои ҳаштодум 750 филми бадеӣ истеҳсол кардааст, ки аз ин

54 филм соҳиби чоизаҳои Кинофестивалҳои байналхалқӣ ва 43 филм сазовори чоизаи Кинофестивалҳои умумииттифоқӣ гардидаанд. Ба филмҳои чоизадор филмҳои ҳунарии «Роҳхат ба ҳаёт», «Дар байни мардум», «Университетҳои ман», «Муаллимаи деҳотӣ», «Ҷома Гордеев», «Ҷонае, ки зиндагӣ мекунам», «Ҷунин ҷавоне ҳаст», «Морозко», «Гурезаи хурдак», «Ба онҳо осмон таъзим мекунад», «Одами аҷоиб аз 5 «б» ва гайраҳо дохиланд.

Режиссёрон С.И. Ростотский, оператор В.М. Шумский ва актёр В.В. Тихонов барои филми ҳунарии «Бими сафеди гӯшсиёҳ» (соли 1980), режиссёр Л.А. Кулиҷонов барои силсилафилми телевизионии «Карл Маркс. Солҳои ҷавонӣ» (соли 1982) ва режиссёр С.А. Герасимов барои таҳияи филмҳои солҳои охир (соли 1984) сазовори Лауреати мукофоти Ленинӣ гардида буданд.

Филмҳои ҳунарии «Муаллимаи деҳотӣ», «Қалби модар», «Садоқати модар», «Гвардияи ҷавон», «Назди кӯл», «То рӯзи душанбе ҳастем», «Субҳи ин ҷо ором аст», «Одами аҷоиб аз 5 «б», «Бо роҳи пуразоб ба сӯи ситораҳо» бо Ҷоизаи давлатии СССР сарфароз гардидаанд.

Киностудияи Марказии филмҳои бачагона ва ҷавонони ба номи М. Горкий барои саҳми калон дар тарбияи ватандӯстӣ ва фарҳангпарастии бачагон ва ҷавонони Советӣ солҳои 1967 бо ордени «Байрақи сурхи меҳнат» ва соли 1974 бо ордени «Револютсияи Октябр» мукофотонида шудааст.

Бо вучуди мушкилиҳои солҳои ҷанг фаъолияти ин киностудия дар якҷоягӣ ва муттаҳидӣ бо киностудияи «Тоҷиккино» натиҷаҳои хуб дод. Ҳатто устод Садриддин Айнӣ аз кӯчида омадани «Союздетфилм» огоҳӣ ёфта, дар яке аз мактубҳоиаш ба

Муҳаммадҷон Раҳимӣ, ки он солҳо дар «Тоҷиккино» кор мекард, навиштааст:

«Ҳоло бо сабаби кӯчида омадани Детфилми Москва, ин студия (яъне «Тоҷиккино» Т.Н.) дубора зинда шуд. Акнун ин ҳаёти дубораро ғанимат шумурда, якчанд асари таърихӣ ва замонавӣ аз ҳаёти Тоҷикистон ба вучуд овардан даркор аст. То ки партия, ҳукумат ва ҳамаи халқи тоҷик донад, ки ӯ як киностудияи истехсолӣ дорад, ки ҳосилоти вай дар пеши назар аст ва ҳар қадар пул, мол ва меҳнат сарф шавад, ҳайф нест ва дареғ набояд дошт...».

**Бо саломии рафикана Айни
23 апрели соли 1942, (мачаллан
«Садои Шарқ», соли 1978, №1, сах.119).**

Моҳи ноябри соли 1941 дар ҳайати эҷодии студияи «Союздетфилм» режиссёрони машҳури рус Сергей Юткевич, Лев Кулешов, А. Разумний, В.Пронин, нависандаҳо ва киносенаристҳо Сергей Михалков, Лев Кассил, Е.Помещиков, Н.Рожков, Н.Эрдман, Б.Ласкин, актёрон Фаина Раневская, Сергей Филиппов, Георгий Миляр, Ю.Толубеев, А. Абрикосов, Е. Кузмина, Б. Тенин, Я. Шеймо, С. Мартинсон, операторон М. Магидсон, Ж.Мартов, А.Шеленков ва дигар мутахассисони техникӣ ба шаҳри Сталинобод омаданд.

Бо омадани кормандони эҷодӣ ва мутахассисони техникӣ дар кинои тоҷик тағйироти ҷиддӣ ворид шуд. Киносозони рус дар баробари таҳияи филмҳои нав, инчунин ба тарбияи шогирдон аз ҳисоби кадрҳои маҳаллӣ машғул шуда, моҳи феврالی соли 1942 барои 50 нафар ҷавонони тоҷик курсҳои махсуси актёрӣ ва сценариянависонро ташкил карданд. Мутахассисони рус барои ин кор программаи таълимии курсро тартиб доданд. Ташаббускори ин иқдоми начиб режиссёр Лев Владимирович Кулешов буд.

Студияи «Союздетфилм» аз моҳи ноябри соли 1941 то 16 октябри соли 1943 дар якҷоягӣ бо киностудияи Сталинобод дар мавзӯҳои муҳими рӯз ва баландгоя филмҳои хунари ва киножурналҳо ба навор гирифтанд. Ба ин номгӯи филмҳои хунарии «Муҳориба назди Сокол» (сценарияи С. Михалков, режиссёр А. Разумный, оператор М. Магидсон, оҳангсоз З.Фелдман), «Савганди Темур» (сценарияи А. Гайдар, режиссёр Лев Кулешов ва А. Хохлова, оператор М. Кириллов, оҳангсоз З. Фелдман), «Лермонтов» (сценарияи К. Паустовский, режиссёр А. Генделштейн, оператор А. Шелемеев, М. Магидсон, бастакорон В. Пушкин, С. Прокофьев), «Солдати часур Швейк» («Швейк бар зидди Гитлер»), «Афсонаи аскарӣ», ки ба шумораи охири «Маҷмӯаи киноҳои ҷангӣ» рақами 7 дохилшуда (сценарияи Н. Рожков, Е.Помещиков, режиссёр С. Юткевич, оператор М. Магидсон, оҳангсоз А. Лепин), «Шоҳзода ва гадо» (сценарияи Н. Эрдман, режиссёр Э. Гарин ва Х. Локшина, оператор И. Мартов, оҳанги С. Пототский), «Март- апрел» (сценарияи В.Кожевников ва Н. Рожков, режиссёр В. Пронин, оператор И.Барамиқов, оҳангсоз А. Лепин) ва ғайраҳо истеҳсол кардаанд.

Ба ғайр аз филмҳои зикршуда студияи «Союздетфилм» дар якҷоягӣ бо киностудияи «Тоҷиккино» филми хунарии «Фарзанди Тоҷикистон» (сценарияи М. Раҳимӣ, Е.Помещиков ва Н.Рожков, режиссёр В. Пронин, оператор И. Барамиқов, рассом Б. Урбейтис, оҳангсоз В. Пушкин, соли 1942) ва «Киноконсертҳои тоҷикӣ» (сценария ва таҳияи К.Минтс, операторон Ж. Мартов, рассомон П. Галаджев ва М. Хошмуҳаммадов, оҳангсоз С. Баласанян, соли 1943) таҳия намуданд.

Умуман, дар ин муддат 12 филмҳои хунари ва 190 шумораи киножурнали «Тоҷикистони Советӣ» ва

дигар киножурналҳо ба навор гирифта шуд, ки имрӯзҳо қимати баланди таърихӣ ва фарҳангӣ доранд.

Дар филми хунарии «Фарзанди Тоҷикистон», ки дар мавзӯи ҷанг эҷод шудааст, актёрони тоҷик Артисти халқии СССР Муҳаммадҷон Қосимов, Хана Бобохонова ва раққоса Офтобхон Исомова дар нақшҳои асосӣ бозӣ кардаанд. Филм аз дӯстии ду ҷанговари Советӣ Ҳофиз (М.Қосимов) ва Иван (Б.Андреев) қисса мекунад.

Саҳнаи ба ҷанг гусел кардани Ҳофиз хеле ботантана гузаронида шудааст. Падару модар фарзандашонро ба ҳимояи Ватан гусел мекунад...

Ниҳоят, дар набардҳои ҷанг аскарӣ қаторӣ Иван ҳалок мешавад ва дӯсташ ҷанговари тоҷик Ҳофиз қасам меҳӯрад, ки интиқомашро аз фашистони немис меситонад. Ҳамин тавр ҳам шуд.

Филми дуюм «Киноконсертҳои тоҷикӣ» ном дошта, он суруду рақсҳое, ки моҳи апрели соли 1941 дар Даҳаи якуми санъати тоҷик дар шаҳри Москва намоиш доданд, иборат аст. Дар он хунарпешаҳои ҷавон Шоиста Муллоҷонова, Раъно Ғолибова, Азиза Азимова, Тухфа Фозилова, Ашӯра Носирова, Ғаффор Валаматзода, Абиғай Исҳоқова, Лutfӣ Зоҳидова, Офтобхон Исомова ва Абдулмаҷид Эшонов хунарнамоӣ кардаанд.

Ин филм 75- сол пеш ба навор гирифта шудааст. Қадру қиммати он бо гузашти солҳо меафзояд. Зеро дар он рақсу сурудҳои нодир ва қариб фаромӯшшуда сабт гардидаанду то рӯзҳои мо расидаанд. Масалан, Лutfӣ Зоҳидова рақси «Ҷавонӣ», Шоиста Муллоҷонова суруди «Дилдода шудам», Ғаффор Валаматзода, «Рақс бо доира» ва «Рақс бо шамшер», Азиза Азимова «Рақс бо кабутарон» Абдулмаҷид Эшонов «Рақси лаклак», Тухфа Фозилова суруди «Алла», Абиғай Исҳоқова «Рақси тоҷикӣ», Офтоб Исомова «Рақси занг», Раъно Ғолибова сурудҳои

точикӣ ва русиро иҷро кардаанд. Алҳол мо ин рақсхоро, махусан «Рақс бо шамшер», «Рақс бо кабу́тарон», «Рақси лаклак» ё «Рақс бо доира»- ро дар репертуари имрӯзаи санъаткорони тоҷик намебинем. Филми «Киноконсертҳои тоҷикӣ» чун асбоби аёни метавонад дар эҳёи ин рақсҳо ба балетмейстерҳо кумак расонад.

Дар баробари дигар корҳои ба анҷомрасонидаи киносозони тоҷику рус истехсоли киножурнали «Тоҷикистони Советӣ» (ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ) ҷойи махсус дошт. Дар давоми солҳои 1941- 1945 ҷамъи 190 рақами киножурнал тайёр шуд, ки дар онҳо пеш аз ҳама заҳмату қорнамоҳои меҳнаткашони тоҷикро дар ақибоҳи нишон медоданд. Чунин киножурналҳои кӯтоҳ дар тамоми ғӯшаву қанори ҷумҳури ва фронтҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ низ намоиш дода мешуданд. Ин лаҳзаҳо бошад қанговаронро рӯҳбаланд мекард.

Вақте Армияи диловари Советӣ фашистони немисро мардонавор кӯфта аз ҳудуди Иттифоқи Советӣ баровард ва ҳавфи қанг қамтар шуд, студияи «Союздетфилм» 16 октябри соли 1943 ба шаҳри Москва, ба ҷойи пештараашон (резвакуатсия) баргардонида шудаанд. Агар роҳбарияти ин киностудия як қисми таҷҳизоти техникаро бозпас бурда бошад, қисми дигарашро барои истифодаи минбаъда дар киностудияи Сталинобод монд. Ҳатто баъзе қормандони эҷодӣ ва техникаӣ тақдирӣ минбаъдашонро бо кинои тоҷик, бо Тоҷикистон, пайвастанд.

Фаъолияти якҷоя ва дусолаи «Союздетфилм» дар шаҳри Душанбе барои кинои тоҷик, чӣ нақше гузошт? Аввал ин, ки бо омадани киносозони рус қори қозмондаи кинои тоҷик раванқу ривоҷ ёфт. Таҷҳизотҳои техникаи киностудияи «Тоҷиккино» аз ҳисоби ҳамқасбонашон хеле афзуд. Л.И. Қулешов қурсҳои сенариянависонро ташиқ қард, ки

нависандагони ҷавони тоҷик дар ин курсҳо нозукиҳои сценариянависиро аз худ карда буданд.

Бори аввал дар навиштаҷоти филми ҳунарии «Фарзанди Тоҷикистон» (соли 1942) номи шоир ва тарҷумон Муҳаммадҷон Раҳимӣ чун яке аз муаллифони сценария сабт ёфта буд. Худи омадани шоиру нависандагон ва сценариянависони алаққай маъруфу машҳур Сергей Михалков, Лев Кассил, Николай Рожков, Евгений Помешиков, режиссёрҳои машҳури Советӣ Всеволод Пудовкин, Лев Кулешов, Сергей Юткевич, В. Пронин ва дигарон, актёрони шинохта Фаина Раневская, Сергей Филиппов, Ю.Толубеев ба шаҳри Душанбе муҳити эҷодии на танҳо киностудияи тоҷик, балки театру барномаҳои консертиро низ ба таври шинохтанашаванда дигар кард.

Мо метавонем, фаҳр кунем, ки аз баъзе ҷумҳуриҳои бародарӣ дар мавзӯи Ҷанги Бузурги Ватанӣ пештар филми ҳунари офаридаем. Манзури мо филми ҳунарии «Фарзанди Тоҷикистон», соли 1942 мебошад.

Сонӣ, киносценарист ва кинорежиссёр Климентий Борисович Минтс (21.01.1908- 22.12.1995) барномаҳои консертии устодон ва ҳаваскорони санъати тоҷикро тамошо карда, дар асоси он сценарияи филми «Киноконсертҳои тоҷикӣ»- ро (соли 1943) навишт ва онро таҳия кард. Ин филм дар фронтҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ, дар назди ҷанговарони тоҷик ва дигар миллатҳо борҳо намоиш дода шуд ва аз тарафи ҷанговарони Армияи Советӣ хеле хуб қабул гардид.

Маҳз ҳамин филм сабаби он гардид, ки наслҳои имрӯзаи ҷавонон метавонанд симои ҷавони санъаткорони маъруфи мо Лутфӣ Зоҳидова, Тухфа Фозилова, Азиза Азимова, Шоиста Муллоҷонова, Раъно Ғолибова, Абиғай Исҳоқова, Офтоб Исомова, Ашӯра Носирова, Гаффор Валаматзода ва дигаронро

дар чодаи кино бубинанду аз хунарнамоиашон ҳаловат баранд.

Метавон гуфт, ки нақши «Союздетфилм» дар солҳои Чанги Бузурги Ватанӣ, дар шаҳри Душанбе аҳамияти калони сиёсӣ ва фарҳангӣ дошт. Ба мушкилиҳои он солҳо нигоҳ накарда, киносозони ин ду кишвар ҳам филмҳои хунараӣ ва ҳам киножурнали «Тоҷикистони Советӣ»-ро бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ эҷод карданд. Ин бошад дар он айём хеле муҳим буд. Тамошои филмҳои ватандӯстона, таърихӣ ва ташвиқотӣ дар дили мардуми Советӣ умед ба ғалабаро зиёд ва ҷанговарони Армияи Советиро ба қорнамоиҳои ҷангӣ ҳидоят ва раҳнамоӣ мекард.

4.2. АЗ БОБО АНАНОВ ЁД МЕКУНЕМ

Тӯли солҳо актёрони шинохтаи кинои советӣ, аз ҷумла актёрони маъруфи Осийи Марказӣ, бо кинои тоҷик ҳамкориш доимӣ доштанд ва ба ин васила дар байни тамошобинони тоҷик маҳбубияти зиёде пайдо намуданд.

Дар ин маврид метавон актёрҳои маъруфи Ҷумҳурии Туркменистонро ном гирифт, ки аз ҳама бештар бо Киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» ҳамкорӣ карда, нақшҳои ҷолибу хотирмон офаридаанд. Инҳо Бобо Ананов, Ҳоҷадурдӣ Нарлиев, Акмурод Бяшимов ва дигарон мебошанд. Метавон дар бораи ҳар кадоме суҳан гуфт, зеро меарзанд, ки дар сифаташон изҳори андеша намоем. Ин навбат хонандагони рӯзномаро бо роҳи тайкардаи Артисти халқии СССР Бобо Ананов шинос хоҳем кард.

Агар ба фаъолияти ҳунарии актёрҳои туркман дар Киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» назар афканем, беш аз ҳама, Артисти халқии СССР Бобо Ананов бо киносозони тоҷик ҳамкориш пурсамар доштааст. Ҳамкориш Бобо Ананов аз солҳои ҳафтодуми асри ХХ, аз силсилафилми бадеӣ - телевизионии «Ҳечбудагон...» (режиссёр Тохир Собиров, солҳои 1974 - 1975) оғоз ёфтааст. Дар ин филми таърихӣ, ки аз рӯи романи «Ғуломон»-и устод Садриддин Айни таҳия шудааст, актёр нақши роҳзан Сафдарро офаридааст. Босмачии бераҳм ва золим дар симои актёр ба тамошобини тоҷик ғайричашмдошт буд, зеро мухлисонаш ўро ҳанӯз солҳои шастуми асри гузашта бо нақши Ортиқ аз филми ҳунарии «Қадами қатъӣ» (аз рӯи асари Бердӣ Карбобоев, режиссёр А. Карлиев, истеҳсоли «Туркманфилм», соли 1966) дӯст дошта, дар симояш ҷавони накукор ва раҳмдилро тасаввур мекарданд... Вале санъат санъат аст. Он қурбонӣ меҳаҳад. Гоҳ нақши шоҳро бозӣ мекуни ва

гоҳе нақши гадоро. Баъдҳо ӯ дар филмҳои истехсоли «Туркманфилм» танҳо қаҳрамонҳои поквичдон, ҳалолкор ва накухислатро офаридааст.

Актёр, режиссёр ва сценаристи маъруфи туркман Бобо Ананов 20 феввали соли 1934 дар деҳаи Қарадамаки (ҳоло посёлкаи Черте) шаҳри Ашқободи РСС Туркменистон ба дунё омадааст. Аз хурдсолӣ ба санъат шавқи беандоза дошт. Ин дилбастагӣ ӯро соли 1954 ба Институти давлатии санъати театрию рассомии Тошканд ба номи А. Н. Островский овард ва Бобо Ананов соли 1959 ин боргоҳи хунарро хатм намуд. Чанд сол дар Театри драмавии шаҳри Чорчӯй кор кард. Бобо Ананов яке аз аввалин нақшхояш Гулмановро аз филми хунарии «Имтиҳони аввалин» дар соли 1959 бозӣ кард. Аз соли 1961 бошад, фаъолияти хунариаш чун режиссёри Студияи телевизиони шаҳри Ашқобод оғоз ёфт. Вале ӯро барои иҷрои нақшҳои асосӣ ба ғайр аз Киностудияи «Туркманфилм», инчунин дигар киностудияҳои бародарии собиқ Иттифоқи Советӣ низ даъват мекарданд.

Бобо Ананов дар Киностудияи «Туркманфилм» дар филмҳои хунарии «Роҳи охирин» (соли 1963) нақши Шерсинг, «Қадами қатъӣ» (соли 1965) нақши Ортиқ, «Роҳи аробаи сӯзон» (соли 1967) нақши Черкиз, «Ранги тилло» (соли 1975) нақши Атобоев ва ба ин монанд нақшҳои одамони часур, қабириода, поквичдон ва муборизу адолатхоҳро офаридааст.

Дар маҷмӯъ, соли 1966 барои Бобо Ананов соли хеле бобарор омад. Аввал ӯ барои офаридани нақши Ортиқ аз филми хунарии «Қадами қатъӣ» соли 1966 сазовори Мукофоти давлатии РСС Туркменистон ба номи Махтумқули Ғардид. Ҳукумати РСС Туркменистон ба актёр унвони Артисти хизматнишондодаи РСС Туркменистонро сазовор донист. Ниҳоят, ҳамон сол бо таклифи кинорежиссёри номӣ Комил Ёрматов дар филми нави хунарии

«Достони ду дилдода» («Ўзбекфилм») яке аз нақшҳои асосиро бозид.

Чун режиссёр ӯ дар киностудияи «Туркманфилм» филмҳои мустанадӣ «Сеидӣ» (соли 1977), «Дарахти наво» (соли 1978) «Бори вазнин» (соли 1984) ва аз рӯи сценарияш филми ҳунарии «Кабӯтарҳо дар қяризах зиндагӣ мекунад» (соли 1980) «Зӯҳра ва Тоҳир» (соли 1990) ва «Қисса»-ро (соли 1991) таҳия кардааст.

Бобо Ананов бо таҳиягарони маъруфи кинои тоҷик Комил Ёрматов, Борис Кимёгаров, Тоҳир Собиров, Муқаддас Маҳмудов, Юнус Юсуфов ва Абдурахим Қуддусов ҳамкору ҳамнишин буд ва дар филмҳои эҷодкардашон нақшҳои асосиро бозидааст. Баъди иҷрои нақши роҳзан, босмаҷӣ Сафдар дар филми ҳунарий - телевизионии «Ҳечбудагон ҳар кас шуданд» Бобо Ананов минбаъд дар филмҳои истеҳсоли Киностудияи давлатии «Тоҷикфилм» нақшҳои инженер Саид Уртабоев аз филми бисёрсериягии бадеӣ - телевизионии «Одам пӯсташро иваз мекунад» (режиссёр Б. Кимёгаров, соли 1978), Хуршед аз «Ҷинояткор ва адвокатҳо» (режиссёр Ю. Юсуфов, соли 1981), полковник Мӯъминов аз «Дастгиркунӣ» (режиссёр М. Маҳмудов, соли 1982), сармеханик- шахтёр Камол Рӯзиев аз «Агар дӯст дорӣ» (режиссёр А. Қуддусов, соли 1982), подполковники милитсия аз «Дӯстонро намефурӯшанд» (режиссёрон А. Қуддусов ва Ю. Юсуфов, соли 1984), аз филми бадеӣ - телевизионии «Наҳи нуқрагин» (режиссёр М. Маҳмудов, соли 1984) бо маҳорати баланди ҳунарий бозӣ кардааст.

Метавон дар хусуси ҳар нақши иҷрокардааш соатҳо ҳарф зад. Масалан, нақши сармеханик- шахтёр Камол Рӯзиевро аз филми ҳунарии «Агар дӯст дорӣ» (режиссёр А.Қуддусов, соли 1982) ба хотир орем. Сармеханик Рӯзиев (Б. Ананов) як умр бо меҳнати ҳалол дар қони ангишти Шӯроб қор мекунад. Вақте ки масъалаи хондани Собир дар шаҳри Душанбе ба миён

меояд, модар мегӯяд, ки дар хонаи фалон шиносҳо муваққатан зиндагӣ кунад. Аммо падар зид баромада мегӯяд, ки Собирчон чун шахси мустақил бояд алоҳида зиндагӣ кунад. Вақте ки писараш аз давом додани таҳсил дар мактаби олий худдорӣ мекунад, ӯ мегӯяд:

-Ман шодам, ки ту дар зиндагӣ роҳи ояндаатро мустақилона, бе кумаки падару модар муайян кардӣ.

Камол Рӯзиев дар муколама бо ҳамсараш Малика (С.Исоева) мегӯяд, ки ба корҳои писар ҳалал нарасонанд, бо онҳо, яъне Собир (Р.Уразаев) ва Зебо (С. Қурбонова) муросо кунад.

Модар бисёр меҳост, ки Лола (Т.Яндиева) духтари калоншавандаро келин кунад, аммо Собир молу мартаба ва боигарию чизи асосӣ намеҳисобид. Вай меҳру муҳаббати покро интиҳоб намуд. Ин рафтори мустақилона ва дар айни ҳол начиб ба падараш хуш омад.

Тамошобини филм пас аз дидани ин лаҳзаҳои филм қаҳрамони асосии филм шахтёр Камол Рӯзиевро (Б. Ананов) дӯст медорад ва нисбаташ як самимияти гармро ҳосил мекунад. Албатта, ин самимиятро дар дили тамошобинони филм бозии самимонаи актёри дӯстдоштаи мо Бобо Ананов зиёд мекунад. Қаҳрамони ӯ инсони меҳнатдӯст, хоксор ва покқичдон мебошад. Барои ӯ аз меҳнат ва хизмати софдилона ба халқу Ватан дида, чизи арзандатаре нест. Ин аст, ки писарашро низ дар ин рӯҳия тарбия кардааст.

Айнан чунин ҳислатҳои хуби инсониро мо дар нақшҳои Саид Уртабоев аз «Одам пӯсташро иваз мекунад», полковник Назрулло Муъминов аз «Дастгиркунӣ», подполковник аз «Дӯстонро намефурушанд» ва дигар нақшҳо бо тезӣ пай мебарем. Вале қуллаи баландтарини офаридаҳояш дар Киностудияи «Тоҷикфилм» ин нақши инженер Уртабоев дар филми бисёрсериягии бадеӣ-

телевизионии «Одам пӯшташро иваз мекунад»- и режиссёр Борис Кимёгаров мебошад.

Метавон гуфт, ки Бобо Ананов актёри ҳассос ва хеле боистеъдод аст. Бо бозихои табиӣ ва боварибахшаш зуд дар дили мухлисонаш ҷой гирифт. Дар бисёр мавридҳо мухлисонаш дар Тоҷикистон ўро ҳамдиёрашон мепиндоранд, зеро ў дар сурату сират ба мардуми мо- тоҷикон хеле монанд аст ва урфу одатамонро нағз медонад. Шояд аз ин сабаб режиссёрҳои тоҷик ўро зуд - зуд ба филмҳои навашон даъват мекарданд. Бобо бошад, ба боварии онҳо ҳамеша сазовор буд.

Бозии беҳамтои Бобо Ананов аз назари ҳамдиёри мо - режиссёри маъруфи Ўзбекистон, Артисти халқии СССР Комил Ёрматов низ дар канор намонд. Ин режиссёри номвар актёри туркманро ҳанўз ҳангоми таҳсил дар шаҳри Тошканд дида, борҳо суҳбат кардааст. Ниҳоят, дар таҳияи филми ҳунарии «Қиссаи ду дилдода» аз рӯи достони «Комде ва Мадан» - и Абдулқодири Бедил, соли 1966 ўро ба Киностудияи «Ўзбекфилм» даъват мекунад. Ҳамкориҳои Бобо Ананов бо Комил Ёрматов минбаъд дар филми ҳунарии «Солҳои дур ва наздик» (соли 1976) ва бо дигар режиссёрҳо низ идома ёфтӯ самарай хуб дод. Инҳо филмҳои ҳунарии «Генерал Раҳимов» (соли 1967), «Канизак» (соли 1968), «Одам аз паси борти киштӣ» (соли 1969), «Вақте ки зан аспро зин мезанад» (соли 1974), «Ранги тилло» (соли 1975), «Қорвони сиёҳ» (соли 1975), «Ҷоҷиайи Кучитан» (соли 1978), «Рабудани аспӣ даванд» (соли 1978), «Дарахти Ҷамол» (соли 1980), «Асрори ҷазираи сабз» (соли 1984), «Репортаж аз Қароқум» (соли 1986), «Қасами бачагии мо» (соли 1989), «Манқурт», (соли 1990) ва ғайраҳо мебошанд.

Бобо Ананов ба ғайр аз навиштани сенарияи филмҳои ҳунарий, инчунин муаллифи ҳикояҳо ва повестҳо низ мебошад.

Барои саҳми арзандаш дар инкишофи кинои советӣ 11 апрели соли 1985 бо Укази Президиуми Совети Олии СССР ба Бобо Ананов унвони олий Артисти халқии СССР дода шуд.

Соли 1978 филми ҳунарии телевизионии «Одам пӯсташро иваз мекунад» (режиссёр Б. Кимёгаров, дар нақши асосӣ: инженер Уртабоев - Бобо Ананов) дар Кинофестивали VII умумииттифоқии филмҳои телевизионӣ дар шаҳри Боку сазовори «Ҷоизаи махсуси жюри» гардид.

Дар Кинофестивали халқии «Кӯлоб - 82» Бобо Ананов соҳиби ҷоизаи «Барои беҳтарин нақши мардона» шуд. Барои нақши Хуршед аз филми ҳунарии «Ҷинояткор ва адвокатҳо» (режиссёр Ю. Юсуфов, соли 1982) актёр дар Кинофестивали шаҳри Душанбе бо ҷоизаи «Беҳтарин нақши мардона» қадрдонӣ шуд. Ҷамаи ин қадрдонихо муҳаббати халқи тоҷикро нисбати актёри дӯстдошташон ифода мекунанд.

Нақшаҳои Бобо Ананов хеле зиёд буданд, аммо умраш вафо накард. 21 декабри соли 1991 дили ҳассоси ӯ дар синни 57 - солагӣ аз тапиш бозмонд. Ин ҳодиса айёме ба амал омад, ки Иттиҳоди Советӣ аз байн рафт. Дар бештари ҷумҳуриҳо бархӯрдҳои сиёсӣ оғоз ёфтанд. Алоқаҳои маданӣ миёни ҷумҳуриҳои бародарӣ гусаста гардиданд. Мо-тоҷикон вафоташро дер шунидем ва хеле афсӯс хӯрдём...

Имсол ба зодрӯзи Артисти халқии СССР Бобо Ананов 85 сол пур шуд. Месазад, ки дар ин рӯзҳо аз ӯ ёд карда, хотирашро пос дорем. Ҳунармандоне чун Бобо Ананов аз лавҳи хотири мухлисони тоҷикаш ҳеҷ гоҳ зудуда нахоҳанд шуд.

4.3. АЗ «ДИДАМ ЧАМОЛЕ» ТО «ДОСТОНИ СИЁВУШ»

*(Намунае аз ҳамкориҳои киносозони Тоҷикистон ва
Озарбойҷон)*

Агар ба сарчашмаҳои ҳамкорӣ ва робитаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Озарбойҷон назар афканем, он аз солҳои 1900-1910 маншаъ мегирад. Рақамҳо бар он шаҳодат медиҳанд, ки дар сари ин ҳамкориҳо пеш аз ҳама оҳангсози маъруфи Озарбойҷон Узейир Ҳочибеков (1885- 1948) қарор гирифтааст. Ҳанӯз соли 1901 ҳангоми таҳсил дар семинарияти шаҳри Гории РСС Гурҷистон Узейири ҷавон бо ҳидояти устодонаш «Шоҳнома»-и Ҳаким Фирдавсро дар забони асл мехонад. Бахусус, достони «Рустам ва Сӯҳроб» таваҷҷуҳро ҷалб карда буд. Дар оянда, вақте ки оҳангсоз шуд, ба ин дoston рӯ оварда, дар асоси он либреттои операро дар чор парда офарид. Нахустнамоиши операи дostonи «Рустам ва Сӯҳроб» 12 ноябри соли 1910 дар Театри ба номи Тақиеви шаҳри Боку барпо гардид.

Адабиётшиноси маъруф устод Валӣ Самад дар мақолаи пуарзиши худ «Тақдири операи «Рустам ва Сӯҳроб» дар соли 1910» (рӯзномаи «Садои мардум», 25 сентябри соли 1996 №70 (895) менависад:

«Узейир Ҳочибеков замоне ба Фирдавсӣ рӯ овард ва бо эҷоди операи «Рустам ва Сӯҳроб» дар олами театрии Озарбойҷон як гулгула барангехт, ки рӯҳияи бедорӣ ва худшиносии мардум бар марҳилаи нав ворид шуда буд. Ва «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ дар ин марҳилаи нави таърих барои ватандӯстону маорифпарварони Қафқоз ба мисли дастуре, дурусттараш ҳамчун як омили бедорӣ ба кор омад».

Аз ҷӣ сабаб бошад, ки ин эҷодкорӣ асосан дар байни оҳангсозон оғоз ёфт ва минбаъд хеле самаранок идома дошт.

Соли 1956 дар киностудияи «Тоҷикфилм» бори нахуст филми хунарии мусиқӣ- мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрд»-ро ба навор гирифтанд. Азбаски ин аввалин филми васеъэкран ва ранга буд, барои таҳияи филми нав режиссёри таҷрибадор Рафаил Яковлевич Перелштейнро даъват карданд. Режиссёри филм оҳангсози озарӣ Андрей Бобоевро ҳанӯз аз соли 1956, аз ҳамкорӣ дар киностудияи «Туркманфилм» мешинохт, барои эҷоди оҳанг ба филми наваш даъват кард.

Ба ин тарз, ҳамкориҳои аввалини Андрей Бобоев бо кинои тоҷик оғоз ёфт.

Ҳамкориҳои ин ду эҷодкор дар Тоҷикистон самараи хуб дод. Оҳангсоз дар ҳамкорӣ бо шоир Мирзо Турсунзода сурудҳои «Дидам ҷамоле», «Суруди ҷойхонаҷӣ», «Суруди мӯзадӯз», «Суруди холаи Холнисо» ва амсоли инҳоро эҷод кард. Аз ин муносибатҳои эҷодӣ махсусан, суруди «Дидам ҷамоле» миёни ҷавонони советӣ машҳур гардид, ки онро бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ месуруданд:

**Дидам ҷамоле, абрӯхилоле,
Дар зери ҷашмаш бинҳода ҳоле.
Ақлам рабуд, холи сиёҳ,
Дил пора кард, теги нигоҳ.**

**Я встретил девушку, полумесяцем бровь,
На щёчке родинка, а в глазах любовь.
Ах эта девушка меня с ума свела,
Разбила сердце мне, покой взяла.**

Яке аз сабабҳои зуд машҳур шудани суруди «Дидам ҷамоле» шояд дар он бошад, ки филми нави «Ман бо духтаре вохӯрд» чун дастоварди арзандаи санъати тоҷик ба барномаи Даҳаи адабиёт ва санъати

халқи тоҷик дар шаҳри Москва (соли 1957) дохил намуданд. Сокинон ва меҳмонони шаҳри Москва барномаҳои ҷолиби Даҳаро бо мароқи том тамошо карданд ва ин суруд вирди забони мардуми Советӣ шуд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми мулоқот бо зиёиёни кишвар (19 март соли 2008) аз ҳамкориҳои эҷодии ҳунармандони Тоҷикистону Озарбойҷон ёдрас шуда иброз дошт:

«Имрӯз дар тамоми қаламрави собиқ Давлати Советӣ суруди «Дидам ҷамоле» аз филми ҳунарии «Ман бо духтаре вохӯрдм» машҳур аст, ки матну оҳанги он ба қалами шоири машҳури тоҷик Мирзо Турсунзода ва бастакори озарӣ Андрей Бобоев тааллуқ доранд. Ин мисолҳо намунаи барҷастаи ҳамкориҳои илмию эҷодӣ мебошанд ва ин бурди ҳамаи мост».

Соли 1957 режиссёрон Шамсӣ Қиёмов ва Н. Литус филми нави ҳунарии «Дӯсти ман Наврӯзов»-ро дар киностудияи «Тоҷикфилм» ба навор гирифтанд. Барои офаридани оҳангҳо ба филми навашон оҳангсоз Андрей Бобоевро даъват карданд. Оҳангсоз дар офаридани мусиқиву суруд ба филми оянда бо кумаки оҳангсози маъруфи тоҷик Зиёдулло Шаҳидӣ бо нозкуҳои мусиқии Шарқро бештар ошно мешавад. Дар ниҳояти қор, суруд оҳангҳои хуб ва ба филм мувофиқ тавлид меёбанд. Боиси афсӯс, ки филми мазкур бо сабабҳои маълум ба экранҳои кино роҳ наёфт. Филми ҳунарии «Дӯсти ман Наврӯзов»-ро роҳбарони идеологии онвақтаи ҷумҳурӣ чун асари зидди сиёсати Давлати Советӣ аз намоиши минбаъда боздоштанд. Ва, муҳлисони кино аз тамошои филм ва суруд мусиқии форами он бенасиб монданд.

Ҳамкориҳои оҳангсози озарӣ Андрей Бобоев минбаъд бо киносозони тоҷик самарои хуб дод. Режиссёр Борис Долинов соли 1958 дар киностудияи «Тоҷикфилм» филми нави бадеӣ – «Чароғ дар кӯҳсор»-

ро таҳия кард. Ба ин филм ҳам ӯ оҳангҳо эҷод кард. Аз филми нав суруди баъдҳо машҳури «Эй чароғ» («Огонёк») дар муддати кӯтоҳ суруди дӯстдоштаи ҷавонон гашт. Наслҳои ҷавонони солҳои шастум имрӯзҳо пирони рӯзгордидаанд ва ҳанӯз ҳам дар маҳфилу ҷашнҳо суруди «Эй чароғ»-ро замзама мекунанд.

Соли 1958 халқи тоҷик 1000-солагии зодрузи устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакиро ҷашн гирфтанд. Бахшида ба ин санаи фарҳунда киносозони тоҷик аз ҳаёти Султони шоирон филми ҳунари офаридани шуданд. Ин масъулияти баланд ва ҷиддӣ бар дӯши режиссёри он солҳо ҷавон Борис Кимёгарови 38-сола гузошта шуд. Мебоист, ки аз рӯи сценарияи Сотим Улуғзода филми ҳунарии ранга таҳия кунанд. Баъдҳо Кимёгаров дар китоби хотираҳояш «Дорога уходит в горы», Москва, 1970, саҳ. 33 менависад:

«Дар филми ҳунарии «Қисмати шоир» ман бо оператори доно ва борикбин Николай Олоновский ва бастакори ҷавон Андрей Бобоев аз наздик шинос шудам.

Бояд гуфт, ки на ба ҳама композиторон имконият даст медиҳад, ки бо кино ҳамкорӣ кунанд, ҷойе ки омезиши мусиқӣ бо лаҳзаҳои гуногуни наворҳо мувофиқат намояд. Чунин имконият ба Андрей Бобоев даст меод. Хусусан, лаҳзаи бозгашти Амир ва лашкар ба Бухоро оҳангҳои бастакор ва тасвирҳои оператор дар филм хеле бо ҳам омезиш ёфтаанд. Афеӯс, ки Андрей Бобоев хеле бармаҳал вафот кард. Вале барои мардуми тоҷик ва кормандони киностудияи «Тоҷикфилм» вай дар суруду оҳангҳои наҷиб ва дилнишинаш ҳамеша зинда мемонад».

Ҳамин тавр, оҳангсози озарӣ Андрей Бобоев барои филми нав оҳангҳои эҷод намуд, ки хеле муассир ва ботантана баромадаанд. Дар асл ҳам филми ҳунарии «Қисмати шоир» саршор аз мусиқии форам ва дилангез

иборат аст. Бахусус, ба тамошобин суруди «Бӯи чӯи Мӯлиён» (дар иҷрои сарояндаи машҳури Озарбойҷон Рашид Бейбутов) хеле пуртаъсир баромадааст.

Бояд зикр намуд, ки аз сарояндагон аз ҳама бештар суруду таронаҳои Андрей Бобоевро Рашид Бейбутов бо овози форамаш иҷро кардааст. Аввалин бор суруди «Дидам чамоле»-ро ҳам дар сахна ва ҳам дар филми ҳунари Рашид Бейбутов сароидааст. Ҳамчунин, сурудҳои «Эй чароғ» («Огонёк») аз филми ҳунарии «Чароғ дар кӯҳсор» (соли 1957) ва «Бӯи чӯи Мӯлиён...»-ро аз филми ҳунарии «Қисмати шоир» (соли 1959) бо овози форами ин сарояндаи хушадои озарӣ садо додааст.

Баъдҳо ин сурудҳо бо овози сарояндагони тоҷик ҳам садо мебуд. Оҳангҳои эҷодкардаи Андрей Бобоев дар матни тоҷикӣ низ тароваташонро нигоҳ доштаанд.

Бастакори шинохта Андрей Бобоев минбаъд ҳам ба филмҳои истеҳсоли киностудияи «Тоҷикфилм» «Оромӣ намешавад» режиссёр Б. Кимёгаров соли 1963, «Шаби 1002 –юм» режиссёр М. Маҳмудов, соли 1965 оҳангҳо офаридааст.

Аз композиторони собиқ Иттифоқи Советӣ касе ба монанди Андрей Бобоев бо кинои тоҷик ин қадар пурсамар қор накардаанд. Вай дар умри кӯтоҳаш (41 сол умр дид) ба шаш филми ҳунарии истеҳсоли киностудияи «Тоҷикфилм» оҳанг эҷод кард ва ин филмҳо тадричан ба филмҳои машҳури даврони советӣ, ба ҳазинаи шоҳкориҳои кинои Иттифоқи Советӣ ва Тоҷикистон дохил шуданд.

Соли 1970 режиссёри шинохтаи тоҷик Борис Кимёгаров ба таҳияи филмҳои ҳунари аз рӯи дostonҳои «Шoҳнома» шурӯъ кард. Филми аввали «Достони Рустам», филмҳои сонӣ «Рустам ва Сӯҳроб» ва «Достони Сиёвуш» ном гирифтанд. Ба ҳар се филми асотирӣ – таърихӣ бастакори маъруфи Озарбойҷон Ориф Меликов оҳангҳо офаридааст. Агар тамошобини

ин силсилафилмҳо диққат дода бошад дар ҳар се филм як оҳанги нарм ва маҳзун лаҳзаҳои алоҳидаи филмҳоро раҳнамоӣ мекунад, ба симои қаҳрамонҳои он нуру ва таъсири мусбӣ мебахшад ва холигиҳои лаҳзаҳои муассири филмҳоро пурра кардааст. Вобаста ба тағйир ёфтани лаҳзаҳои чудоғонаи ин силсилафилмҳо оҳанг низ дигар мешавад. Оҳангҳо гоҳ маҳзун, гоҳ мутантан ва гоҳе оҳангҳои ба ҷанг даъваткунанд.

Бо пайдо шудани қаҳрамони асосии ин силсилафилмҳо – Рустами Достон як оҳанги мувофиқ ва таскинбахш, бо пайдо шудани Таҳмина оҳанги маҳину дилнишин ба гӯш мерасад.

Чун дар экран Тӯлод ба ҳар намуд ва шакл пайдо мешавад, оҳангҳо низ тағйир ёфта, вобаста ба ҳар сюжет садо медиҳанд. Ин гуна оҳангҳо манфур, зишткору бадкирдор будани Тӯлодро боз ҳам қувват додаанд.

Албатта, дар комёбиҳои режиссёри барҷастаи тоҷик Борис Кимёгаров саҳми ҳайати эҷодии киногурӯҳ, махсусан оҳангсози маъруфи Озарбойҷон Ориф Меликов низ шоистаи таҳсин аст.

Ҳамкориҳои эҷодӣ миёни актёрони тоҷик ва озарӣ алалҳусус дар соли 1975 хеле босамар баромад. Айнан дар ҳамин сол, ҳунарпешаи маъруфи мо Артисти халқии СССР Ҳошим Гадовро барои иҷрои нақши асосӣ - Ғазанфар дар филми ҳунарии «Оташи гулханҳои хомӯшшуда», истехсоли киностудияи «Озарбойҷонфилм» даъват шуд. Актёри тоҷик нақши баҳодур, паҳлавони озарӣ Ғазанфарро ҷунон бозид, ки на танҳо маҳорати баланди актёрӣ, балки зӯру бозуи табиӣи Ҳошим Гадов ҳам офарандагони филм ва ҳам тамошобинонро дар ҳайрат гузошт. Саҳнаи қувваозмоии Ғазанфар бо баргазовро ба хотир овардан кифоя аст. Ҷӣ тавр Ҳошим ин ҷонвари пурқувватро зада, аз пой меғалтонад. Ин лаҳзаи филм ҳаққонӣ ва боварибахш будани ҷанги одам бо барзаговро таҷассум кардааст.

Соли 1975 дар киностудияи «Точикфилм» таҳияи ду филми ҳунари – «Достони Сиёвуш» ва «Вохӯриҳои кӯтоҳмуддат дар ҷангҳои дурудароз»-ро ба нақша гирифтанд. Режиссёр Борис Кимёгаров барои иҷрои нақши Сиёвуш актёри 19 - солаи озарӣ Фарҳод Юсуфов ва режиссёр Абдусалом Раҳимов дар филми наваш «Вохӯриҳои кӯтоҳ дар ҷангҳои дурудароз» барои иҷрои нақши Рустам актёри озарӣ Акиф Магеррамовро даъват карда буданд.

Бояд қайд намуд, ки ҳарду актёр ба ҷавониашон нигоҳ накарда, нақшхояшонро хеле хуб бозӣ карданд. Махсусан, Сиёвуши Фарҳод Юсуфовро то ҳанӯз ба дахҳо тамошобинони кино ғизои маънавӣ мебахшад.

Мунаққиди кино Любовь Ивановна Қиёмова оид ба нақши Сиёвуш аз филми ҳунарии «Достони Сиёвуш» дар маҷаллаи бонуфузи «Искусство кино» (соли 1978, № 7, саҳ. 76) навишта буд: «Ба назари мо кори нави Фарҳод Юсуфови ҷавон, ки дар синни 18-солагӣ нақши фоҷиавии Сиёвуш ва дугоникаш шоҳзодаи золим Ҳумонро иҷро кардааст, аҷоиб аст.

Тамошобинро покизагӣ, кушодагӯӣ, қувва, мардонагӣ ва омодагиаш ба муҳорибаҳо қаноатманд мекунад.

Бояд гӯям, ки бисёр лаҳзаҳои барои актёр мушқил, масалан, иҷрои муноҷот дар сари ҷасади ҷанговарони ҳалокшуда ва сахнаи худкушӣ ба Ф. Юсуфов ба хубӣ муяссар шудааст. Агарчӣ он солҳо хеле ҷавон буд».

Ҳақиқатан, нақши Сиёвуш дар иҷрои Фарҳод Юсуфов хеле таъсирбахш баромааст. Махсусан, сахнаи аз миёни оташ гузоштан ва бо фарзанд ва ҳамсараш хангоми уBUR аз сарҳади Эрон, ниҳоят сахнаи худкушӣ тамошобини киноро бетараф гузошта наметавонад. Гӯиё шоир маҳз дар ҳамин мавридҳо гуфтааст:

**Ба Яздон, ки то дар ҷаҳон зиндаам,
Ба дарди Сиёвуш дил огандаам.**

Мутаассифона, баъди пошхӯрии Иттифоқи Советӣ ҳамкориҳои киносозони Тоҷикистон ва Озарбойҷон муваққатан қатъ гардид. Зеро бухрони шадидаи иқтисодӣ ба ҳарду ҷониб таъсири худро расонд. Бо гузашти солҳо мушкилиҳои иқтисодӣ паси сар шуданд. Алҳол киностудияҳои «Тоҷикфилм» ва «Озарбойҷонфилм» фаъолияти хуб доранд ва имконият фароҳам омад, ки бо кумаку дастгириҳои ҳамдигар филмҳои нави ҳунарии офаранд. Фаразан аз рӯи дostonҳои «Хамса»-и Низомии Ганҷавӣ метавон филмҳои хуби таърихӣ, тарбиявӣ, ахлоқӣ ва ватандӯстӣ офарид.

Боварӣ ҳаст, ки киносозони тоҷик дар ҳамкорӣ бо эҷодкорони Озарбойҷон метавонанд боз чандин филмҳои тозаии ҳунарии таҳия кунанд.

БОБИ 5.

СИТОРАҲОИ КИНОИ ҶАҲОНӢ

5.1. ҶОННИ ВАЙСМЮЛЛЕР: «МАН ТАРЗАНИ ҶАМАИ ДАВРУ ЗАМОНАМ!»

Ҷонни Вайсмюллер- варзишгари амрикоӣ, шиновар, Чемпиони панҷкаратаи бозиҳои олимпӣ. Аввалин варзишгар, ки масофаи 100 метрро дар фосилаи то як дақиқа шино намудааст. Панҷоҳу ду карат чемпиони ИМА шудааст. Варзишгаре, ки 67 маротиба дар шиноварӣ дар масофаҳои гуногун рекорди ҷаҳонӣ гузоштааст.

Аввалин варзишгаре, ки маҳорати худро дар санъати кино низ васеъ истифода бурдааст. Тибқи назарпурсии матбуоти даврӣ Ҷонни Вайсмюллер варзишгари аз ҷама машҳуртарини амрикоии нимаи аввали асри XX ба шумор меравад.

Аз соли 1932 сар карда, ӯ ҳамкориширо бо санъати кино оғоз намуд. Ҷонни Вайсмюллер дар 12 филми ҳунариӣ дар бораи Тарзани афсонавӣ нақши асосиро бозӣ кардааст.

Дар маҷмӯъ ин варзишгари машҳур дар зиёда аз 35 филми ҳунариӣ саргузашти нақш бозидааст. Барои иҷрои нақши Тарзан Ҷонни Вайсмюллер сазовори «Ситора» дар гулгашти шарафи шаҳраки киносозони Голливуд гардидааст.

Номи асосии Тарзан – Петер Йоханн Вайсмюллер мебошад, вале дар ҳуҷҷатгузорӣ Ҷонни Вайсмюллер муаррифӣ шудааст. Ӯ 2 июни соли 1904 дар шаҳри Темешвари Австро-Венгрия (имрӯза Тимишоараи Руминия) дар оилаи немис ба дунё омадааст. Волидайн ӯро Петер ном гузоштанд. Чун масъалаи муҳочират ба Амрико пеш омад, ӯро Ҷонни

ном карданд, ки як навъ ба номи амрикоӣҳо наздиктар аст.

Аз ҳуччатҳои то имрӯз боқимонда бармеояд, ки оилаи онҳо 26 январи соли 1905 бо пароходи «Роттердам» ба шаҳри Нью-Йорк мераванд. Ҳангоми пур кардани варақаҳои расмӣ омадааст: падараш Петер Вайсмюллер 29-сола - коргар ва модараш Элизабет Керш 24-сола ва кӯдакашон Йоханни ҳафтмоҳа. Онҳоро чун немисҳои Венгрия ба қайд гирифтаанд. Аз рӯи пурсиши анкета гӯё онҳо ба назди хеши наздикашон Йоханн Отт, ба шаҳри Уиндбери штати Пенсилвания рафтанианд. Йоханн Отт ханӯз соли 1902 ба ИМА муҳочират карда, ба пивопазӣ машғул буд.

Бубинед, як тифлаки кӯчак дар байни ним сол се бор –Петер, Чонни ва Йоханн ивази ном кардааст. Албатта, ин аз зарурияти рӯзгор ба амал омадааст, аммо баъдҳо ҳамаи се номи ин кӯдак як тараф мемонанду ўро бо номи Тарзан дар тамоми ҷаҳон мешиносанд.

Оилаи Вайсмюллерҳо соли 1910 ба шаҳри Чикаго кӯчида, он ҷо зиндагӣ ихтиёр кард. Падараш дар шахтаи Уиндбер шахтёрӣ мекард. Баъдҳо ба тичорат машғул шуда, соҳиби тарабхона (бар) шуд. Модараш дар яке аз рестораноҳои машҳури Чикаго сарошпаз буд ва онҳо зиндагии хушу осудаҳолона доштанд. Вале тичорати падар ба муфлисӣ расиду ӯ ба араknӯшии бетанаффус (запой) гузашт. Кор ба дараҷае расид, ки зану фарзандҳояшро ғам дода, таҳдиди куштан мекард. Оқибат зану шавҳар аз ҳам ҷудо шуданд.

Чонни мактабхониро тарк карда, ба кор даромад. Аз ҷумла дар пляжи кӯли Мичиган начотдиҳанда буд. Баъдҳо устои лифт ва дар дӯкони сабзавотфурӯшӣ ёрдамчӣ шуда, чун қосид (посыльный) дар клуби варзишии Иллинойс кор кард.

Ҳангоми кору зиндагӣ дар шаҳри Чикаго Чонни нухсола ба бемории полиомиелит гирифтор шуда, бо тавсияи духтурҳо ба шиноварӣ машғул гардид. Ба ин тарз роҳи Чонни Вайсмюллер ба варзиш, бахусус шиноварӣ, оғоз ёфт. Ин соли 1913 буд.

Боре ҳангоми шиноварии табобатӣ Чонниро мураббии дастаи олимпии ИМА оид ба шиноварӣ Уилям Бахрах дид ва пешниҳод намуд, ки дар дастааш машқ кунад. Вале пешниҳоди мураббӣ хеле дағал ва бетарахҳум буд:

- Як сол ҳамроҳам машқ кун, ҳар он супорише, ки аз ҷониби ман мешавад, дар вақташ иҷро намо. Саволҳои зиёду бемаъниро аз сарат барор. Ту монанди гулом мешавию маро бад мебинӣ. Вале, баъдҳо ту машҳур шуда, рекордҳои зиёди ҷаҳониро меситонӣ...

Чонни он айём 15-сола буд ва бо майли том ба шиноварии варзишӣ машғул шуда, тамоми супоришҳои мураббиаширо иҷро мекард. Ниҳоят, ғалабаҳои нахустин ба даст омаданд. Моҳи августи соли 1921 Чонни Вайсмюллер дар турнири миллии ИМА дар масофаҳои 50 ва 220 ярд ғолиб омад, вале чун зодаи Аврупо буд, наметавонист аз номи Амрико дар мусобиқаҳои байналмилалӣ оид ба шиноварӣ иштирок намуда, ба Бозиҳои олимпӣ роҳхат гирад. Ӯ мачбур шуд, ки факту рақамҳои ҳуччатҳои додараширо, ки дар Амрико зода шудааст, истифода карда, соҳиби шиноснома ва шаҳрвандии ИМА-ро гардад.

Рекордҳои ҷаҳонии Вайсмюллер

Баъди он ки Чонни Вайсмюллер соҳиби шиноснома ва шаҳрвандии Амрико гардид, имкон пайдо намуд, ки дар ҳайати тими ИМА дар мусобиқаҳои ҷаҳонӣ ва олимпӣ иштирок намояд.

9 июли соли 1922 шиновари ҷавони 18-сола Чонни Вайсмюллер дар мусобиқаи шиноварӣ масофаи 100 метрро дар зарфи 58,6 сония тай намуда, рекорди нави ҷаҳонӣ гузошт ва аз шиновари машҳури ҷаҳон

Дюк Каханамоку бо рекорди наваш пеш гузашт. Ҷонни аввалин варзишгар дар ҷаҳон буд, ки ин масофаро дар тӯли камтар аз як дақиқа тай кард. Вай имконият пайдо кард, ки бори нахуст аз 4 май то 27 июли соли 1924 дар Бозиҳои олимпӣ дар Париж - Франция иштирок карда, дар масофаҳои 100 метр, 200 метр ва эстафетай 4x200 метр ҷойи якумро ишғол намояд ва соҳиби се медали тиллоӣ олимпӣ гардад.

Баъди чор сол ба ӯ муяссар гардид, ки байрақи ИМА-ро дар Бозиҳои IX олимпии Амстердам (соли 1928) низ баланд бардорад. Ӯ дар масофаҳои 100 метр шиноварии озод ва эстафетай 4x200 метр ғолиб омада, соҳиби ду медали тилло ва як медали биринҷӣ шуд.

Он вақтҳо расм нашуда буд, ки як варзишгар дар якҷанд намуди варзиш дар мусобикаҳо иштирок намояд. Ин муваффақият танҳо ба Ҷонни Вайсмюллер насиб гардид ва ба ин васила вай соҳиби панҷ медали тиллоӣ бозиҳои олимпӣ гардид.

Ҷунин комёбиро то солҳои наздик касе аз варзишгарони шиновар ба даст наовардааст.

Комёбиҳои варзишиашро ӯ соли 1929, бе ягон мағлубият, ботантана ба охир расонд. Вайсмюллер дар таърихи варзиши шиноварӣ 67 рекорди ҷаҳонӣ гузошта, 57 маротиба Чемпиони Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва Чемпиони панҷкардаи Бозиҳои олимпӣ оид ба шиноварӣ шуд.

Ҷонни – актёри кино

Баъде ки Ҷонни Вайсмюллер бо варзиш хайрбод намуд, аз соли 1929 сар карда, бо ширкати истеҳсолии либосҳо «BVD» чун модел ва намояндаи ширкат ба гӯшаю канори мамлакаташ сафар карда, дар барномаҳо ва шоӯҳои варзишӣ оид ба шиноварӣ иштирок мекард. Ба рекламаи либосҳо машғул шуда, дар ток-шоӯҳо иштирок карда, бо майли том соядаст меод. Маҳз ҳамон солҳо фаъолияти ӯ дар кино оғоз ёфт.

Бори нахуст \bar{u} нақши Адонисро дар филми хунарии «Машхуршавии духтари амрикоӣ» бозӣ кард. Баъд дар филми мустанад аз ҳаёти чемпионҳои олимпии Амрико низ иштирок дошт. Вале ба кино таври ҷиддӣ аз соли 1932 машғул шуд.

Таҳиягари кино Уилям Ван Дайк ва продюсер Сол Лессер аз киноширкати «Метро-Голдвин-Майер» ният карданд, ки аз рӯи асари Эдгар Берроуз – «Тарзан» филми хунари таҳия намоянд, вале барои иҷрои нақши асосӣ – Тарзан хунарипешаи муносиб пайдо накарданд. Нақши Тарзани афсонавиरो бояд актёре бозӣ мекард, ки ҷавон, тануманд ва дар назди камера бараҳна нақш офарида тавонад, зеро аз рӯи сценарияи филм Тарзан танҳо гирди миёнаш бастае дошту халос. Вале актёрҳои шинохтаи шаҳраки Голливуд чунин тануманд набуданду ҳама амалиёти шиноварӣ, дорбозӣ ва бо арғунчак аз дарахте ба дарахти дигар париданро иҷро карда наметавонистанд. Мушқилтар аз ҳама он буд, ки намехостанд дар назди тамошобинон нимбараҳна бозӣ кунанд. Чунин аломатҳоро танҳо дар симои Чонни Вайсмюллер дидан мумкин буд. Охир, вай варзишгар, шиновари касбӣ буда, доимо дар шалворчаи шиноварӣ (плавка) қарор дошт ва барои \bar{u} ин як чизи муқаррарӣ ба ҳисоб мерафт. Тасодуфан, боре сценаристи филми оянда Сирил Хюм дар меҳмонхонае қарор дошт ва бо қадду қомаи варзишӣ ва зебои Чонни, ки 191 см буд, дар ҳавзи шиноварии назди меҳмонхона дучор шуд. Ба \bar{u} ин ҷавон маъқул омад ва аз ин хусус ба таҳиягар ва продюсери филм қисса кард. Ин се тан эҷодкорон Вайсмюллерро ёфта, нақшахояшонро ибраз медоранд. Чонни розӣ шуд.

Продюсери филми оянда Сол Лессер, ки аз варзиш дур буд ва дар бораи Чонни Вайсмюллер чизе наметавонист, чунин эрод мегирад: «Номаш-Чонни Вайсмюллер хеле дароз аст ва дар афишаҳои кино намеғунҷад. Бояд номашро иваз кунанд!» Чун

мефаҳмонанд, ки Ҷонни Вайсмюллер варзишгари машхури чаҳон аст ва як худи ифодаи номаш аз дахҳо афишаву навиштаҷоти кино баландтар меистад, продюсери филм аз раъяш гашт. Баъди чанде аз ин силсила филми хунарии нахустин – «Тарзан: одам-маймун» ба экран баромад. Филми навро комёбиҳо дар пеш буд. Ҷонни Вайсмюллери машхур боз ҳам машхуртар шуд. Дар маҷмӯъ Ҷонни дар киноширкати «Метро-Голдвин-Майер» ҳамроҳи актриса Морин О. Салливан ва маймун бо лақаби Чита дар шаш қисмат (серия) нақши Тарзанро бозӣ кардааст. Инҳо: «Тарзан: одам –маймун» (1932), «Тарзан ва маҳбубааш» (1934), «Наҷот додани Тарзан» (1936), «Тарзан писарашро ёфт» (1939), «Ҷавоҳироти махфии Тарзан» (1941), «Саргузашти Тарзан дар Нью-Йорк» (1942).

Соли 1942 Ҷонни Вайсмюллер дар ҳамкорӣ бо киноширкати RKO Pictures боз дар шаш филми нақши Тарзанро иҷро кард. Инҳо: «Тантанаи Тарзан» (1943), «Асрори биёбони Тарзан» (1943), «Тарзан ва амазонкаҳо» (1945), «Тарзан ва зан-леопард» (1946), «Тарзан ва шикорчизан» (1947), «Тарзан ва парии обӣ» (1948). Вайсмюллер баъдҳо бо дигар киноширкатҳо низ ҳамкорӣ кард, вале шаъну шуҳрате, ки силсилафилмҳои Тарзан ба ӯ оварданд, дигар филмҳо ба ин ҷоя нарасиданд. Масалан, ӯ дар киноширкати «Колумбия пичерс» нақши қаҳрамони нав – Ҷимро аз филми хунарии «Ҷим аз чангалзор» иҷро кард. Ҷамагӣ 13 филми хунариро аз ин силсила тайи солҳои 1948-1954 ба навор гирифтанд. Дар маҷмӯъ вай дар 35 филми хунари нақш офаридааст, вале шуҳрате, ки филми хунарии «Тарзан» дошт, ягон филми дигар бо иштироки ӯ ба даст оварда натавонист.

Баъди вай дигар хунаrpешаҳо ҳам нақши Тарзанро дар филмҳои минбаъда бозӣ карданд, аммо он зебой, истеъдод ва муҳаббати гарме, ки Тарзани Ҷонни Вайсмюллер ба мухлисонаш мебахшид, дигар

актёрон ин ҳолатро дода наметавонистанд ва ба дараҷаи ӯ нарасиданд.

Тарзани ӯ махсус бо наъраи хотирмонаш то ханӯз дар ёди мост.

Барои иҷрои нақши Тарзан Ҷонни Вайсмюллер сазовори «Ситора» дар гулгашти шарафи шаҳраки Голливуд гардид. Варзишгари машҳур ва актёри маъруфу шинохта Ҷонни Вайсмюллер нақши Тарзанро тайи солҳои 1932-1948, чамъ дар 12 филми хунарӣ офарида буд. Мухлисони кино гаштаю баргашта талаб мекарданд, ки филми хунари «Тарзан»-ро давом диҳанд. Вале синну соли Ҷонни ба 44-солагӣ расид. Гурури ҷавонӣ паст шуд ва аломатҳои синну сол дар чеҳра ва ҳаракатҳои Вайсмюллер маълум мешуд.

Наъраи Тарзан

Пас аз таҳияи силсилафилмҳо аз саргузашти Тарзан бо мурури солҳо дар атрофаш қиссаҳо мебофтанд ва ба рафтору ҳаракатҳои Тарзан пайравӣ мекарданд. Махсусан, ҷавонон ба «Наъраи Тарзан» тақлид мекарданд. Дар асл ҳам таърихи пайдоиши ин наъра аҷиб аст. Тавре, ки баъдҳо Ҷонни Вайсмюллер дар суҳбатҳо қайд кардааст, таҳиягари овози филм се лаҳзаи наъра –се овози сарояндагони тембри садои гуногундоштаро сабт мекунад. Ин овозу гӯйиш кӯхистониёни Алпро, ки бо усули «йодл» садо мебароварданд, ба хотир меовард. Ин тарзи овозхонӣ ё наъракашӣ танҳо ҳоси мардуми Алп буд. Яъне ,бо овози махсус садо бароварда, аввал паст ва тадриҷан баланд мешуд.

Баъди насби овози се сароянда «Наъраи Тарзан» ба миён омад ва минбаъд онро дар ҳама филмҳои истеҳсолшуда истифода мебарданд, зеро на ҳар кас чунин «наъра»-ро иҷро карда метавонист. Азбаски Ҷонни Вайсмюллер дар ин филм тамоми амалиёти хатарнокро (трюк) бе дублёр иҷро мекард, дар наздаш мақсад гузошт, ки бояд мустақилона «Наъраи Тарзан»-

ро ҳам ёд гирад. Баъди машқҳои тӯлониву вазнини семоҳа ба ӯ муяссар шуд, ки наъразаниро омӯзад ва минбаъд онро дар маҳфилу вохӯриҳо ва дигар чорабиниҳои фарҳангӣ иҷро кунад.

«Наъраи Тарзан» ӯро борҳо аз мушкilot, бархӯрдҳои зиндагӣ ва ҳатто марг начот додааст.

Масалан, соли 1958 Вайсмюллерро барои иштирок дар мусобиқаи байналмилалӣ оид ба голф дар байни шахсиятҳои маъруф ба Куба даъват мекунад. Вазъият он солҳо дар «Ҷазираи Озодӣ» он қадар ором набуд Ҳаракатҳои партизанӣ зери роҳбарии Фидел Кастро рӯз то рӯз пурзӯр мешуд. Дар ин сафар мошине, ки актёри маъруф Ҷонни Вайсмюллерро ба ҷойи мусобиқа мебурд, аз ҷониби озодихоҳони Куба боздошта шуд. Партизанҳо амрикоӣни шимолро ниҳоят бад медиданд. Оқибати ин фоҷианок мешуд, агар ӯ «Наъраи Тарзан»-ро истифода намекард. Вақте ки Ҷонни аз мошин берун шуд, аз чеҳраи партизанҳо маълум гашт, ки онҳо иҷрокунандаи нақши Тарзанро шинохтаанд ва чун ӯ «Наъраи Тарзан»-ро садо кард, чеҳраи издиҳоми бахашмомадаро хушҳолӣ фаро гирифт. Онҳо хурсандона садо мекарданд:

-Тарзан, хуш омадӣ ба Куба!

Баъд партизанҳо ба Ҷонни Вайсмюллер гурӯҳи муҳофизонро ҷудо карданд, то мошинашро роҳбаладӣ намояд, зеро дар Куба филми ҳунарии «Тарзан»-ро на ҳама тамошо карда буданд.

«Наъраи Тарзан» ӯро ҳатто ба манзили охират гусел кард. Вақте ки Ҷонни Вайсмюллер (20 январи соли 1984) вафот кард, мувофиқи васияташ, ҳангоми ба лаҳад гузоштани тобут бо ҷасадаш се маротиба сабти магнитофонии «Наъраи Тарзан» баланд шуд.

Дар Иттифоқи Советӣ филми ҳунарии «Тарзан»-ро хеле хуб истиқбол намуданд. «Наъраи Тарзан» он айём дар тамоми гӯшаву канори СССР ба гӯш мерасид. Наврасону ҷавонон бо ин наъра бибиву бобоҳо ва

хамсолонашонро метарсониданд. Ҳанӯз ҳам агар «Наъраи Тарзан» ба гӯш расад, наслҳои он айёми Тарзан, гӯё ҳамдигарро хушдор месозанд.

Бехуда Ҷонни Вайсмюллер худро Тарзани ҳама давру замон наномидааст.

Бахусус, «Наъраи Тарзан» абадан дар қалби мо боқӣ мемонад.

Тарзан дар СССР

Аз 12 филми хунарие, ки дар бораи Тарзан офаридаанд, танҳо се филм - филмҳои хунарии «Тарзан: одам-маймун», «Тарзан дар Фарб» ва «Саргузашти Тарзан дар Нью-Йорк» соли 1952, яъне баъди 20 соли истеҳсоли онҳо ба экранҳои СССР роҳ ёфтанд. Филмҳои мазкур, то охири солҳои панҷоҳум дар байни мухлисони кинои советӣ аз ҳама зиёдтар махбубият доштанд. Аз рӯи маълумоти омӯрӣ ҳар яки ин филмҳоро зиёда аз 40 миллион тамошобини кино тамошо карда буд. Он замон чунин комёбиро дар кинопрокати Иттифоқи Советӣ ягон филми хунари ба даст наоварда аст.

Вақте ки ҳамаи мо ҷавониямонро ба хотир меоварем, пеш аз ҳама Тарзани афсонавӣ бо наърааш пеши назар меояд.

Собиқ Котиби генералии КМ КПСС ва Президенти СССР Михаил Сергеевич Горбачёв он айёмро ба хотир оварда мегӯяд: «Машғулияти асосии мо он солҳо ин тамошои филмҳои хунарии хориҷӣ буд. Дар миёнашон аз ҳама машҳур филми хунарии «Тарзан» бо иштироки Ҷонни Вайсмюллер ба шумор мерафт. Баъди намоиши ин филми саргузаштӣ хобгоҳи мо - донишҷӯён гӯё дар чангалзоре воқеъ буд, зеро аз ҳар тараф «Наъраи Тарзан» бо садои донишҷӯён ба гӯш мерасид».

Баъди чанд сол филмҳои хунарии саргузаштҳои Тарзанро аз намоиш боздоштанд. Танҳо баъди 30 сол, ин силсилафилмҳоро аз нав тариқи телевизиони

марказии СССР намоиш доданд. Ҳамон набераҳое, ки бобову бибиҳояшонро бо «Наъраи Тарзан» метарсониданд, имрӯз худ бобо шудаанд, аз нав дар назди экранҳои телевизион нишаста, саргузаштҳои Тарзанро дар ихотаи наберагонашон тамошо мекарданд, зеро набераҳо то ин дам танҳо тавассути нақли бобоёнашон аз корнамоиҳо ва «Наъраи Тарзан» огаҳӣ доштанд.

Дар оғози солҳои 1990 то 2000 дар ИМА аз саргузаштҳои Тарзан силсилафилмҳои нави ҳунари ва тасвирии ранга таҳия шуда, ба собиқ ҷумҳуриҳои СССР фиристониданд. Аммо маҳбубияте, ки «Тарзан»-и Ҷонни Вайсмюллер дар миёни мухлисони советиаш дошт, дигар иҷрокунандагон сазовор нашуданд.

Тавре ки Арнолд Швартснеггер ба хотир меорад: «Дар Австрия мо Ҷонни Вайсмюллер ва филмҳои ӯро дар бораи Тарзан нағз медидем. Дар хотир дорам, ки шашсола будаму падарам маро ҳамроҳаш гирифт, то ба ман Ҷонни Вайсмюллери он замон машҳурро нишон диҳад. Он вақт ӯ барои ифтитоҳи ҳавзи шиновари ба шаҳри мо омада буд».

Бо мурури солҳо синну соли наслҳои он айём ба ҷойе мерасад. Шояд баъди чанд соли дигар симои Тарзан, ҷавони бо қадду қомати қариб ду-метра, ки айёми кӯдакиаш дар ҷангалзорҳои Африқо афтида дар миёни маймунҳо ба воя расидаасту миллионҳо мухлисони киноро, бахусус кинои советиро, бо корнамоиҳои ҳайратовараш ба ҳаяҷон оварда буд, фаромӯш гардад. Магар ҳаракатҳои хавфнок, муҳорибаҳо бо шерон, тимсоҳҳо, одамхӯрҳо ва кӯрукшиканҳо, аз дарахте ба дарахте ҷаҳидану бо филҳо ва маймунҳо дӯстӣ кардан ва дар ниҳояти қор духтари нозанин - Ҷейнро дар ҷангал начот додан ба гӯшаи фаромӯшӣ меравад?

Магар «Наъраи таърихи Тарзан» аз ёдҳо меравад?

Тавре ки Ҷонни Вайсмюллер дар яке аз мусоҳибаҳои охиринаш мегӯяд:

«Бо зиндагиномаи ман шӯҳӣ накунед. Ман Тарзани ҳамаи даври замонам!»

Оиладорӣ ва охири ҳаёти Тарзан

Вайсмюллер дар оиладорӣ он қадар комёб набуд. Панҷ бор хонадор шуд. Зани якумаш овозхони он замон машҳур – Бобби Арнст (солҳои 1931-1933), зани дуумаш актрисаи машҳур Лупе Велес (1933-1939), зани сеюмаш Берил Скотт, аз ин никоҳ як писар ва ду духтар дошт (1939-1948), зани чорум Аллен Гейтс (1948-1962) ва ниҳоят зани панҷумаш – Марии Бауман (солҳои 1963 то охири ҳаёташ -1984) буданд, ки аксарашон танҳо ба хошири пулу сарват ба шавҳар баромада, мехостанд, ки қисме аз боигариашро аз худ кунанд. Зеро ҳаққи заҳмати (гонорари) аз силсилафилмҳо дар бораи «Тарзан» ба дастомада, он солҳо 2 миллион доллари амрикоиро дар бар мегирифт. Дар ҳоли ҳозир, ба ҳисоби инфлятсия ин маблағ 82 миллион доллари имрӯзаро ташкил мекунад.

Танҳо никоҳи зани панҷумаш Марии Бауман, ки аслан аз немисҳои Бавария буда, солҳои пеш ба ИМА муҳоҷир шудааст, бобарор баромад ва то охири умр бо Ҷонни Вайсмюллер зиндагӣ карда, вафодориашро нишон дод.

Охири солҳои 50-ум Ҷонни Вайсмюллер ба шаҳри Чикаго баргашт ва ширкати худро ташкил намуд. Якчанд ҳавзҳои шиноварӣ бунёд кард. Бо дигар лоиҳаҳои тижоратӣ ҳамкорӣ дошт. Номашро чун бренд истифода мекарданд, аммо қораш дар тижорат бебарор буд.

Соли 1965 Ҷонни тижоратро як сӯ монда, ба шаҳри Флорида кӯчид ва то соли 1973 зиндагӣ кард. Тасодуфан соли 1974 пояш шикаст ва ин ба саломатии ӯ таъсири манфӣ расонид. Ҳангоми муолиҷа ҳис кард, ки дилаш ҳам дардманд аст. Давоми соли 1977 якчанд

инсултро аз сар гузаронид. Чанд ҳафта дар беморхона табобат ёфт ва баъди табобат ҳамроҳи занаш ба шаҳри Акапулко кӯчид.

Ҷонни Вайсмюллер машҳур бо лақаби Тарзан, 20 январи соли 1984 дар синни 80-солагӣ аз бемории варами шуш вафот кард. Мувофиқи васияташ, ӯро дар шаҳри Акапулкои Мексика ба хок супурданд ва хангоме, ки тобутро ба лаҳад мегузоштанд, се бор «наъраи Тарзан» садо дод (аз сабти магнитофон). Ин васияти охирини Тарзани афсонавӣ – Ҷонни Вайсмюллер буд.

5.2. ГОЙКО МИТИЧ ҲЕЧ ГОҲ МУҲТОЧИ ДУБЛЁР НАБУД

Чанде пеш аз тариқи Ширкати телевизиони байнидавлатии «МИР» силсилафилмҳои хунари аз ҳаёти ҳиндувон намоиш дода шуд.

Филмҳои хунарии аз ҳаёти ҳиндувони Амрико таҳияшуда, ба монанди «Фарзандони Хирси калон», «Чингачгук- Мори калон», «Апачҳо», «Текумзе», «Изи Шохин», «Гургони сафед», «Улзана» ва дигарҳо аз солҳои шастуми асри ХХ боз барои тамошобинони тоҷик шинос ва азизанд. Бахусус, бозии оличаноби иҷрокунандаи нақши асосии ин силсилафилмҳо Гойко Митич ҷавонро мафтун карда буд.

Инак, боз филмҳои хунарии дар боло зикршударо тамошо карда, лаҳзае ба айёми ҷавонии хеш баргаштем.

Бо хоҳишу дархости хонандагони рӯзнома тасмим гирифтём, ки дар бораи ҳаёт ва фаъолияти хунарии актёри машҳури Югославия Гойко Митич каме маълумот диҳём.

Актёр, режиссёр ва каскадёр, иҷрокунандаи нақши пешвои қабилаҳои ҳиндувон Гойко Митич 13 июни соли 1940 дар деҳаи Стройковсеи назди шаҳри Лесковаси ҷануби Сербияи Югославия ба дунё омадааст. Миллаташ серб аст. Падараш Живойина фермер буд ва дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ҳамроҳи партизанҳо зидди фашистон ҷангидааст.

Гойко аз хурдсолӣ варзишро дӯст медошт. Махсусан, бо ҳаваси зиёд ба бозиҳои гандбол, футбол, варзиши сабук ва гимнастика машғул мешуд. Орзу дошт, ки тренери хуби варзиш шавад. Ӯ дастпарвари Институти тарбияи ҷисмонии шаҳри Белград мебошад. Чун варзишгари болаёқат дар ҳаёти дастаи

мунтахаби Югославия аз рӯйи гребле -шиновариин яккаса бомуваффақият баромад карда, натиҷаҳои хуби варзишӣ ҳам дошт. Аммо бозии лаҳзаинааш (эпизодӣ) дар як филми ҳунари тақдири минбаъдаашро бо кино пайваст. Соли 1960 Гойко Митичи 20- сола чун каскадёр дар филми ҳунарии англисии «Ланселот ва шохдухтар» муваффақона баромад карда, аз ҳунари баланди каскадёрнаш дарак дод.

Дар кино ҳангоми иҷрои лаҳзаҳои хатарнок ба ҷойи қаҳрамонҳои филм асосан каскадёрон бозӣ мекунад. На ҳар актёри кино қудрату ҷуръат дорад, ки лаҳзаҳои хавфнокро бозӣ кунад. Аз ин рӯ, ин ҷавони ҷисман пурқувват ва тануманду суратзеб диққати продюсерҳо ва режиссёронро ба худ ҷалб намуд. Андак баъдтар дар сахнаҳои умумии силсилафилмҳо дар бораи Виннету, аз рӯйи асарҳои бадеии Карл Май, иштирок кард. Соли 1966 Гойко Митич ба Берлини шарқӣ омада, дар якҷанд филмҳои ҳунарии ба ҳаёти ҳиндувон бахшидашуда, дар киностудияи машҳури «ДЕФА», ҳунарнамоӣ мекунад. Режиссёрон ва мунаққидони кино бар он ақида буданд, ки ин филмхоро бояд давомдор кард. Аз ҳунарпешаи ҷавони ғайрикаси Гойко дида, каси арзандатареро пайдо кардан мушкул буд, ки нақши пешвои ҳиндувонро иҷро кунад, зеро танҳо ӯ метавонист озодона ба аспии безин ҷаҳида, бо суръати тез ҳаракатҳои гуногунро ба ҷо овард., Мисли моҳӣ дар мачроҳои гуногуни дарё ва кӯлҳо шиноварӣ кунад. Аспсавор ба поезди бо суръати тез ҳаракаткунанда расида, ба болои вагон барояд ё баръакс, аз поезд, ба болои асп ҳудро ҳаво диҳад. Гойко Митич ҳеҷ гоҳ муҳтоҷи дублёр набуд.

Бо омадани ӯ дар киностудияи «ДЕФА» филми ҳунарии «Фарзандони Хирси калон» ба навор гирифта мешавад ва Гойко Митич дар он нақши асосӣ -Токей

Ито- пешвои ҳиндувонро бозӣ кард. Филми мазкур махсусан миёни наврасону ҷавонон шуҳрати зиёде дошт. Барои иҷрои нақши асосӣ ӯро режиссёри филм Иозеф Мах интихоб кард ва ин як нав роҳхат буд барои нақшҳои оянда дар силсилафилмҳо.

Минбаъд маҳорати ӯ аз филм то филми нав такмил меёбад. Агар тамошобини кино пай бурда бошад, дар филми аввалин- «Фарзандони Хирси калон» пешвои ҳиндувон он қадар ғаёл нест ва дар филмҳои минбаъда истеъдодаш бештар кушода мешавад. Аз ин силсилафилмҳо соли 1967 филми дуҷум бо номи «Чингачгук- Мори калон» ба экранҳои кинои ҷаҳонӣ роҳ ёфт ва муваффақияти зиёде ба эҷодкорони филм овард. Бахусус, Гойко Митич бо нақши Чингачгук хеле машҳур гардид. Шуҳрати беандозаи филми ҳунарии «Чингачгук- Мори калон» буд, ки пас аз як сол роҳбарони серталаби Кумитаи давлатии ССРС оид ба кинематография онро барои намоиш дар Иттифоқи Советӣ харидорӣ намуданд.

Бо мурури солҳо филмҳои ҳунарии «Изи Шохин» (истеҳсоли киностудияҳои «ДЕФА» РДГ- ССРС, 1968), «Гургони сафед» истеҳсоли Республикаи Демократии Германия ва Югославия, 1969), «Отсеола» (РДГ- Югославия- Булғория- Куба — 1971), «Текумзе» (РДГ- Руминия- ССРС, 1972), «Апачҳо» (РДГ — Руминия- ССРС, 1973), «Улзана» (РДГ- Руминия — ССРС, 1974), «Бародарони ҳамхун», истеҳсоли Республикаи Демократии Германия, 1975), «Дар миёни лошарӯро», дар маҷмӯъ 15 филми ҳунарии аз ҳаёти ҳиндувонро тамошобинони советӣ бо шавқу ҳаваси зиёд тамошо кардаанд. Охири филми ҳунарии аз ин силсила соли 1988 ба прокати Иттифоқи Советӣ ворид шуд, ки «Шикорчиён дар прерияи Мексика» (режиссёр Ханс Кнетши) ном дошт. Маҳбубияти зиёди актёр Гойко

Митич дар Иттифоқи Советӣ сол то сол зиёд мешуд. Аз ин рӯ, эҷодкорони ин силсилафилмҳо филми ҳунарии «Текумзе»- ро соли 1972 дар кӯхистони Демерджии шаҳри Қрим ва филми ҳунарии «Улзана»- ро соли 1974 дар шаҳри Самарқанди Ҷумҳурии Ўзбекистон ба навор гирифтанд. Шояд ҳамон солҳо ӯ номи «Ҳиндуи асосии мамлакати «Советҳо»- ро гирифтааст?

То солҳои 90-уми асри гузашта тавачҷуҳи тамошобинон ба бозии беҳамтои Гойко Митич дар силсилафилмҳо аз ҳаёти ҳиндувон хеле боло рафт. Чунин комёбӣ солҳои пеш танҳо насиби актёр Чонни Вайсмюлер бо силсилафилмҳои «Тарзан» гардида буд. Ин анъанаро актёри югославӣ то дер боз давом дод. Ӯро ба кинофестивалу ҷашнҳои байналмилалӣ ва вохӯриҳо даъват мекарданд. Ҷавонон бо майли том ҳамроҳаш сурат ва аз ӯ соядаст мегирифтанд.

Баъд аз он ки тавачҷуҳи муҳлисони кино ба филмҳои ба ҳаёти ҳиндувон бахшидашуда кам гашт, Гойко Митич ба Республикаи Демократии Германия омада, дар театр ба кор шурӯъ мекунад. Ӯ дар сахнаи Театри шаҳри Бод-Зегерберг нақшҳои Труффалдино, Робин Гуд ва Спартакро бозӣ кардааст. Вале аз санъати кино низ дур набуд. Солҳои 70-уми асри ХХ дар экранкунонии пйесаи Виктор Гюго «Мария Тюдор» нақши роҳзан Фабианро иҷро намуд. Минбаъд нақши разведчики советӣ Борисро аз филми ҳунарии «Архиви марг» (истеҳсоли Республикаи Демократии Германия, 1980), Пабло Калво- коммунисти Испания аз «Фронти бетараҳхум» (истеҳсоли РДГ, 1984), Клаус Гурнов аз «Аутсайдерҳо» (1986), Роберто Фиорани аз «Муҳаббати манъшуда»(1995), падари рӯҳонӣ Ивонни аз «Мисли мо қаҳрамон», (1999), Сергей Николаевич Сербеев аз филми ҳунарии «Тобистони охирин дар Аврупо» (2012) ва ғайраҳоро офаридааст. Вале чун тамошобинон ӯро

солҳои зиёд дар либоси ҳиндӯй дида, бо бозии беҳамтояш одат карда буданд, филмҳои зикршударо он қадар хуб қабул накарданд.

Солҳои 80 — уми асри гузашта Гойко Митич дар Телевизиони Германия барномаи варзиширо бо забони немисӣ барандагӣ кардааст. Вай муаллифи сенарияи филмҳои ҳунарии «Улзана» ва «Апачҳо» буда, солҳои 1985- 1989 чун режиссёр панҷ филми ҳунарии телевизионӣ ва барои кӯдакону наврасон филми ҳунарии саргузашти ду лӯхтак «Ян ва Тини»-ро таҳия намудааст.

Алҳол актёри дӯстдоштаи мо 78- сола буда, дар шаҳри Берлини Германия қору зиндагӣ дорад. Гойко Митич аз соли 1966 дар Ҷумҳурии Федеративии Германия сокини доимист, аммо то солҳои наздик ӯ шаҳрванди Югославия буд. Танҳо соли 2000 шаҳрвандии Ҷумҳурии Федеративии Германияро қабул кард. Аз соли 1992 актёри Театри Мекленбургши шаҳри Шверин мебошад. Гойко Митич дар сахнаи театр ҳам нақши ҳиндуро аз намоишномаи «Парвоз аз болои лонаи куку» ва нақше дар мюзикли «Алекс Сорбас» бозӣ кардааст.

Соли 1996 китоби хотираҳояш бо номи «Гойко Митич- Ёддоштҳо» (Франкфурт- на -Майне, Берлин, Ullstein чоп шуд).

Ин ҳиндуи сербӣ дар оиладорӣ он қадар комёб нашудааст. Айни замон ҳаёти муҷаррадонаро ихтиёр кардааст ва танҳо аз ҳамсари собиқаш як духтар дораду ҳалос.

5.3. ТУРКАН ШОРАЙ – ДУРДОНаИ КИНОИ ТУРКИЯ

Соли 1978 ба экрани кинои Иттифоқи Советӣ филми хунарии «Ишки ман — андухи ман» (режиссёр А. Иброҳимов) аз рӯи достони «Хусрав ва Ширин»-и Низомии Ганҷавӣ баромад. Нақши Маҳинбонуро дар он актрисаи зеботарини Туркия Туркан Шорай бо маҳорати баланд иҷро кард.

Филми нав миёни тамошобинони тоҷик низ маҳбубият пайдо намуд. Туркан Шорай мухлисони тоҷикашро бо зебой ва ҳаракатҳои ашрофона мафтуну шайдо гардонид.

Баъдтар нақшофарии ин актрисаро дар филмҳои хунарии «Чаманоро» («Королёк-птичка певчая»), «Ниҳолаки рӯймолсурхаки ман» (соли 1978), «Мино» (соли 1984), «Чашмбандӣ» (соли 1985) ва дигар филмҳо дидем.

Имсол ин актрисаи шинохта 75-солагиашро дар ҳалқаи дӯстон ва мухлисонаш ҷашн мегирад. Ба ин хотир, хонандагони китобро бо роҳи тайнамудаи ин ситораи кинои ҷаҳонӣ ошно месозем.

Туркан Шорай 28 июни соли 1945 (дар баъзе маъхазҳо 6 август) дар шаҳри Истамбул дар оилаи коргар ба дунё омадааст. Падараш Халит Шорай баъд аз он ки дар оилааш боз духтар ба дунё меояд, аз хона меравад. Бори гарони зиндагӣ бар дӯши модараш — Мелиха меафтад. Туркан бо дастгирии модари ғамхораш Мактаби олии занонаи шаҳри Истамбулро хатм мекунад.

Соли 1960 актёр, режиссёр, сценарист ва сарвари киностудияи «Песен-филм» Невзан Песен Туркани 15 — соларо тасодуфан дар роҳ дучор шуда, аз зебоияш, баҳусус ҷашмони ҷаззобу назаррабояш дар ҳайрат мемонад.

Ў аз модари Туркан хоҳиш кард, ки ичозат диҳанд, то ки духтарашро дар филми нав ба навор гирад.

Ҳамин тарик, Туркани наврас ба олами кино ворид гардид. Ў дар филми хунарии «Аз муҳаббат роҳи гурез нест»- и режиссёр Невзан Песен нақши асосиро бозӣ кард. Филм аз тарафи тамошобин хуб пазируфта шуд.

Баъди чанд моҳ режиссёр Шанси Ёзонука филми хунарии «Шӯх»-ро ба навор гирифтани шуд ва барои иҷрои нақши асосӣ Туркан Шорайро даъват намуд.

Аз ин пас актрисаи ҷавонро тез- тез барои иҷрои нақшҳои асосӣ дар филмҳо даъват мекардагӣ шуданд.

Агар Туркан соли 1960 дар як филми хунари нақш офарида бошад, пас дар соли 1961 дар ҳашт филм, соли 1962 дар ёздаҳ филм бозӣ кардааст. Аз ин рӯ, актриса зуд машҳур ва маҳбуби тамошобинон шуд. Ў дар филмҳои хунарии «Ғамҳои зиндагӣ» (соли 1962), «Муҳаббати талх» (соли 1963), «Лӯлидухтари ғайриодӣ» (соли 1969), «Дард дар қалби ман» (соли 1970), «Бозгашт» (соли 1972), «Зӯрварӣ» (соли 1972), «Гюллю меояд, Гюллю!» (соли 1973), «Арӯси Султон» (соли 1973), «Ғам хӯрдан» (соли 1973), «Гуруснагӣ» (соли 1974), «Сарбанд» (соли 1977), «Ниҳолаки рӯймолсурхаки ман» (соли 1978), «Ишки ман — андӯҳи ман» (соли 1978), «Гули ранчида» (соли 1979), «Мино» (соли 1984), «Чашмбандӣ» (соли 1985), «Зиндагии ширин» (солҳои 2001-2004), «Мактубе, ки фиристода нашуд» (соли 2003), «Ту бонуи ҳаёти ман» (соли 2006), «Боре дар империяи Усмонӣ» (соли 2012) ва ғайра симои занҳои мубориз, часур ва озодандеш ва духтарони бадбахт, бенаво ва камбағалро офаридааст.

Дар маҷмӯъ, Туркан Шорай дар фаъолияти зиёда аз 50-солааш дар 200 филми хунари нақшҳои ҷолибу дидани ва хеле муассир бозидааст. Ҷоиз ба зикри алоҳида аст, ки номи ӯ чун актрисаи зиёд нақшҳои асосиро бозида, ба китоби «Рекордҳои Гиннес» дохил шудааст.

Соли 1972 Туркан Шорай қувва ва маҳораташро дар режиссура санчида, филми хунарии «Бозгашт»- ро ба навор мегирад ва ҳамзамон, нақши асосиро низ худаш офарид. Филми мазкур ба ӯ шуҳрати зиёд овард. Кори дувуми режиссёриаш филми хунарии «Ранчкашӣ» (соли 1972) буд.

Ҳамин тавр, чун режиссёр низ камол ёфта, соли 1976 филми сеюмаш «Асла ва Дамма»-ро ба мухлисони кино пешкаш намуд.

Туркан Шорай чун сенарист низ шинохта шудааст. Аз рӯи сенарияҳои эҷодкардааш ду филми хунари таҳия шудаанд.

Номбурда бо зебоии табиӣ хеш тамошобинонро шефта кардааст. Дар ин радиф, филми хунарии «Ишки ман — андӯхи ман» (режиссёр А. Иброҳимов) аз рӯи достони «Хусрав ва Ширин»-и Низомии Ганҷавӣ маҳбубияти бештар дорад.

Маҳинбонуи (Т. Шорай) зебо, доно ва бовиқорро магар дӯст надоштан мумкин аст? Низомии Ганҷавӣ дар сифаташ хуб навиштааст:

**Шамиро ном дорад он ҷаҳонгир,
Шамироро Маҳинбонуст тафсир.
Зи мардон бештар дорад сутургӣ,
Маҳинбону-ш хонанд аз бузургӣ.**

Дар раванди фаъолият ва муносибат бо режиссёрон хеле дақиқкор ва ҷиддӣ буд. Рӯйхати талабҳояшро таҳия кардааст, ки онро «Шартҳои Шорай» низ меноманд. Агар рӯйхати шартҳояшро аз назар гузаронем, он қадар талаботи саҳт ва нозу карашмаҳои голливудӣ надорад. Баръакс, ӯ шаъну шарафи зан ва модарияшро дар мадди аввал мегузошт. Масалан, дар пункти асосии шартҳояш омадааст, ки Туркан ҳеч гоҳ дар саҳнаҳои урён ва шахватомези

филмҳо бозӣ намекунад. Тақозо менамуд, ки сценарияи филми навро бояд як моҳ қабл аз наворгирӣ ба ӯ пешниҳод кунанд ва тағйироту пешниҳодоташро ба сценария ворид намоянд, ба шарте ки ин тағйирот ба нақши наваш дахл дошта бошад.

Дар пункти охири «Шартҳои Шорай» омадааст, ки актриса дар рӯзҳои якшанбе кор намекунад.

Нуктаи муҳим он аст, ки режиссёрони кино бо майли том актрисаро ба ҳамкорӣ даъват карда, «нозу карашмаҳо»-и ӯро «мебардоштанд».

Туркан Шорайро дар кишвараш «Софи Лорени Туркия», «Марвориди Туркия» ва ғайра меноманд. Ҳангоми барҳаёт буданаш бар хилофи қоидаҳои маъмулӣ яке аз мактабҳои бонуфузи Туркияро ба номаш гузошта, унвони «Актрисаи халқӣ»-ро барояш сазовор донистаанд. Дар маҷмӯъ, ин ситораи кинои ҷаҳонӣ чор бор дар Кинофестивали байналмилалӣ Анталия ҷоизаи «Беҳтарин актриса»-ро соҳиб шудааст. Дар Кинофестивали байналмилалӣ шаҳри Москва низ Туркан Шорай иштирок намуда, барои кори аввалин дар режиссура бо Ҷоиза кадрдонӣ шуд. Дар Кинофестивали мамлакатҳои Осиё ва Африқо дар шаҳри Тошканд сазовори ҷоизаи «Беҳтарин актриса» гардидааст. Ба ҷуз ин, ӯ чанд диплому ҷоизаҳои кинофестивалу киноозмуни шаҳрҳои Рим ва Истамбулро низ гирифтааст. Ҷоизаи охирин — «Барои масъулияти иҷтимоӣ»-ро ба актриса соли 2012, дар Кинофестивали 49-уми байналмилалӣ «Алтин портал» супориданд.

Бо дарназардошти омилҳои зикршуда 12 март соли 2012 ӯро Сафири иродаи неки ЮНЕСКО интиҳоб намуданд.

Дар маҷмӯъ, муҳлисони тоҷик ҳамеша пазмони ҳунари волеяш ҳастанд ва ҳар филми ҳунариро бо иштироки Туркан Шорай бо ҳаваси зиёд ва ҳаяҷон тамошо мекунанд.

БОБИ 6.

СИТОРАҲОИ КИНОИ ҲИНДУСТОН

6.1. НАРГИС

(Фотима Рашид -Датт)

Наргис яке аз ситораҳои дурахшони солҳои 40-50-и кинои Ҳинд ба шумор меравад. Муддати на чандон тӯлонӣ бошад ҳам ӯ бо хунари зебои актёриаш дили ҳазорҳо ҳаводорони кинои Ҳинд ва ҷаҳонро тасхир карда буд. Агар аз хусуси ҳаёт ва фаъолияти ситораҳои кинои ҳиндӣ, махсусан аз занон сухан равад, пеш аз ҳама номи Наргисро ба забон мегиранд. Дар асл ҳам Наргис – машҳуртарин зан дар кинои Ҳиндустон буд ва то ҳанӯз боқӣ мемонад.

Наргис (номи аслиаш Фотима Рашид) 1 июни соли 1929 дар шаҳри Калкутта дар оилаи шахси сарватманд Уттамчанд Моҳанчанд ба олами ҳастӣ қадам ниҳодааст. Падараш Утамчанд Моҳанчанд аз хиндувони бойи шаҳри Равалпиндӣ ва модараш сарояндаи машҳур Ҷанданбайнӣ аз деҳаи хурдакаки Чилбила, воқеъ дар музофоти Уттар Прадеш, ба Калкутта омада буд.

Моҳанчанд ва Ҷанданбайнӣ ҳаёти хушбахтонае доштанд. Ин оилаи тифоқ ва аз ҳар ҷиҳат таъмин баъдтар аз шаҳри Калкутта ба Лоҳур кӯчиданд.

Аз соли 1934 бошад, муқими шаҳри машҳури Бомбай шуданд. Падараш дар атрофаш санъаткорон, бахусус ситораҳои киноро ҷамъ карда, онҳоро дастгирӣ мекард. Бояд зикр намуд, ки вай дар тӯли солҳои 40 ва 40-ӯм ба як шахсияти ниҳоят шинохта ва доро табдил ёфт.

Наргис ба шуҳрату сарвати оилааш нигоҳ накарда, худро хеле хоксор ва ниҳоят заминӣ нишон

медод. Вай ханӯз дар синни шашсолагиаш дар филми бадеии «Дар ҷустуҷӯи ҳақиқат» (1935), ки модараш Ҷанданбайӣ онро таҳия карда буд, нақши Бэби Раниро иҷро кардааст. Шояд муҳити оилавӣ ба роҳи ҳаёти минбаъдааш асар кард, ки дар оянда хунарпешаи кино мешавад. Соли 1943, ҳангоми мактабхониаш, ки 14-сола буд, дар филми бадеии «Такдир» нақш офарида, минбаъд бо номи Наргис баромад мекунад. Тавре ки дар боло зикр кардем, номи асосӣ, ки модараш ба ӯ дода, Фотима аст. Баромадҳои нахустинаш дар кино ӯро дар муддати кӯтоҳ машҳур кард. Ҷӣ гуна ки худи Наргис дар яке аз мусоҳибаҳои нақл мекунад, мехост, ки пас аз хатми университет духтур шавад, вале тақдир дар симои зебоаш хунарпешаи худодод ва боистеъдодро мебинад.

Соли 1944 Наргиси 15-сола дар филми бадеии «Ромео ва Жулетта» нақши Жулеттаро бозӣ карда, чун яке аз актрисаҳои боистеъдод шинохта мешавад.

Шиносоӣ ва ҳамкорӣ бо актёр ва режиссёри он замон ҷавон, вале аллакай машҳур Раҷ Капур ба Наргис гӯиё як ҷаҳони наvero кушод. Ин ҳамкориҳои онҳо ҳафт сол (1949-1956) давом кард. Наргис ҳамроҳи Раҷ Капур дар 15-филми бадеӣ нақшҳои ҷолиб офаридааст. Пас аз иҷрои нақшҳои асосӣ-Рита дар филмҳои бадеии «Оворагард» (1951) ва «Ҷаноби 420» (1955) бошад, ӯро шухрати ҷаҳонӣ интизор буд.

Тамошобинони советӣ-мухлисони кинои ҳиндӣ низ бори нахуст Наргисро дар экрани кино дида, зуд ба вай меҳр бастанд. Мухлисони кинои солҳои 50-60 иҷрокунандаи нақши Ритаро аз филми бадеии машҳури «Оворагард» ханӯз ҳам дар ёд доранд. Ҳам барои сурати зебову ҳам барои овози форама ва ҳам маҳорати баланди актёриаш. Ҳамчунин, барои иҷрои нақши ҳамном –Рита аз филми бадеии «Ҷаноби 420» низ.

Нақшҳои дар кино иҷрокардаи Наргис хеле самимӣ ва соддаанд. Вале ба зудӣ дар дили мухлисонаш

чо гирифтаанд. Вай гоҳ нақши донишчӯро бозӣ кардаасту гоҳе нақши омӯзгор ва боз нақши адвокатро ҳам. Дар нақши донишчӯ вай хеле содда аст. Ба зудӣ дилашро оворагард –Раҷ ба даст меорад. Вале ҳангоми иҷрои нақши адвокат аз филми бадеии «Оворагард» ниҳоят чиддӣ ва масъулиятшиносу ҳақиқатпараст баромадааст. Ҳатто ба падархондаш низ гузашт намекунад. Худ бошад аз иҷрои ин нақшҳо қаноатманд набуда мегӯяд:

- Ин филмҳо, албатта, бешубҳа филмҳои хубанд, вале нақшҳое, ки ман офаридаам, аз ҷиҳати маҳорати актёри он қадар мураккаб набуданд».

Минбаъд, таҳиягарони машҳур Х.А.Аббос, К.Шарма ва Маҳбубхон ўро дар филмҳои навашон барои ба навор гирифтани таклиф карданд. Дар ин муддат вай якчанд нақшҳои ҷолибро офаридааст, ки ин имкон дод то ки маҳорати баланди актёриашро бештар дарк кунад ва онро аз нақш то нақш такмил диҳад. Наргис дар ҷодаи кино Мотилала ва Маҳбубхонро чун устодонаш ном мебарад. Зеро дар офаридани образҳои мураккаб ўро ҳар лаҳза дастгирӣ ва кӯмак мерасонданд.

Мухлисонаш баъдҳо Наргисро дар як қатор нақшҳое мебинанд, ки барои онҳо хеле ногаҳонӣ буд. Зеро Раҷ Капур аз ӯ ситораи киноро тарбия карду тамошобинон дар симояш як пайкари зебо, олиҳаи хусну латофат, озодаву содда ва ниҳоят поквичдон, ҳамеша ба дӯстон ва дармондагон мадарасонро медиданд. Ба ғайр аз Раҷ Капур таҳиягарони дигар вайро барои иҷрои нақшҳои гуногунхарактер даъват мекарданд. Масалан, Ҳоҷа Аҳмад Аббос ўро дар филми хунарии «Воқеаи ғайриоддӣ» (1952) якбора барои иҷрои ду нақш даъват мекунад. Зеро вай сценарияи ин филмро махсус барои Наргис навишта буд. Яке нақши духтари дилсӯзу ғамхор, дигаре нақши зани ниҳоят золим. Албатта, дар ин ҳолат барои хунарипеша

накшофаринӣ хеле мушкил аст. Аз симои як зан баромада, дарҳол дар симо ва характери зани дигар даромадан ҳунару маҳорат талаб дорад. Вале Наргис ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, исбот намуд, ки аз уҳдаи ҳар гуна нақшҳои соддаву мураккаб, мусбат ва манфӣ сарбаландона мебарояд.

Соли 1957 киносозони СССР ва Ҳиндустон дар ҳамкорӣ аввалин филми бадеии «Сайёҳати се баҳр»-ро истехсол карданд, ки Наргис дар ин филм яке аз нақшҳои асосӣ – Чампа – духтари деҳқони деҳотиро офарид. Сайёҳ ва савдогари рус Афанасий Никитин барои сифатҳои инсонияш ба Чампа ошиқ мешавад. Наргис аз ҳамкорӣ бо киносозони советӣ хеле фахр мекард ва тавонист, ки сифатҳои хоксоронаи қаҳрамонаш-деҳқондухтарро ба тамошобин боварибахш нишон диҳад. Ситораи кинои Ҳиндустон Наргис киноро барвақт тарк мекунад. Вай дар синни 25-солагияш нақши Радхаро дар филми бадеии «Модари Ҳиндустон» (режиссёр Махбубхон) иҷро карда буд ва бо ин нақш ҳаёти занҳои оддии Ҳиндро нишон медиҳад. Мухлисонаш аз ҳарвақта дида, ба образи наву охиринаш бештар тавачҷӯх зоҳир мекунанд.

Дар Киноозмуни байналхалқии Карло Вара соли 1958 Наргис мукофоти ин киноозмунро соҳиб шуд. Дар Амрико бошад, филми бадеии «Модари Ҳиндустон»-ро барои гирифтани Ҷоизаи киноакадемияи Амрико-«Оскар» пешниҳод намуданд. Наргис бори охирин соли 1958 дар филми ҳунарии «Шаб ва рӯз» нақш офарида буд.

Пас аз ба экрани кино баромадани филми бадеии «Модари Ҳиндустон» Наргис соли 1956 бо актёри кино Сунил Датт хонадор шуда, дар яке аз мусоҳибахояш мегӯяд, ки акнун чун модар ба кори оила ва тарбияи фарзандон машғул мешавад.

Сунил Датт кӣ буд?

Сунил Датт имрӯз чун актёр ва таҳиягари кинои Ҳиндустон хеле шинохта аст. Вай дар филми бадеии «Модари Ҳиндустон» нақши яке аз фарзандони Радхаро ичро кардааст.

Таърихи шиносшавии ин ду чуфти муносиб низ хеле ачиб аст. Ҳангоми банаворгии филми бадеии «Модари Ҳиндустон» декоратсияи хаймае, ки Радха (Наргис) дар дохили он буд, оташ мегирад. Сунил Датт оташро хомӯш карда, Наргисро рӯи дастонаш бардошта, аз сӯхтор начот медиҳад. Ин сахнаи ҳақиқӣ бошад, тақдири минбаъдаи ҳардуро ба ҳам пайваст.

Пас аз тарки кино Наргис дар шаҳри Бомбей роҳбари яке аз беҳтарин студияҳои сабти овоз мешавад. Бо вучуди он ки аз кино дур шуда бошад ҳам, шухрат думболагираш буд. Мухлисонаш ўро дар маҳорату чамъомадҳо, дар кӯча дида, дарҳол мешинохтанд ва меҳру муҳаббату ҳурматашонро изҳор менамуданд.

Наргис соҳиби унвони фаҳрии Падмашри гардида буд, ки ин унвонро барои хизматҳои махсусу шоён дар соҳаи илм ва санъат тақдим мекунанд.

Сарвари Ҳиндустон Индира Гандӣ Наргис Даттро аъзои Совети парламенти штатҳои Ҳиндустон интихоб мекунад. Дар фаъолияти парламентиаш Наргис Датт як қатор қорҳои шоёнро ба манфиати халқаш ичро кардааст. Ба ҳайси аъзои парламент чун ба вохӯрӣ ё мулоқот бо мардум мерафт, ўро пеш аз ҳама чун ситораи кино, ҳунарпешаи дӯстдоштааш мешинохтанд. Ва дар бисёр вохӯриҳо аз Наргис мепурсиданд, ки оё аз кино рафтаниш пушаймон нест?

-Ман пушаймон нестам. Тарбияи фарзандон ва оила низ як навъ кори эҷодист. Сонӣ, аз рафтаним боз аз он ҷиҳат шодам, ки шояд ба талаботе, ки таҳиягарони имрӯза доранд, ҷавоб дода натавонам. Шояд аз уҳдааш набароям. Ман тасаввур карда наметавонам, ки ин ҷӣ тавр ба ҳунарпешаҳои кино даст имкон медиҳад, ки баробар дар якҷанд филмҳо бозӣ

кунанд. Ба фикрам онҳо ба образи қаҳрамони худ ханӯз дуруст ворид нашуда, боз қаҳрамони навбатиро бозӣ мекунанд. Аз ин ҷиҳат аксари қаҳрамонҳояшонро якранг меофаранд, -мегӯяд Наргис.

Чуноне ки дидем, Наргис ба олами кино барвақт омада, барвақт соҳиби шуҳрат ва унвони ситораи кино гардид. Ва боиси афеӯс, ки ниҳоят барвақт дар синни 51-солагӣ – 3 майи соли 1981 аз бемории саратон дар яке аз беморхонаҳои Амрико вафот мекунад. Дар рӯзи мотами вай Сарвазири Ҳиндустон Индира Гандӣ навишта буд: «Барои миллионҳо мухлисони кино Наргис чун рамзи истеъдоди баланд ва фидокорӣ боқӣ мемонад».

Аз соли 1952 боз дар шаҳри Дехлӣ Кинофестивали байналхалқӣ ва аз соли 1978 дар дигар шаҳрҳои Ҳиндустон кинофестивалҳои ҳарсола «Барои беҳтарин филмҳои миллӣ» гузаронда мешавад. Дар баробари дигар ҷоизаҳои ифтихорӣ, инчунин Ҷоизаи ба номи Наргис (барои филми беҳтарин дар мавзӯи интегратсияи миллӣ) низ ба ходимони кино тақдим мегардад.

Оре, аз нахустнамоиши филмҳои бадеии «Оворагард», «Ҷаноби 420» ва дигар филмҳо, ки ӯ нақш дорад, солҳои зиёде гузашт. Вале ҳини аз нав тамошо кардани ин шоҳасарҳои кинои Ҳиндустон ба Наргиси ҷавон дучор меоем. Ӯ дар ҷодари кино ҳам зебост ва ҳам ҷавон. Айнан ҳамон тарзе, ки дар филмҳои бадеӣ дидемаш, ба ҳамон сурат дар дили мо -мухлисони санъати баландаш боқӣ хоҳад монд.

6.2. ЗЕБОТАРИН АКТРИСАИ КИНОИ ҲИНДУСТОН (Виҷаятимала)

Тамошобинон – мухлисони кинои Ҳиндустон дар ҳар даври замон ситораҳои писандидаву дӯстдошташонро доштанд ва ҳанӯз ҳам онҳоро парастииш мекунад. Аз айёме ки филмҳои ҳунарии ҳиндӣ ба кинотеатрҳои мо роҳ ёфтанд, зиёда аз ним аср мегузарад. Дар ин миён мо беҳтарин ситораҳои кинои Ҳиндустонро дар байни занҳо интихоб ва писандидем. Инҳо: Наргис Датт (Фотима Рашид), Виҷаятимала, Хема Малини, Зинат Амон, Рекха, Шри Деви, Мадхури Дикши, Айшвария Рай ва дигарҳо мебошанд. Албатта, ҳар кадоме аз ин ситораҳо дар айёми ҷавонӣ шаъну шараф ва шуҳрати хешро доштанд, вале бо гузашти солҳо қисме аз актрисаҳои дӯстоштаи мо ба гӯшаи фаромӯшӣ рафтанд, қисме аз дунё бармаҳал даргузаштанд. Аз ҷумла ҳунарпешаи маъруф Наргис Датт дар 59-солагӣ аз бемории саратон дар яке аз клиникаҳои ИМА вафот кард. Аз байн зиёда аз 30 сол гузашт, аммо тамошобинон ҳанӯз ҳам ин ситораи киноро фаромӯш накардаанд.

Баъд аз Наргис актрисаи дигар Виҷаятимала ба олами кино ворид шуда, ба дили тамошобинони тоҷик ҷой гирифт ва дар тӯли 20-30 соли охир шуҳрати худро дар назди мухлисонаш нигоҳ дошту то кунун ҳам ин маҳбубияташро нигоҳ медорад.

Дар назарпурсӣ барои «Зеботарин актрисаи кинои Ҳиндустон», ки 14 июни соли 2012 доир гардид, байни 33 ситораи кинои Ҳинд Виҷаятимала ҷойи аввалро ишғол намуда, дар сомонаи Интернет расмаш зери рақами як ҷой гирифт.

Вичаятимала тасодуфан ба дунёи бою рангини кино ворид нашудааст. Ҳунари баланди раққосӣ ва сурати зебоаш на танҳо диққати мухлисон, балки назари пурқувваттарин режиссёрҳои кинои Ҳиндустонро ба худ ҷалб карда буд. Пеш аз он ки ӯ ба кино ҷалб шавад, аввал ҳунари рақси классикиро омӯхт ва тавассути ин рақси нодир ва қадимаи ҳиндӣ ба санъати кино ворид гардид.

Вичаятимала 13 августи соли 1936 дар музофоти Ченнайи штати Тамил Надум шаҳри Мадраси Ҳиндустон ба дунё омадааст. Забони расмии ин минтақа забони тамилӣ мебошад. Оилаи онҳо бо ин забон ҳарф мезаданд. Вичаятимала аз синни хурдсолӣ дар мактаб рақси классикии ҳиндӣ- бхаратанатямро омӯхт ва баъдҳо ин ҳунараш на танҳо ҳангоми бозӣ дар филмҳои ҳунари, балки тамоми умраш лозим шуд.

Айёме ки Вичаятимала донишҷуи Донишгоҳи шаҳри Мадрас буд, ба ин ҳунар бештар диққат дода, дар маҳфилҳои ҳунарии донишгоҳ баромад мекард. Дар яке аз ҳунарнамоиҳои режиссёр М.В.Раман ӯро дида, ҳам сурати зебо ва ҳам рақси дилангезашро хуш карда, бори нахуст ӯро барои иҷрои нақше дар филми нави тамилӣ «Vazkai» даъват намуд. Падару модар зид буданд, ки духтарашон актрисаи кино шавад. Танҳо бо дастгирии модаркалонаш Ядугири Деви ӯ имкон пайдо намуд, ки ҳунарашро дар санъати кино низ санҷад. Ин соли 1949 буд.

Баъд аз он ки филми нави ҳунари бо иштироки ӯ ба экрани кинотеатрҳо баромад ва тамошобини зиёдро ҷамъ намуд, продюсерҳо зарур шумурданд, ки ин филмро аз забони тамилӣ ба забонҳои ҳиндӣ ва телугу низ тарҷума кунанд. Вичаятимала дар донишгоҳ забони ҳиндиرو омӯхта буд ва озодона ҳарф мезад. Хулоса, баъд аз он ки филми аввалин бо иштироки ӯ ба

экранҳои кинои Ҳиндустон баромад, роҳаш низ ба майдончаҳои кинонаворгирӣ боз шуд.

Соли 1951 филми нави ҳунарии «Баҳор» бо иштироки актрисаи ҷавон Виҷаятимала ба экран баромад ва комёбиҳои хуби бадеӣ ва тичоратӣ дошт. Ҳамин тарз, роҳи эҷодии яке аз ситораҳои дурахшони кинои Ҳиндустон Виҷаятимала оғоз ёфт. Дар ин муддат ӯ дар якҷанд филми ҳунариӣ нақш бозид, вале шуҳрати аввалинро Виҷаятимала баъди иҷрои нақши раққоса Чандрамукхи дар филми нави ҳунарии «Девдас» (режиссёр Бимола Рой, соли 1955) ба даст овард. Бо ин нақш ҳунарпешаи ҷавон ба таҳиягарони кино ва мухлисонаш нишон дод, ки дар асл ҳам вай дорои истеъдоди баланди драмавӣ аст. Барои иштирок дар филми мазкур ба Виҷаятимала ҷоизаи «Filmfare» дар номинатсияи «Беҳтарин нақши дуввумдараҷаи зан»-ро сазовор донистанд. Вале Виҷаятимала аз гирифтани ин ҷоиза даст кашид ва аъзои журиро бовар кунонд, ки ӯ беҳтарин иҷрокунандаи нақши асосӣ мебошад, на нақшҳои дуюмдараҷа.

Аз ин пас, Виҷаятимала фақат ҷоизаи «Беҳтарин иҷрокунандаи нақши занона»-ро соҳиб мешуд.

Соли 1958 режиссёри маъруфи кинои ҳинд Бимола Рой ин ҳунарпешаи аллакай машхурро барои иҷрои нақши асосӣ ба филми наваш «Мабҳумати» даъват кард. Бояд зикр намуд, ки ин филм яке аз филмҳои ҳунарии бобарор дар ҳаёташ ба ҳисоб меравад. Барои иҷрои нақши асосӣ дар ин филм актриса Виҷаятимала ҷоизаи «Беҳтарин нақши занона»-ро соҳиб шуд ва ин ҷоизаро то рӯзҳои охирини ҳамкорияш бо кино аз даст надод.

Ин ҳунарпеша бо чеҳра ва табассуми зебову рақсҳои хиромонаш дили бисёр ҳаводорони киноро ба даст овард.

Минбаъд мо актрисаи дӯстдоштаамонро дар филмҳои хунарии «Амардип» (1958), «Даъват» (1959), «Ганга ва Чамна» (1961), «Тухфа» (1961), «Сангам» (1964), «Амрапали» (1966), «Достони ду дилдода» (1966), «Писари прокурор» (1968), «Ганҳо муҳаббат» (1969), умуман дар зиёда аз 60 нақши асосӣ ва ҷолибу хотирмон дида, аз бозӣ ва сурати зебоаш ҳаловат бурдем.

Ин актрисаи зебо ва боистеъдод аз назари яке аз таҳиягарони машҳури кинои Ҳиндустон Раҷ Капур ҳам дар канор намонд. Раҷ Капур Виҷаятималаро барои иҷрои нақши асосӣ Радха ба филми нави хунариаш «Сангам» даъват намуд. Филми хунарии «Сангам» таърихи дӯстӣ, муҳаббат ва вафодорӣ се ҷавони ошиқ Радха (Виҷаятимала), Сундар (Раҷ Капур) ва Гопал (Раҷендра Кумар)-ро дар бар мегирифт. Бозии беҳамтои ин се ситораи кино то ҳанӯз дар дили ҳаводоронашон ҷой дорад ва ин филм яке аз филмҳои машҳур ва маҳбуби на танҳо мардуми Ҳиндустон, балки тамоми ҷаҳон, аз ҷумла Тоҷикистон низ, ба шумор меравад. Филми хунарии «Сангам» ҳам ба режиссёр Раҷ Капур, ҳам ба Виҷаятимала ва ҳам ба Раҷендра Кумар шуҳрати ҷаҳонӣ овард. Баръакси ҳамаи ин, шуҳрат ба Виҷаятимала ноҳушиҳо ҳам овард, зеро муносибати ӯ бо режиссёр Раҷ Капур хеле сард шуд. Гӯйё бо ҳамин мартабаи баланди Виҷаятимала чун ситораи кино ба охир расид. Албатта, ӯро минбаъд низ барои иҷрои нақшо ба филмҳои хунари даъват мекарданд, вале ин филмҳо ва нақшо чун пештара шуҳрат пайдо карда натавонистанд.

Актрисаи маҳбуби мо ҳангоми банаворгирии яке аз филмҳои нав дар майдонҷаи наворгирӣ ҷароҳат бардошта, дар беморхона бистарӣ мешавад. Ҳангоми муолиҷа бо доктор Бали шинос шуда, бо ҳам ақди

никоҳ мебанданд. Дар ин оилаи хушбахт писар таваллуд мешавад, ки номашро Сучиндра мегузоранд. Дар оғози солҳои 70-ум ситораи кинои ҷаҳонӣ Вичаятимала шаҳраки киносозони Ҳиндустон - Болливудро тарк карда, бо ҳунари дуввумаш - иҷрокунандаи рақсҳои классикии ҳиндӣ дар Ҳиндустон, ИМА, Австралия, Франция, Нидерландия ва дигар мамлакатҳои дунё сафари ҳунари дошт.

Вичаятимала агарчӣ тамоми ҳастиашро ба санъат баҳшида бошад ҳам, аз сиёсат дур набуд. Ӯ 20 соли расо дар Конгресси Ҳиндустон хизмат карда, сиёсати давлатӣ ва мавқеи сиёсии Сарвазири Ҳиндустон Индира Гандиро дастгирӣ мекард.

Алҳол ҳунарпешаи дӯстдоштаи мо Вичаятимала Бали 82 сол дорад ва ҳамроҳи хонаводааш дар зодгоҳаш - Ҷиннаи шаҳри Мадрас зиндагии хушу хуррамона ба сар мебарад.

Чун ҳамешагӣ ба сиёсат ва омӯзиши рақси классикӣ ба ҷавонон машғул аст. Фурсат пайдо карда, китоби шарҳиҳои ва хотираҳоиашро таҳти унвони «Узы» аз ҷоп баровард. Вичаятимала солҳои сол боз чун тимсоли зебӣ, ҳунар ва истеъдод барои мухлисонаш ва ҳунарпешаҳои имрӯзаи кинои Ҳиндустон боқӣ мемонад. Ситораҳои машҳури имрӯзаи Болливуд Хема Малини, Зинат Амон, Мадхури Дикши, Айшвария Рай ва актрисаҳои ҷавон ёро чун идеалашон дӯст медоранду ба ҳунараш пайравӣ мекунанд.

Хема Малини дар сифати Вичаятимала чунин мегӯяд: «Дӯстдоштаи ман дар тамоми даври замонҳо танҳо як нафар, он ҳам бошад Вичаятимала мебошад. Ҳақиқатан, ман ба ӯ ва ҳунари зебоаш фахр карда, ҳамеша ба ҳунари зебои раққосиаш пайравӣ мекардам. Агарчӣ синну солаш аз 80 гузашта бошад ҳам, ӯ ҳанӯз

хеле хуб ракс мекунад. Вичаятимала барои ман илҳоми бузург аст».

Вичаятимала ба тамошобинон- мухлисони тоҷикаш ханӯз аз соли 1961, аз филми ҳунарии «Ганга ва Чамна» (режиссёр Нитин Босе) шинос аст. Баъдҳо онҳо актрисаи дӯстдошташонро дар филмҳои ҳунарии «Сангам» (режиссёр Раҷ Капур 1964), «Писари прокурор» (режиссёр Т.Пракаш Рао, 1968), «Амрапали» (режиссёр Лекх Тандор, 1966) ва ғайраҳо тамошо карда, аз ҳунари баланд ва бозии зебоаш хеле ҳаловат бурдаанд, зеро ӯ аз филм то филми дигар ҳунарашро сайқал дода, тавре мекунад, ки нақшҳояш ба ҳамдигар монанд набошанд. Шояд он зебоӣ ва латофату соддагии занонае, ки дар филми ҳунарии «Сангам» дорад, шояд дар дигар нақшҳояш набошад. Вичаятимала бо нақши Радха аз филми ҳунарии «Сангам» на танҳо Раҷ Капур, балки Ҳиндустонро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуд. Филми ҳунарии «Сангам»-ро он солҳо 110 миллион тамошобин тамошо карда буд. Аз таҳияи ин филм зиёда аз 50 сол гузашта бошад ҳам, тамошобинон онро ҳамеша дар чодари кино бесаброна интизоранд. Бо гузашти солҳо қимати филм боз ҳам меафзояд, зеро дар он се ситораи кинои Ҳиндустон Раҷ Капур, Рачендра Кумар ва Вичаятимала нақшҳои асосӣ бозидаанд. Ҳар се нақшҳояшонро хеле табиӣ ва боварибахш бозӣ кардаанд. Бахусус актрисаи дӯстдоштамон Вичаятимала.

Баъди он ки нахустнамоиши филми ҳунарии «Сангам» («Раҷ Капур- филмз», истехсоли Ҳиндустон) дар тамоми шаҳру навоҳии Тоҷикистон доир гардид, духтарони он айём ба Радхаи Вичаятимала пайравӣ карда, мӯйи сарашонро монанди ӯ мебофтанд. Ҳатто чунин гӯшвору мухраҳои гардан ёфта, ҳам дар хусну малоҳат, ҳам дар либоспӯшиву ороиш кӯшиш

мекарданд, ки ба актрисаи дӯстдошташон монанд бошанд.

Насли он солҳо ҳам дар синну сол ба ҷойе расидаанд. Насли нисбатан ҷавон бо диди нав ба воя расиданд, талабот ба санъати кино низ дигар шуд, аммо маҳбубият нисбат ба актрисаи дӯстдоштаи ҳама давраи замони ҳанӯз ҳам коста нашудааст. Ҳанӯз ҳам мухлисони тоҷик Вичаятималаро дӯст медоранду филмҳои бо иштироки ӯ банаворомадаро бо шавқу ҳаяҷон тамошо мекунанд.

6.3. АКТЁРИ БЕРАҲМУ ДАҒАЛ, ВАЛЕ ПИСАНДИ ТАМОШОБИН (Амчад Кхан)

Амчад Кхан ба санъати кинои Ҳиндустон дар ворид шуда, бармаҳал, дар синни 51-солагӣ, аз дунё гузаштааст. Муддати 20 соли ҳунарнамоӣ ӯ дар 167 филмҳои ҳунари нақши офаридааст. Чун суҳан аз фаъолияти кинематографияш равад, пеши назар симои Габбар Сингх аз филми ҳунарии «Қасос ва қонун» (режиссёр Рамеш Сиппи, соли 1975) ҷилвагар мешавад.

Амчад дар филмҳои зиёде нақши офаридааст. Вале он «маҳбубияте», ки муҳлисон аз тамошои ин филм бардоштаанд, шояд дар дигар нақшҳои офаридааш пайдо нақунанд. Пас асрору муваффақиятҳои нақшии гораггар Габбар Сингх аз филми ҳунарии «Қасос ва қонун» дар чӣ бошад?

Амчад Кхан 12 ноябри соли 1940 дар «Шаҳраки марворид» («Жемчужинный город») Андхра- Прадеши шаҳри Ҳайдарободи Ҳиндустон дар оилаи актёри маъруфи Ҳинд- Чайант ба дунё омадааст. Падараш мусулмон буд. Бародаронаш Имтиёз ва Инайат ҳам ба кино дилбастагии зиёд доштанд ва дар чандин филмҳои ҳунари нақш офаридаанд. Бахусус, Имтиёз дар дувоздаҳ филми ҳунари бозӣ карда, комёб ҳам шудааст.

Ба Амчади ҷавон дар ҳабдаҳсолагияш муяссар гардид, ки дар филми ҳунарии «Ad Dili Dur Nahin» (соли 1957) нақши расоми наврасро бозӣ кунад. Мутаассифона, филми номбурда баъди шонздаҳ сол (соли 1973) ба экранҳои кинои Ҳиндустон баромад.

Амчад Кхан мактаби миёнаи Терезаи муқаддасро дар Бандраи шаҳри Мумбай хатм намуда, барои давом додани таҳсил ба Коллеҷи миллии ба номи Риши Дайарама дохил шуд. Аз солҳои донишҷӯӣ қисмати ӯ аз ҳамкурсонаш бо нотарсӣ, устуворӣ ва иродаи

мустаҳкамаш фарқ мекард. Ин буд, ки аз вай саҳт метарсиданд ва ҳурматашро ба ҷо меоварданд.

Шояд пешвои (лидери) донишҷӯён буданаш сабаб шуд, ки Амчадро котиби генералии ҳамкорихои Ҷамъияти донишҷӯёни Коллеҷи миллии ба номи Риши Дайарама интиҳоб карданд.

Чун дигар ҳунарпешаҳои кинои Ҳиндустон Амчад ҳам аввал актёри театр буд. Дар театр кор карда, бо режиссёрон шиносӣ пайдо кард.

Охирҳои солҳои шастум режиссёр К.Асиф ўро ба ҳамкорӣ даъват мекунад. Режиссёр ба Амчад нақши на он қадар калон хизматгорро дар филми наваш «Муҳаббат ва Худо» пешниҳод мекунад. Ин ҷо метавон гуфт, ки бори нахуст Амчад дар кино қувваашро ҷиддитар месанҷад. Ў бисёр мехост, ки филми нав тезтар ба экранҳои кино барояд. Аммо режиссёр Асиф ногаҳон вафот кард ва филмаш нотамом монд. Танҳо баъди чанд сол филми ҳунарии «Муҳаббат ва Худо» ба экран баромад.

Нақши дуввумаш дар драмаи ҳарбии «Hindustan Ki Kasam» буд. Ин ду филм, агарчӣ ў нақшҳои на он қадар калонро бозӣ карда буд, тақдири ояндаашро муайян намуданд. Зеро тавачҷуҳи режиссёрон ба намуди зоҳирӣ, ҳаракатҳо ва қотейяташ зиёд гардид.

Дар соли 1975 ситораи бахт ба рӯи актёри ҷавон хандид. Режиссёри машҳури кинои Ҳиндустон Рамеш Сиппи филми нави ҳунарии «Қасос ва қонун»-ро таҳия кард. Дар филми нав ситораҳои машҳури Болливуд Амитабҳ Баччан, Дхармендра, Хема Малини, Санҷив Кумар ва дигарҳо бозӣ мекарданд. Режиссёри филм ба Амчад нақши роҳзан ва дузд (бандит) Габбар Сингхро муносиб мебинад. Албатта, дар майдони навор бо ситораҳои кинои сатҳи ҷаҳонӣ бозӣ кардан ба актёри он айём ҷавон осон набуд. Бояд тарзе бозӣ кард, ки дар паси нақши ситораҳо намонад.

Амчад дар зиндагӣ бе сабру тоқат буд. Мехост, ки бо мақсадҳои дар наздаш гузошта, доимо пирӯз гардад ва муваффақ мешуд. Барои он ки нақши роҳзан-ғоратгар табиӣ барояд, ба Амчад лозим омад, ки тамоми китобҳо ва хуччатҳоро аз ҳаёти дуздон омӯзад. Филмҳои хунариро тамошо кунад. Ҳатто бо чунин шахсон низ вохӯрда, тарзи ҳаракат, муомила ва гапзаниши онро аз худ кунад. Шояд чунин муносибат ба нақши нав буд, ки роҳзан Габбар хеле боварибахш баромад.

Филми хунарии «Қасос ва қонун» яке аз филмҳои сердаромадтарини Болливуд дар соли 1975 ба ҳисоб мерафт.

Амчад Кхан минбаъд дар 167 филми хунари нақшҳои шахсони бадқору зиштро офарид, аммо шаъну шуҳратро ба ӯ нақши ғоратгар Габбар Сингх аз филми хунарии «Қасос ва қонун» овард. Баъди намоиши филм ҳама ба ҳаракатҳо, шиштухез ва гапзаниҳои Габбар пайравӣ мекарданд.

Масалан, лаҳзаи парронидани се нафар аз дастаи ҷинояткорони Габбарро ба хотир оред. Аввал пурсиш, баъд шӯхиву ханда ва ниҳоят фоҷиа.

- Дар хотир доред, ҳар кадомро чунин муносибат интизор аст..., - мегӯяд ӯ.

Ё худ дар яке аз муколамаҳои ин ғоратгар мегӯяд:

- Дар ягон маҳбасхона деворе нест, ки Габбарро дер нигоҳ дошта тавонад.

Тамошобин пай мебарад, ки дар асл ҳам ӯ дар маҳбас дер намеистад, зуд мегурезад.

Габбари бераҳмро аз қорҳои ношоиста ва бераҳмонаш қасе дошта наметавонад. Саҳнаи сурудхонӣ ва ракси Басанда (Хема Малини) дар рӯи шишапораҳо ба хотир оред. Габбар аз ракси рӯи шишарезаҳо ҳаловат бурда, баъзан дар таачҷуб ҳам мемонад.

Тавре ки дар боло ишора кардем, дар филми хунарии «Қасос ва қонун» ситораҳои кинои Болливуд Амитабх Баччан, Дхармендра, Хема Малини ва Санчив Кумар нақшҳои ҷолибе офариданд, вале Амчад Кхан бо нақши роҳзани бадкор Габбар дар паси парда намонд. Баръакс, тамошобини кино ҳар лаҳзаи бозии ўро дар ҷодари кино интизор буданд. Ва, филмро гаштаву баргашта тамошо мекарданд, то ки аз бозии Габбари зишту дағал ҳаловат баранд. Дар асл ҳам Амчад бо ин нақш тавонист, ки дар таърихи кинои Болливуд ворид шавад.

Бемуболиға, нақши Габбар Сингх актёри ҷавон Амчад Кханро дар як лаҳза машҳур гардонид.

Ширкатҳои истеҳсоли печение Ҳиндустон диданд, ки тавачҷуҳи муҳлисон ба нақши Габбар Сингх хеле зиёд аст, сурати Амчад Кханро дар коғази рекламаи маҳсулоташон истифода карданд ва он харидорони зиёде пайдо кард.

Дар таърихи рекламаи Ҳиндустон ин ягона иқдومه буд, ки сурати қаҳрамони бадкору манфиरो барои рекламаи маҳсулот истифода баранд ва комёб шаванд.

Шуҳрати бемисли филми хунарии «Қасос ва қонун» ба актёр Амчад Кхан имкон фароҳам овард, ки минбаъд режиссёрон ўро ба филмҳои навашон даъват намоянд. Амчад ҳатто фурсат намеёфт, ки дуруст истироҳат кунад. Навори филми дар пешбуда акнун ба охир мерасид, ки режиссёрон ба ў сценарияи филмҳои навашонро пешкаш мекарданд.

Аз ин пас, мо актёри «дағалу бераҳм», вале дӯстдоштамон Амчад Кханро дар филмҳои хунарии «Мо аз дигарон чӣ камӣ дорем» (1977), «Қасам ва ваъда» (1978), «Шоҳи тақдир» (1978), «Рам ва Балрам» (1980), «Дӯстони абадӣ» (1980), «Таърихи муҳаббат» (1981), «Тақдир» (1981), «Рокки» (1981), «Самрат» (режиссёр Мохан Сегал 1981), «Ҳафтгонаи олиҷаноб»

(1982), «Гита аз Ситапур» (1987) ва дигар филмхоро тамошо карда, ҳаловат бурдаем.

Агар тамошобинон, бахусус мухлисони хунараш пай бурда бошанд, ӯ дар беш ҳолатҳо рақиби қаҳрамони асосии филм Амитабҳ Баччанро бозӣ кардааст. Бозии ин ду актёр симои қаҳрамонхояшонро дучанд зиёд кардааст. Яке қаҳрамони манфӣ, ғоратгар (А.Кхан), мардумозор ва дигаре пушту паноҳи мардуми оддӣ (А.Баччан) ва адолатпеша. Агар қаҳрамонҳои Амчад Кхан дар дили тамошобин нафрат ва бадбиниро бедор карда бошанд, персонажҳои Амитабҳ Баччан меҳру муҳаббат, инсондӯстӣ ва қарзи азалии инсониро ҷо мекунанд. Ду образ, ду тарзи муносибат ва ниҳоят ду навъи меҳру ихлоси тамошобини кино нисбати онҳо.

Дар маҷмӯъ, Амчад Кхан 20 сол дар санъати кино фаъолият дошт ва асосан нақшҳои дузду ғоратгар ва бадкорро офаридааст. Вале чун суҳан аз фаъолияти эҷодияш дар санъати кино равад, ҳамагон нақши раҳзан Габбар Сингхро аз филми хунарии «Қасос ва қонун»-ро хотиррасон мекунанд.

Ба ҷуз хунари актёри Амчад Кхан қувваашро дар режиссура ва продюсерӣ низ санҷида, ду филми хунарий – «Политсиягӣ» (1983) ва «Ameer Aadmi B harid» (1985) таҳия кардааст.

Чун ташкилотчӣ ва ҳамеша дар ҳар кор лидер (пешво) буданаш Амчад Кхан раисии Гилдии актёрҳои кинои Ҳиндустонро ба уҳда дошт. Дар ин роҳ низ чун қаҳрамонаш Габбар низоми саҳт ва тартиботро ҷорӣ карда буд. Борҳо шудааст, ки ӯ чун раиси Гилдии актёрон нофаҳмиҳо, баҳсҳо ва ҷанҷолҳои эҷодии байни актёрон, режиссёрон ва продюсерҳоро бо хушӣ анҷом додааст. Ва ин хоси хислату табиати ӯ буд.

Амчад Кхан дар зиндагӣ шахси ҳалим, ҳамсар ва падари меҳрубон буд. Ӯ соли 1972 бо Шейла Кхан аҳди никоҳ баста, соҳиби се фарзанд шуданд. Писараш Шадаба мисли падар дар чандин филмҳои хунарий

бозӣ кардааст. Духтараш Ахлам Кхан ва писари дуввумаш Шимааб Кхан касбу кори гуногунро пеша кардаанд, аммо аз санъат, махсусан санъати кино ҳеч гоҳ дур набуданд.

Баъди як соли шаъну шуҳратҳо, пас аз нахуст намоиши филми ҳунарии «Қасос ва қонун», (соли 1976) Амҷад Кхан бо мошини шахсияш бо суръати тез (ӯ тез рондани мошинро нағз мекӯшад) ба дарахт бархӯрда, қариб дар садамаи автомобилӣ ҳалок шавад. Ҷароҳати аз ин садама бардошта то охири умр ӯро азоб меод. Доруҳое ки табибон барои табобат пешниҳод карда буданд, агар аз як тараф нағз мерасониданд, аз тарафи дигар ба ҷисмаш зарар доштанд. Дар натиҷа ҷисми бовиқор ва қадамҳои қотёнаву нигоҳҳои боварибахшаш сол то сол сусту хароб ва маъюс шуданд.

Актёри маҳбуби мо Амҷад Кхан 27 июли соли 1992 дар синни 51-солагӣ аз норасоии кори дил дар шаҳри Бомбайи Ҳиндустон вафот кард. Баъзе филмҳои ҳунарии, ки актёр ҳангоми барҳаёт буданаш дар онҳо нақш бозӣ карда буд, то соли 1996 ба экран баромаданд.

Маросими видео дар хонааш Папи-Хипп бо иштироки тамоми ситораҳои кинои Ҳиндустон оғоз ёфт ва ситораҳои Болливуд аз паси тобути ҳампешаашон Амҷад кӯчаҳои танги Бандраро гузашта, марҳумро то қабристони мусулмонӣ ҳамроҳӣ карданд.

Аз нахустнамоиши филми ҳунарии «Қасос ва қонун» зиёда 40 сол сипарӣ шуд. Дар ин байн ду насли нави тамошобини кино ба воя расид, вале ҳанӯз ҳам кас лукмаҳои аз забони қаҳрамони манфӣ Габбар Сингх баромадаро шунида ҳаловат мебаранд. Габбари дағал, зиштрӯ, бераҳм, вале бо ҳамаи норасоихояш ба тамошобинон хеле писанд буд ва боиси тақлиду пайравӣ гардид.

6.4. ӯ ДАР КИНОИ ҲИНД ҲАЁТИ ҒАРБИРО ҚОРИ НАМУД (Зинат Амон)

Дар назарпурсии соли 2012 барои «Зеботарини актрисаи кинои Ҳиндустон» баъд аз Виҷаятимала ва Айшвария Рай, Зинат Амон дар ҷойи саввум қарор гирифт. Албатта дар байни 20 актрисаи зеботарин ҷойи саввум хеле ифтихорист. Зеро аз зебосанамҳои ин кишвари афсонавӣ зеботаринҳоро интихоб кардан хеле мушкил аст. Яке аз дигаре бо ҳусну малоҳаташ фарқ мекард. Бо вучуди он, ки Зинат Амон он вақт 62-сол дошт, бо латофат ва назокати худ аз дигарон дида, зуд ба чаши гарму зебо меорасид. Ва, то ҳанӯз ҳам, бо зебогиву матонаташ мухлисони сершумораширо болидарӯҳ мекунад.

Инак, чанд сухан дар бораи яке аз ситораҳои дурахшони Болливуд Зинат Амон.

Зинат Амон 19 ноябри соли 1951 дар шаҳри Мумбаи Ҳиндустон (Аз рӯи баъзе маълумотҳо дар Германия (РФГ)) ба дунё омадааст. Падараш мусулмон ва модараш ҳинду буданд. Баъди ба дунё омаданиш чанд вақт нагузашта, волидайнаш аз ҳам чудо шуданд. Модар дубора ба шавҳар баромад. Шавҳараш инженери немис дар тарбияи духтари хурдсоларо саҳми калон гузошта, духтари худӣ барин дӯсташ мебошад. Шавқашро ба китобхонӣ бедор карда, бозии шоҳмотро ёд дод. Умуман, падарандараш кӯшиш мекард, ки Зинат бо тамаддуни пешқадами Аврупо бештар шинос шавад.

Зинат 13-сола шуду падараш Амонуллохон вафот кард. Агарчӣ ӯ аз хурдсолӣ навозишҳои падарро надида бошад ҳам, бо вучуди ҳамаи ин дар сӯғи падар хеле ғам хӯрд.

ӯ мактабро дар шаҳри Мумбай хатм карда, бо ҳидоят ва дастгирии падарандараш барои хондан бо

Лос-Анжелеси Иёлотии Муттаҳидаи Амрико меравад. Дар ин шаҳр Зинат бо дунёи нав, дунёи дигар ошно шуда, дӯстони зиёде пайдо кард. Таҳсил дар шаҳри Лос-Анжелес тафаккур ва ҷаҳонбинияшро хеле тағйир дод. Баъди хатми мактаб ӯ ба Ҳиндустон баргашта, аввал касби журналистиро пеша кард. Сонӣ, дар тарроҳӣ (моделерӣ) низ маҳораташро нишон дод. Метавон гуфт, ки Зинат дар ҳарду касб ҳам комёб гардид. Аз ӯ ҳам журналисти хуб баромаду ҳам моделери бохунар.

Тақдири минбаъдашро бошад озмуни зебоӣ муайян намуд. Зинат аввал дар озмуни «Маликаи Ҳиндустон» ҷойи дуввум ва дар озмуни «Зебосанами Осиёӣ» ҷойи якумро ишғол кард. Акнун тавачҷуҳи журналистон ва суратгирон нисбати зебогияш боз ҳам бештар гардид.

Роҳи Зинат Амон ба санъати кино яку яқбора напайваст. Агарчӣ падараш Амонуллоҳон Сиддиқ киносенарист буд ва яке аз асосгузори киностудияи «Mughal-e-Azam» ба ҳисоб мерафт. Зинат Амон аз соли 1970 ба кинои Ҳиндустон ворид гардидааст. Филми нахустине, ки дар он нақш бозидааст, «Hulsnul» ва филми дуввумаш «Hunqama» ном дошт. Нақшҳои дар ин ду филмҳои хунарӣ офаридааш ба актрисаи навкор комёбие наоварданд. Ба зудӣ аз хоҳири тамошобинони серталаби Ҳинд фаромӯш шуданд.

Тақдири ояндашро дар кино режиссёр Дев Ананд муайян намуд. Ин режиссёри номдори Ҳиндустон соли 1972 дар филми нави хунарии «Ҳаре рама, ҳаре Кришна» барои иҷрои нақши Зоҳид Зинат Амнро даъват кард. Филми номбурдари тамошобинон хуб истиқбол гирифтанд ва нақши Зоҳид ӯро чун ситораи нави кино на танҳо дар ватанаш, балки тамоми дунё муаррифӣ кард. Тавачҷуҳи режиссёрони кино акнун ба ӯ зиёд шуд. Аз ҳар ҷониб таклифу пешниҳодҳои ҳамкорӣ меомаданд. Зинат бо дилу ҷон

накшҳои нав ба нав меофарид. Рӯйхати накшҳои иҷрокардааш дар филмҳои ҳунари сол то сол зиёд мешуданд: «Бародар ва хоҳар» (1971), «Дар чустучӯйи муҳаббат», «Ҳамдигарро дарёбед», «Туман» (1973), «Ношинос», «Торҳои муҳаббат» (1974), «Зани ҷавон» (1976), «Мо аз дигарон чӣ камӣ дорем» (1977), «Афсонаи абадии муҳаббат» (1977) ва дигар филмҳо.

Соли 1978 режиссёри машҳури Ҳиндустон Раҷ Капур Зинат Амонро барои иҷрои накши Рупа ба филми наваш - «Ҳақиқат, муҳаббат ва зебогӣ» даъват кард. Зинат дар баъзе лаҳзаҳои филми мазкур қариб, ки бараҳна бозӣ кард. Ин барои бештари тамошобинон ва мунаққидони кино ногаҳонӣ буд. Филми нави Раҷ Капурро мухлисон, бахусус мунаққидони кино нағз қабул накарданд. Он зебогӣ бараҳнагӣе, ки Зинат дар экрани кино нишон дод, на ба ҳама хуш омад...

То солҳои 80-ум режиссёрон танҳо аз хусну латофаташ дар филмҳои нав истифода мебуданду ҳалос. Ҷаҳони ботинии ӯро касе дар экран кушода наметавонист.

Дар ин байн ӯ дар филмҳои ҳунарии «Сарвари мафия» (1978), «Бозии калон» (1979), «Дӯстони абадӣ» (1980) «Худро қурбон карда» (1980) ва дигарҳо бозӣ кард, аммо чун актрисаи боҳунар ва зебову навоар аз назарҳо дур монд.

Режиссёр Раҷ Капур дар вақташ шуҳрати Зинатро каме коста гардонд ва боз тавонист, ки маҳбубияти пешинаашро дучанд карда, ба мухлисонаш баргардонанд.

Соли 1980 Раҷ Капур дар таҳияи филми ҳунарии «Абдулло» Зинат Амонро даъват кард. Ин филм ҳам ба ӯ комёбӣ оварду ҳам бо шавҳари ояндааш – Санҷай Хон шинос шуд.

Шояд беҳтарин накшояшро Зинат дар давоми солҳои 80-ум офарида бошад. Масалан, филмҳои ҳунарии «Абдулло» (1980), «Ҷавоҳироти маъбади

кадима» (1982, нақши Ниша), «Самрат» (1982), «Монанди се мушкетёр» (1984) «Қасам ба садоқат» (1985), «Афсонаи абадии муҳаббат» (1977), «Рам ва Лакхан» режиссёр Субхаш Гхай, соли 1989 ва ғайраҳо ба мухлисони тоҷикаш шиносу хеле азизанд.

Зинат Амон бо киносозони СССР, бахусус кинорежиссёри маъруфи ўзбек Артисти халқии Ўзбекистон Латиф Файзиев дар филмҳои хунарии «Саргузашти Алибобо ва 40 роҳзан» (СССР-Ҳиндустон, соли 1979) нақши Фотима ва дар филми хунарии «Қиссаи муҳаббат» соли 1980 ҳамкорӣ кардааст. Метавон гуфт, ки ин солҳо қуллаи баландтарини эҷодияш на танҳо дар кинои Ҳиндустон, балки дар кинои ҷаҳонӣ буд.

Мухлисони тоҷикаш ўро дар нақши Фотима аз филми хунарии «Саргузашти Алибобо ва чил роҳзан» хеле дўст доштанд. Шояд Фотима зани шарқӣ буд ва зуд ба дили мухлисонаш ҷо гирифт. Зинат Амон низ ба занҳои Шарқ, бахусус занҳои тоҷик хеле монанд аст.

Тавре ки дар боло ишора рафт, Зинат дар вақти ба наворгирии филми хунарии «Абдулло» бо Санчай Хон шинос шуд. Онҳо дар ин филм нақшҳои зану шавҳарро бозӣ кардаанд. Зинат медонист, ки Санчай зан дорад, вале ошиқаш шуда, ба шавҳар баромад, аммо зиндагиашон дер давом накард. Баъде ки аз ҳам ҷудо шуданд, мартабаи (кариераи) Зинат дар кино гўйе ба охир расид. Ў аз ин рафтори Санчай хеле рўҳафта шуда, дер гоҳ ба худ омада наметавонист.

Ба Зинат баъди Санчай шавҳаре, ҳамнафасе лозим буд, ки дар ҳар лаҳза ўро дастгирӣ кунад. Танҳо баъди ҷаҳор соли ҷудой Зинат бо актёри на он қадар машҳур Мазҳара Хон шинос шуда, ба шавҳар баромад. Зиндагии онҳо 12 сол давом дошт. Маҳзара Хон ба хошири муҳаббати Зинат аз зан ва фарзандонаш ҷудо шуд, аммо ў низ Зинатро хушбахт карда натавонист. Бо вучуди ин соҳиби ду фарзанд- Азаан ва Захаан шуданд.

Соли 1998 онҳо аз ҳам чудо шуданд. Сабаб: рашку, хасад. Махзар Хон бемори вазнин буд ва дере нагузашта вафот кард...

Минбаъд, Зинат Амон аҳён-аҳён дар экранҳои кино пайдо мешуд. Он ҳам дар нақшҳои эпизодӣ. Ӯ дубора ба кори журналистӣ баргашт. Чун барандаи барномаи муаллифӣ – «Дар суҳбат бо Зинат» дар телевизион баромад мекард. Акнун мухлисонаш ӯро дар оинаи телевизион интизор буданд. Барномаҳои телевизионияш хеле шавқангез мегузаштанд.

Зинат Амон маҳораташро дар сахнаи театр низ санчида, 7 сентябри соли 2003 дар пйесаи мазҳакавии «Churke churke» (режиссёр Рамеша Талвара) нақши зани фоҳишаро хеле табиӣ иҷро кард.

Вале шуҳрати асосиро ба Зинат Амон кино овард. Ӯ бо режиссёрони машҳур Дев Ананд, Раҷ Капур, Прамода Чакраборти, Бридж, Анила ва Арчуна Хингорани, Пракаш Мехра, Субхаш Гхай, бо ситораҳои машҳури кинои Ҳиндустон Дхармендра, Амитабх Баччан, Шаши Капур, Амриш Пури, Хема Малини, Риши Капур, Раҷеш Кхан, Прем Чопра, Шабана Азми, Митхун Чакраборти ва дигарҳо дар филмҳои хунарӣ ҳамкор буд ва нақшҳои ҷолиб офаридааст. Аз ин рӯ, худро хушбахт меҳисобад.

Бояд қайд намуд, ки Зинат Амон ба кинои Ҳиндустон як навигарӣ, чараёни тозаи аврупоиро ворид намуд. То ин дам дар филмҳои хунарии ҳиндӣ духтарҳо ранҷ мекашиданд ё суруд хонда мегиристанд. Ҳатто азоб кашида, ҳуқуқашонро намедонистанд. Зинат Амон бошад тимсоли зани замонаи нав, зани бофарҳангу бофаҳми шахрӣ, часур, доно, назаррабо ва муборизро дар кинои Ҳиндустон ворид кард. Шояд аз ин сабаб ӯро «Ҷина Лолобричидаи ҳиндӣ» номидаанд.

Ситораи Болливуд Зинат Амон дар яке аз суҳбатҳояш мегӯяд: «Ман нахустин зан-актриса будам, ки дар кинои Ҳиндустон ҳаёт ва тарзи либоспӯшии

Ғарбро ҷорӣ намудам. Аввалин актрисаи ҳиндӣ будам, ки бароям тарроҳон-дизайнерҳои амрикоӣ махсус пирӯҳан медӯхтанд...».

Актрисаи маҳбуби мо Зинат Амон дар 80 филми ҳунари нақш офаридааст. Нақши охиринашро соли 2010 дар филми ҳунарии «Сабабашро намедонам» иҷро кард. Акнун бештари вақташро бо фарзандон ва наберагонаш мегузаронад. Дар вақтҳои фориғ ба корҳои хайрия ва ҳифзи иҷтимоии одамон камбизоат ва муҳтоҷ машғул аст. Киноро ҳам фаромӯш накардааст. Баъзан даъвати режиссёронро пазируфта, дар силсилафилмҳои телевизионӣ бо камоли майл нақш меофарад.

Вале барои мо - мухлисони тоҷикаш филмҳои ҳунарии «Ношинос» (1974), «Афсонаи абадии муҳаббат» (1977), «Ҳақиқат, муҳаббат ва зебогӣ» (1978), «Саргузашти Алибобо ва чил роҳзан» (1979), «Худро қурбон карда» (1980), «Абдулло» (1980), «Ҷавоҳироти маъбади қӯҳан» (1982), «Самрат» (1982), «Чун се мушкетёр» (1984), «Қиссаи муҳаббат» (1980), «Қасам ба вафодорӣ» (1985), «Рам ва Лакхан» (1989) ва дигарҳо Зинат Амонро солҳои сол боз ҳам ҷавону ҳам зебо ва ҳам часур нигоҳ медоранд.

6.5. АЗ БОЛЛИВУД ТО ГОЛЛИВУД

(Амриш Лал Пури)

Ба кинои Ҳиндустон, умуман кинои ҷаҳонӣ, бештар вақт актёрон аз синни наврасӣ ё ҷавонӣ ворид шуда, чун ситораи кино мавқеашонро мустақкам мекунад. Дар баробари ин, ҳастанд актёрон, ки танҳо пас аз камолот, 40 ё 50- солагӣ, машҳур шудаанд. Яке аз чунин актёрон, ки дар олами кинои Ҳиндустон андаке дер зухур кард, Амриш Лал Пури мебошад. Ба ӯ муяссар гардид, ки танҳо дар синни 40- солагӣ ба экрани кино роҳ ёбад. Тавре, ки мегӯянд: «Дер омаду шер омад».

Амриш Лал Пури 22 июни соли 1932 дар шаҳри Наваншаҳри вилояти Панҷоби Ҳиндустон (он замон тобеи Британияи Кабир) ба дунё омадааст. Оилаи онҳо аз панҷ бародару хоҳар иборат буд. Бародаронаш Чаман Пури ва Мадан Пури низ касби актёриро интихоб карданд. Ду хоҳар дошт- Чандраканта ва Хариш.

Амриш Коллеҷи гуманитариро дар Шимлеи штати Химачал Прадеш хатм карда, ба шаҳри Мумбай, ба назди бародаронаш меравад, то ки машҳур шавад. Бародараш Мадан аллакай чун иҷрокунандаи нақшҳои манфӣ дар кино шинохта шуда буд. Вале Амриш дар аввалин кастинг (интихоби актёрон) комёб нагардид ва маҷбур шуд, ки ба Ширкати суғуртаи давлатӣ ба кор дарояд. Дар вақтҳои ҳоли дар Театри Притхви дар спектаклҳо бозӣ мекард ва оҳиста- оҳиста чун актёри театр шинохта шуд. Соли 1979 ӯ аввалин мукофоти баланди театри «Sandeet Natak Akademi»- ро соҳиб шуд.

Аз ин пас, режиссёрон Амриш Пуриро ба навори роликҳои рекламавӣ даъват мекардагӣ шуданд. Нақши нахустинашро дар кино Амриш айёме бозӣ кард, ки чиҳилсола буд. Минбаъд ӯро дар филмҳои ҳунарии ба забонҳои ҳиндӣ, каннада, марата, телугу, малайямӣ,

тамилӣ, панҷобӣ ва англисӣ офарида диданд ва чун ситораи кинои Ҳиндустон қабулаш карданд.

Амриш Пури ба санъати кино дер ворид шуда бошад ҳам, зуд соҳиби шуҳрат гардид. Ӯ аввалин актёри ҳиндӣ буд, ки аз шаҳраки киносозон - Голливуд даъватнома гирифта, дар филми ҳунари - саргузаштии «Индиана Чонс ва маъбади тақдир»-и режиссёр Стивен Стилберг нақши манфии Мола Рамаро иҷро намуд. Тамошобинон филми навро бо иштироки актёри ҳиндӣ хеле хуб қабул карданд. Дар ин филм ба актёр лозим омад, ки мӯйи сарашро бо поку тарошад, зеро нақш чунин талаб мекард. Амриш ҳангоми навори филм сарашро тез- тез бо поку метарошид ва ин «анъана» баъди хатми навори филм ҳам хеле вақт давом дошт, зеро актёр ба тамошобинон бо сари лучаш хеле таъсир гузошта буд.

Амриш Пури дар Ҳиндустон бори нахуст ҳунари актёриашро соли 1971 дар филми ҳунарии «Чанг ва муҳаббат» санҷид. Худи ҳамон сол ӯро барои иҷрои яке аз нақшҳои асосӣ дар филми ҳунарии «Решма и Шера» даъват карданд.

Акнун роҳи актёриашро дар кино оғоз ёфт. Тамошобинони кино минбаъд ӯро дар филмҳои ҳунарии «Охири шаб», «Нақши мушқил», «Бедоршавӣ» ва ғайра диданд ва чун иҷрокунандаи «нақшҳои манфӣ» ва «бадқирдор» дар Болливуд ба ӯ лақаб гузоштанд.

Баъди чанд сол Амриш Пуриро шуҳрати ҷаҳонӣ интизор буд. Ӯро соли 1984 режиссёри шинохта Стивен Спилберг барои иҷрои нақши Мола Рама дар филми нави ҳунари «Индиана Чонс ва маъбади тақдир» ба шаҳраки Голливуд даъват мекунад.

Дар санъати кинои Ҳиндустон бошад, ба актёр нақши Могамбо аз филми ҳунарии «Мистер Ҳиндустон»- и режиссёр Шекхар Капур, (соли 1987), шуҳрати зиёд овард. Амриш Пури дар ин филм нақши супербераҳм Могамборо тарзе офарид, ки мухлисони

кино солҳои сол ба ин нақш тақлид мекарданд. Махсусан, ифодаи «Могамбо доволен»-ро то кунун ҷавонон тақлидкорона истифода доранд.

Гуфтан лозим аст, ки актёри дӯстоштаи мо танҳо бо иҷрои нақшҳои манфӣ банд набуда, нақшҳои мусбӣ низ офаридааст. Яке аз нақшҳои машҳураш ин падар Балдев Синг дар филми ҳунарии «Рабудани арӯс» мебошад, ки ба духтараш иҷозат медиҳад, ки аз рӯйи муҳаббат ба шавҳар барояд. Метавон гуфт, ки чунин нақшҳо хеле зиёданд. Афсари Қувваҳои ҳарбӣ - ҳавоии Ҳиндустон Варгезе дар филми ҳунарии «Uirtta», тоҷири амрикоӣ дар филми ҳунарии «Умедҳои фиребхӯрда» аз ҳамон ҷумлаанд. Ба ин монанд дар филми ҳунарии «Хешовандони ҳамхун» («Родная кровь»), (режиссёр Анил Кумар) Амриш Пури нақши мӯйсафед Йешпайро иҷро кардааст. Бо вучуди бобо ва хусури бад буданаш дар охири филм набера, духтар ва доводашро ба оғӯш гирифта, бахшиш мепурсад. Дар ин филм ӯ дар чашмонаш айнаки сиёҳ дорад ва айнакҳо ҷазобату виқори чашмонашро паноҳ кардаанд. Соли 1996 нақши падари беморро дар филми ҳунарии «Маъюс» ва дар филми ҳунарии «Кӯдаки бегона» соли 2001 нақши бобои меҳрубонро бозӣ кардааст. Актёр муваффақ шудааст, ки нақшҳои мусбиро низ олай офарад. Вале тамошобин ба нақшҳои манфиаш одат карда, Амриш Пуриро дар симои нав он қадар хуб қабул накарданд. Зеро тамошобин кайҳо боз одат намудааст, ки Амриш аз ҳама беҳтар нақши бераҳм ва бадкоронро дар кино офаридааст.

Дар филми ҳунарии «Бирақс, бирақс» (режиссёр Бобар Субхат, соли 1987) Амриш Пури нақши Раҷ Баҳодур Сингхро бозӣ кардааст. Шояд тамошобини филм дар хотир дошта бошад: Саҳнаи озмун ва консерти сарояндагони ҷавон Ҷаноби Синг чун узви ҳайати ҳакамон ва шахси сарватманд ҳузур дошт.

Баъди рад кардани таклифаш оилаи ҷавонро аз роҳ боздошта, зӯран ба хона мебарад.

Саҳнаи хонаи Сингх низ хеле ачиб баромадааст. Ўдар даст чоми май бо нигоҳҳои харисона ва гурусна ба Ситаи зебо нигоҳ карда, ҳаракатҳои шахватомез мекунад. Зердастонаш шавҳари Сита ва аъзои дастаро мекушанд ва ҷаноби Синг ба нияти нопокаш мерасад. То ин вақт ҳам Сингхи бадкор ба номуси духтарҳои поку вафодор мерасид.

Ў дар филми «Биракс- биракс» хеле бовиқорона рафтор дорад. Лақабаш Махараҷа. Дар вақташ ба Сита дастдарозӣ карду ҳоло меҳоҳад ба Ҷонита рӯ орад.

Дар ин филм ӯ амалиёти зиёде надорад, он қадар фаъол нест, вале чехрааш, чашмонаш, либосҳои бо қару фарраш диққати тамошобинонро ба худ ҷалб мекунад. Бо вучуди ҳамаи ин, қаҳрамони Амриш Пури- Синг дар хотимаи филм ҳалок мешавад.

Дар филми ҳунарии «Марвориди сеҳрнок» (соли 1986) сеҳргар Махараҷа шоҳзодаи бадкор Амриш Пуриро барои куштани Рачуи (Риши Капур) бемору беҳуш ба беморхона мефиристонанд. Рачни (Шридеви) ба хонаи Махараҷа омад мегӯяд:

-Агар қасе ба наздиконам ё ба шавҳарам қасди куштан кунад, ман ўро нест мекунам. Сеҳргар Маг (Амриш Пури) аз ин таҳдид метарсад. Бо вучуди сеҳргари бадҳоҳ бошад ҳам дар ин филм каме некӣ ҳам мекунад. Вақте ки дар маъбади морон Рачуи хурдсолро мор мегазад, сеҳргар Маго (Амриш Пури) аз ҳунари афсунгариаш истифода карда, писаракро аз марг начот медиҳад.

Махараҷа ё сеҳргар Маг дар ин филм ҳам меҳоҳад, ки аз ҳама пурқувваттарин инсон дар ҷаҳон бошад. Вале, бо вучуди чехраи бадҳайбат ва чашмони воҳиманокаш ӯ дар пеши Рачни очиз аст. Вале Рачни (Шридеви) агарчи зуд- зуд ба мор ҳам табдил ёбад ҳам ба мардум фақат некӣ мекунад ва як оилаи тифокро аз марг начот медиҳад.

Амриш Пури дар ин филм нақши сеҳргар Магро хеле олиҷаноб бозидааст. Ҳатто либосҳояш ҳам аҷоиб буда, ба тамошобин таъсир мерасонад. Дар аввал ӯ некӣ карда, дар хотимаи филм боз ҳамон бадкориашро давом медиҳад ва модари Рачуро ба найза мекушад.

Ниҳоят, худаш дар охири филм аз заҳри морон мемурад.

Баъди танаффуси 20- сола ӯ соли 2000 боз ба кино баргашт ва дар якчанд филмҳо, аз ҷумла «Бобо» (соли 2002) ҳунароашро нишон дод. Яъне, актёр ханӯз кодир буд, ки дар кино ҳунароашро нишон диҳад.

Солҳои охири ҳаёташ Амриш Пури дар ду филми ҳунари «Кисна: Защищая свою любовь» (соли 2005) ва «Kachchi Sadak» (соли 2005) бозӣ кард, ки нахустнамоиши ин филмҳо соли 2006, баъди вафоти актёр барпо гардид.

Дар фаъолияти ҳунариаш актёри машҳур, ситораи Болливуд Амриш Пури сазвори Ҷоиза «Барои иҷрои беҳтарин нақшҳои мардонаи плани дувум» дар солҳои 1986, 1997 ва 1998 гардида буд. Солҳои 1991 ва 1994 бошад, дар кинофестивалҳои байналмилалӣ Сидней ва Сингапур (соли 1994) соҳиби Ҷоизаи махсус шуд.

Амриш Пури дар зиндагӣ шахси меҳрубон ва ҳалим буд. Панҷуми январи соли 1957 тӯйи хонадоршавиаш бо хонуми зебо Урмиле Дивекар барпо гардид. Ин оилаи тифоқ соҳиби ду фарзанд- писар Рачив Пури ва духтар Намрата Пури шуданд. Шугли дӯстдоштаи актёр чамъ овардани кулоҳҳо (шляпа) буд ва ӯ тамоми умраш кулоҳҳои гуногунро аз тамоми ҷаҳон чамъ овард, ки шумораашон 200 ададро ташкил меод.

Амриш Пури давоми фаъолияташ дар кинои Ҳиндустон қариб дар 300 филми ҳунари нақш офарид. Дар Болливуд Амриш Пуриро дар қатори Амитабх Баччан, Дхармендра ва Митхун Чакраборти ва дигарон ном мегиранд. Яъне, актёри дӯстдоштаву «бадқирдори» мо бо иҷрои нақшҳои манфиаш дар қатори ситораҳои

кинои Ҳиндустон, сахетараш кинои чаҳонӣ, чо гирифтааст. Бо иҷрои нақшҳои манфӣ дар дили тамошобинон роҳ ёфтаи хеле душвор аст. Аммо ба Амриши «бераҳму золим» ин ба осонӣ муяссар шуд ва бо нақшҳои манфӣ дар қатори ситораҳои кино ҷой гирад. Ӯ аз дигар актёрҳо бо овози буррои мардона ва чашмони калон- калони «бадҳайбаташ» фарқ мекард.

Дар оғози соли 2004 Амриш Пури ният дошт, ки ёддоштҳои тахти унвони «Воспоминания многоликово Могамбо» навишта, ба дасти мухлисонаш расонад. Аммо беморӣ ва марги ногаҳонӣ имкон надоданд, ки хотираҳои рӯи коғаз биёрад. Ӯ қадар лаҳзаҳо, андешаҳо ва ёддоштиҳои пураарзишро ӯ ҳамроҳаш ба дунёи абадӣ бурд. Амриш Пури 12 январи соли 2005, дар синни 73 -солагӣ дар Госпитали шаҳри Мумбай дар натиҷаи кафидани раги майнаи сар вафот кард. Садҳо мухлисонаш аз тамоми ҷаҳон канори Ҳиндустон ва чаҳон унвонии хонаводааш барқияҳои тасаллият фиристониданд.

Инак, аз вафоти ситораи кинои Ҳиндустон Амриш Пури зиёда даҳ сол гузашт. Вале дар ҳодари кино ӯ ҳамеша зинда аст ва бо чашмҳои афсунгараш, бо овози бурроаш ба мо мухлисонаш шодию фараҳ мебахшад. Инро мо пас аз тамошои филмҳои ҳунарии дар солҳои гуногун тамошокардамон, аз ҷумла «Решма и Шера» (соли 1972), «Дӯстони вафодор» (соли 1980), «Қонуни кӯр» (соли 1983), «Индиана Љонс ва маъбади тақдир» (соли 1984), «Дунёи бераҳм», «Ҷу се мушкетёр» (соли 1984), «Океан» (соли 1986), «Марвориди сеҳрнок» (соли 1986), «Биракс, биракс» (соли 1987), «Шоҳзодаи сиёҳ, Аҷуба» (соли 1989), «Рам ва Лакхан» (соли 1989), «Қонуни ҷангал» (соли 1991), «Савдогар» (соли 1991), «Се марди ба ғазаб омада» (соли 1989), «Қасос ва қонун -2» (соли 1998), «Муҳаббати марговар» (соли 2001), Кӯдаки бегона» (соли 2001) ва дигар филмҳои ҳунари эҳсос менамоем.

6.6. «АРТИСТ»-И БЕБАРОР, ВАЛЕ ТОЧИРИ МУВАФФАҚ (Кунал Госвамӣ)

Соли 1984 ба экранҳои кинои советӣ филми нави ҳунарии «Артист» (режиссёр П. Самбасива Рао) баромад. Мухлисони кинои ҳиндӣ дар Тоҷикистон филми навро хеле гарму ҷӯшон истикбол карданд. Иҷрокунандаи нақши асосӣ Равӣ Кумар – Кунал Госвамӣ баъди нахустнамоиши филм актёри дӯстдоштаи ҷавонон гардид. Он айём сурудҳо аз ин филми ҳунари вирди забони ҷавонон буд. Вале тақдирӣ фоҷиавии қаҳрамони асосӣ Равӣ Кумар мухлисонашро хеле ғамгин сохт, зеро поёни филм бо марги ситораи эстрада анҷом ёфт. Ҷавондухтарон бо ашкҳои шашқатор аз толори кино берун мешуданд.

Баъди филми ҳунарии «Артист» мухлисон интизори нақшҳои нави Кунал Госвамӣ дар кино буданд, аммо аз ҷӣ бошад, ки актёри дӯстдошташонро дигар дар экрани кино надиданд. Овоза паҳн шуд, ки гӯё ӯ пас аз иҷрои нақши Равӣ вафот кардааст. Яъне, танҳо дар филми ҳунарии «Артист» нақш офаридаасту халос.

Он солҳо дар бораи Кунал Госвамӣ маълумот пайдо кардан ғайриимкон буд. Хушбахтона, имрӯзҳо Сафоратхонаи Ҷумҳурии Ҳиндустон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият дорад ва мо метавонем аз он ҷо дар бораи актёрҳои дӯстдоштаамон маълумот гирем. Ё тариқи шабакаи Интернет бо режиссёру актёрҳои писандидаамон гуфтугӯи электронӣ дошта бошем.

Ба ҳаводорони Равӣ Кумар аз филми ҳунарии «Артист» расонданием, ки Кунал Госвамӣ сиҳату саломат буда, имрӯзҳо яке аз тоҷирони муваффақи Ҳиндустон ба ҳисоб меравад.

Тибқи маълумоти бадастомада, Кунал Госвамӣ 24 ноябри соли 1971 дар Ҳиндустон таваллуд шудааст. Вале, агар санаи зодрузаширо бо истехсоли филми хунарии «Артист» (соли 1983) муқоиса кунем, ӯ нақши Равӣ Кумарро гуиё дар 12 – солагиаш офарида бошад. Дар филм бошад, мо як ҷавони баркамолро мебинем.

Мавриди зикр аст, ки мавсуф аз ҳамаи актёрон дида бештар имкон дошт, ки дар кино нақш офарад, зеро падараш Маноч Кумар актёр, режиссёру сенарист ва продюсери шинохтаи Ҳиндустон ба шумор мерафт. Маноч Кумар чун режиссёр филмҳои хунарии «Нилуфари кабуд» (1968), «Нони хушк» (1974), «Ғавго» (1972), «Қалби гарм» (1981) ва ғайраро таҳия кардааст. Аз рӯи сенарияи ӯ режиссёри машҳур Раҷ Капур филми хунарии «Номи ман масхарабоз»-ро соли 1972 таҳия карда буд. Ҳамчунин падараш чун режиссёр бунёдгузори усули нав-филмҳои ватандӯстона дар кинои Ҳиндустон шинохта шудааст. Падар то охири ҳаёташ ба сабқаш содиқ монд. Ҳол он ки дар он айём режиссёрҳои аллақай маъруфу машҳур Раҷ Капур, Дев Ананд ва Дилип Кумар истехсоли филмҳои шавқангез, пурҷӯшу хурӯширо (пафосные филмы) пеша карда буданд.

Маноч Кумар мехост, ки ба писараш дар кинокараера кумак расонад. Аввалин нақши Кунал дар кино ин нақши наврас Крантӣ дар филми хунарии «Қалби гарм» (режиссёр Маноч Кумар, соли 1981) буд. Дар ин филм ситораҳои кинои Ҳиндустон Дилип Кумар, Шаши Капур ва Хема Малини низ нақш офарида буданд. Кунали наврас аз ҳамкорӣ бо ин ситораҳо фаҳр мекард.

Баъди ду сол актёри ҷавон Куналро шуҳрати беандоза интизор буд. Режиссёр П.Самбасива Рао ба таҳияи филми хунарии «Артист» шурӯъ намуд ва барои

ичро кардани нақши асосӣ – Равӣ Кунал Госвамиро даъват кард. Метавон гуфт, ки ӯ қадамҳои нахустини хешро ба сӯи шаҳраки киносозони Ҳиндустон – Болливуд гузошт.

Иҷрои нақши Равӣ дар филми ҳунарии «Артист» ба Кунал Госвамӣ шухрати беандоза овард. Метавон гуфт дар кино ин аз ҳама нақши бобарори ӯ буд. Пас аз нахустнамоиши филм — 9 декабри соли 1983 ҳамагон дар экран ҷавони зебо ва дилрабо, болобаландро дида, аз ояндаи дурахшонаш сухан мегуфтанд.

Овозхони ҷавон баъдҳо ситораи эстрада Равӣ Кумар (Кунал Госвамӣ) бо ҳунар, истеъдод ва чехраи сахназешбахш дили хазорон мухлисони киноро ба даст овард. Дар филми ҳунарии «Артист» Кунал Госвамӣ бо ситораи кино Шридеви партнёр буданд. Ду ҷавони зебо ва ба ҳам муносиб. Ҳар ду ба қуллаҳои орзуяшон мерасанд, аммо...

Бемории ногаҳонии Равӣ Кумар дар як мижа задан тақдирашонро дигар кард. Марги онҳо як навъ сахнаи фоҷиаи «Ромео ва Чулетта»-ро ба хотир меовард. Дар асл тақдирашон якранг баромад. Равӣ ба ҳалокат мерасаду Радха захр хӯрда, худкушӣ мекунад. Ин филм натавон ба ҳаёти Равӣ Кумар хотима мегузорад, балки ҳаёти ҳаррӯзаи иҷроқунандаи нақш Кунал Госвамиро низ аз мухлисонаш паноҳ кард. Албатта, ӯ батамом аз кино дур нашуд. Минбаъд, дар филмҳои ҳунарии «Тақдири раққоса» (1983), «Бозии охири» (1989), «Пулҳои ифлос» (1990) ва «Ҳимоятгар» (1991) нақшҳои асосӣ ва дувумдараҷаро бозидааст, аммо ин филмҳо барои ӯ бебарор буданд. Актёр натавонист, ки тавассути образҳои офаридааш ба мухлисонаш шодию фараҳ ё ғаму андуҳ бахшад.

Дар соли 1991 ӯ дар ду филми ҳунари нақш офарида буд, аммо боз бебарор...

Умуман, чаҳор филме, ки Қунал Госвамӣ дар онҳо баъди филми ҳунарии «Артист» нақш офарида буд, он қадар камёб нашуданд. Яъне, артисти дӯстдоштаи мо паси парда монд. Дар маҷмӯъ, номбурда дар 11 филми ҳунари нақш офаридааст.

Бояд зикр намуд, ки солҳои 90-ум ба кинои Ҳиндустон актёрҳои ҷавону боистеъдод Салмон Хон, Шоҳрух Хон, Акшай Кумар, Адҷай Девган ва дигарон ворид шуданд. Қунал Госвамӣ бо вучуди он ки аллақай тавассути филми ҳунарии «Артист» машҳур гашта буд, бо ин ситораҳои нав рақобат карда натавонист. Дар ин роҳ ҳатто падари машҳураш очиз монд.

Дар он айём падараш Маноч Кумар низ киноро як сӯ гузошт, зеро актёрон ва режиссёрони навҷӯ бо диди тоза ва услуби хеш вориди кино шуданд. Инҳо – Адитя Чопра, Рохит Шетти, Каран Чоҳар ва ғайраҳо.

Он солҳо филмҳои ҳунарии дар мавзӯи ватандӯстӣ таҳияшуда талабгор надоштанд. Ӯ маҷбур шуд, ки киноро як сӯ гузошта, ба тичорат машғул шавад. Чанд муддат ӯ дар шаҳри Дехлӣ ба тичорат дар баҳши тарабхонаҳо машғул шуд. Дар тичорат қораш ба зудӣ барор гирифт. Падараш соли 1998 дубора ӯро ба қори кино ҷалб қарданӣ шуд. Қунал дар филми ҳунарии «Jai Hind» (1999) дар нақши асосӣ баромад қард. Лекин сенария ва режиссураи филми нав дар рақобат бо кинои муосир ва замони нав тоб наовард. Қунал Госвамӣ боз шикаст хӯрд.

Дар ниҳоят, ӯ қатъиян киноро тарк карда, ҷиддӣ ба тичорат машғул шуд. Танҳо соли 2008 розигӣ дод, ки дар филми кӯтоҳметраи «Contract Online» (Маврикий, соли 2008) нақше офарад.

Тақдири кинематографии ин ҷавони зебо мунаққидони кино, режиссёрон ва продюсерҳоро бетараф нагузошт. Онҳо фикру андешаҳои онро баён

мекарданд. Дар Болливуд ақидае буд, ки агар Кунал Госвамӣ режиссёр ва продюсерашро иваз мекард ва аз «маслиҳатҳои» падараш баъзан дур мерафт, ба чунин бухрони эҷодӣ дар кино дучор намешуд. Зеро, тақдирӣ ӯро дар кино падараш ҳал мекард. Дар кадом филми нав бояд бозӣ кунад ё бо кадом режиссёр ва продюсер шартнома бандад.

Алҳол Кунал Госвамӣ аҳён-аҳён дар чорабиниҳои фарҳангӣ пайдо мешавад, зеро бештари вақташро ба тичорат бахшидааст. Дар баробари рестораноҳо ӯ ширкатиҳои сайёҳӣ низ дорад, ки ҳамеша мизочонаш зиёданд.

Тоҷирӣ бобарор Кунал Госвамӣ соли 2002 сценариёе пайдо карда, хост ин навбат ба режиссура даст занад. Сценариёро омӯхт, маблағи муайян низ ҷудо кард, аммо боз шикасти навбатӣ. Вай натавонд дар кино, балки дар оиладорӣ низ саҳт шикаст хӯрдааст. Мебоист аз рӯйи маслиҳати пешакӣ Прие – духтари тоҷирӣ калон Винода Чопраро ба занӣ мегирифт, аммо дар арафаи тӯй арӯсшаванда ҳамроҳи дӯстдораш мегурезад. Ин ҳам зарбаи дигаре буд ба ӯ.

Танҳо соли 2005 ба Кунал муяссар гардид, ки ба Рита ном ҷавондухтари зебӯе хонадор шавад. Имрӯзҳо ӯро бо ҳамсараш танҳо дар ҷашну маъракаиҳои хурсандӣ мебинанду халос. Кино барояш чун пештара азиз аст, аммо танҳо дар хотираҳо боқӣ мондаасту бас. Мунаққидони кино Кунал Госвамиро «Ромеои кинои Ҳиндустон» номидаанд. Ӯ дар кино «Артист»-и бебарор, вале дар тичорат тоҷирӣ муваффақ шуд.

6.7. ЗАНИ БАДКИРДОР (Манорама)

Дар санъати кинои Ҳиндустон, умуман филмҳои хунарии ин кишвар, хунармандоне ҳастанд, ки танҳо бо як нақши дуумдараҷа ё лаҳзавӣ дар хотири тамошобин дер боз мемонанд. Агарчӣ он нақш манфӣ аст ё мусбӣ.

Масалан, нақши Чага аз филми хунарии «Оворагард» (режиссёр Раҷ Капур, соли 1951), силсиланақшҳои Амриш Пури-Махараҷа аз филмҳои хунарии «Биракс, биракс» (режиссёр Баббар Субҳаш, соли 1987), «Чун се мушкетёр» (режиссёр Прамод Чакраворти, соли 1984), «Шоҳзодаи сиёҳ Аҷуба» (режиссёрҳо Геннадий Василев ва Шаши Капур, соли 1989), Чопра аз филми хунарии «Бобби» (режиссёр Раҷ Капур, соли 1973), Габбар Сингх аз филми хунарии «Қасос ва қонун» (режиссёр Рамеш Сиппи, соли 1975), холаи Каушал аз филми хунарии «Зита ва Гита» (режиссёр Рамеш Сиппи, соли 1972), Гачендра аз филми хунарии «Рам ва Шиам» (режиссёр Тапи Чанақя, соли 1967) ва амсоли онҳо.

Албатта, ҳар як нақши дар боло зикршуда кадрӣ кимати худро дорад. Метавон дар атрофи онҳо соатҳо сухан ронд, вале ин навбат дар бораи актрисаи шинохтаи театру кинои Ҳиндустон Манорама ҳарф хоҳем зад.

Манорама ба тамошобинони тоҷик аз филми хунарии «Зита ва Гита» шинос аст. Шояд холаи ғафсу фарбеҳаки Зитаро дар хотир доред? Бале, ҳамоне, ки Зитаро азобу шиканҷа медиҳад.

Номи аслии актриса Гописантха мебошад. Тахаллуси Манорамаро ҳангоми дар театри маҳаллӣ кор карданаш гирифтааст.

Манорама 26 майи соли 1943 (баъзеҳо соли 1920 мегӯянд) дар штати Тамиланди Ҳиндустон ба дунё омадааст. Падараш ирландӣ ва модараш хинду буд. Фаъолияти хунарии ӯ аз сарояндагӣ оғоз ёфта, баъд дар театри маҳаллӣ актриса шуда кор кард. То соли 1947, яъне то чудо шудани ду давлати бузург (Ҳиндустон ва Покистон) ҳамроҳи шавҳараш дар шаҳри Лоҳури Покистон зиндагӣ доштанд. Баъд, ба Ҳиндустон кӯчида, шаҳри Бомбейро макони зисти доимӣ интихоб намуданд. Шавҳараш Раҷан Хоксор-актёри кино ба ҳамсараш иҷозат меод, ки дар филмҳои хунари нақш офарад. Манорама аз хурдсолӣ дар кино нақшҳои кӯчакро бозӣ карда буд ва аз ин рӯ, таҷриба дошт. Нахустин нақш дар санъати кино ин филми хунарии «Jaideu» буд. Вале нахустин кори нисбатан мустақилонааш дар кинои Ҳиндустон соли 1958 оғоз ёфтааст.

Манорама дар кинои Ҳиндустон аввалин зан буд, ки дар филмҳои истехсоли тамилӣ дар нақшҳои мазҳакавӣ ва занҳои бадкор бо ному таҳаллуҳои Нагеш, Чандрабабу ва Тхангавелу нақш офаридааст. Баъдҳо актрисаҳои он айём ҷавон Шакти Капур, Кадер Кхан ва Гулшан Гровер ба ӯ пайравӣ намуда, ин анъанаро дар кинои Ҳиндустон идома доданд. Вале ҳар актриса сабку усул ва тарзи иҷрои худро дошт. Дар ин миён Манорама ягона буд.

Ӯ тӯли фаъолияташ 160 нақши гуногунхарактерро дар кино офаридааст. Ба тамошобинони тоҷик танҳо се филми хунари «Зита ва Гита» (1972), «Тафтишот дар Гоа» (1974) ва «Чунин бародарони гуногун» (1989) бо иштирокаш шиносанд. Манорама беш аз ҳама бо ситораи кино Дхармендра ҳамкорӣ кардааст.

Ба мухлисони кинои тоҷик нақши холаи Зита-Каушал аз филми хунарии «Зита ва Гита» шинос ва

писанд аст. Мухлисон ин филмро бо иштироки ситораҳои кинои Ҳиндустон - Дхармендра, Хема Малини, Санчив Кумар, Рупеш Кумар ва дигарон борҳо тамошо карда, аз бозии холаяки ғафсу фарбеҳ ба кавли Гита «мурғи фарбеҳ» ва киёфабозии ӯ ҳаловат бурдаанд. Нақши холаи Гита ё ғафсаку фарбеҳак дар иҷрои Манорама хеле табиӣ ва хотирмон баромадааст.

Масалан, сахнаи хостгорӣ ба хонаи Зитаро ба хотир оред. Ӯ худро бо хандаҳои сохтакорона, табассумҳои фиребо, «ғамхориҳои модарона» ва чашмбозиву чехрабозӣ дар назди волидайнӣ Равӣ як холаи ҳалиму меҳрубон нишон медиҳад. Ва ин ба актриса муяссар гардидааст. Танҳо тамошобин медонад, ки ин зани «маккор» ба чӣ қорҳо қодир аст. Бо вучуди зани бадқор буданаш, тамошобин ӯро дар ҷодари кино нағз қабул карда, аз бозии «маккоронааш» ҳаловат мебарад.

Вақте ки адвокат Гупта моҳонаи Зитаро меорад, холаи Каушал сохтакорона пулро нагирифта, барои шумурдан ба шавҳараш медиҳад. Худаш чашм аз ҳисоби пул нақанда, ҳатто бо чашмакзаниҳояш пулро мешуморад.

Шояд тамошобини филм гурехтани Зитаро дар ёд дорад? Холаи фарбеҳакаш чӣ қадар «ғам меҳӯрад», гиря мекунад. Яъне, гиряи ӯ аз ғайб задани Зита не, балки аз даст рафтани пулаш буд. Зеро пул аз даст меравад, на ҷиянаш.

Чунин лаҳзаҳои хушҳолкунанда дар филми хунарии «Зита ва Гита» хеле зиёданд.

Холаи Каушал аз мулоқоту бархӯрди нахустин бо Гита дар хонааш саҳт шикаст меҳӯрад. Ин саҳнаҳо хеле шавқовару хандаовар баромадаанд. Умуман, актрисаи маҳбуи мо Манорама ҳангоми иҷрои нақши холаи Зита бо чехрааш (мимика) хеле хуб бозӣ кардааст.

Маҳорату малакаи оличаноб дорад. Фарбеҳияш бошад, нақшҳои офаридаашро дучанд таъсирбахшу фаромӯшношудани мекунад. Шояд ҳамаи инро ба инобат гирифта, мухлисони кино, бо вучуди «зани бадкор» буданаш, ӯро дӯст медоранд.

Актриса Манорама дар кино нақши зиёд офаридааст, аммо нақши холаи Зита аз филми ҳунарии «Зита ва Гита» ӯро машҳур гардонид.

Соли 1989 Манорама барои филми ҳунарии «Puthiya Padhai» Ҷоизаи «National Film Award» чун «Актрисаи беҳтарин барои иҷрои нақшҳои плани дуввум»-ро сазовор шуд. Соли 2002 бошад, Ҳукумати Ҳиндустон Манорамаро бо ордени «Падма Шри» кадрдонӣ намуд.

Нақши охирини актрисаи маҳбуби мо Манорама ин Матхумати аз филми ҳунарии «Об» (соли 2005) буд. Манорама 15 феввали соли 2008 дар шаҳри Мумбаи Ҳиндустон вафот кард.

Аз Манорама ва шавҳараш Рачан Хоксор бо номи Рита духтаре ба воя расид. Рита меҳост, ки мисли волидайнаш актриса шуда, дар кино бозӣ кунад. Ҳатто дар чанд филми ҳунарий низ нақш офаридааст, аммо комёб шудааст ё не, маълум нест.

То кунун тамошобинони кинои ҳиндӣ холаи фарбеҳаки Зитаро дар филми ҳунарии «Зита ва Гита» тамошо кунанд, аз бозиҳои аҷоибу ғароиб ва чехрабозии Манорама хеле хушҳол мешаванд...

БОБИ 7.

САҲМИ УСТОД МИРЗО ТУРСУНЗОДА ДАР ИНКИШОФИ КИНОИ МИЛЛИИ ТОЧИК

Вақте ки мероси бой ва пургановати устод Мирзо Турсунзодаро мавриди омӯзиш қарор додем, он уқёнуси беканореро мемонад. Устод дар тамоми мавзӯҳо шеърӯ дoston ва манзумаҳои хеле зиёд ва пурмағнӣ эҷод кардааст. Дар ин байн боз фурсат ёфта, чун ходими машҳури давлатӣ, ҷамъиятӣ ва муборизи фаъоли сулҳу дӯстии халқҳо қариб, ки нисфи умраи ро дар сафари мамлакатҳои дунё гузаронидааст:

*Баҳор омад зи умрам боз як соли дигар бигзаист,
Тамоми зиндагӣ оҳиста аз пеши назар бигзаист.
Ба мисли гӯшту нохун ҳамеша бо Ватан будам,
Агарчи нисфи умри беҳтаринам дар сафар бигзаист.*

Устоди бузургвор ба ҳамаи ин серкорияи нигоҳ накарда, фурсат меёфт ва дар баробари эҷоди шеърӯ dostonҳои баландгоя боз ба тарҷумаи (дубляжи) филмҳо, навиштани киносенарияҳо барои филмҳои хунарӣ ва драмаву либретто барои театрҳои касбӣ бо камоли майл даст мезад. Ҳол он ки ба кам шоирон дас медод, ки дар баробари корҳои эҷодӣ боз ба фаъолияти муҳими давлативу ҷамъиятӣ муваффақ шаванд.

Шарқииноси маъруфи советӣ доктори илмҳои филология профессор Иосиф Самуилович Брагинский аз ин хусус менависад: «У (М.Турсунзода) чунон як шахсияти барҷаста, мураккаб, дорои ҷаҳонбинии васеъ буд, ки дар бораи як ҷиҳати хосси табиаташ, дар бораи рӯҳи интернационалиаш вай, принципнокӣ ӯ, дар бораи садоқаташ дар дӯстӣ, дар бораи дар шахси вай ба ҳам пайвастании эҷодкорӣ поэтикӣ ва фаъолияти сиёсӣ ва

боз чиҳатҳои зиёди дигар мақолаҳои ҷудогона навиштан мумкин аст»⁸.

Дар асл ҳам метавон дар бораи паҳлуҳои гуногуни эҷодии устод мақолаҳои ҷудогона навишт. Масалан, Мирзо Турсунзода ҳамчун журналист, ходими адабии театр, драматург, яке аз нахустин арбобони маданияту фарҳанги муосири тоҷик, тарҷумони филмҳои хунарӣ, муаллифи чандин либреттоҳо ва киносенарияҳо шинохта шудааст.

Ба ин хотир, ин навбат ният кардем, ки ҳамкориҳои устод Мирзо Турсунзодаро бо кинои тоҷик, бахусус навиштани киносенарияҳо барои филмҳои хунарӣ дар киностудияи давлатии «Тоҷикфилм»-ро мавриди баррасӣ қарор диҳем.

Ҳамкориҳои устод Мирзо Турсунзода бо киносозони тоҷик ҳанӯз аз солҳои 30-юм аз тарҷумаи (дубляжи) филмҳои хунарии истеҳсоли киностудияҳои «Мосфилм», «Ленфилм» ва филмҳои хунарии истеҳсоли киностудияҳои собиқ 15 ҷумҳуриҳои бародар оғоз ёфтааст. Зеро аз рӯзиҳои нахустин бо таъсиси кинотрести «Тоҷиккино» (18 майи соли 1930) адибон М.Раҳимӣ, Ҳ.Обидӣ, А.Лохутӣ, Р.Навбарӣ, М.Турсунзода, А.Деҳотӣ, С.Улуғзода, М.Миршакар, Ҳ.Аҳрорӣ, Ғ.Абдулло, Ҷ.Икромӣ ва дигарон бо кормандони «Тоҷиккино» алоқаи мустаҳками эҷодиро барқарор карданд.

Моҳи декабри соли 1933 дар КМ ПК(б) Тоҷикистон Маҷлиси машваратии маданияту равшаннамоӣ барпо шуд, ки иштирокчиёни маҷлис масъалаи он айём хеле муҳим «Оид ба вазъият ва натиҷаҳои кори саноати кино ва фото»-ро муҳокима намуданд. Дар маҷлис дастовардҳои эҷодии соли 1933 хуб арзёбӣ гардида, тавсия дода шуд, ки аз тарафи

⁸ Васлгари дилҳо. – Душанбе: Ирфон, 1981. – С. 175

ходимони кино ва адибон беҳтарин филмҳои тоҷикӣ бояд аз забони русӣ ба тоҷикӣ баргардонида шаванд. Кор рӯйи сценарияҳои нав ва ҳамкориҳои киносозони тоҷик бо адибони маҳаллӣ беҳтар ба роҳ монда шаванд. Бахусус, ба дараҷаи ғоявию бадеии асарҳои истеҳсолкардаи кинотрести «Тоҷиккино» диққати махсус ва бештар дода шавад. Дар қарори қабулшудаи иштирокчиёни маҷлис чунин омада буд:

«Дар тайёр намудани сценарияҳо ва либреттоҳо барои солҳои 1934-1935, ... нависандагони пролетарӣ ба истеҳсоли филмҳои нав ҷалб карда шаванд, бо онҳо семинарҳо гузаронида, инчунин барои навиштани сценария ва либреттоҳо мавзӯи пешниҳод карда шаванд. Танҳо ба ин васила ба тақомулотии кори сценарияю либретто муваффақ шудан мумкин аст»⁹.

27 апрели соли 1934 дар шаҳри Душанбе Маҷлиси яққояи нависандагони Москва ва кормандони киностудияи «Тоҷиккино» барпо шуд. Дар маҷлис Виктор Борисович Шкловский оид ба «Оғози киносценария» маъруза кард. Ҳамаи ин муносибат ва ғамхориҳои Ҳукумати ҷавони РСС Тоҷикистон боиси боз ҳам беҳтар гардидани муносибатҳои эҷодии адибони тоҷик ва ходимони санъати ҷавони кинои миллӣ шуд.

Аз ин пас, тавачҷуҳи нависандагону драматургони маҳаллӣ ба санъати кино боз ҳам бештар афзуд.

«Партияи Коммунистӣ ва Ҳукумати РСС Тоҷикистон бо мақсади тайёр кардани кормандони миллии кино як қатор чорабиниҳо андешиданд. Ба киностудияи «Тоҷиккино» режиссёри маъруфи Советӣ Ходими хизматнишондодаи санъати РСФСР Лев Кулешов даъват шуд. Ӯ мебоист дар баробари кори

⁹ АП ФТ ИМЛ, Ф.3. р.5.д. 790. в 172

асосии худ, инчунин дар тайёр кардани кадрҳои миллӣ ёрӣ расонад. Ҳамроҳи Лев Кулешов нависандагон Осип Брик ва Всеволод Вишневский ба Тоҷикистон омаданд.

18 майи соли 1935 бо ташаббуси КМ ЛКСМ Тоҷикистон комсомолони фаъол, ки дар байнашон эҷодкорон низ буданд, бо нависандагони шаҳри Москва вохӯрии эҷодӣ барпо гардид.

Худи ҳамон сол дар назди трести «Тоҷиккино» барои нависандагони тоҷик мактаби сценариянависон ташкил шуд, ки роҳбарии онро Лев Кулешов бар уҳда дошт. Инчунин, дар назди Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон шӯбаи сценария барпо карда шуд, ки роҳбари он Ғанӣ Абдулло буд»¹⁰.

“Албатта, чунин ғамхориҳои Ҳукумати РСФСР Тоҷикистон ва бародарони рус аз шаҳри Москва буд, ки кори дубляжи филмҳои русӣ ва тоҷикӣ, инчунин сценариянависӣ низ рӯ ба беҳбудӣ ниҳод. Чанд сол пас ин ҳамкорӣ меваҳои нахустини хешро ба бор овард. Устод Муҳаммадҷон Раҳимӣ сценарияи «Китоби бахт», Ҷ.Обидӣ сценария барои филми бачагона «Ғаму шодии Малика», устод Абулқосим Лоҳутӣ сценарияи «Биҳишт» ва ғайраҳоро дар ҳамдастӣ бо нависандагон ва драматургони рус навиштанд.

Масалан, устод М.Раҳимӣ дар ҳамдастӣ бо А.Иванов, Ҷ.Обидӣ бо А.Холмский, устод Мирзо Турсунзода дар ҳамқаламӣ бо А.Мстиславский сценарияи «Дар кӯҳсори Помир»-ро навиштанд.

Сценарияҳо то соли 1938 ба дараҷаи баланди касбӣ эҷод гардидаанд, аммо ба экран роҳ наёфта, солиёни дароз дар «портфели киностудия» мехобиданд.

Ба ҳамин монанд сценарияи «Ҳалокати Иброҳимбек»-и Сотим Улуғзода, «Қишлоқи тиллоӣ»-и Мирсаид Миршакар, киносценарияҳои Абдусалом Дехотӣ ва Ҳаким Карим дар мавзӯи инқилобӣ, Раҳим

¹⁰ Мирзошоев С. «Роҳи кинои тоҷик». - Душанбе: «Ирфон». 1973-с. 80

Навбарӣ дар бораи нахустин зиёиёни тоҷик омода буда, ҳамашон рӯи коғаз монданду халос. Ҳатто солҳои минбаъда низ истифода қарор нашуданд»¹¹.

Сабаби экранӣ нашудани сенарияҳои зикршударо дар ду ҳолат мебинем. Аввалаш, ин ханӯз нарасидани мутахассисони касбии соҳа. Сонӣ, кинотрести «Тоҷиккино» он солҳо аз ҷиҳати базаи техникӣ ба таври зарурӣ мучаҳҳаз нашуда буд. Бештар филмҳои ҳуҷҷатии ташвиқотию тарғибӣ таҳия мешуданд ва каму беш ба дубляжи филмҳои бадеӣ аз забони русӣ ба тоҷикӣ диққат меоданду халос. Сабаби дигарашро яке аз бунёдгузори театру кинои тоҷик Ғуломризо Баҳор (1903- 1938) чунин менависад:

«Дар театр қор қарда, ман бисёр асарҳоро рӯи сахна гузоштам. Чун ба кинотрести «Тоҷиккино» барои қор минбаъда гузаштам, аз ҷиҳати эҷодӣ қафо мондам. Солҳои 1935-1936 барои ҳамаи мо барабас гузашт. Лев Кулешов, ки ману Комил Ёрматовро ба вай вобаста қарда буданд, моро ҳатто ба қори режиссура наздик шудан ҳам намонд. Ин «ҳамқорӣ» бо Лев Кулешов ба дуямон чизе надод»¹².

«Моҳи июни соли 1937 дар Маҷлиси қормандони фаъоли санъати кино дар баробари дигар қорҳои санъати кино, инчунин аз ҳамқорӣ нависандагон – адибон бо кино низ баррасӣ гардид. Нависандаҳо Ғанӣ Абдулло, Ҳаким Карим, Мирзо Турсунзода ва дигарон дар бораи тайёр қардани кадрҳои кино, сенария режиссура ва актёрҳо изҳори ақида қарданд. Ин муҳокимаронӣ ва пешниҳоду андешаҳо бенатича намонданд. Баъди маҷлиси қормандони фаъоли санъати кино киносенарияҳои А.Лохутӣ –«Тоҷ ва байрақ», Ғ.Абдулло – «Восеъ», Ҷ.Иқромӣ – «Ҳаёт»,

¹¹ Ахроров А. Таджикское кино (1929-1969). – Душанбе, «Дониш», 1971. – С.64-65.

¹² Вохӯрии нависандагон бо ходимони кино //Коммунист Таджикистана. – 1937. – 5 июн.

А.Пирмухаммадзода ва А. Олшанский – «Комил», Ҳ.Карим –«Беҳуқук», С.Саидмуродов ва Н.Достал – «Раъно», М.Раҳимӣ –«Китоби бахт», Ҳ.Обидӣ – «Ғаму андуҳи Малика» навишта шуданд, аммо ягон сенария рӯйи экран наомад.

Аз адибони тоҷик танҳо ба устод Муҳаммадҷон Раҳимӣ даст дод, ки соли 1942 сенарияи «Фарзанди Тоҷикистон»-ро дар ҳамдастӣ бо Е.М.Помещиков ва Н.В.Рожков навишта, рӯйи навори кино орад. Филм аз корнамоиҳои тоҷикписарон дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ ҳикоят мекунад. Мо пас аз интизориҳои зиёд бори нахуст дар чодари кино бо номи сенариянависи тоҷик М.Раҳимӣ дучор шудем, ки боиси ифтихор буд»¹³.

Бояд қайд намуд, ки кӯшиши аввалин ва мурочиат ба асарҳои нависандагони тоҷик ин ба соли 1931 рост омад ва то соли 1938 давом ёфта, танҳо соли 1956 амалӣ гардид. Ин ҳам бошад киносенарияи «Дохунда» аз рӯйи романи ҳамноми устод Садриддин Айнӣ буд, ки ба қалами А.Громов ва С.Айнӣ, баъдҳо А.Олшанский ва Н.Достал ва солҳои 1936 режиссёр Лев Кулешов аз рӯйи сенарияи О.Брик ва 1938 дар варианти нав И.Прут ва А.Олшанский кор карданд. Вале кӯшиши нахустин низ ҳафт сол тӯл кашид ва оқибат бенатиҷа монд.

Танҳо ба режиссёри ҷавон Борис Кимёгаров муяссар гардид, ки соли 1956 аз рӯйи сенарияи Виктор Шкловский филми хунарии «Дохунда»-ро дар студияи Сталинобод (ҳоло киностудияи давлатии «Тоҷикфилм») ба навори кино гирад. Вале пеш аз огози ин кори ниҳоят чиддӣ Ҷаласаи махсуси назди Вазорати маданияти РСФСР Тоҷикистон гузашт, ки дар кори он киносенарияи «Дохунда»-и Виктор Шкловский

¹³ Ахроров А. Таджикское кино (1929-1969). –Душанбе, «Дониш», 1971. – С.85.

муҳокима шуд. Дар муҳокимаи он адибон Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Сотим Улуғзода, таърихшиноси маъруф Зариф Рачабов ҷаблонна иштирок карда, баҳри боз ҳам беҳтар намудани сценария фикру андешаҳошонро баён намуданд. Филми ҳунарии «Дохунда»-и режиссёр Борис Кимёгаров танаффуси 16-солаи кинои тоҷикро раҳна зад ва ба оғози марҳилаи нави кинои миллии тоҷик ва ҳамкории адибони маҳаллӣ бо кино асос гузошт.

Соли 1957 бошад ба экранҳои кинои советӣ филми ҳунарии мусиқӣ – мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрдм»-и таҳиягар Р.Я.Перелштейн баромад. Филми номбурда бо сурудҳои ширину форамаш зуд ба дили муҳлисони кино ҷо гирифт.

Бешак, матни сурудҳо «Дидам ҷамоле», «Суруди ҷойхонаҷӣ», «Суруди мӯзадӯз», «Суруди ҳолаи Холнисо» ва дигарҳо, ки он солҳо вирди на танҳо мардуми тоҷик, балки халқҳои СССР гардида буданд, ба қалами устод Мирзо Турсунзода тааллуқ доштанд. Албатта, ин санаро оғози ҳамкории устод Турсунзода бо кинои тоҷик гуфтан он қадар ҷоиз нест. Зеро ҳамкории эшон, тавре ки дар боло низ қайд намудем, аз солҳои сиёму оғоз ёфта, то охири ҳаёташ идома дошт. Устод Мирзо Турсунзода дар бораи навиштани сценарияи кино, инчунин қаламашро дар дубляжи филмҳои ҳунарий низ санҷидааст.

Дубляжи филмҳои ҳунарий дар кинои тоҷик ҳанӯз аз соли 1931 оғоз ёфта буд. Ва, бештар филмҳои ҳунарии беовоз бо титрҳо (навиштаҷот) аз ҷониби адибони тоҷик тарҷума мешуданд.

Аввалин филми ҳунарии тарҷумашуда ин «Духтари рӯҳонӣ» (истеҳсоли киностудияи «Ўзбекфилм» соли 1931) буд, ки навиштаҷоти онро адибони тоҷик тарҷума карда буданд. Вале кори нисбатан ҷиддӣ пас аз интишори Қарори Совети Комиссарони Халқии РСФСР Тоҷикистон аз 2 ноябри

соли 1938 «Оид ба дубляж –тарҷума кардани филмҳои бадеӣ ба забони тоҷикӣ» оғоз ёфт. Дар он омада буд:

«Бо мақсади аз тарафи меҳнаткашони Тоҷикистон беҳтар дарк намудани филмҳои бадеии ба забони русӣ истеҳсолшуда аз тарафи киностудияи Сталинобод зудтар омӯхта шудани тариқи истеҳсоли дубляжи кинофилмҳо ба забони тоҷикӣ зарур ҳисобида шавад».

Мутахассисони дубляжи филмҳои бадеӣ А.Константинов ва В.Чечёткин аз Россия ба Тоҷикистон омада, аввалин филмҳои ҳунари - «Ленин дар Октябр» ва «Одами милтиқдор»-ро ба забони тоҷикӣ гардониданд. Матн ва муколамаҳои тоҷикии филмҳоро шоирон М.Раҳимӣ, М.Турсунзода ва нависанда С.Улуғзода аз русӣ ба тоҷикӣ тарҷума карданд.

Дубляжи ин филмҳо 6 апрели соли 1939 ба охир расид ва ин иқдоми нек тухфаи арзандае буд ба ҷашни 10-солагии ташкилшавии РСС Тоҷикистон. Ҳарду филмро бахшида ба ҷашн дар экранҳои шаҳри Душанбе намоиш доданд.¹⁴

Устод Мирзо Турсунзода ҳангоми кор дар дубляжи филмҳои бадеӣ аҳамияти онро хуб дарк карда навиштааст: «Дубляжи филмҳои бадеиро бояд биликул давом дод. Аз экран шунидани овози артистон ва алалхусус бо забони модарии худ шунидан, чӣ хуш аст»...

Умуман, дар тӯли ин солҳо дар қори дубляжи кино адибони мо устод М.Раҳимӣ сар карда, устодон М.Турсунзода, С.Улуғзода, Ҷ.Икромӣ, М.Миршакар, Ғ.Абдулло, Ҳ.Аҳрорӣ, баъдҳо М.Фарҳат, А.Баҳорӣ, А.Сидқӣ, А.Маниёзов, И.Раҳматов, нисбатан ҷавонҳо

¹⁴ Аҳроров, А. Таджикское кино (1929-1969). – Душанбе: Дониш, 1971. – С. 85.

М.Бахтӣ, Лоиқ Шералӣ, Н. Бақозода ва дигарон саҳми калон гузоштаанд.

Устод Мирзо Турсунзода дар оғози ҳамкорияш бо кинои тоҷик аз навиштани сценарияву тарҷумаи филмҳои хунари сар карда, баъдҳо дар чанд филмҳои мустанад: «Қувваи бузург» режиссёр Б.Кимёгаров, матни М.Турсунзода, оператор И.Барамиков, соли 1949, дар ду қисм ва филми мустанади «Садриддин Айнӣ» режиссёр Б.Кимёгаров, матни Н.Шпиковский, оператор М.Барбутли, оҳангсоз А.Ленский, мушовир М.Турсунзода, соли 1949, дар ду қисм ҷаълола иштирок намудааст.

Махсусан, дар таҳияи филми мустанади «Садриддин Айнӣ», ки он ба ҳаёт ва эҷодиёти асосгузори адабиёти советии тоҷик устод Садриддин Айнӣ бахшида шудааст, устод Турсунзода нақши калон дорад. Ва ҳамкориҳои ин ду марди бузурги фарҳангӣ Мирзо Турсунзода ва Борис Кимёгаров аз ҳамин ҷо оғоз ёфта, баъдҳо бо таҳияи филмҳои хунарии ҳеле баландгоя идома ёфт.

Борис Кимёгаров баъдҳо дар китоби хотираҳои аз ҳамкорӣ бо устод Мирзо Турсунзода ёдовар мешавад:

«...Филмро ман ҳамроҳи оператор М.Барбутли ба навор гирифтам ва мушовири мо Мирзо Турсунзода ҳамеша дар паҳлуамон буд, аз таҳияи ин филм дӯстии эҷодии ман бо ин шоир ва инсони наҷиб оғоз ёфт.

Рафти қор дар болои филм бошад, дар тақдирӣ ояндаам дар санҷати кино ва қорҳои минбаъдаам таъсири мусбӣ расонд».¹⁵

Аз китоби хотираҳои Борис Кимёгаров ҳулоса баровардан мумкин аст, ки самимияти ин ду устоди

¹⁵ Кимёгаров, Б. Роҳ ҷониби кӯҳсор меравад. – Москва: Бюрои пропагандаи санҷати кинои советӣ, 1970. – С. 21-22.

маъруф ва забардаст нисбати ҳамдигар хеле зиёд ва ниҳоят самимӣ будааст. Аввалан, чун устод Мирзо Турсунзода пай мебарад, ки Борис Кимёгаров дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти сардафтари адабиёти советии тоҷик филми мустанад бардоштанист, хеле шод гардида, омодагӣ ва кумакашро дарёғ намедорад. Сонӣ, дар мулоқоти нахустин устод Айнӣ режиссёри ҷавон Б.Кимёгаровро хеле сард қабул мекунад, мактуби Мирзо Турсунзода сабаб мешавад, ки С.Айнӣ табассум карда, дарҳол аз саломатӣ ҳолу аҳвол ва эҷодиёташ мепурсад. Пас барои наворгирӣ розигӣ медиҳад. Вагарна устод Садриддин Айнӣ мегӯяд: «Хулоса, барои ман саргардонӣ ва ташвиши зиёд шуд, ки ман ҳеҷ гоҳ ин гуна «маросимҳо»-ро толиб нестам ва толиб набудам...» (*Садои мардум, 2000, № 29(1201). – 14 апрел*).

Борис Кимёгаров аз ҳамкориҳои нахустинаш бо устод Мирзо Турсунзода менависад:

«...Ман орзу доштам, ки дар бораи яке аз адибони кӯҳансоли тоҷик Садриддин Айнӣ филми хуччатии тарҷумаи- ҳолӣ офарам. Вале он айём барои таҳияи филмҳои мустанад он қадар таҷриба надоштам. Мақсадамро ба Мирзо Турсунзода изҳор намудам. Он кас хеле хурсанд шуда, маро дастгирӣ намуд ва аз суҳан ба кори амалӣ гузашт.

- Бисёр хуб! Филмро бояд то ҷашни 70-солагии Айнӣ тайёр кунем, - гуфт вай ва мактубе ба номи Айнӣ навишта, ба дастам дод. Устод он вақт дар Самарқанд зиндагӣ мекард. Ин мақсадам ба шогирди дӯстдошта ва муҳаррири асарҳои Айнӣ Абдусалом Дехотӣ низ писанд омад. Вале шунидам, ки устод бемори ҷиддӣ аст...

Ман қарор додам, ки ба Самарқанд равам.

Дарвозаро ба рӯям духтари Айнӣ –Лутфия, ки он солҳо хонандаи синфи 10-ум буду алҳол санъатшинос, корманди илмии Академияи илмҳои РСС Тоҷикистон аст, боз намуд. Садриддин Айнӣ дар аввали вохӯрӣ

маро хеле сард пешвоз гирифт. Вай мухбирон ва суратгиронро нағз намедид ва мусохиба доданро хуш надошт. Вале чун мактуби Турсунзодаро хонд, дар чехрааш табассум пайдо шуд ва бо нигоҳи маъниомез, бодикқат ба сӯям нигариста, аз хусуси Мирзо маро пурсон шуд: кай аз хорича баргашт? Саломатиаш чӣ тавр? Кадом шеърҳои нав эҷод кардааст...».¹⁶

Аз ин бармеояд, ки маҳз бо ҳидояти устод Мирзо Турсунзода бори нахуст соли 1949 дар бораи сардафтари адабиёти советии тоҷик устод Садриддин Айни филми мустанад бо номи «Садриддин Айни» (иборат аз ду қисм) дар таҳияи режиссёр Борис Кимёгаров, оператор М.Барбутли оҳангсоз – А.Ленский ва мушовир (консультант) Мирзо Турсунзода офарида шуд ва ба ин роҳ чехраи устои бузургвор – Садриддин Айниро ба наслҳои оянда низ дар чодари кино зинда нигоҳ доштем.

Ҳамин тавр, ҳамкориҳои нисбатан ҷиддии устод Мирзо Турсунзода бо киносозон аз соли 1957, аз филми хунарии мусиқӣ-мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрдм» (сенарияи Е.Смирнова, режиссёр Р.Я.Перелштейн, оператор Я.Кулиш, оҳангсоз А.Бобоев, рассом Ю.Волчавецкий, киностудияи Сталинобод) оғоз ёфт ва натиҷаҳои хуб ба даст овард.

Ҳамкориҳои ин ду эҷодкор устод Мирзо Турсунзода ва Андрей Бобоев дар таҳияи филми хунарии «Ман бо духтаре вохӯрдм» бо муваффақиятҳои калон анҷом ёфт. Устод сурудҳои «Дидам ҷамоле», «Суруди чойхонаҷӣ», «Суруди мӯзадӯз», «Суруди холаи Холнисо» ва ғайраҳо эҷод кард, ки ин яке аз комёбиҳои филми нав буд. Бахусус,

¹⁶ Кимёгаров, Б. Роҳи ҷониби кӯҳсор меравад. – Москва: Бюрои пропаганди санъати кинои советӣ, 1970. – С. 21-22.

суруди «Дидам ҷамоле» миёни ҷавонони советӣ машхур гардид, ки онро бо забонҳои русӣ ва тоҷикӣ месуруданд:

**Дидам ҷамоле, абрӯ хилоле,
Дар зери чашмаш, бинҳода ҳоле.
Ақлам рабуд, холи сиёҳаш,
Дил пора кард, теги нигоҳаш.**

Филми ҳунарии мусиқӣ-мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрдм» аз тарафи тамошобинон хуш пазируфта шуд. Онро ба рӯихати дастовардҳои санъат ба Даҳаи адабиёт ва санъати халқи тоҷик дар шаҳри Маскав (соли 1957) дохил карданд. Яке аз сабабҳои машхур шудани филми нав ин сурудҳои форамаш буданд.

Бахусус, суруди «Дидам ҷамоле». Баъди Даҳа бошад ин суруд чун шлягер вирди забони тамоми ҷавонони советӣ гардид. Филми ҳунарии мусиқӣ-мазҳакавии «Ман бо духтаре вохӯрдм» соли 1958 дар Кинофестивали якуми байналхалқии Осиё ва Африко, ки дар Ҷумҳурии Халқии Хитой доир гардид, сазовори «Гулдони нуқрагин» шуд. Ин филм шаъну шарафи кинои тоҷикро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд бардошт.

Собиқ котиби якуми КМ ПК Тоҷикистон Турсун Ўлчабоев ба қадом шаҳре сафар мекард, ё меҳмонҳои ифтихории Тоҷикистонро ба тамошои ин филм даъват карда, ифтихор дошт, ки чунин як шоҳасари кино дорем.

Дар бойгонии устод Мирзо Турсунзода мактуб аз аскарбачаҳои тоҷик, ўзбек, рус ва дигар халқияту миллатҳо, ки ба шоир бо хоҳишҳои гуногун муроҷиат кардаанд, хеле зиёданд.

Беш аз ҳама як мактуб диққати маро ба худ бештар ҷалб намуд:

«Ассалому алейкум акаи Мирзо Турсунзода!

Мирзо ака! Барои бо ҳамин мактуб як дақиқа вақтатонро гирифтанамон мебахшед. Ман ва ҳамхизматонам ба Шумо бо як илтимос мактуб навиштем. Мо филми «Я встретил девушку», ки онро киностудияи Сталинобод таҳия кардааст ва суруди ин филмро Шумо навиштаед, шунида маъқул кардем ва мехоҳем боз сурудҳои дигари шавқовар нависед. Мо худ фарзандони ўзбек ҳастем, вале мехоҳем забони халқҳои бародарони гуногунро омўзем. Мо, ки дар шаҳри Москва хизмат карда истодаем, илтимос дорем сурудҳои аз кинофилми «Я встретил девушку» ва як қатор сурудҳои халқии тоҷикиро ба мо фиристонед.

Мирзо ака! Сурудҳои кинофилми «Я встретил девушку» ба забони русӣ бошад.

Бо ҳамин суханамон тамом. Ба қорҳои адабии Шумо муваффақият орзумандам! Ҳам ба Шумо умри дароз талаб дорем!

Мактубнависон:

**Қамбаров Абдурашид, Олимов Раҳматҷон,
Олимов Собирҷон, Иброҳимов Носирҷон,
Қусайминов Фозилҷон 22 сентябри соли 1957».¹⁷**

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 19 марти соли 2008 дар мулоқот бо зиёиёни кишвар қайд кард, ки:

«Имрӯз дар тамоми қаламрави собиқ давлати Шӯравӣ суруди «Дидам чамоле», аз филми ҳунарии «Ман бо духтаре вохӯрдам» машҳур аст, ки матну оҳанги он ба қалами шоири тоҷик Мирзо Турсунзода ва бастакори озарӣ Андрей Бобоев тааллуқ доранд. Ин мисолҳо намунаи барҷастаи ҳамкориҳои илмию эҷодӣ мебошанд ва ин бурди ҳамаи мост».

¹⁷ Лукмонова, М. Шоири маҳбуби дилу дидаҳо // Адабиёт ва санъат. – 2011. – 26 май, №21 (1576). – С.4.

Баъд аз муваффақияту комёбиҳои филми хунарии «Ман бо духтаре вохӯрдм» устод Мирзо Турсунзода дар яке аз суҳбатҳои бо дӯсти деринааш Борис Кимёгаров ба мувофиқа меоянд, ки бояд аз рӯи достони «Ҳасани аробакаш» филми хунари офаранд. Устод бо камоли майл ҳамроҳи сценарист Инна Филимонова ба кор шурӯъ намуда, дар муддати кӯтоҳ (соли 1965) сценарияро барои навори филм омода мекунад.

«Филми навро («Замони осоишта» 1965) ба охир расондам дарк намудам, ки ханӯз наметавонам аз он давраҳо ҷудо шавам. Бо тамоми ҳастиям, фикру андешаҳоям ман дар байни солҳои бистум қарор доштам. Замоне, ки тақдири мардуми Осӣро Ҳокимияти Советӣ ҳал мекард.

Аз ин рӯ, ман ба достони машҳури Мирзо Турсунзода – «Ҳасани аробакаш» муроҷиат кардам...

Сценарияро ҳуди Мирзо Турсунзода дар ҳамдастии дӯсти солҳои таҳсил дар ВГИК (Институти давлатии умумииттифоқии кинематография) киносценарист Инна Филимонова эҷод карданд. То ин вақт Филимонова ҳамроҳи Мирсаид Миршакар сценарияи «Бачагони Помир»-ро навиштанд ва дар баробари дигар офарандагони филм сазовори Ҷоизаи давлатии РСФСР Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ гардиданд», - менависад таҳиягари филм Борис Кимёгаров.

Ниҳоят, ба наворгирии филми хунарии «Ҳасани аробакаш» дар шаҳри Душанбе ва Исфара оғоз меёбад. Таҳиягар барои иҷрои нақши асосӣ – Ҳасан Бимбулат Ватаевро аз шаҳри Орчоникидзеи Осетияи Шимоли даъват намуд. Дар яке аз рӯзҳои наворгирӣ барои интихоби актёрон устод Мирзо Турсунзода Бимбулат Ватаевро бо ҷомаву тоқии тоҷикӣ дар нақши Ҳасан дида аз қиёфа ва бозии мағрурони актёри осетини тоҷикнамо хеле шод ва қаноатманд шуд.

«Ҳасан – қаҳрамони асосии филм дар иҷрои Б. Ватаев ҳақиқатан дар симои милли таҷассум ёфтааст.

Мирзо Турсунзода ҳамаи нақшҳои қаҳрамонҳои филм, баҳусус нақши Ҳасанро, чун офариниши (эҷоди) худ қабул кард.

- Ин ҳамон Ҳасан, Ҳасани аробакаши ман! -, гуфта буд шоир», - менависад киношинос Любов Ивановна Қиёмова». ¹⁸

Филми нави хунарии «Ҳасани аробакаш» (сенарияи М.Турсунзода, И.Филимонова, таҳиягар Б.Кимёгаров, оператор А.Григорев, оҳангсоз Т.Кулиев, рассомон Е.Гришин ва И.Тартинский, истехсоли киностудияи «Тоҷикфилм») соли 1966 ба экранҳои кинои советӣ баромад. Филми мазкур бо вучуди баъзе костагҳои аз тарафи мунаққидони кино ва тамошобинон баҳои баланд гирифт. Баҳусус, Ҳасани аробакаш дар иҷрои Бимбулат Ватаев хеле самимӣ ба боварибахш баромадааст. Ҳасани содда, ошиқ ва мағрур.

Образи Ҳасанро дар филм нақшҳои Полвон (Г.Завқибеков), Садаф (М.Аминова), Зайнаб (М.Камолова), шоир ва рӯзноманигори ҷавон Рачаб (М.Воҳидов) пурратар кардаанд. Актёр Бимбулат Ватаев тавонист, ки симои Ҳасанро хеле ҷаққон, далер, хассос, вале зудранҷу худписанд ва ҳавобаланд офарад. Дар баробари ин унсурҳои миллии қаҳрамонашро то андозае нигоҳ дорад.

Дар филми ҳамном мо Ҳасанро (Б.Ватаев) яқрав, худписанд ва мағрур, вале дар айни замон мубориз мебинем. Муаллифи сенария ва таҳиягари филм муваффақ шудаанд, ки ин сифатҳои қаҳрамонашро дар филм хеле барҷаста нишон диҳанд. Ҳасани поквичдон

¹⁸ Қиямова, Л. И. Мир поэта –мир филма // Таджикский экран /составитель А. Ахроров. – Душанбе: Ирфон, 1980. – С. 44.

ва меҳрубон ҳаёти нави сотсиалистиро ба зудӣ қабул карда наметавонад. Ба хотир оред муносибати Ҳасан бо нонпаз ва Давлатбой, бо директори хонаи бачагон, бо дӯсташ-оҳангар Полвон (Г.Завқибеков) ва ниҳоят мусобиқа –пойгааш бо «аспи оҳанин» мошин.

Дар филми ҳунарии «Ҳасани аробақаш» аспу ароба ҳамеша ба муқобили мошин гузошта шудааст. Ва, қаҳрамони асосии филм ҳеч гоҳ ба мошин тан намедихад ва аз дидани он зуд асабӣ мешавад. Бештари дӯстони Ҳасан маслиҳат медиҳанд, ки аспу аробаро монда, барои кор ба Артел равад, вале:

**Ҳасан аз аспу ароба магар,
Метавонад, ки дасту дил шӯяд,
Метавонад, ки аз аробақашӣ,
Дил канад, касби дигаре чӯяд?**

Албатта, он айём на ҳама «ҳаёти навро» ба зудӣ қабул карданд. Ҳасан бошад ба ғайр аз худ ва аспу аробааш чизи дигарро доништан намехост. Фақат иштирок дар тӯй ва ошиқ шуда ба Садаф каме характери Ҳасанро дигар мекунад, ки инро пас аз тамошои филм пай бурдан мумкин аст:

**Як нигоҳ кард сӯи бом Ҳасан,
Гуфт: - Ин ҳосили шаби тӯй аст.
Ин ҳамон шӯхчашми ширинкор,
Ин ҳамон дӯструӣ дилчӯй аст.**

Вале Садаф низ Ҳасанро барои кор ба завод ва хондан ҳидоят мекунад.

Дар маҷмӯъ, филмофарон низ хоҳони онанд, ки Ҳасан аробақаширо бас карда, шофёр шавад ё ақаллан ҳамроҳи дӯсташ Полвон (Г.Завқибеков) дар завод ба кор дарояд. Қаҳрамони филм шояд дар охир дарк намуд, ки шахс дар танҳой ба иҷрои ягон кор қодир

нест. Ҳатто ҳангоме, ки дар охири филм Рахши азизаш вафот мекунад, доду фарёди беҳудааш ба қор наомад. Боз ронандаи мошин пайдо шуда, дар гӯру чӯб кардани Рахш кумак мекунад.

Агар тамошобинони филми «Ҳасани аробакаш» пай бурда бошад, дар қисмати аввали филм Ҳасан ва аспу аробааш бо мошин пойга мекунад ва дар ин пойга аввал Ҳасани аробакаш пешсаф буд ва тадричан аз мошин қафо монда, ғамгин мешавад. Дар ин лаҳзаи филм, ки хеле диққатҷалбкунанда аст, таҳиягарони филм кӯшидаанд, ки муборизаи сохти ҳаёти нав ва кӯхнаро дар симои Ҳасану аробааш ва мошину шофёр нишон диҳанд. Яъне қудрати ки зиёдтар аст, ҳаёти нав ё кӯхна. Ва Ҳасан нахустин бор дар мусобиқа шикаст меҳӯрд. Ин шикасташ буд, вале то ҳалокати Рахш ба мошин тан намедихад. Оқибат, дар охири филм зиндагӣ Ҳасанро маҷбур мекунад, ки ба тақдираш тан диҳад. Аммо дар филм ба тамошобинон номаълум менамояд: Ҳасан ба чустучӯйи Садаф шитофт ё барои хондани шофёри, умуман ба кучо шитобон рафт? Шояд ба истиқболи ҳаёти нави сотсиалистӣ?

Ба ҳар ҳол филми ҳунарии «Ҳасани аробакаш» яке аз шоҳкориҳои кинои миллии тоҷик ба ҳисоб меравад. Дар ин филм унсурҳои миллии хеле хуб ва моҳирона истифода шудаанд.

Ин филм ба эҷодкорон, аз ҷумла муаллифи сенария устод Мирзо Турсунзода илҳом бахшид ва ўро роҳандозӣ кард то ба сенарияҳои нав ва нисбатан ҷиддӣ даст занад.

«...Образи офаридаи ў –образи «Ҳасани аробакаш» барои ҳазорон –ҳазорҳо одамон як чизи реалии баҳонаталаб шуда монд. Дар симои шахси ин ҷавони тоҷик гӯё азобу машаққати дар давоми асрҳои зиёд дидаю кашидаи халқ, чустучӯ ва ҷаҳду ҷадали ў дар роҳи ҳақиқату адолат ва садоқат таҷассум ёфтааст. Охир, Мирзо Турсунзода худ дар солҳои кӯдакӣ ҷӣ

будани меҳнати вазнини ҷисмонӣ ва эҳтиёҷу ниёзмандиро аз сар гузарондааст. Танҳо Октябри кабир ба рӯйи ӯ – писари дуредгари деҳотӣ, роҳи фароҳи маърифат ва маданияти баландро бикшод».¹⁹

Соли 1966 дар Кинофестивали V минтақавии киносозони Осиеи Миёна ва Қазоқистон, ки дар шаҳри Ашқобод барпо шуд, филми ҳунарии «Ҳасани аробакаш» (истеҳсоли киностудияи «Точикфилм») сазовори баҳои баланди аъзои жюри гардида, бо ду Диплом «Барои беҳтарин нақши қаҳрамони халқӣ» ва иҷроқунандаи нақши Ҳасан –Б.Ватаев бо Диплом «Барои иҷрои беҳтарин нақши мардона» кадр гардиданд.

Ба ин маънӣ ҳамкориҳои ин ду эҷодкор –режиссёр ва муаллифи сенария натиҷаҳои назаррас ба бор оварданд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи ботантана бахшида ба 100-солагии Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода (14 октябри соли 2011) дар бораи аҳамияти баланд доштани эҷодиёти шоир, баҳусус достони «Ҳасани аробакаш» махсус қайд кард, ки:

«...Зиндагинома ва қору пойқори ӯ (Мирзо Турсунзода) таърихи зиндаи миллати мо дар асри ХХ мебошад. Дар бисёр шеърҳои абадзиндаи ӯ, махсусан дар достони баландмазмуни «Ҳасани аробакаш» таҳаввулоти азими сарнавишти миллати тоҷик дар асри гузашта бисёр дақиқ ва моҳирона тасвир шудааст....

Ҳамзамон бо ин, шоири башардӯст дар хонаи дили худ меҳру муҳаббати мардуми заҳматкаши ҷаҳонро низ ҷой дода буд.

¹⁹ Шароф Рашидов: Дӯсти мо бародари мо //Адабиёт ва санъат. – 2011. – 12 май.

Аз ин ҷост, ки сухани пурэҷозии шоир ифодагари рӯҳи замон ва таҷассумгари дарду вичдони аҳли башар буд». (Садои мардум. 18 октябри соли 2011)

Ин баҳои Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон баҳои ҳаққонӣ ва арзанда буда, на танҳо ба дoston, балки ба филми ҳунарии «Ҳасани аробакаш» низ дахл дорад.

Пас аз ду сол, яъне соли 1968 ин ҳайати сегонаи эҷодӣ сенарияи филми ҳунарии «Бо амри дил»-ро (сенарияи М.Турсунзода, И.Филимонова ва режиссёр Б.Кимёгаров, оператор А.Панасюк, оҳангсоз А.Одинаев, рассомон Ҳ.Бақоев ва А.Подкай, истехсоли «Тоҷикфилм» соли 1968) барои наворгирии омода карданд.

Бояд гуфт, ки таҳиягари барҷастаи кино Борис Кимёгаров ҳангоми интиҳоби актёрон ҳатман бо муаллифи сенария Мирзо Турсунзода маслиҳат карда, пас ба мувофиқа меомаданд:

«...Сенарияи навро («Бо амри дил», 1968) мо – сеямон навиштем: Мирзо Турсунзода, Инна Филимонова ва ман. Мо хуб медонистем, ки чӣ мақсад дорем, қаҳрамонҳоямонро тасаввур мекардем.

Қаҳрамонҳои мо кӣҳоянд? Чӣ гуна зиндагӣ мекунанд, чӣ тарз фикру ақида доранд? Чӣ меҳодад, чӣ онҳоро хурсанд мекунанду чӣ эшонро баташвиш меорад?...

Сенарияро мо бо як дилгармӣ навиштем, вале он бо мушкилиҳо эҷод шуд.

Вариантҳои гуногунро пешниҳод намудем ва тағйири иловаҳоро ба сенария ворид кардем. Дар охири кор дидем, ки ҳамааш ба манфиати қорамон буд.

... Вақте ки мо аз хусуси сенарияи нав («Бо амри дил») бо Мирзо Турсунзода ва Инна Филимонова маслиҳат мекардем, дар хотима ба хулоса омадем, ки нақши асосиро бояд Лев Свердлин бозӣ кунад. Нақши Иброҳим Каримовро махсус барои вай навиштем.

Ҳамин тавр шуд, ки суҳбати ман бо Свердловин аз хусуси таҳияи филми нав дар шаҳри Эдинбург, дар фестивал ба вуқӯъ пайваст. Вай маро хеле бодикқат гӯш кард, вале ҷавобашро пас аз мутолиаи сенария бояд мегуфт. Зеро дар театр хеле банд буд. Ман сенарияи филми «Бо амри дил»-ро ба Лев Свердловин додам. Вай сенарияро ба зудӣ хонда, барои иҷрои нақши асосӣ – агроном Иброҳим Каримов розигӣ дод...».²⁰

Ниҳоят, филми ҳунарии «Бо амри дил» таҳия гардид ва ба тамошобинон нишон дода шуд. Дар нақшҳои асосӣ тамошобинон актёрҳои дӯстдошташон Иброҳим Каримов (Лев Свердловин), раиси колхоз Камол Саидов (Муҳаммадҷон Қосимов), Хайрӣ (Светлана Норбоева), Шариф (Бимбулат Ватаев), Лидия Федоровна, (Татьяна Пелтсер) ва дигаронро дида, хеле хуб пазирой намуданд.

Шояд яке аз комёбиҳои филм дар он бошад, ки режиссёр барои иҷрои нақшҳо се актёри машҳури санъати театр ва кино – Артистони халқии СССР Лев Свердловин, Муҳаммадҷон Қосимов ва Татьяна Пелтсерро даъват кардааст. Масалан, актёр Лев Свердловин аз ин пеш чандин нақшҳои мардуми Шарқро дар кино иҷро карда, комёб ҳам шудааст.

Дар филми ҳунарии «Бо амри дил» бошад нақши иштирокчии Ҷанги Бузурги Ватанӣ, агроном Иброҳим Каримовро бозӣ кардааст. Тавре, ки аз тамошои филм бармеояд, коммунисти асил Каримов пас аз беморӣ ва табобат аз беморхона баромада, ба қароре меояд, ки эстафетаи меҳнатиро ба ҷавонон, ба раиси колхоз Камол Саидов (М.Қосимов) супорад. Вай чун коммунисти поквичдон дар хизмати халқу ватан буд ва манфиату ҳимсоияи халқи азизашро аз ҳама чиз боло

²⁰ Кимёгаров, Б. Роҳи ҷониби кӯҳсор мебарад. – Москва: Бюрои пропагандаи санъати кинои советӣ, 1970. – С.42-45.

мегузошт. Қаҳрамони филм агроном Каримов (Л.Свердлин) дарк мекунад, ки вай дигар пештара барин ба ватан хизмат карда наметавонад. Зеро саломатиаш хуб нест. Пас ба хулосае омада, ба нафақа мебарояд, то ки ба ҷавонон, ба кадрҳои оянда роҳ диҳад.

Дар филм эҷодкорон симои собикадорони ҷангу меҳнатро хеле самимӣ ба қалам ва пас лентаи кино додаанд. Онҳо бо наслҳои нисбатан ҷавон хеле меҳрубонона муносибат карда, омодаанд дар ҳар лаҳза кумакашонро дарег надоранд.

Филми ҳунарии «Бо амри дил» низ чун филми ҳунарии «Ҳасани аробакаш» аз ҷониби мунаққидони кино ва мухлисони сершумораш хуб пазируфта шуд.

Кинодраматург Инна Филимонова солҳои ҳамкории бо устод Мирзо Турсунзодаро ба хотир оварда, навиштааст:

«Кори сеюми ман дар кинои тоҷик «Бо амри дил» буд. Боз бо Мирзо Турсунзода ва режиссёр Б.Кимёгаров ҳамкору ҳамнишин шудам.

Нуқтаи асосӣ ин шеърҳо дар бораи коммунистон буд, лекин мо тамоми сюжет ва образҳоро аз нав дигар кардем. Симои коммунистони солҳои 60 -умро тасвир кардан хеле мураккаб буд. Ман дар танҳои аз уҳдаи ин кор намебаромадам. Хушбахтона, Мирзо Турсунзода мададрасонам буд ва маро бо бисёр шахсиятҳои шинохтаи ҷумҳурии шинос кард. Роҳи тайнамудаи ин шахсони номдор ба ман кумак расонд ва симои қаҳрамонҳои филми оянда боз ҳам пурратар шуданд.

Ман барои сенарияи оянда маводи зиёде ҷамъ овардам. Танҳо вақт ҷудо карда, навиштан лозим буд. Лекин ин кори аз ҳама мушкилтар баромад. Сенария, нисфи он материал ва фикру андешаҳои, ки мо ҷамъ кардем, дар бар гирифта наметавонист.

Ҳар сеи мо тез-тез ҷамъ мешудем: Мирзо Турсунзода, Борис Кимёгаров ва ман. Сенарияи

навишташударо хонда баҳс мекардем. Аз фикру андеша ва сюжетҳои зиёдатӣ даст кашида, оқибат ба хотимаи кор расидем – сенария омода шуд». ²¹

Мавриди зикр аст, ки сенариянавис Инна Филимонова дар хотираҳои устод Мирзо Турсунзодаро чун эҷодкори асил, меҳнатдӯст ва ниҳоят ҳалиму хоксор нишон додааст. Дар ин мудате ки ин бонуи эҷодкор дар киностудияи «Тоҷикфилм» фаъолият дошт, дар ҳамдастӣ бо устод Турсунзода кино сенарияҳои «Ҳасани аробакаш» ва «Бо амри дил»-ро навиштанд.

Кам шоир ё нависандаро медонем, ки бо муаллифони сенарияи ин ё он асарашон ҳамақида бошад. Вале ҳаммуаллифони устод ҳамеша аз ӯ маслиҳат пурсида, фикру андеша дар мадди аввал мегузошанд. Ва, маслиҳату машваратҳои эшон ҳамеша нишонраси ба манфиати кор буд. Зеро устод Мирзо Турсунзода аз солҳои сеюм бо кормандони кино ҳамкориҳои эҷодӣ дошт, ки он зиёда аз чихил сол идома кард. Яқин ки дар тӯли ин солҳо таҷрибаи бойи тарҷумаи филмҳо, муҳаррирӣ ва навиштани киносенарияро андӯхта буд.

Устод Мирзо Турсунзода аз соли 1947, аз сафари нахустинаш ба Ҳиндустон, ба ин сарзамини афсонавӣ таваҷҷуҳи зиёд пайдо кард ва силсилаи машҳури шеърӣ манзумаҳои таҳти унвони «Қиссаи Ҳиндустон» аз меҳру муҳаббат ва дилсӯзии шоир нисбати мардуми Ҳинд дарак медиҳанд.

Соли 1970 достони «Аз Ганг то Кремл»-ро эҷод мекунад:

**Ман ҳасад мебарам ба ҳиндӯе,
Ки ба уммеди рӯзи неқӯе.**

²¹ Таджикский экран / составитель А. Ахроров. – Душанбе: Ирфон, 1980. – С. 70-71.

**Шарқсанчию ғарббинī кард,
Дар ғами Ҳинд шабнишинī кард.
Ҳиндуе, ки ба ёди истиқлол,
Пеш мерафту марг аз дунбол.
Ман ҳасад мебарам ба марди Ҳинд,
Ки ба Ленин бигуфт дарди Ҳинд...**

Достони «Аз Ганг то Кремл»- асоси сенарияи филми хунарии «Субҳи Ганг» мегардад. Ин навбат устод Турсунзода сенарияро бо ҳамкориҳои Д.Булгаков ва Л.Файзиев эҷод мекунад.

Барои таҳияи филми нав таҳиягари маъруфи ўзбек Латиф Файзиев даъват мешавад. Ин охири сенарияи кино ва ҳамкориҳои устод Турсунзода бо киностудияи «Тоҷикфилм» буд.

Филми хунарии «Субҳи Ганг» соли 1976 ба экранҳои кино баромад. Муаллифони сенарияи филми нав М.Турсунзода, Д.Булгаков ва Л.Файзиев, режиссёр Латиф Файзиев, оператор Анвар Мансуров, оҳангсоз Мухтор Ашрафӣ, расом В.Ортиқов буданд. Филми хунарии «Субҳи Ганг» истеҳсоли якҷояи киностудияи «Тоҷикфилм» ва киноширкати «Фақир Чанд Мерра компания» -Ҳиндустон мебошад. Он аз хусуси ба даст овардани истиқлолияти давлатии Ҳиндустон қисса мекунад. Таҳиягари филм ва муаллифони сенария ба он муваффақ шудаанд, ки муборизаи озодихонаи фарзандони мубориз ва шарафманди Ҳиндро бо роҳбарии қаҳрамони асосии филм Прата Чанд (Виктор Войническу-Соцкий) аз истисморгарони англис хеле возеҳ ва боварибахш ба чодари кино нишон диҳанд. Дар ин роҳ мардуми кӯҳистон ба роча кумак расонда, роҳи ўро то шаҳри Москва аз душману ҷосусони хоричиву дохилӣ тоза намуда, то ба мулоқоти Ленини бузург расиданаш дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ба вай ёрӣ мерасонанд:

**Пратап дар Кремл хайрон буд,
Ғаркаи сайри қасри шоҳон буд.
Пратап дар Кремл по мемонд,
Ҳафтуми май ба худ бино мемонд.
Наравад ҳеч Ленин аз ёдаш,
Ёди Ленин кунад, кунад шодаш...
Ёд орад ҳақиқати Ленин,
Суханони ба дил ҳамеша қарин.**

Мирзо Турсунзода 24 сентябри соли 1977 дар синни 66-солагӣ дар шаҳри Душанбе вафот кард. Маросими видоъ бо ин фарзанди содиқ ва шуҳратмандашро дар толори Театри давлатии академии опера ва балети Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ ба вуқӯъ пайваст. Садҳо нафар ҳаводорони шоир бо амри дил дар назди бинои театр чамъ омаданд, то ки бо шоири маҳбубу дӯстдошташон видоъ намоянд.

Саҳнаҳои видоъ бо устод Мирзо Турсунзода дар филми мустанади «В последний путь» («Ба роҳи охират») (таҳиягар М. Қосимова, операторон К.Баҳор, В.Бидило, О.Муталенко ва Н.Исобоев, киностудияи «Тоҷикфилм», соли 1977) хеле таъсирбахш ба навор гирифта шудааст.

Ҳанӯз дар вақти барҳаёт буданаш ва баъди вафот низ чехраи нуронии устод Турсунзода аз назари киносозони тоҷик дар қанор намонд ва якҷанд филмҳои мустанад таҳия гардиданд.

Инҳо: «Колыбел моих стихов» (муаллифони сценария М.Муллоҷонов ва С.Карнеев, таҳиягар И.Лисицкий, оператор И.Барамиков, «Тоҷикфилм», соли 1971, як қисм), «Мирзо Турсунзода» (муаллифи сценария С.Ќӯрабоев, таҳиягар М.Мансурхоҷаев, оператор Р.Маҳмудов, «Тоҷикфилм» соли 1979, 2 қисм.), «Мирзо Турсунзода-70» (муаллифи сценария С.Азизова, таҳиягар Е.Кимёгарова, оператор З.Дахте ва В.Ромак, «Тоҷикфилм» соли 1981, аз хусуси таҷлили

чашни 70-солагии устод дар шаҳри 3 қисм), «Муаллим» (муаллифи сценария Г.Поженян, таҳиягар М.Орифов, операторҳо Р.Маҳмудов ва И.Насимов, «Тоҷикфилм» соли 1981 се қисм) ҳамаи ин панҷ филми мустанад дар киностудияи «Тоҷикфилм» таҳия шудаанд.

Се филми дигари мустанад дар «Тоҷиктелефилм» ба монанди: «Наш Мирзо» (режиссёр Ш.Отамбеков, соли 1977, «Тоҷиктелефилм»), «Дорогая моя» (дар бораи шоир ва достони «Чони ширин», муаллифи сценария Л.Полторак таҳиягар Ю.Азизбоев, оператор Шендер, «Тоҷиктелефилм, соли 1979), «Я для мира пою» (муаллифи сценария Л.Маҳкамов, таҳиягар Л.Налоева, оператор В.Назаров, «Тоҷиктелефилм», соли 1984, 3 қисм, ранга) ва боз як филми дигари мустанад дар ООО «Киносервис» - «Путешествие к сердцам» («Сафаре ба дилҳо») муаллиф ва таҳиягар Р. Атоева оператор М.Нӯъмонов, соли 2001 эҷод шудаанд. Ин филм ба 90-солагии устод М.Турсунзода бахшида шуда, дар асоси наворҳои солҳои пеш (кинохроника) таҳия шудааст.

Метавон гуфт, ки устод Мирзо Турсунзода то охири умраш ба кори кинои миллии тоҷик содиқ монд ва ҳамкорӣ дошт. Дар навбати худ киносозони тоҷик низ мавзӯи таҷассуми кинематографии ҳаёт ва эҷодиёти устодро фаромӯш накарданд. Ва, бахшида ба чашнҳои 80, 90 ва 100 – солагии Мирзо Турсунзода филмҳои мустанад ва таълимӣ таҳия карданд.

Акнун, вақти он расидааст, ки симои пур аз табассум ва нурунии устод Мирзо Турсунзодаро бояд дар филмҳои ҳунари инъикос намоем. Зеро истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба мо имкониятҳои зиёде фароҳам овардааст.

Пас ҳиммате кард, ки чехраҳои мондагори бузургони миллатамонро ҳар чӣ зудтар дар экран таҷассум намоем.

МУНДАРИЧА

ПЕШГУФТОР	3
БОБИ 1. АЙНИ ВА КИНО	7
1.1. Устод Айни ва кинои тоҷик.....	7
1.2. Симои ҷовидонаи устод Айни дар кинои хуччатӣ...20	
1.3. Тақдири талх ва ширини «Доҳунда».....	32
1.4. Ҳаёти Айни ва Лоҳутӣ таҷассуми кинематографӣ меҳоҳад.	43

БОБИ 2. ТОБИШҶОИ ҚАҲРАМОНҶОИ «ШОҲНОМА» ДАР КИНОИ ТОҶИК	53
2.1. Шоҳ Ковус ва силсилафилмҳо аз рӯи «Шоҳнома».....	53
2.2. Таҷассуми кинематографии “Достони Сиёвӯш”.....	63
2.3. «Рақс бо қабӯтарон» дар ҳузури Рӯстами Дастон.....	71

БОБИ 3. КИНОИ ТОҶИК ДАР ДАВРОНИ ИТТИҶОИ СОВЕТӢ	79
3.1. Поягузори филмҳои ҳунари дар Тоҷикистон.....	79
3.2. Абдусалом Раҳимов – асосгузори радиотеатри тоҷик.....	87
3.3. Бахтиёр Ҳудойназаров эътибори кинои тоҷикро ба Аврупо баровард.....	102
3.4. Аввалин филми ҳунарии тичоратӣ дар Тоҷикистон.....	109
3.5. Инъикоси ҳунариҳои халқӣ дар кино.....	116
3.6. Муҳаққиқи маъруфи кинои тоҷик.....	125

БОБИ 4. ҲАМКОРИҶОИ КИНОСОЗОНИ ТОҶИК БО ҚИШВАРҶОИ БО МО ДҶСТ	135
4.1. Нақши «Союздетфилм» дар инкишофи кинои тоҷик.....	135
4.2. Аз Бобо Ананов ёд мекунем.....	146
4.3. Аз «Дидам ҷамоле» то «Достони Сиёвӯш».....	152

БОБИ 5. СИТОРАҲОИ КИНОИ ЧАҲОНӢ.....	160
5.1. Чонни Вайсмюллер: «Ман Тарзани ҳамаи даври замонам!».....	160
5.2. Гойко Митич ҳеҷ гоҳ муҳтоҷи дублёр набуд.....	172
5.3. Туркан Шорай – дурдонаи кинои Туркия.....	177
БОБИ 6. СИТОРАҲОИ КИНОИ ҲИНДУСТОН.....	181
6.1. Наргис (Фотима Рашид -Датт).....	181
6.2. Зеботарин актрисаи кинои Ҳиндустон (Виҷаятимала).....	187
6.3. Актёри бераҳму дағал, вале писанди тамошобин (Амҷад Кхан).....	194
6.4. Ӯ дар кинои ҳинд ҳаёти ғарбиро қорӣ намуд (Зинат Амон).....	200
6.5. Аз Болливуд то Голливуд (Амриш Лал Пури).....	206
6.6. «Артист»-и бебарор, вале тоҷири муваффақ (Кунал Госвамӣ).....	212
6.7. «Зани бадқирдор» (Манорама).....	217
БОБИ 7. САҲМИ УСТОД МИРЗО ТУРСУНЗОДА ДАР ИНКИШОФИ КИНОИ МИЛЛИИ ТОЧИК.....	221

**МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

**НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ**

ТИЛЛО НЕККАДАМОВ

**ПРОСВЕТ
ЯРКИХ ЛИЧНОСТЕЙ КИНО**

На таджикском языке

Редактор
Шариф Комилзода

Технический редактор
Джумабой Кузиев

Ба чоп 05.03.2019 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/16.
Коғази офсетӣ. Хуруфи Times New Roman Tj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 15,5.
Адади нашр 250 нусха. Супориши № 02/19

Китоб дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг»
ба таъб расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21

